MOLDOSCOPIE

Publicaţie periodică ştiinţifico-practică

ISSN 1812-2566

Anul 24 (2020), nr. 1 (88)

DOMENII DE CERCETARE:

- ***Ştiinţe politice***
- ***Sociologie***
- ***Mass-media și științe ale comunicării***

CHIȘINĂU - 2020

ISSN 1812-2566

MOLDOSCOPIE

Publicaţie periodică ştiinţifico-practică

Anul 24 (2020), nr. 1 (88)

Inregistrată pe lângă Universitatea de Stat din Moldova (fondată la 1 octombrie 1946) din 1997 și reînregistrată din 2009
Certificatul de înregistrare: nr. 1002600043325 din 28.07.1997
Acreditată de Consiliul Suprem pentru Ştiinţă şi Dezvoltare Tehnologică al Academiei de Ştiinţe a Moldovei prin Hotărârea nr. 146 din 27.06.2013, reacreditată prin Hotărârea nr. 245 din 11.11.2015
Acreditată de Agenția Națională de Asigurare a Calității în Educației și Cercetare prin Decizia nr. 14 din 28.02.2020

Tipul B

FONDATORI:

- ✓ *Universitatea de Studii Politice şi Economice Europene ,,Constantin Stere", Moldova*
- ✓ *Universitatea de Stat din Moscova „M. Lomonosov", Rusia*
- ✓ *Universitatea de Stat din Moldova*
- ✓ *Universitatea Americană din Moldova*

ADRESA REDACŢIEI: MD 2009, Chişinău, bd. Ştefan cel Mare şi Sfînt, nr. 200, et. 2, bir. 202. Tel./fax. (022) 241207
Versiunea electronică: *http://uspee.md/moldoscopie/; http://americanuniversity.md/moldoscopie/; moldoscopie.revistestiintifice.md.* Pagina *web: www.moldoscopie.revistestiintifice.md*
Toate articolele sunt recenzate în sistem „double-blind peer review"

MOLDOSCOPIE

ISSN 1812-2566

Periodical scientific-practical publication

Year 24 (2020), No. 1 (88)

Registered at the State University of Moldova in 1997 (founded on 1 October, 1946) and re-registered in 2009 under the Registration Certificate No. 1002600043325 of 07.28.1997

Accredited by the Supreme Council for Science and Technological Development of the Academy of Sciences of Moldova by Decision No. 146 of 27.06.2013 and re-accredited by Decision No. 245 of 11.11.2015

Accredited by the National Agency for Quality Assurance in Education and Research by Decision No. 14 of 28.02.2020

Type B

FOUNDERS:

- ✓ *University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere", Moldova*
- ✓ *Moscow State University „M.Lomonosov", Russia*
- ✓ *State University of Moldova*
- ✓ *American Universityof Moldova*

PUBLISHING HOUSE ADDRESS: MD 2009, Chişinău, blvd. Ştefan cel Mare şi Sfînt, nr. 200, et. 2, bir. 202. Tel./fax. (022) 241207

Electronic version: *http://uspee.md/moldoscopie/; http://americanuniversity.md/moldoscopie/; moldoscopie.revistestiintifice.md.* Pagina *web: www.moldoscopie.revistestiintifice.md*

All articles are double-blind peer reviewed

ISSN 1812-2566

MOLDOSCOPIE
Publication périodique scientifique et pratique

Année 24 (2020), Nº 1 (88)

Enregistré auprès de l'Université d'État de Moldavie en 1997 (créée le 1er octobre 1946) et ré-enregistré en 2009,
Certificat d'enregistrement: Nº 1002600043325 du 28.07.1997
Accréditée par le Conseil supérieur pour la science et le développement technologique de l'Académie des Sciences de Moldova
par la Décision Nº 146 du 27.06.2013, ré-accrédité par la Décision Nº 245 du 11.11.2015
Accréditée par l'Agence nationale pour l'assurance de la qualité dans l'enseignement et la recherche par la Décision Nº 14 du 28.02.2020

Type B

FONDATEURS:

- ✓ *Université d'Études Politiques et Économiques Européennes „Constantin Stere", Moldova*
- ✓ *Université d'État „M.Lomonossov" de Moscou, Russie*
- ✓ *Université d'Etat de Moldovie*
- ✓ *Université Américaine de Moldovie*

RÉDACTEUR EN CHEF: ***Victor MORARU***, docteur habilité, professeur, membre correspondant, Académie des Sciences de Moldova

RÉDACTEURS EN CHEF ADJOINT: ***Pantelimon VARZARI,*** docteur habilité, professeur, Université d'Etudes Politiques et Economiques Européennes „Constantin Stere", Moldova

Victoria TROFIMOV, docteur, professeur associé, Université d'Etudes Politiques et Economiques Européennes „Constantin Stere", Moldova

Rédaction en roumaine et russe: ***Tudor SOROCEANU***; Rédaction en anglais: ***Lorina GODOROG***; Rédaction en français: ***Anisoara DUBCOVETCHI***;
Assistance informatique: ***Maria BONDARI***

COMITÉ SCIENTIFIQUE

COMITÉ DE REDACTION

ADRESSE DE LA MAISON D'ÉDITION: MD 2009, Chișinău, blvd. Ștefan cel Mare și Sfînt, nr. 200, et. 2, bir. 202. Tel./fax. (022) 241207

Version électronique: *http://uspee.md/moldoscopie/; http://americanuniversity.md/moldoscopie/; moldoscopie.revistestiintifice.md.* Pagina *web: www.moldoscopie.revistestiintifice.md*

Tous les articles sont évalués en système „double-blind peer review"

La responsabilité du contenu des textes incombe uniquement aux auteurs

MOLDOSCOPIE

ISSN 1812-2566

Научно-практическое периодическое издание

Год 24 (2020), № 1 (88)

Зарегистрировано в 1997 и перерегистрировано в 2009, Регистрационное свидетельство: № 1002600043325 от 28.07.1997
Аккредитовано Высшим Советом по Науке и Технологическому Развитию Академии наук Молдовы решением № 146 от 27.06.2013 и решением № 245 от 11.11.2015
Аккредитовано Национальным агентством по обеспечению качества в образовании и исследованиях по решению № 14 от 28.02.2020

Тип Б

УЧРЕДИТЕЛИ:

- ✓ *Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Молдова*
- ✓ *Московский Государственный Университет имени М.В. Ломоносова, Россия*
- ✓ *Молдавский Государственный Университет*
- ✓ *Американский Университет в Молдове*

АДРЕС РЕДАКЦИИ: MD 2009, Кишинев, бул. Штефан чел Маре 200, 2-й этаж, офис 202. Тел / факс. (022) 241207.
Электронная версия: *http://uspee.md/moldoscopie/; http://americanuniversity.md/moldoscopie/; moldoscopie.revistestiintifice.md.* Сайт: *www.moldoscopie.revistestiintifice.md*
Все статьи рецензируются по системе „double-blind peer review”

CUPRINS		SUMMARY
ȘTIINȚE POLITICE		**POLITICAL SCIENCE**
Marcel BENCHECI, Vasile CUJBĂ Particularitățile aplicării normelor dreptului internațional în contextul conflictului teritorial din Transnistria	8	*Marcel BENCHECI, Vasile CUJBA* Particularities of the application of the rules of international law in the context of the territorial conflict in Transnistria
Igor BUCATARU Sistemul Dublin: prospective și perspective pentru politica europeană privind statutul refugiaților	18	*Igor BUCATARU* The Dublin system: prospectives and perspectives for the European refugee status policy
Maria COTLĂU, Ion GUȚU Frazeologisme latine în limbajul diplomatic. Echivalentele lor în limbile franceză și română	26	*Maria COTLAU, Ion GUTU* Latin phraseologisms in diplomatic language. Their equivalents in French and Romanian languages
Mihail ERMOLIȚCHII, Sergei REȘETNICOV, Genadii BROVCA De la ”triungiul politologic” la conceptul de politică ”3D*3”	41	*Mihail ERMOLITCHII, Sergei RESETNICOV, Genadii BROVCA* From the ”political triangle” to the ”3D*3” concept of policy
Alexander KURTSKHALIA Unele aspecte ale aplicării standardelor dreptului umanitar internațional la soluționarea conflictelor din Transnistria, Abhazia și Osetia de Sud	55	*Alexander KURTSKHALIA* Aspects regarding the application of the norms of international humanitarian law in the settlement of the Transnistria, Abkhazia and South Ossetia conflicts
Andrian MUNTEANU Evaluarea funcționalității sistemului național de securitate în procesul modernizării sale	68	*Andrian MUNTEANU* Evaluation of the functionality of the national security system in the process of its modernization
Sergiu PLOP, Svetlana CEBOTARI Istoriografia cercetării impactului crizei ruso-ucrainene asupra securității regionale	80	*Sergiu PLOP, Svetlana CEBOTARI* Historiography of the research on the impact of the russian-ukrainian crisis on regional security
Veronica ROTARU Puterea soft în discursul extern al SUA: implicații pentru Republica Moldova	95	*Veronica ROTARU* Soft power in US external discourse: implications for the Republic of Moldova
Pantelimon VARZARI Democrația ateniană: democrația „față în față” sau primul exercițiu democratic	112	*Pantelimon VARZARI* Athenian democracy: face-to-face democracy or the first democratic exercise
MASS-MEDIA ȘI ȘTIINȚE ALE COMUNICĂRII		**MEDIA AND COMMUNICATION SCIENCES**
Marina CEBAN Retorica campaniilor mediatice autohtone. Cazul ”*Dăruiești și câștigi*” la Pro TV Chișinău	131	*Marina CEBAN* Rhetoric of indigenous media campaigns. The case of “*Give and earn*” on Pro TV Chisinau
Maria GUGULAN Condiții de afirmare a jurnalismului convergent în contextul mediatic contemporan	139	*Maria GUGULAN* Conditions for statement of convergent journalism in the contemporary media context
Boris PARFENTIEV, Vitalie PARFENTIE Represiunile politice stalinist-comuniste în regiunea Transnistreană a Moldovei (1929-1940)	148	*Boris PARFENTIEV, Vitalie PARFENTIE* Stalinist communist political repressions in the Transnistrian region of Moldova (1929-1940)

TABLE DES MATIÈRES

SCIENCE POLITIQUE

SCIENCES DES MÉDIAS ET DE LA COMMUNICATION

ОГЛАВЛЕНИЕ

ПОЛИТИЧЕСКИЕ НАУКИ

МЕДИА И КОММУНИКАЦИОННЫЕ НАУКИ

COMPARTIMENTUL

ȘTIINȚE POLITICE

CZU 341.1/.8:323(478-24)
DOI 10.5281/zenodo.3921749

PARTICULARITĂȚILE APLICĂRII NORMELOR DREPTULUI INTERNAȚIONAL ÎN CONTEXTUL CONFLICTULUI TERITORIAL DIN TRANSNISTRIA

Marcel BENCHECI
doctor în științe politice, cercetător științific superior
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice, Centrul de Cercetări Strategice,
Academia de Științe a Moldovei
e-mail: *marcelbencheci@mail.ru*
https://orcid.org/0000-0002-6619-5299

Vasile CUJBĂ
doctor în politologie, conferențiar universitar
Facultatea Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative, Departamentul Științe Politice
și Administrative, Universitatea de Stat din Moldova
e-mail: *v.cujba@yahoo.com*
https://orcid.org/0000-0002-5265-1919

Subiectul jurisdicției aplicabile în raport cu membrii forțelor armate ale Federației Ruse care staționează pe teritoriul Republicii Moldova este unul actual pentru comunitatea internațională. Dat fiind că principiul egalității suverane a statelor este unul din principiile fundamentale în dreptul internațional public, fiecare stat își păstrează dreptul să-și exercite jurisdicția în raport de persoane și de bunuri situate pe teritoriul țării sau în afara acesteia [1, p.39]. În aceste condiții, o soluție unică nu poate exista, asemenea situații fiind reglementate prin acorduri internaționale, inclusiv bilaterale și multilaterale. Acordurile internaționale pot prevedea aplicarea jurisdicției statului în anumite condiții, cerințele de predare și extrădare a persoanelor, instituirea unor Comisii de Anchetă sau de Conciliere în scopul reglementării situațiilor conflictuale.

Cuvinte-cheie: *conflict teritorial, Republica Moldova, Transnistria, stat, drept internaţional, jurisdicţie extrateritorială.*

PARTICULARITIES OF THE APPLICATION OF THE RULES OF INTERNATIONAL LAW IN THE CONTEXT OF THE TERRITORIAL CONFLICT IN TRANSNISTRIA

The subject of the applicable jurisdiction in relation to the members of the armed forces of the Russian Federation stationed on the territory of the Republic of Moldova is a current one for the international community. Since the principle of sovereign equality of states is one of the fundamental principles in public international law, each state retains its right to exercise jurisdiction over persons and goods located within or outside the country [1, p.39]. Under these conditions,

a single solution cannot exist, such situations being regulated by international agreements, including bilateral and multilateral. International agreements may provide for the application of state jurisdiction under certain conditions, the requirements for surrender and extradition of persons, the establishment of Commissions of Inquiry or Conciliation for the purpose of settling conflict situations.

Keywords: *territorial conflict, Republic of Moldova, Transnistria, state, international law, extraterritorial jurisdiction.*

PARTICULARITÉS DE L'APPLICATION DES NORMES DU DROIT INTERNATIONAL DANS LE CONTEXTE DU CONFLIT TERRITORIAL EN TRANSNISTRIE

L'objet de la juridiction applicable à l'égard des membres des forces armées de la Fédération de Russie stationnées sur le territoire de la République de Moldova est actuel pour la communauté internationale. Étant donné que le principe de l'égalité souveraine des États est l'un des principes fondamentaux du droit international public, chaque État conserve son droit d'exercer sa juridiction sur les personnes et les biens situés à l'intérieur ou à l'extérieur du pays [1, p. 39]. Dans ces conditions, une solution unique ne peut exister, ces situations étant régies par des accords internationaux, y compris bilatéraux et multilatéraux. Les accords internationaux peuvent prévoir l'application de la juridiction de l'état sous certaines conditions, les conditions de remise et d'extradition des personnes, la création de Commissions d'enquête ou de conciliation en vue de régler des situations de conflit.

Mots-clés*: conflit territorial, République de Moldova, Transnistrie, État, Transnistrie, droit international, compétence extraterritoriale.*

ОСОБЕННОСТИ ПРИМЕНЕНИЯ НОРМ МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА В КОНТЕКСТЕ ТЕРРИТОРИАЛЬНОГО КОНФЛИКТА В ПРИДНЕСТРОВЬЕ

Предмет практического осуществления юрисдикции в отношениях с Вооруженными силами Российской Федерации, дислоцированных на территории Республики Молдова, является актуальным для международного сообщества. Исходя из того, что принцип суверенного равенства государств является одним из фундаментальных принципов международного права, каждое из государств сохраняет за собой право практического применения юрисдикции в регулировании отношений между гражданами, а также возникающих споров относительно имущества, находящегося на территории государства или за его пределами (1, п.39). В этих условиях не может существовать единого решения, - подобные ситуации регурегулируются международными соглашениями, включая двусторонние и многосторонние. Международные соглашения могут предусмотреть применение юрисдикции государства в определенных условиях, включая требования о выдаче и экстрадиции лиц путем создания Следственных либо Переговорых комиссий для урегулирования конфликтных ситуаций.

Ключевые слова*: территориальный конфликт, Республика Молдова, Приднестровье, государство, международное право, экстерриториальная юрисдикция.*

Unul din criteriile ce caracterizează statul ca subiect de drept internațional este exercitarea jurisdicției în raport de bunuri și persoane. Este evident că în lipsa exercitării de către stat a supremației teritoriale, nu poate fi exercitată nici jurisdicția asupra teritoriului.

În doctrina juridică de specialitate, prin supremaţia teritorială se înțelege împuternicirile statului în exercitarea puterii depline şi exclusive în limitele teritoriului de stat. Supremaţia teritorială este prevăzută şi garantată atât prin legislaţia internă a statului, cât şi prin normele dreptului internaţional [2, p.76].

Deplinătatea suveranităţii teritoriale a unui stat se exprimă prin aceea că în propriul teritoriu fiecare stat este în măsură să determine întinderea şi natura competenţelor sale, să reglementeze raporturile sociale în cele mai variate domenii, să-şi impună autoritatea sa

asupra întregului mecanism social şi să dispună asupra resurselor şi bogăţiei naţionale [3, p.27].

În raporturile de drept internațional, teritoriul statului este un element de o deosebită importanţă, întrucât vizează o valoare fundamentală pentru existenţa însăşi a statelor. Alături de populație, teritoriul constituie una din premisele materiale ale existenţei statului. Asupra teritoriului său statul îşi exercită pe deplin şi în mod exclusiv suveranitatea şi acţionează în vederea realizării sarcinilor şi funcţiilor sale, celelalte state fiind obligate să nu aducă atingere integrităţii teritoriale [4, p.112].

Un element important al supremaţiei teritoriale ține de aplicarea jurisdicţiei extrateritoriale, conform căreia jurisdicţia statului asupra cetăţenilor săi se extinde şi în spaţiile internaţionale. În baza acestui principiu, efectele unor legi ale statului se răsfrâng asupra cetăţenilor săi şi a apatrizilor care locuiesc permanent în acest stat, în perioada când ei se află în străinătate [5, p.112]. Aceasta se referă chiar şi la ramurile coercitive de drept, precum dreptul penal și dreptul contravențional.

Un alt principiu al jurisdicţiei extrateritoriale, destul de larg răspândit, este principiul apărării. În baza lui, statul este în drept să tragă la răspundere penală persoane, ce nu sunt cetăţeni ai săi, pentru comiterea infracţiunilor în afara teritoriului, dar care sunt îndreptate împotriva intereselor statului sau a cetăţenilor săi [6, p.23]. Jurisdicţia penală extrateritorială poate fi exercitată şi în baza principiului universalităţii, potrivit căruia orice stat este în drept să atragă la răspundere penală persoana care a săvârşit în afara teritoriului de stat o infracţiune prevăzută de dreptul internaţional.

Deplinătatea şi exclusivitatea suveranităţii teritoriale nu exclud, însă, ca un stat, prin propria voinţă şi în condiţii stabilite prin acorduri internaţionale, să permită altor state şi cetăţenilor acestora accesul pe propriul teritoriu şi unele drepturi în folosirea acestuia, în general pe bază de reciprocitate [7, p.93]. Astfel, statele îşi acordă reciproc dreptul de tranzit al mijloacelor de transport feroviare, rutiere, aeriene, maritime sau fluviale, dreptul de a efectua schimburi economice şi de a face afaceri, dreptul de a utiliza în anumite limite instalaţiile sau fondurile acestora etc.

De asemenea, în cadrul cooperării internaţionale statele se pot angaja să se abţină pe propriul teritoriu de la anumite activităţi, cum ar fi amplasarea unor categorii de arme, efectuarea unor mişcări de trupe sau a unor aplicaţii militare, ori de la construirea unor instalaţii care ar dăuna mediului înconjurător şi ar produce prejudicii şi altor state, de a introduce restricţii în ce priveşte desfăşurarea unor activităţi sau de a se supune în cadrul dreptului lor de a legifera unor condiţii şi limite stabilite prin convenţiile internaţionale la care sunt parte.

Cazul militarului din contingentul forțelor armate ale Fedeației Ruse situate în zona de conflict a Republicii Moldova

Această succintă analiză a modului de exercitare a jurisdicției de către state ne permite să constatăm că în unele situații poate apărea concurența de jurisdicții. Este și cazul militarului din contingentul forțelor armate ale Federației Ruse, amplasate în zona de conflict din Transnistria, implicat în incidentul ce a avut loc la 01 ianuarie 2012 pe podul din orăşelul Vadul lui Vodă (Republica Moldova), care a dus la moartea unui tânăr moldovean.

Soldatul rus l-a împușcat pe tânăr la punctul de control aflat într-o zonă de securitate care era sub controlul și comanda soldaților ruși. Punctul de control era situat în zona de securitate stabilită prin Acordul din 1992 cu privire la încheierea conflictului militar în regiunea transnistreană și se afla sub comanda militarilor ruși.

Cauza respectivă (*Pisari vs. the Republic of Moldova and Russia*) a fost examinată de Curtea Europeană care a stabilit că nici Federația Rusă, nici Republica Moldova nu își disputaseră jurisdicția în

speță. Atunci când militarii unui stat sunt trimiși pe teritoriul altui stat, forța extrateritorială pe care o folosesc poate extinde jurisdicția statului asupra acțiunilor militarilor săi [8]. În acest context, Federația Rusă are dreptul la aplicarea jurisdicției personale față de militar, dat fiind că el deține cetățenia rusă, iar Republica Moldova are dreptul la aplicarea jurisdicției teritoriale, dat fiind că incidentul a avut loc pe teritoriul Republicii Moldova. Doar că Republica Moldova poate aplica jurisdicția sa în condițiile în care ar avea acces la această persoană, fie că este reținut de autoritățile moldovenești, fie că este extrădat la solicitarea Republicii Moldova de pe teritoriul unui stat cu care avem un asemenea acord semnat. Referitor la Federația Rusă, este evident că ea nu-l va extrăda, dat fiind că unul din principiile dreptului constituțional prevede neadmiterea extrădării propriilor cetățeni. Acest principiu este unul universal și nu necesită o descriere detaliată.

Pe de altă parte, reclamanții - părinții tânărului - au considerat că autoritățile moldovenești nu fuseseră responsabile de moartea fiului lor și făcuseră tot ceea ce putuseră în mod rezonabil să investigheze decesul acestuia. Prin urmare, nu mai doreau să dea curs cererii lor împotriva Republicii Moldova. În final, Curtea a acceptat această dorință a reclamanților și a decis să radieze de pe rolul său capătul de cerere îndreptat împotriva Republicii Moldova.

Practica ne dovedește că membrii forţelor armate fac parte din categoria persoanelor care cel mai des comit infracţiuni, inclusiv grave. În condițiile în care Republica Moldova *de facto* nu exercită jurisdicția în raport cu membrii contingentului militar al Federației Ruse, în egală măsură că şi în raport cu persoanele ce comit infracțiuni pe teritoriul din stânga Nistrului, teritoriu ce se află în afara jurisdicției Chișinăului, apare întrebarea logică: care ar fi soluția respectivă.

Expunându-ne opinia, considerăm că pot exista următoarele soluții. Ce ține de persoanele care comit infracțiuni pe teritoriul din stânga Nistrului, soluția ar fi pornirea dosarelor penale și darea în căutare internațională a acestora, în așa fel limitându-le spațiul de circulație. În plus, subliniem că pentru anumite categorii de infracțiuni comise inclusiv pe teritoriul Republicii Moldova, precum crimele de război, crimele contra umanității, genocidul și actele de tortură, nu poate fi aplicat termenul de prescripție.

Referitor la exercitarea jurisdicției față de membrii contingentului militar al Federației Ruse, constatăm că soluția juridică în cazul dat era adresarea autorităților Republicii Moldova către structurile competente din Federația Rusă privind instituirea unui grup de lucru şi examinarea cazului prin prezentarea probelor respective. În condițiile în care fapta comisă întrunea condițiile unei componențe de infracțiune conform legislațiilor ambelor state (dubla incriminare), persoana în cauză trebuia judecată de autoritățile ruse. În caz contrar, rămânea aceiași soluție – pornirea dosarului penal și darea în căutare internațională a persoanei în cauză. Aceasta este soluția ideală, dar cu regret, în practică lucrurile au stat altfel.

În doctrina de specialitate a fost expusă opinia că imposibilitatea aplicării jurisdicției statului în propriul teritoriu față de militarii străini nu este condiționată de legalitatea staționării forțelor armate străine [9, p.121]. În situația unei ocupații armate se aplică dreptul internațional și în practică, este evident că în raport cu militarii respectivi se aplică jurisdicția propriului stat. În condițiile staționării forțelor armate străine în baza unui acord, de regulă prevederile convenționale stabilesc ferm faptul că membrii forțelor armate respective cad sub jurisdicția propriului stat.

Prezintă interes faptul că în cazul Republicii Moldova nu putem vorbi despre aplicabilitatea unui regim al ocupației în sensul clasic, dat fiind că staționarea forțelor ruse din start au reprezentat efectele destrămării URSS, iar ulterior nu a fost semnat nici un document cu caracter juridic (care ar produce efecte juridice internaționale) între Republica Moldova şi Federația Rusă, care ar prevedea retragerea forțelor

armate ale Federației Ruse de pe teritoriul Republicii Moldova, inclusiv termenii acestei retrageri.

Forţele armate străine ce se află pe teritoriul statului în lipsa acordului acestuia, conform doctrinei tradiţionale a dreptului internaţional, se bucură de imunitate şi exteritorialitate [4, p.91]. În cazul ocupaţiei militare aceste forţe nu sunt supuse jurisdicţiei statului ocupat, ele se află sub jurisdicţia statului ocupant, care trebuie să aplice prevederile Convenţiei de la Haga cu privire la legile şi obiceiurile războiului terestru.

În alte situaţii, militarii forţelor armate inamice ce se află în străinătate, în principiu, se bucură de imunitate în raport cu faptele comise în calitate oficială. Însă, domeniul de aplicare a acestei imunităţi este foarte limitat, deoarece majoritatea infracţiunilor comise de militarii străini sunt considerate crime de război, în raport cu care imunitatea lipseşte [9, p.87].

Omorul populaţiei civile a părţii adverse, distrugerea şi jefuirea bunurilor ei sunt considerate drept infracţiuni, prevăzute de Convenţia IV de la Geneva [10]. Imunitatea pentru asemenea infracţiuni există doar în cazurile în care militarul străin fură bunul ce aparţine altui militar străin. Evident, că asemenea statut special nu poate să nu influenţeze dreptul internaţional şi imunitatea de stat *ratione materiae* în raport cu crimele de război, a crimelor contra umanităţii şi a genocidului. Reiese că statutul special pe care-l posedă forţele armate străine nu are nici o tangenţă cu urmărirea penală exercitată de Curtea Penală Internaţională.

Obligaţia de a urmări persoanele ce au comis infracţiuni sau au aplicat torturi nu poate fi respinsă în baza unui acord bilateral între statele participante la Convenţiile contra torturii [11, p.34] sau la Convenţiile de la Geneva. Totodată, în raport cu obligaţiile prevăzute de acordurile vamale sunt admise unele devieri din partea ambelor părţi. Iată de ce, acordurile privind statutul forţelor armate, ce stabilesc imunităţi inexistente anterior în raport cu torturile şi crimele de război, încalcă obligaţiile participanţilor la asemenea acorduri, conform convenţiilor menţionate. Cele expuse sunt aplicabile şi în raport cu Convenţia cu privire la genocid [12, p.15].

Trebuie să recunoaștem că nu doar Republica Moldova se ciocnește cu o asemenea problemă. Practica statelor ne demonstrează că în majoritatea cazurilor (nu este doar vorba despre state cu regimuri autoritare, în egală măsură această regulă se aplică și statelor cu un nivel înalt de democrație, cum sunt SUA, Marea Britanie, Franța, Canada etc.) persoanelor ce au comis încălcări grave în cadrul unor conflicte armate sau operațiuni de menținere a păcii li se aplică pedeapsa în mod formal. În unele cazuri sunt ignorate normele *jus cogens*, care constituie „nucleul" dreptului internațional umanitar. Problema rezidă în faptul că deseori, asemenea situații sunt soluționate reieşind din considerente politice, de aceea și nivelul de aplicabilitate a normelor de drept în mare parte depinde de factorul politic.

Aspecte privind aplicarea normelor dreptului internațional umanitar în soluționarea conflictului transnistrean.

Conceptul de drept internaţional umanitar are o mulţime de substitute, iniţial, el intrând în limbajul de specialitate sub denumirea de „Law of war" („Droit de la guerre"; „Kriegsrrecht"), cu două accepţii: *jus ad bellum*, expresie care desemnează regulile referitoare la condiţiile în care un stat putea recurge la folosirea forţei armate şi *jus in bello*, adică ansamblul de norme aplicabile în raporturile dintre părţile aflate în conflict armat [13, p.275].

Odată cu crearea, în 1863, a Comitetului Internaţional al Crucii Roşii, care şi-a asumat misiunea de a stimula codificarea normelor de protecţie a persoanelor scoase din luptă şi a celor care nu participă direct la război, precum şi a bunurilor cu caracter civil, *jus in bello* se divide în două ramuri – Dreptul Războiului şi Dreptul Umanitar. Conferinţele de codificare de la sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului

XX au consacrat dreptul războiului în formula „legile si obiceiurile războiului". Ulterior, ultima mare codificare din 1977 a reunit cele două ramuri – Dreptul războiului şi Dreptul umanitar – într-un nou concept: „Dreptul Internaţional Umanitar al conflictelor armate", aceasta fiind denumirea oficială.

Luând în considerație că dreptul internaţional umanitar se aplică numai pe timp de conflict armat, în mod prioritar ar trebui să elucidăm faptul dacă există un conflict armat în regiunea transnistreană. În acest scop, recurgem la definiţia formulată de către Camera de Apel a Tribunalului Penal Internațional pentru fosta Iugoslavie (TPIY) în cauza Tadić care stabilește că „un conflict armat există ori de câte ori suntem în prezenţa folosirii forţei armate între state sau a unei violenţe prelungite între autorităţile guvernamentale şi grupuri armate organizate sau între astfel de grupuri în interiorul unui stat" [14].

Deşi conflictul transnistrean ar putea fi considerat a fi unul îngheţat, aşa cum ostilităţile au încetat în anul 1992, definiţia din Decizia Tadić pare să includă conflictul dintre Republica Moldova şi Transnistria ca „un conflict armat", deoarece a existat un conflict armat prelungit între o autoritate guvernamentală (Republica Moldova) şi un grup armat organizat (Transnistria), dar o soluţionare paşnică nu a fost încă realizată.

Ar sugera oare acest lucru că dreptul internaţional umanitar ar trebui să se aplice în regiunea transnistreană, aşa cum se arată în definiţia Tadić, că dreptul internaţional umanitar se extinde şi pe timp de pace? Dincolo de încetarea ostilităţilor, până la încheierea păcii sau până când o soluţionare paşnică se realizează? Deşi au existat o serie de iniţiative care au încercat să aducă pacea în Transnistria, acestea au eşuat, şi trupele ruseşti sunt încă prezente în regiune într-o capacitate de menţinere a păcii. Transnistria a întreprins o iniţiativă de consolidare a statalităţii, neavând în acelaşi timp nici o recunoaştere din partea comunităţii internaţionale, ca şi stat, şi şanse mici de a obţine o astfel de recunoaştere. În cazul retragerii trupelor ruseşti de menţinere a păcii, o revenire la conflict ar putea fi posibilă. Prin urmare, conchidem că o situaţie de conflict armat a existat şi continuă să existe în regiunea transnistreană şi că ar trebui să se aplice dreptul internaţional umanitar.

În cele ce urmează, este necesar să determinăm categorisirea acestui conflict şi, dacă implicarea Federației Ruse are vreun impact asupra acestei categorisiri, pentru a vedea amploarea potenţială de aplicare a dreptului internaţional umanitar în regiune. Subliniem că URSS a fost parte la Convenţiile de la Geneva din 1949, inclusiv la Protocoalele Adiţionale I şi II din 1977, iar Republica Moldova este stat-parte prin succesiune, în corespundere cu dispozițiile Hotărârii Guvernului Republicii Moldova nr.442 din 17.07.2015 pentru aprobarea Regulamentului privind mecanismul de încheiere, aplicare şi încetare a tratatelor internaţionale [15].

În ultimii ani, au existat o serie de apeluri pentru modificarea dreptului internaţional umanitar prin abandonarea diviziunii dintre conflictele armate internaţionale şi neinternaţionale, dar clasificarea respectivă mai rămâne încă în vigoare [16, p.34]. În legătură cu aceasta, întrebarea este dacă implicarea Federației Ruse a transformat conflictul transnistrean într-un conflict armat international, declanşând astfel potenţialul de aplicare a întregului corpus de drept internaţional umanitar.

Este cu atât mai important ca un regim juridic, şi în special un regim juridic expansiv, să fie efectiv aplicat în cazuri cum ar fi Transnistria, deoarece, aşa cum acest teritoriu este un stat *de facto*, nu există obligaţii şi posibilitatea de a aplica standardele şi normele internaţionale, lăsând populaţia din Transnistria lipsită de protecţie juridică internaţională [17, p.63].

Regimul de drept internaţional umanitar oferă un anumit nivel de protecţie pentru populaţie, prescriind crimele de război, cum ar fi violul, omorul şi tortura, protejând bunurile civile, şi oferind o opţiune pentru urmărirea penală a infractorilor prezumaţi [18, p.118].

Cu toate acestea, după cum am menţionat mai sus, nivelul potenţial de protecţie depinde de clasificarea conflictului.

Deşi adeseori este susţinut faptul că situaţia din Transnistria este folosită ca un instrument al politicii Federației Rusiei în „vecinătatea apropiată", examinarea detaliată a conflictului este necesară pentru a stabili în ce măsură Federaţia Rusă a fost implicată în planificarea şi dirijarea conducerii din Transnistria. Această problemă, precum şi existenţa în continuare a stării *de facto* a Transnistriei, a fost abordată de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului (CEDO) în cauza Ilaşcu şi alţii vs Moldova şi Federaţia Rusă [19], Curtea a examinat problema în scopul de a determina dacă implicarea Rusiei în conflict a fost suficient pentru a aduce conflictul sub jurisdicţia Rusiei. Această cauză examinată de CEDO este principala sursă de informaţii cu privire la implicarea Federației Ruse în conflictul transnistrean.

În hotărârea sa, Curtea a considerat că: „Federaţia Rusă este responsabilă de actele ilegale comise de către separatiştii transnistreni, ţinând cont de sprijinul politic şi militar acordat pentru a ajuta instituirea regimului separatist şi participarea personalului militar rus la lupte. Acţionînd astfel, autorităţile ruse au contribuit atât militar, cât şi politic la crearea unui regim separatist în regiunea Transnistriei, care face parte din teritoriul Republicii Moldova". Curtea, de asemenea, a remarcat faptul că, chiar şi după Acordul de încetare a focului în iulie 1992, Federaţia Rusă a continuat să sprijine militar, politic şi economic regimul separatist Transnistrean, „permiţându-i astfel să supravieţuiască, întărindu-se şi obţinînd o anumită cantitate de autonomie vis-à-vis de Moldova". În acest mod, CEDO a stabilit o puternică legătură între Federaţia Rusă şi autorităţile de la Tiraspol, vorbind de o „influienţă decisivă" şi chiar despre o „autoritate eficace".

Este cert faptul că pentru a soluţiona cu succes un diferend internațional, jurisdicţia sesizată trebuie să aplice normele şi principiile proprii dreptului internaţional public. În primul rând, se are în vedere aici dreptul pozitiv, adică un drept preexistent, valabil şi aplicabil speţei la momentul sesizării. Instanţa va aplica formele de exprimare a normelor dreptului pozitiv, ceea ce ne trimite imediat la tratate şi la cutuma internaţională. Privitor la tratatul internaţional, în procesul aplicării, inevitabil instanţa face uz de funcţia interpretării. La rândul său, cutuma internaţională reclamă forţa intelectuală a instanţei de a identifica acest izvor, constatarea reflectându-se şi asupra procesului de aplicare bi- sau/şi multilaterală a acesteia.

În literatura de specialitate, aceste formaţiuni sunt asociate unor procese de secesiune incomplete, în urma cărora au apărut formaţiuni politice care au obţinut o independenţă *de facto*, dar care nu se bucură de recunoaştere internaţională [20]. Exemple relevante de regimuri separatiste sunt:

- Transnistria, care *de jure* este parte din Republica Moldova;
- Ciprul de Nord, fiind parte a teritoriului statului Cipru și recunoscut doar de către Turcia;
- Karabahul de Munte, care de drept este parte integrantă a Azerbaijanului, dar *de facto* s-a constituit ca un regim separatist, care tinde spre unirea cu Armenia;
- alte două regimuri separatiste sunt Osetia de Sud și Abhazia, situate pe teritoriul Georgiei.
- De asemenea, începând cu anul 2014, în regiunile cu tendinţe separatiste din Ucraina – Crimeea, Lugansk şi Doneţk – s-au amplificat mişcările separatiste: Crimeea a fost alipită Federaţiei Ruse, așazisele "Republica Populară Doneţk" şi "Republica Populară Lugansk" îşi revendică independenţa pe calea conflictului armat.

Curtea Europeană utilizează pentru aceste regimuri noţiunea de „republici auto-proclamate" sau „autorităţi auto-proclamate". Pentru prima dată această terminologie a fost folosită pe larg în cauza Ilașcu și alţii contra Rusiei și Moldovei [21], fiind

preluată din instrumentul de ratificare depus de către Republica Moldova la Convenţia Europeană, în care era indicată sintagma „auto-proclamata Republica Transnistreană”.

Terminologia respectivă a fost utilizată și în raport cu Republica Cipru, în cauze care succed speţa Ilașcu și alţii contra Moldovei și Rusiei, de exemplu – în cauza Solomou contra Turciei [22]. Expresia „republică auto-proclamată” este utilizată și în raport cu Cecenia în hotărârea Curţii Sayd-Akhmed Zubayrayev contra Rusiei [23], fiind menţionate sintagmele „Autoproclamata Republică Cecenia a Ickeriei” și „Guvernul auto-proclamatei Republici Cecene”. Aceiași sintagmă desemnează și regiunea Karabahul de Munte în cauza Fatullayev contra Azerbaidjanului [24], în care această regiune este nominalizată ca fiind „autoproclamată, nerecunoscută regiune Nagorno Karabah”.

Actualitatea problemei regimurilor separatiste rezidă în legitimitatea acestora, a rolului pe care îl au în evoluţia politică, economică, socială a statului pe teritoriul căruia s-au format, dar și a impactului acestora asupra respectării drepturilor omului. În particular, ne referim la problema respectării drepturilor omului prin aplicarea Convenţiei Europene în teritoriile regimurilor separatiste, dar și la susţinerea de către alte state a regimurilor separatiste, prin intermediul susţinerii militare, economice, sociale și politice, ceea ce generează mai multe incertitudini [25, p.394]. În acest caz, este relevantă determinarea statului care deţine jurisdicţia asupra teritoriului controlat de un regim separatist și în ce măsura poate fi angajată răspunderea internaţională a acestuia.

Curtea Europeană a analizat de fiecare dată termenul „jurisdicţie” din punct de vedere teritorial. Astfel, în cauza Banković and Others v. Belgium and 16 other States, Curtea a notat că „Articolul 1 al Convenţiei trebuie să fie interpretat, în primul rând, în sensul noţiunii obișnuite și esenţiale de jurisdicţie teritorială, alte sensuri fiind excepţionale și care necesită o justificare specială” [26].

Potrivit dreptului internaţional, „jurisdicţia este un element al suveranităţii și se referă la competenţa judiciară, legislativă și administrativă”. Cu toate acestea, noţiunea de jurisdicţie a dobândit în jurisprudenţa Curţii Europene o dimensiune autonomă, care nu corespunde definiţiei conferite de dreptul internaţional general. Prin urmare, scopul noţiunii, în jurisprudenţa Curţii Europene, este acela de a defini extinderea obligaţiilor statelor contractante [27, p.43], în timp ce jurisdicţia în dreptul internaţional general are ca scop limitarea jurisdicţiei statului, ce reiese din suveranitatea pe care o posedă. În cazul susţinerii externe a regimurilor separatiste, Curtea Europeană abordează noţiunea de jurisdicţie atât prin prisma sensului său obișnuit – și anume acela de o jurisdicţie teritorială, ca un element al statalităţii, cât și prin prisma sensului noţiunii de extrateritorialitate, care se referă la o situaţie aparentă, în care un stat își exercită jurisdicţia într-o anumită regiune, fără a avea jurisdicţia teritorială [28, p.39].

Este necesar a face o abordare comparativă între situația Republicii Moldova și situația Republicii Cipru. Astfel, Curtea Europeană a afirmat în cauza Cipru contra Turciei că răspunderea Ciprului pentru încălcările produse în regiunea Ciprului de Nord nu poate fi angajată datorită incapacităţii continue a Republicii Cipru de a exercita obligaţiile sale în Ciprul de Nord conform Convenţiei, deoarece exista o ocupaţie militară totală a Ciprului de Nord de către Turcia.

Spre deosebire de situaţia Ciprului, care datorită ocupaţiei militare a Turciei a pierdut controlul asupra teritoriului Ciprului de Nord, alta a fost soluţia în cauzele care vizează angajarea răspunderii Republicii Moldova atunci când au fost analizate încălcările drepturilor omului de pe teritoriul Transnistriei. Deși Curtea Europeană a declarat că Federaţia Rusă deţine un control efectiv asupra teritoriului transnistrean datorită suportului militar, economic și politic pe care îl acordă acestui regim, aceasta a constatat că Republica Moldova nu este exonerată de răspundere în baza

Convenţiei. De asemenea, Republica Moldova nu este scutită de obligaţia de a lua toate măsurile diplomatice, economice, juridice sau de altă natură care îi stau în puteri și care sunt în conformitate cu dreptul internaţional, pentru a asigura reclamanţilor din Transnistria drepturile garantate de Convenţie. Curtea Europeană a conchis în cauza Ilașcu că responsabilitatea Moldovei ar putea fi angajată în temeiul Convenţiei, ca urmare a omisiunii acesteia de a-și respecta obligaţiile sale pozitive cu privire la faptele care au avut loc după luna mai a anului 2001 și care au fost denunţate de către reclamanţi.

În comparaţie cu situaţia Ciprului, care sistase orice relaţii cu Ciprul de Nord, iar pierderea jurisdicţiei era totală, în cazul Republicii Moldova relaţiile dintre autorităţile constituţionale moldovenești și autorităţile regimului separatist din Transnistria nu au fost niciodată totalmente întrerupte. Au existat relaţii cu privire la administrarea aeroportului din Tiraspol, un sistem de telefonie comun, acorduri de cooperare în multe domenii etc.

Manifestă interes faptul că Curtea Europeană a comparat situaţia Republicii Moldova cu cea a Georgiei. În contextul dat, Curtea Europeană a constatat că Republica Moldova exercită jurisdicţia teritorială asupra Transnistriei și este responsabilă pentru acțiunile de încălcare a drepturilor omului care au loc pe teritoriul transnistrean. Totodată, Curtea Europeană s-a pronunțat că situaţia din cauza Ilașcu și alții vs. Moldova este mai asemănătoare cu cea din cauza Assanidze vs. Georgia, decât cu cea din cauza Cyprus vs. Turkey citată mai sus.

Evoluţiile legate de procesul de reglementare a diferendelor din Republica Moldova pun în evidenţă destul de clar susţinerea separatismului de către Federaţia Rusă, care are, de fapt, un statut triplu: de stat care a încurajat izbucnirea separatismului şi care controlează, în realitate, regiunile separatiste sub aspect militar, economic, financiar etc.; de mediator în procesul de negocieri şi de garant al acordurilor atinse; de parte interesată direct de modalitatea finală a soluţionării conflictului.

Cu referire la perspectivele de soluționare a conflictului transnistrean, suntem de părerea că acest conflict, în realitate, înglobează două diferende distincte: unul – care vizează cazul de separatism de pe teritoriul Republicii Moldova (diferend dintre Republica Moldova și autoritățile din Transnistria) și altul – care se referă la dislocarea ilegală a bazei militare a Federației Ruse pe teritoriul Republicii Moldova (diferend dintre Republica Moldova și Federația Rusă).

Bibliografie:

1. LUBAN, D., O'SULLIVAN, J., STEWART, D. International and Transnational Criminal Law, 3rd Edition. - London: Wolters Kluwer, 2018.
2. KOSKENNIEMI, M., RECH, W., FONSECA, M. J. International law and empire: historical explorations. - Oxford: Oxford University Press, 2017.
3. WOJTYCZEK, K. Territory and the Principle of Territoriality in Public International Law În: European Review of Public Law (Greece), 2017, Vol. 29, No.1 (103).
4. RYNGAERT, C. Jurisdiction in International Law. Second Edition. - Oxford:University Press, 2015.
5. BJÖRGVINSSON, D. The intersection of international law and domestic law: a theoretical and practical analysis. - Cheltenham: Edward Elgar Pub. Ltd, 2015.
6. KJELDGAARD-PEDERSEN, A. The International Legal Personality of the Individual. - Oxford: University Press, 2018.
7. CANEFE, N. International Criminal Law and Limits of Universal Jurisdiction in the Global South: A Critical Discussion on Crimes Against Humanity,PhD Dissertations. - Toronto, 2018.
8. Extra-territorial jurisdiction of States Parties to the European Convention on Human Rights, Pisari vs. the Republic of Moldova and Russia, https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Extra-territorial_jurisdiction_ENG.pdf (accesat 12.03.2020).

9. SHAW-MALCOLM, N. The International Law of Territory. - Oxford: University Press, 2018.

10.Convention (IV) relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War, Geneva, 12 August 1949, https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocity-crimes/Doc.33_GC-IV-EN.pdf (accessed at 18.03.2020).

11.Convenția nr.1984 din 10.12.1984 împotriva torturii şi altor pedepse ori tratamente cu cruzime, inumane sau degradante. În: Tratate Internaționale la care Republica Moldova este parte. - Chișinău, 1995, nr.1.

12.Convenția nr.1948 din 09.12.1948 pentru prevenirea și reprimarea crimei de genocide, adoptată de Adunarea generală a Națiunilor Unite prin Rezoluția 260A (III) din 09.12.1948. În: Tratate Internaționale la care Republica Moldova este parte. - Chișinău, 1998, nr.1.

13.LIEBLICH, E. On the Continuous and Concurrent Application of *ad Bellum* and *in Bello* Proportionality În: Case Western Reserve Journal of International Law (USD), 2016, Vol. 48, Issue 1-2.

14.Prosecutor vs Tadić, Appeal Chamber Decision, (Case No. IT-94–1-A), 14 December 1995, Tadić Jurisdiction Decision În: http://www.unhcr.org/refworld/docid/40277f504.html (accessed at 15.03.2020).

15.Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.442 din 17.07.2015 pentru aprobarea Regulamentului privind mecanismul de încheiere, aplicare şi încetare a tratatelor internaţionale În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2015, nr.190-196.

16.WILLMOTT, D. Removing the distinction between international and non-international armed conflict in the Rome Statute of the International Criminal Court. În: Melbourne Journal of International Law (Australia), 2004, nr.5.

17.O'REILLY, K., HIGGINS, N. The Role of the Russian Federation in the Pridnestrovian Conflict: an International Humanitarian Law Perspective. În: Irish Studies in International Affairs (Ireland), 2008, vol. 19.

18.SASSÒLI, M. International humanitarian law: rules, controversies, and solutions to problems arising in warfare. - Northampton: Edward Elgar Pub., 2019.

19.Cauza Ilaşcu şi alţii vs. Moldova şi Rusia, App. No. 48787/99 (E.C.H.R., July 8, 2004), par.59. În: http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/ ILASCU%20SI%20 ALTII%20(ro).pdf (accessed at 07.03.2020).

20.FIKFAK, V. Changing State Behaviour: Damages before the European Court of Human Rights. În: European Journal of International Law, Volume 29, Issue 4, 2018.

21.Case of Ilașcu and others v. Moldova and Russia, application no. 48787/99, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-61886%22]} (accessed at 27.06.2019).

22.Case of Solomou and others vs. Turkey, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-87144%22]} (accessed at 23.06.2019).

23.Case of Sayd-Akhmed Zubayrayev vs. Russia, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-111591%22]}(accessed at 24.06.2019).

24.Case of Fatullayev vs. Azerbaijan, https://swarb.co.uk/fatullayev-v-azerbaijan-echr-22-apr-2010/ (accessed at 24.06.2019).

25.HOCH T. Legitimization of statehood and its impact on foreign policy in de facto states: a case study of Abkhazia În: Iran and the Caucasus (Iran), 2018, no.22 (4).

26.Banković and Others vs. Belgium and 16 other States, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-22099%22]} (accessed at 22.03.2020).

27.DISTEFANO, G. Fundamentals of Public International Law. A Sketch of the International Legal Order. Brill: Nijhoff, 2019.

28.REID, K. A practitioner's guide to the European Convention on Human Rights, 6th edition. London: Thomson Reuters, 2019.

26.03.2020

CZU 341.43
DOI 10.5281/zenodo.3921765

SISTEMUL DUBLIN: PROSPECTIVE ȘI PERSPECTIVE PENTRU POLITICA EUROPEANĂ PRIVIND STATUTUL REFUGIAȚILOR

Igor BUCATARU
doctor, conferențiar universitar,
Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Relații internaționale, Științe Politice și Administrative, Departamentul Științe Politice și Administrative
e-mail: *igorbucataru@yahoo.com*
https://orcid.org/0000-0002-1624-2798

Sistemul Dublin este sistem de reglementare european care stabilește statul-membru responsabil pentru examinarea cererii de azil. Acesta consolidează protecția acordată solicitanților de azil pe parcursul procesului de determinare a statului responsabil de examinarea cererii și aduce clarificări cu privire la normele care reglementează relațiile dintre statele UE.

Convenția de la Dublin a fost semnată la Dublin, Irlanda la 15 iunie 1990 și a intrat în vigoare la 1 septembrie 1997 pentru primii 12 semnatari. Tratatul a fost extins și la alte state membre ale UE și la unele țări din afara Uniunii Europene. Convenția de la Dublin a fost înlocuită cu Regulamentul nr. 343/2003 al Consiliului (Regulamentul Dublin II). Valabilitatea acestuia s-a încheiat la 16 martie 2003. Dublin III a intrat în vigoare în iulie 2013 și conține proceduri solide pentru protecția solicitanților de azil și îmbunătățește eficiența sistemului.

În ciuda criticilor la reglementări, considerăm că un sistem de reglementare unic este vital și natural pentru UE, în special în perioadele de criză.

***Cuvinte-cheie**: Convenția de la Dublin, refugiat; azil; solicitant azil; protecție juridică; management de criză; asistență; acces la procedura de azil; tratare egală.*

THE DUBLIN SYSTEM: PROSPECTIVES AND PERSPECTIVES FOR THE EUROPEAN REFUGEE STATUS POLICY

The Dublin Regulation establishes theMember State responsible for the examination of theasylumapplication. The criteria for establishingresponsibilityrun, in hierarchicalorder, fromfamilyconsiderations, to recent possession of visa or residence permit in a Member State, towhethertheapplicanthasentered EU irregularly, or regularly.

The Dublin Convention was signed in Dublin, Ireland on 15 June 1990, and first came intoforce on 1 September 1997 for thefirst 12 signatories. The Treaty has been extended toother EU Member States and some countrie outside the European Union. The Dublin Convention was replaced by Council Regulation No 343/2003 (Dublin II regulation). Its validity ended on 16 March 2003. The Dublin III entered intoforce in July 2013 and it contains sound procedures for the protection of asylumapplicants and improves the system's efficiency.

Despite the criticisms of the regulations, we believe that a single regulatory systemis vital and natural for the EU, especially in times of crisis.

***Keywords**: Dublin Regulation; refugees; asylum application; applicant; protection; crisis management mechanism; national asylum system; egal assistance; access to asylum procedures.*

SYSTÈME DE DUBLIN: PORSPECTIVES ET PERSPECTIVES POUR LA POLITIQUE EUROPÉENNE DES RÉFUGIÉS

Le système de Dublin est le système réglementaire Européen qui détermine l'état membre responsable de l'examen de la demande d'asile. Il renforce la protection des demandeurs d'asile pendant le processus de détermination de la personne responsable de l'examen de la demande et clarifie les règles régissant les relations entre les états de l'UE.

La convention de Dublin a été signée à Dublin, en Irlande, le 15 juin 1990 et est entrée en vigueur le 1er septembre 1997 pour les 12 premiers signataires. Le traité a également été étendu à d'autres États membres de l'UE et à certains pays en dehors de l'Union Européenne. La Convention de Dublin a été remplacée par le règlement no. Règlement (CE) no 343/2003 du Conseil (règlement Dublin II). Sa validité a expiré le 16 mars 2003. Dublin III est entré en vigueur en juillet 2013 et contient des procédures robustes pour la protection des demandeurs d'asile et améliore l'efficacité du système. Malgré les critiques à l'égard de la réglementation, nous pensons qu'un système réglementaire unique est vital et naturel pour l'UE, en particulier en période de crise.

***Mots-clés**: Convention de Dublin, réfugié; asile; demandeur d'asile; protection juridique; gestion de crise; assistance; accès à la procédure d'asile; égalité de traitement.*

ДУБЛИНСКИЙ РЕГЛАМЕНТ: НАМЕРЕНИЯ И ПЕРСПЕКТИВЫ ЕВРОПЕЙСКОЙ ПОЛИТИКИ ОТНОСИТЕЛЬНО СТАТУСА БЕЖЕНЦЕВ

Дублинский Регламент представляет собой европейскую систему регулирования, которая устанавливает государство-члена ЕС, ответственного за рассмотрение ходатайства о предоставлении убежища. Регламент укрепляет защиту просителей убежища на протяжении всего процесса установления государства, ответственного за рассмотрение ходатайства о предоставлении убежища и вносит ясность в нормы, регулирующие отношения между странами-членами ЕС.

Дублинская Конвенция была подписана 15 июня 1990 года в Дублине, Ирландия, и вступила в силу (для 12 ее подписантов) 1 сентября 1997 года. Положения Конвенции распространялись и на другие страны Евросоюза, а также на отдельные государства, не являющимися членами ЕС. Дублинская Конвенция была заменена Регламентом Совета за номером 343/2003 (Дублинский Регламент – II). Его срок действия истек 16 марта 2003 года. Дублин – Ш вступил в силу в июле 2013 года и содержит солидный комплекс процедур по защите лиц, представивших ходатайства о предоставлении убежища, а также существенно повышает эффективность системы.

Несмотря на критические замечания в адрес Регламента, считаем, что единая система регулирования имеет жизнено важное и естественное значение для ЕС, особенно в кризисные периоды.

***Ключевые слова:** Дублинская Конвенция; беженец, убежище; проситель убежища; юридическая защита; кризисный менеджмент; помощь; доступ к процедуре предоставления убежища; равное (одинаковое) ко всем отношение.*

Sistemul european comun de azil

Începând cu anul 1999, Uniunea Europeanăa depus eforturi pentru instituirea unui sistem european comun de azil (SECA) și pentru îmbunătățirea actualului său cadru legislative, Azilul se acordă persoanelor care fug de acte de persecuţie sau devătămări grave. Dreptul la azil este un drept fundamental; acordarea acestuia reprezintă o obligaţie internaţională prevăzută în Convenţia privind protecția refugiaților încheiată la Geneva în 1951 [6]. Necesitatea reglementării unificate a fost identificată de către oficialii europeni încă în anii 80 ai sec. al XX-lea. Odată cu intensificarea proceselor de globalizare, de diferenţiere a dezvoltării economice dintre state și a cataclismelor politice pe fundalul cărora s-au intensificat valurile de refugiați, devenise clar că se impune o coordonare a politicilor față de solicitanții de azil.

Într-un spațiu al frontierelor deschise și al liberei circulații, este necesară o abordare comună în materie de azil pe întregul teritoriu al Uniunii Europene. Azilul nu trebuie să reprezinte o loterie. Statele membre ale UE, conform SECA, au responsabilitatea comună de a asigura primirea solicitanților de azil într-un mod demn, garantând faptul că aceștia sunt tratați în mod echitabil și că situația lor este examinată în baza unor standarde uniforme, astfel încât, indiferent de statul vizat de solicitant, rezultatul să fie similar.

Misiunea SECA este de a stabili standard comune pentru acceptarea refugiaților valabile pentru toate statele europene pe de o parte, dar și cu respectarea drepturilor universale prevăzute refugiaților. La modul nemijlocit se referă la [14, p.3]:

• decizii mai echitabile, mai rapide și de o mai bună calitate în materie de azil. Solicitanții de azil cu nevoi speciale vor beneficia de sprijinul necesar pentru a-și explica cererea și va fi asigurat un nivel sporitde protecție, în special pentru minorii neînsoțiți și pentru victimele torturii.

• condițiile de primire asigură faptul că există condiții materiale umane de primire (de exemplu, cazare) pentru solicitanții de azil din întreaga Uniune Europeană (UE) și că drepturile fundamentale ale persoanelor vizate sunt pe deplin respectate. În plus, aceasta garantează faptul că detenția nu este aplicată decât ca măsură de ultimă instanță.

• clarificări cu privire la motivele de acordarea/neacordarea protecției internaționale. În același timp, aceasta va permite îmbunătățirea accesului la drepturile și la măsurile de integrare destinate persoanelor care beneficiază de protecție internațională.

Sistemul european comun de azil (denumit în continuare „SECA”) cuprinde un număr de măsuri, inclusiv regulamente, care urmăresc determinarea rapidă a statului membru responsabil de examinarea cererii de azil a unei persoane. Aceste măsuri sunt cunoscute în mod colectiv sub denumirea „sistemul Dublin” [13] – după numele orașului în care au fost semnate principalele acte normative ale UE în domeniul reglementării politicilor privind refugiații ce solicită azil în statele UE. Atunci când un resortisant al unei țări terțe are legături mai mult de cu un stat membru (de exemplu deoarece intră în Uniunea Europeană printr-un stat membru, dar formulează cererea de azil în alt stat), este necesar să se determine care stat este responsabil de examinarea cererii sale de azil. Criteriile pentru determinarea statului membru responsabil sunt stabilite într-o ierarhie strictă în Regulamentul Dublin III. Dacă statul membru în care este formulată o cerere de azil consideră, pe baza acestor criterii, că alt stat membru este responsabil pentru soluționarea cererii, primul stat poate solicita celui de al doilea să îl reprimească (sau să îl preia) pe solicitant. După stabilirea acestui aspect, examinarea cererii de azil este guvernată de normele stabilite în actul SECA relevant.

Convenția de la Dublin (Dublin I)

Primul document al UE ce a pus bazele unor reglementări europene comune valabile pentru toate statele membre ale UE a fost Convenția de determinare a statului responsabil cu examinarea unei cereri de azil prezentate într-unul dintre statele membre ale Comunității Europene (Convenția de la Dublin din 1990) [5, p.1], care stabilea criteriile privind țările competente pentru a prelucra o cerere de azil. Regulamentul era aplicat de toate statele membre ale UE, precum şi de Norvegia, Islanda, Elveţia şi Liechtenstein.

Convenția Dublin a fost semnată în anul 1990, dar a intrat in vigoare în 1997. Ea a fost un răspuns la fluxul masiv de persoane care solicitau azil, în parte din cauza colapsului Uniunii Sovietice și a diverselor conflicte existente în Balcani (Bosnia, Kosovo). La baza sistemului Dublin I se afla principiul autorizării: statul membru care a autorizat intrarea solicitantului de azil pe teritoriul UE este responsabil de procedura de azil ce urmează.

Conform Convenției Dublin, un stat este obligat să proceseze o cerere de azil în următoarele cazuri:

- un membru direct al familiei solicitantului de azil a primit deja statutul de refugiat;
- țara în cauză a acordat anterior o viză validă pentru persoana care solicită protecție internațională;
- sau solicitantul a intrat in spațiul comunitar prin teritoriul respectivului stat membru.

Din cauza dificultății statelor membre de a depista solicitanții de azil care depuseseră deja o cerere în alt stat membru, implementarea nu a fost unitară.

Regulamentul Dublin II

Către începutul anilor 2000, după extinderea hotarelor UE, dar și în contextul creșterii continue a numărului de refugiați a apărut necesitatea de a consolida și dezvolta baza normativă a politicii UE în problema refugiaților. Regulamentul Dublin II (2003) [9, p.1] propune adăugări și modificări la ierarhia criteriilor pentru determinarea responsabilității unui anumit stat membru și asigură o procedură accelerată de transfer a solicitanților de azil între statele membre.

Principiul de bază al Regulamentului Dublin II este acela că responsabilitatea de examinare a unei cereri revine, în primul rând, statelor member care au jucat cel mai important rol în ceea ce privește intrarea și șederea solicitantului pe teritoriul UE [14, p.7]. Printre elementele noi, comparativ cu Convenția din 1990, introduse de noul Regulament Dublin se numără [1]:

-a plicarea unui mecanism de avertizare timpurie, de pregătire și de gestionare a situațiilor de criză, vizând abordarea cauzelor profunde ale disfuncționalităților sistemelor naționale de azil sau ale problemelor rezultate în urma unor presiuni speciale;

- implementarea unei serii de dispoziții privind protecția solicitanților, precum interviul personal obligatoriu, garanții pentru minori (inclusiv o descriere detaliată a factorilor care ar trebui să stea la baza evaluării celor mai bune interese ale unui copil) și posibilități extinse de reunificare a familiei;

- posibilitatea utilizării căilor de atac în scopul de a suspenda executarea transferului până la pronunțarea unei hotărâri și garantarea dreptului unei persoane de a rămâne pe teritoriu pe durata așteptării pronunțării unei hotărâri de către un tribunal privind suspendarea transferului înainte de pronunțarea unei hotărâri;

- obligația de a asigura asistență juridică gratuită la cerere;

- posibilitatea ca solicitanții de azil care, în anumite cazuri, ar putea fi considerați imigranți clandestini și returnați în baza Directivei privind returnarea [7] să fie tratați în conformitate cu procedura Dublin – asigurând astfel persoanelor respective o protecție mai mare decât în cazul aplicării Directivei privind returnarea;

- stabilirea limitelor temporale a procedurii de reacționare la solicitare de azil. Întreaga procedură Dublin nu poate dura mai mult de 11 luni pentru preluarea unei personae sau de 9 luni pentru transferarea acesteia.

După 2011, în contextul creșterii numărului de solicitări de azil din partea refugiaților pe fundalul războiului civil din Siria, a crescut presiunea și asupra procedurii Dublin instituită prin Regulamentul din 2003. A început să iasă la iveală că mecanismul stability agravează în special situația statelor de la frontierele UE, care și trebuiau să-și asume practic exclusiv prelucrarea cererilor de azil. Povara respectivă a determinat tensiuni în interiorul UE, care s-au întețit către 2015. În aceste condiții s-a prefigurat necesitatea modificării mecanismelor sistemului Dublin II.

Regulamentul UE (Dublin III)

Regulamentul Dublin III a fost aprobat de Parlamentul European în 26 iunie 2013 (Nr. 604) [10] și asigură aplicarea garanțiilor juridice și procedurale în cazul procedurilor de azil pe teritoriul statelor membre ale UE. Este de remarcat că garanțiile juridice și

procedurale nu constă doar în faptul posibilității de a contesta decizia organului național privind cererea de azil. Aceste garanții se referă, inclusiv, la cazurile privind contestarea deciziilor privind transferul solicitanților de azil.

Contextual, au fost operate o serie de modificări semnificative la Regulamentul Dublin II. În scopul unei mai mari cla- rități, regulamentul a fost reformat, rezultând Regulamentul Dublin III. Preambulul acestuia din urmă include următoarele obiective:

– să instituie o metodă clară și operațională pentru determinarea statului membru responsabil de examinarea unei cereri de azil;

– această metodă ar trebui să se întemeieze pe criterii obiective și echitabile atât pentru statele membre, cât și pentru persoanele în cauză;

– ar trebui, în principiu, să facă posibilă determinarea rapidă a statului membru responsabil, astfel încât să se garanteze accesul efectiv la procedurile pentru acordarea protecției internaționale și să nu se compromită obiectivul prelucrării rapide a cererilor de protecție internațională;

– pe baza primei etape a instrumentelor SECA, efectuând, în același timp, îmbunătățirile necesare, pe baza experienței acumulate, privind eficacitatea sistemului de la Dublin și protecția oferită solicitanților în temeiul respectivului sistem, ar trebui să se prevadă o „verificare a adecvării" cuprinzătoare, prin efectuarea unei evaluări bazate pe dovezi, care să acopere efectele juridice, economice și sociale ale sistemului de la Dublin, inclusiv efectele acestuia asupra drepturilor fundamentale;

– protecția efectivă a drepturilor persoanelor vizate ar trebui garantată prin stabilirea garanțiilor juridice și a dreptului la o cale de atac eficientă în ceea ce privește deciziile legate de transferurile către statul membru responsabil în conformitate în special cu drepturile recunoscute la articolul 47 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene [3]. Pentru a se asigura respectarea dreptului internațional, dreptul la o cale de atac eficientă împotriva unor astfel de decizii ar trebui să cuprindă atât examinarea aplicării prezentului regulament, cât și a situației de drept și de fapt din statul membru către care solicitantul este transferat.

Discuții privind necesitatea aprobării Regulamentului Dublin IV

Cu regret, prevederile Regulamentului Dublin III nu au fost acceptate de o bună parte din statele UE, nemulțumite de conținutul actului normativ, dar și considerând că nu este unul echitabil și care ar reflecta situația de moment. Valul de refugiați din anii 2015-2016 a readus în prim plan subiectul refugiaților și a responsabilității colective vs. individuale în prelucrarea cererilor de către membrii UE. Conform datelor publicate de Uniunea Europeană, Italia a înregistrat un număr de 30.755 cereri de azil doar în anul 2015, Grecia - 7.475 cereri de azil în aceeași perioadă, o creștere de 30% față de anul precedent, iar Ungaria - 98.072 cereri de azil, înregistrând o creștere de 1290% față de anul precedent [12].

Conform Dublin III cererea de azil trebuie să fie prelucrată de statul de frontieră unde refugiatul ajunge, în acest sens Italia, Grecia și Ungaria au fost statele cele mai afectate, care către sfârșitul anului 2015 au declarat că nu vor respecta prevederile regulamentare și vor permite refugiaților să migreze spre interiorul UE. Germania și-a asumat la prima etapă majoritatea efortului, însă în prim plan apăruse ideea realocării refugiaților între statele membre ale UE, prin distribuirea unor cote proporțional unor indicatori specifici (PIB, populație, capacități etc.).

Sub imperiul normelor actuale, solicitanții de azil nu sunt tratați în mod uniform la nivelul întregii UE și procentul deciziilor pozitive în materie de azil variază de asemenea în mod semnificativ. Drept urmare, solicitanții de azil se deplasează prin Europa și solicită

azilul în țările în care consideră că vor avea șanse mai mari să li se acorde protecție internațională.

Deși numeroase state au recunoscut în 2015 că Dublin III nu funcționează în condițiile imigrației în masă, statele membre ale UE nu au reușit să cadă de acord asupra reformării acestui sistem. Cei mai reticenți față de reamplasarea refugiaților în baza de cote sunt statele UE din centru și est.

După trecerea perioadei mai critice din 2015-2016, după ce valul de refugiați s-a redus, statele UE au revenit la subiectul reformării mecanismului de acceptare și redistribuire a refugiaților. Pe parcursul anilor 2017-2018 a existat un dialog continuu între statele membre atât la nivel de Comisie Europeană cât și la nivel de Parlament european.

Astfel în iunie 2018 Comisia Europeană a depus Consiliului European spre analiză un set de 7 propuneri legislative pentru a îmbunătăți normele UE în materie de azil [11]:

1) reforma sistemului Dublin pentru a ameliora modul în care sunt repartizate cererile de azil între statele membre și pentru a garanta prelucrarea rapidă a cererilor;

2) consolidarea Regulamentului Eurodac pentru a îmbunătăți baza de date a UE privind amprentele digitale ale solicitanților de azil;

3) crearea unei veritabile agenții a UE pentru azil;

4) înlocuirea directivei privind procedurile de azil cu un regulament, pentru a armoniza procedurile UE și a reduce diferențele dintre statele membre în ceea ce privește ratele de recunoaștere;

5) înlocuirea Directivei privind condițiile pentru protecția internațională cu un regulament pentru a armoniza standardele de protecție și drepturile solicitanților de azil;

6) reforma Directivei privind condițiile de primire pentru a se asigura că solicitanții de azil pot beneficia de standarde de primire armonizate și demne;

7) crearea unui cadru de relocare al UE permanent.

În cele ce urmează am dori să atragem atenția asupra principalelor aspecte ale reformării sistemului. În primul rând, propunerea legislativă urmărește să amelioreze Regulamentul Dublin pentru a stabili mai bine un singur stat membru responsabil de examinarea cererii de azil, a asigura o partajare echitabilă a responsabilităților între statele membre prin intermediul unui mecanism de repartizare corectiv și a descuraja abuzurile și a preveni deplasările secundare ale solicitanților în interiorul UE.

În al doilea rând, se propune transformarea actualului Birou European de Sprijin pentru Azil (EASO) într-o veritabilă Agenție a UE pentru azil, responsabilă de asigurarea convergenței în ceea ce privește evaluarea cererilor de protecție internațională și acordarea de asistență operativă și tehnică statelor membre.

În al treilea rând, propunerea legislativă are ca obiectiv instituirea unei proceduri comune pentru toate statele-membre a UE în ceea ce privește protecția internațională. Aceasta va contribui la eliminarea factorilor care incită la introducerea de cereri multiple de azil. Proiectul de reglementare va înlocui procedurile diferite care există în prezent în statele membre cu o procedură mai simplă și va stabili norme mai stricte pentru a preveni abuzurile.

În fine, un alt aspect important se referă la procesul de relocare. Amintim că prin „relocare" se înțelege transferul unor persoane strămutate care au o nevoie clară de protective internațională, la propunerea Înaltului Comisar al Organizației Națiunilor Unite pentru Refugiați și în acord cu țara de relocare, dintr-o țară terță către un stat membru, unde acestea vor fi admise și vor primi drept de ședere și orice alte drepturi comparabile celor acordate unui beneficiar de protecție internațională [4, pp.22-23]. Relocarea, în cazul UE vizează prioritar statele membre.

În același timp, având în vedere statele terțe, printre regiunile prioritare pentru relocare se vor număra Africa de Nord, Orientul Mijlociu, Cornul Africii,

precum și Turcia, acordându-se prioritate țărilor în care se aplică programe regionale de dezvoltare și protecție. Mecanismul urmează să stabilească legături strânse cu aceste programe [2].

Și Parlamentul European (PE) s-a inclus în procesul de reformare a mecanismului de acceptare și redistribuire a refugiaților.Principalele modificări propuse în raportul PE sunt următoarele [8]:

- Cota echitabilă a fiecărui stat membru în cadrul sistemului de transfer se calculează în funcție de PIB și de populație. Solicitanții vor fi transferați prin intermediul sistemului de repartizare corectiv către acele state membre care au primit cei mai puțini solicitanți în raport cu cota lor echitabilă.
- Dacă solicitantul s-a înregistrat în primul stat membru de intrare în Uniune, i se va oferi opțiunea de a alege între cele patru state membre care au primit cel mai mic număr de solicitanți în raport cu cota lor echitabilă.
- Solicitanții vor fi autorizați să se înregistreze ca grupuri de maximum 30 de persoane, oferindu-le posibilitatea să rămână împreună și să fie transferați în același stat membru.
- Să fie eliminată contribuția de solidaritate de 250.000 euro propusă de Comisie, pe ideea că dacă li s-ar permite altor state membre să plătească pentru a ieși din sistem, acest lucru nu ar fi echitabil pentru statele membre din prima linie, iar ca un astfel de sistem să funcționeze, costul retragerii ar trebui să fie atât de ridicat încât să devină disuasiv, fiind profund inechitabil și pentru statele membre cu o economie mai puțin dezvoltată.
- Măsuri coercitive: Refuzul statelor membre din prima linie de a înregistra solicitanți ar implica stoparea transferului solicitanților de pe teritoriul lor. Statele membre care refuză să accepte transferul solicitanților pe teritoriul lor s-ar confrunta cu limitarea accesului la fondurile UE și nu ar putea să utilizeze fonduri UE pentru returnarea solicitanților ale căror cereri de azil au fost respinse.

Concluzie

”Sistemul Dublin” este un complex de măsuri adoptate la nivel de UE ce au drept scop ordonarea și uniformizarea procedurilor de obținere de către refugiați a dreptului la azil în statele membre ale UE. Bazele au fost puse la începutul anilor ‘90 ai sec. al XX-lea, ca urmare a apariției valurilor de refugiați pe fundalul imploziilor geopolitice de la vremea respectivă. În condițiile în care provocările creșteau în intensitate, precum și odată cu lărgirea UE, sistemul de la Dublin s-a perfecționat continuu pentru a face față creșterii valurilor de imigranți. În pofida criticilor aduse reglementărilor, considerăm că un sistem unic de reglementare este unul vital și firesc pentru UE, în special pentru perioadele de criză, când este necesar de a reacționa în mod orchestrat pentru a reuși soluționarea problemelor valurilor de refugiați.

Bibliografie:

1. BAUBOCK, R. Refugee Protection and Burden-Sharing in the European Union. În: JCMS (Journal of Common Market Studies) 2018 Volume 56. Number 1, pp.141-156.

2. Cadrul de relocare al UE: Consiliul este pregătit să înceapă negocierile. Comunicate de presă. https://www.consilium.europa.eu/ro/press/press-releases/2017/11/15/eu-resettlement-framework-council-ready-to-start-negotiations/ (vizitat – 29.10.2019).

3. Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene. În: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, C 326, 26.10.2012, p. 391-407.

4. Comunicare a Comisiei către Parlamentul European, Consiliu, Comitetul Economic și Social European și Comitetul Regiunilor o Agendă Europeană Privind Migrația. Bruxelles, 13.5.2015, COM(2015) 240 final, p.22-23.

5. Convenția de determinare a statului responsabil cu examinarea unei cereri de azil prezentate într-unul dintre statele membre ale Comunității Europene. În: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene C 254, 19.8.1997, p. 1.

6. Convenţie privind statutul refugiaților, încheiată la Geneva la 28 iulie 1951. În: https://www.unhcr.org/ro/wp-content/uploads/sites/23/2016/12/1951_Convention_ROM.pdf (vizitat - 17.10.2019).

7. Directiva 2008/115/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 16 decembrie 2008 privind standardele și procedurile comune aplicabile în statele membre pentru returnarea resortisanților țărilor terțe aflaţi în situație de ședere ilegală. În: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, L 348, 24.12.2008, p. 98-107.

8. Notă privind reformarea Regulamentului Dublin. https://www.laurentiurebega.ro/nota-privind-reformarea-regulamentului-dublin-update-aprilie-2018/ (vizitat – 01.09.2019).

9. Regulamentul (CE) nr.343/2003 al Consiliului din 18 februarie 2003 de stabilire a criteriilor și mecanismelor de determinare a statului membru responsabil de examinarea unei cereri de azil prezentate într-unul dintre statele membre de către un resortisant al unei țări terțe. În: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, L 50, 25.2.2003.

10. Regulamentul (UE) Nr.604/2013 al Parlamentului European și al Consiliului din 26 iunie 2013 de stabilire a criteriilor și mecanismelor de determinare a statului membru responsabil de examinarea unei cereri de protecție internațională prezentate într-unul dintre statele membre de către un resortisant al unei țări terțe sau de către un apatrid. În: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, L 180/31 din 29.06.2013.

11. Reforma normelor UE în materie de azil. https://www.consilium.europa.eu/ro/policies/ceas-reform/ (vizitat – 17.09.2019).

12. Refugee Crisis – Q&A on Emergency Relocation. 2015. http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-15-5698_en.htm (vizitat – 20.10.2019).

13. Sistemul European de Azil – reglementări și probleme. https://www.openpolitics.ro/sistemul-european-de-azil-reglementari-si-probleme/ (vizitat – 22.09.2019).

14. Sistemul European comun de azil. - Luxemburg: Oficiul pentru Publicații al Uniunii Europene, 2014.

05.12.2019

CZU 811.124'373.7:[811.133.1+811.135.1]
DOI 10.5281/zenodo.3921843

FRAZEOLOGISME LATINE ÎN LIMBAJUL DIPLOMATIC. ECHIVALENTELE LOR ÎN LIMBILE FRANCEZĂ ŞI ROMÂNĂ

Maria COTLĂU
doctor, conferențiar universitar
Facultatea Litere, Departamentul Limba Engleză și Limba Franceză de Specialitate,
Universitatea de Stat din Moldova
e-mail: *clsafrispa@yahoo.fr*
https://orcid.org/0000-0002-1505-1578

Ion GUȚU
lector universitar, magistru
Facultatea Litere, Departamentul Limba Engleză și Limba Franceză de Specialitate,
Universitatea de Stat din Moldova
e-mail: *gutsuion@yahoo.com*
https://orcid.org/0000-0002-8975-3353

Expresiile frazeologice, îmbinările de cuvinte sudate cu sens unitar, reprezintă în mod vădit specificul sintagmatic al limbilor. Devenite clișee și forme de-a gata, aceste unități comunicative sunt ușor recunoscute și decodificate de persoanele care au studiat limba latină în ciclul preuniversitar, însă pentru studenții de la facultățile de relații internaționale și științe politice a universităților din Moldova, în curricula cărora nu figurează această disciplină, comprehensiunea unor frazeologisme latine din limbajul diplomatic, înserate în textele de franceză/engleză de specialitate de tipul: cassus belli, ad hoc, status quo ante, Legatus nec violatur, nec laeditur, Cedant arma togae, prezintă dificultăți.

Locuțiunile menționate aparțin unui domeniu special al vocabularului, al termenilor care s-au înrădăcinat în lexicul numeroaselor limbi, transformându-se în calchieri din latină, inclusiv în limbile franceză și română.

În articolul prezent ne propunem să facem o clasificare a frazeologismelor latine în funcția de frecvența apariției lor în manualele universitare și în funcție de dificultatea de comprehensiune pentru studenții care învață limba străină de specialitate.

Cuvinte-cheie*: frazeologisme, cuvinte consacrate, maxime, adagii, sentințe, proverbe, zicători de largă circulație, echivalențe, câmp de analogii frazeologice.*

LATIN PHRASEOLOGISMS IN DIPLOMATIC LANGUAGE. THEIR EQUIVALENTS IN FRENCH AND ROMANIAN LANGUAGES

Phraseological units, set expressions with specialised non-literal meaning of the whole clearly represent the syntagmatic specificity of languages. Named cliches and ready-made expressions, these communicative units are easily recognized and decoded by people who have studied Latin, either in high school or university, but for students who encounter for the first time in the foreign language text (French, English) from the field of diplomacy and political science, the Latin phraseological units present one of the most difficult aspects of the discourse.

Many authors give common current classifications to facilitate the consultation, the correct understanding and the proper use of the Latin expressions, especially in the works of practical character. Thus, in the small Latin-Romanian dictionary of commonly used expressions, authors discriminate among: commonly used words (alter ego – alternative self); word combinations (amor patriae – love of one's country); aphorisms (festina lente – make haste slowly); proverbs, sayings of wide circulation (bis dat, qui cito dat – he gives twice who gives promptly).

The classifications and definitions of the phraseological units are very different, depending on the aspect that one researcher or another emphasizes and the criteria according to which the classification is made. In the present article we intend to make a classification of the Latin phraseology according to the frequency of their appearance in the university textbooks and according to the difficulty of comprehension for the students studying the specialized foreign language.

***Keywords**: phraseology, set expressions, maxims, adages, aphorisms, proverbs, equivalences, phraseological analogies.*

PHRASEOLOGISMES LATINS EN LANGUE DIPLOMATIQUE. LEURS ÉQUIVALENTS EN LANGUES FRANÇAISE ET ROUMAINE

Les locutions latines examinées dans cet article du type: ad hoc, casus belli, status quo ante, Legatus nec violatur, nec laeditur, Cedant arma togae, lancées par des hommes célèbres se démocratisent et obtiennent le statut de „sagesses" restant dans la mémoire internationale et celle de la collective nationale par le biais de la traduction ou par l'emprunt direct du latin. Le pouvoir des mots assemblés dans ces groupements de mots et dans ces phrases transgresse le temps et les espaces.

Parfois ces expressions et ces maximes latines ne sont pas compréhensibles pour les étudiants en relations internationales et en sciences politiques des facultés de la Republique de Moldova, parce qu'ils n'ont pas étudié le latin ni dans le cours préuniversitaire, ni celui universitaire, c'est pourquoi le professeur de français/anglais, langues de specialité, doit expliquer les latinismes des textes et leurs équivalents dans la langue maternelle.

***Mots-clés**: locution, expression, latinisme, adage, maxime, proverbe, équivalent.*

ЛАТИНСКИЕ ФРАЗЕОЛОГИЗМЫ В ДИПЛОМАТИЧЕСКОМ ЯЗЫКЕ. ИХ АНАЛОГИ ВО ФРАНЦУЗСКОМ И РУМЫНСКОМ ЯЗЫКАХ

Фразеологические выражения, сочетания слов, объединенные в едином смысле, ясно представляют синтагматическую специфику языков. Становясь клише, эти коммуникативные единицы легко распознаются и расшифровываются людьми, которые изучали латынь в доуниверситетском цикле, но для студентов факультетов международных отношений и политических наук университетов Молдовы, в учебные программы которых эта дисциплина не включена, понимание некоторых латинских фразеологизмов из дипломатического языка, таких как: cassus belli, ad hoc, status quo ante, Legatus nec violatur, nec laeditur, Cedant arma togae, вставленных в специализированные французско-английские тексты, представляет трудности.

Классификации и определения фразеологизмов очень разные, в зависимости от того, на что обращает внимание тот или иной исследователь, и критериев, по которым производится классификация. В настоящей статье мы намерены провести классификацию латинских фразеологизмов по частоте их появления в университетских учебниках и по сложности понимания для студентов, изучающих специализированный иностранный язык.

***Ключевые слова**: фразеологизмы, устойчивые выражения, изречения, афоризмы, пословицы, поговорки широкого распространения, эквивалентность, фразеологические аналоги.*

Expresiile frazeologice, îmbinările de cuvinte sudate cu sens unitar, reprezintă în mod vădit specificul sintagmatic al limbilor. Devenite „clișee" și „forme de-a gata" [1, p.113], aceste unități sunt ușor recunoscute și decodificate de persoanele care au studiat o limba moartă, latina, însă pentru studenții de la facultatățile relații internaționale și științe politice ale universităților din Republica Moldova care studiază

o limbă străină (franceză), în care sunt înserate frazeologisme latine, cele din urmă reprezintă un aspect dificil de înțelegere și de asimilare.

Mulți autori dau clasificări uzuale curente pentru a facilita consultarea, înțelegerea corectă și utilizarea adecvată a expresiilor latine, îndeosebi în lucrările cu caracter practic. În această ordine de idei, vom numi Micul dicționar latin-român de expresii consacrate în care autorii disting:

- cuvinte consacrate – „*alter ego*" – un alt eu;
- îmbinări de cuvinte – „*amor patriae*" – dragostea de patrie;
- maxime, sentințe – „*festina lente*" – grăbește-te încet;
- proverbe, zicători de largă circulație – „*bis dat, qui cito dat*" – cine dă repede, dă îndoit [2, p.5].

Clasificările și definițiile frazeologismelor sunt foarte diverse în funcție de aspectul pe care un cercetor sau altul îl scoate în evidență și de criteriile după care se face clasificarea. Pierre Guiraud, lingvist francez notoriu, definește frazeologismul, *„une locution"*, astfel: „*…une façon de parler, mais dans un sens plus restreint, on la définit comme: une expression constituée par l'union de plusieurs mots formant une unité syntaxique et lexicologique…. Les locutions forment... des tours idiomatologiques; c'est-à dire de formes de parler particulières et qui s'écartent de l'usage normal de la langue"*[3, p.5]. Autorul atrage atenția asupra unității sintactice și lexicale a expresiei formate din câteva cuvinte și asupra faptului că frazeologismul este o formă deosebită de expresie care se abate de la normă. În concluzie lingvistul conchide: *„Ces locutions se définissent par trois caractères: unité de forme et de sens; écart de la norme grammaticale ou lexicale; valeurs métaphoriques particulières* [3, p.6]. Deci, frazeologismul este definit prin trei trăsături caracteristice:

- unitate de formă și sens;
- abatere de la norma gramaticală sau cea lexicală;
- și valoare metaforică deosebită.

Alain Rey, lingvist francez cu renume mondial, atrage atenția asupra caracterului funcțional al expresiilor și locuțiunilor frazeologice referindu-se la un sistem de particularități expresive legate de condițiile sociale în care limba este actualizată, adică în scopuri funcționale *„à des usages"*. Aici se regăsesc două aspecte ale unei realități: expresie și locuțiune, folosite ca sinonime, la general. Sinonimele date sunt necesare noțiunei, opiniei curente, concrete, practice pe care noi o avem despre limbaj [4, p.9]. Definiția propusă de A.Rey: *„locution, c'est une unité fonctionnelle plus longue que le mot graphique, appartenant au code de la langue (devant être apprise) en tant que forme stable et soumise aux règles syntaxiques de manière à assumer la fonction d'intégrant, au sens de Beneviste"* [4, p.9], exprimă geneza acestui termen lingvistic, anume, din latină *„locutio" loqui, parler* (a vorbi) este exact „mod de a vorbi", „a zice", manieră de a forma discursul, de a organiza componentele disponibile ale limbii pentru a produce o formă funcțională. Așadar, se poate de vorbit despre locuțiuni adverbiale sau prepoziționale, în timp ce cuvintele gramaticale compuse nu pot fi desemnate ca expresii. Cele din urmă reprezintă aceeași realitate privită ca un mod de a exprima ceva și implică recurgerea la o figură de stil.

O bună parte din lingviștii francezi menționați anterior, precum și alții pe care î-i vom cita ulterior, analizează problematica paremiilor pornind de la lucrările lui Maurice Rat. În 1957 a apărut prima ediție a *„Dictionnaire de locutions françaises"* (dicționar de locuțiuni franceze), un studiu de referință pentru lexicologii francezi. În introducerea la dicționarul menționat (ultimă ediție revăzută și corectată), autorul răspunde la întrebarea: *„Qu'est-ce, en effet, qu'une locution?"* (Ce este o locuțiune?), *Et en quoi diffère-t-elle d'un proverbe?"* (Prin ce este diferită de un proverb?) referindu-se la definițiile din *„Nouveau Petit Larousse illustré": locution-expression, façon*

de parler" (locuțiune-expresie, mod de a vorbi), *et au mot proverbe: maxime exprimée en peu de mots et devenue populaire. Il suit de ces définitions, exactes et succintes, que les locutions peuvent être quelques fois des proverbes, si les proverbes d'ordinaire sont beaucoup plus que des simples locutions* [5, p.5]. Cuvântul „expression" este indicat: *„manière de s'exprimer, phrase, mot", ne saurait pour nous se confondre avec une locution que si elle se compose de plusieurs termes, et n'a point une valeur individuelle, mais une valeur commune, genérale et courante"* [5, p.6]. M.Rat nu face o deosebire riguroasă între termenii: locution, proverbe și expression invocând că nu este posibil de a marca net limita care separă proverbul de locuțiune, dar că proverbul, deobicei e scurt, locuțiune expresivă și curentă, și nicidecum sentință (adage), dicton, slogan.

În fine, nu putem să trecem cu vederea o lucrare capitală a lui Maurice Maloux, *„Dictionnaire des proverbes, sentences et maximes"*, apărută în 1980 la editura Larousse, unde găsim referințe de ordin științific, tematic și definiții stricte ale diferitor genuri de paremii din cultura și limbile moarte și moderne aprope din toate țările lumii, inclusiv latina din antichitate, cea din Evul mediu și secolele următoare.

În articolul prezent ne vom referi la această lucrare, la exemplele selectate din latină și la echivalentele lor în franceză, însă vom respecta terminologia respectivă propusă de către lingvist în măsura în care termenii vizați vor corespunde scopului nostru: de a descrie expresiile latine din punct de vedere funcțional, utilizarea frazeologismelor în limbajul diplomatic. Vom analiza cu precădere, frazeologismele latine și echivalentele lor în limbile franceză și română prin prisma folosirii lor în limbajul diplomatic și cel al relațiilor internaționale, cu excepția unor paremii. Această descriere presupune unele limite: locuțiunile latine au fost selectate și incluse în studiu conform unor criterii: frecvența folosirii expresiilor în sursele consultate în franceză la tematica sus menționată, gradul de similitudine/transparență a frazeologismelor din cele două limbi înrudite, eventualele calchieri, gradul de comprehensiune explicită sau implicită din partea studenților a paremiilor vizate și explicarea mostrelor extrase din surse recente ale autorilor francezi din domeniul științelor politice. Această opțiune reiese din faptul că în practica noastră de profesori universitari de limbă franceză cu obiective specifice ne confruntăm cu unele dificultăți privind comprehensiunea și stăpânirea unor frazeologisme latine frecvent utilizate în limbajul diplomatic în franceză, necesare pentru înțelegerea informației care include uneori locuțiuni, expresii, adagii, sentințe, maxime latine, dar care nu pot fi explicate din contextul respectiv și deci nu produc o reacție adecvată ulterioară a studenților la întrebările înaintate. Vom remarca, în această ordine de idei, că studenții de la facultățile de Relații Internaționale din Republica Moldova nu studiază limba latină, și nici nu au studiat-o în liceu sau în gimnaziu, fapt care explică necunoașterea acestei discipline școlare/universitare. Deci este nevoie de informații și explicații privind latinismele din textul politic/diplomatic studiat în cadrul francezei de specialitate cu traducere ulterioară în română sau a echivalentelor respective din fraze extrase din diferite surse, respectându-se criteriul frecvenței lor în manualele de franceză.

Printre cei opt factori mai importanți de care se ține cont la identificarea și decodificarea frazeologismelor (propuse de Irina Condrea) noi am optat pentru șase [1, p.118]:

- sensul exact al expresiei;
- contextul general;
- valoarea stilistică (în cazul unor sentințe și proverbe);
- gradul de metaforizare a unor frazeologisme;
- structura gramaticală;
- intenția pragmatică a autorului.

Am completat lista susmenționată cu alți factori utili pentru cercetarea noastră din punct de vedere practic:

• redarea frazeologismelor din latină în franceză și în română se face cu prioritate printr-o expresie echivalentă, lexico-semantică existentă, dar și prin îmbinări de cuvinte care explică locuțiunea dată;

• frecvența folosirii frazeologismelor în sursele consultate în scopuri academice.

În procesul selectării frazeologismelor din multitudinea de surse folosite eram mereu frământați de întrebarea: „Din ce motive autorii au utilizat expresiile latine?". Bilanțul moștenirii culturale nu este ușor de făcut, el cuprinde un interval de la zero până la infinit, potrivit cu clasa socială, gradul de cultură, obișnuințele individuale; cutare preferă să dea dovadă de erudiție, de cultură sau de ironie, și întrebuințează în discursul său o locuțiune, un aforism, un proverb sau o sentință latină. Mai bine a spus-o Ion Manole, filolog notoriu în lingvistica română: *„ si l'on a l'intention d'ilustrer une dissertation, argumenter un discours, engager une conversation, retrouver une reférence, approfondir une idée ou simplement se cultiver et s'enrichir"* [7, p.51].

Latinii posedă o frazeologie abundentă bazată pe moravurile, pe obiceiurile și pe istoria lor. Multe dintre aceste expresii s-au înrădăcinat în limbile franceză și română, prezentându-se sub formă de calc a căror origine este greu de stabilit. Drept exemplu elocvent, ne vom referi la frazeologismele franceze citate de P. Guiraud: *„tirer une épine du pied"* (este o mare ușurare) sau *„rentrer dans sa coquille"* (a se retrage, a se izola) [3, p.25], care au deja echivalente în limba latină sub formă de calc din limbile greacă și arameică, dar și numeroase proverbe de tipul: *„A bon vin point d'enseigne"*, varianta anterioară: *«Vin loyal n'a pas besoin de lierre"*. Iedera era considerată un simbol al zeului Bacchus servind ca un indice de recunoaștere a vânzătorilor de vin. M.Rat explică originea acestui frazeologism pornind de la proverbul latin *„Vino vendibili suspensa iedera nihil opus – Le vin à vendre n'a nul besoin d'une guirlande de lierre"* (vinul bun de vânzare n-are nevoie de ghirlandă de iederă), adică ceea ce este bun nu necesită să fie ridicat în slăvi. O altă variantă a proverbului francez este *„à bon vin point de bouchon"* (vinul bun n-are nevoie de un bușon), buchon semnificând un mănunchi de paie deasupra ușei unei taverne, sau, conform unui vechi obicei latin, o tufă de iederă, plantă consacrată lui Bacchus [5, p.168]. Un alt proverb *„Ventre affamé n'a pas d'oreilles – Il est difficile de discuter avec le ventre, car il n'as pas d'oreilles* (omul flămând nu vrea să audă de nimic). Proverbele menționate sunt asimilate în franceză și se referă la o înțelepciune universală, fără patrie anume.

Expresiile analizate în articolul prezent aparțin unui domeniu special al vocabularului al internaționalismelor, al termenilor care s-au înrădăcinat în lexicul numeroaselor limbi, de tipul: *ad hoc, ad libitum, ad literam, a priori, a posteriori, ad referendum, de facto, de jure, alter ego, lato sensu, stricto sensu, manu militari, grosso modo, status quo, in extremis, in extenso, salus populi, divide et regnes, si vis pacem*. Limba latină din perioada medievală a fost un mod de transmitere a acestei moșteniri antice precum și de creare a altor frazeologisme cu scopul de a exprima noțiuni noi referitoare la teologie, drept, filosofie și științe exacte. Latina a fost mult timp limba învățământului, tehnicii și a didacticii, în limba latină erau susținute tezele savanților la universitatea Sorbona din Paris până în ajunul primului război mondial. Un număr impunător de expresii s-au păstrat în forma lor originală, iar dicționarul **Larousse**, în paginile sale rose, ne prezintă un inventar al acestora: *mutatis muntandis, hic et nunc, persona grata, sic transit gloria mundi, de gustibus et coloris non est disputandum*; unele locuțiuni s-au lexicalizat în franceză: *statu quo, quiproquo, vade mecum, casus belli, modus vivendi*; altele sunt elemente componente ale expresiilor franceze: *argument ad hominem, c'est le hic, condition sine qua non, diplomate qui n'est plus persona grata* [3, p.30]. Frazeologismele citate anterior au fost calchiate în limba română din franceză

respectându-se aspectul grafic și parțial pronunția, ele aparțin termenilor din limbajul diplomatic, cel juridic și al științelor politice, și sunt mai degrabă expresii tehnice decât locuțiuni stilistice metaforizate.

La categoria cuvintelor consacrate, A.Ciobanu aduce exemplul *„alter ego"* – un alt eu. Acest frazeologism este moștenit din latină în franceză (calc) cu aceeași formă grafică, de pronunție și sens „*un autre moi*", înțeles primar. Originea acestei locuțiuni are câteva înterpretări, dar în fond ele se reduc la înțelesul susmenționat în **Larousse**. Ex. 1: *Fiez-vous à lui, c'est mon alter ego*. Ex.2: *„Ephestion était l'alter ego d'Alexandre"*. M.Maloux precizează că expresia dată provine din renumita frază a lui Cicero: *„Amicus est tanquem alter idem" – Mon ami est un autre moi* (Prietenul meu este un alt eu), de unde *„alter ego"* [6, p.225]. În română, calc din latină trecând prin franceză, se mai adaugă sensul de „prieten nedespărțit" (DEX). *Le Robert micro poche* prezintă explicația că alter ego *„Est une personne de confiance qu'on peut charger de tout faire à sa place"*, egal cu *„bras droit"*, această semnificație o întâlnim la Boileau în **Art poétique**; în exemplul adus se evidențiază semul de încredere (în afacere), am adăuga noi.

Îmbinările de cuvinte latine: *res lassae (l'adversité, les choses lasses), armis lassis, bello lasso (par suite d'une guerre ayant épuisé ses effets et ses moyens"* [3, p.31] – Consecințele unui război soldat cu istovirea efectivelor și mijloacelor utilizate (traducerea ne aparține). Guiraud susține că expresia „ciudată" din franceză *„de guerre lasse" – „en renonçant à poursuivre la lutte"* – renunțând la continuarea luptei, a fost un subiect de discuții aprinse în rândul lexicologilor, în privința structurii sale, acordul adjectivului cu subsantivul *„guerre"*, originea latină a îmbinării de cuvinte *„res lassae, aquae lassae"*. Alte frazeologisme franceze: „fortune des armes, fortune de mer" reprezintă calchieri ale modelelor latine atestate.

Sentința este o propoziție scurtă din sfera morală care rezultă dintr-un mod personal de a vedea; le întâlnim deja la Terențiu: *„Quot homines, tot sententiae – Autant d'hommes, autant d'avis* (Câte bordee atâtea obicee/Câte persoane atâtea opinii). Sentința „*Festina lente*" – *Hâtez-vous lantement* (Grăbește-te încet), ar fi o expresie rostită de August, după Suetone: „*Aller lentement pour arriver plus vite à un travail bienfait*" (Mergi încet pentru a sosi mai repede la un lucru bine făcut). Este un calc din limba greacă veche „*speude bradeôs*". Boileau a zis la fel: „*Hâtez-vous lantement*" [16, p.1077].

„*La maxime c'est la grande sentence*" afirmă M.Maloux și precizează că complexitatea misterioasă a vieții cere modalități de exprimare mai subtile decât proverbul și sentința, iar maxima este o frază generală, exprimată cu noblețe, care oferă un avertisment moral, de ce nu, o regulă de conduită [6, p.VI]. „*Dura lex, sed lex*" – *La loi est dure, mais c'est la loi* (Legea e dură, dar este lege), această maximă este evocată în situația când ești forțat să te supui la o regulă penibilă. O maximă din perioada medievală: „*Exceptio probat regulam*" – *L'exception confirme la règle* (Excepțiile confirmă regula) ne învață că e bine venit să te conformezi regulelor atunci când acționezi, iar în cazul unei judecăți, este necesar de a lua în considerare excepțiile. Maxima reprezintă, deci, expresia exactă și nobilă a unui adevăr important și incontestabil, este un proverb savant. „*Salus populi – suprema lex*" – *Le salut du peuple est la suprême loi* (Prosperitatea poporului e legea supremă) Cicero „De legibus". Sentința menționată provine din „*loi des Douze Tables*" formulată de către decemviri și adoptată în anul 451 și 449 î.Hr. la Roma.

„*Si vis pacem para bellum*" – *Que celui qui vent la paix prépare la guerre* (Cine aspiră la pace să se pregătească de război) Végèse, s. IV. Aceeași idee e exprimată de către Cicero în „Orationes Philippicae", de unde a provenit proverbul în franceză „*Une épiée fait tenir l'autre en fourreau*".

„*Pacta sunt servanda*" – *Les traités doivent être respectés* (Tratatele trebuie respectate). Formula ține

de discursul diplomatic, este o expresie tehnică, cu înțeles concret și transparent în cele trei limbi analizate, cu o structură gramaticală asemănătoare, iar frazeologismul din română este un calc al expresiei franceze.

În terminologia lingvistică franceză există termenul „*adage*” (maxmă, sentință), format de la „*adagium*” din latină, contracție de la „*ad agendum*”, „*qui doit être fait*”, care semnifică o frază având ca finalitate o acțiune morală. „*Uti, non abuti (User, ne pas abuser) est un adage latin, et Noblesse oblige, un adage français*” ne informează M.Maloux [6, p.VI]; În **Larousse** frazeologismului latin i se atribuie calitatea de axiomă de moderație care se aplică în toate situațiile.

Noțiunea de proverb acoperă, printr-o simplitate aparentă componente diverse. Le găsim la Plaut, Cicero, Seneca, autori latini, care menționează că unele dintre ele sunt paremii existente în antichitatea premergătoare. John Rassel menționează că proverbul este spiritul unui singur om și înțelepciunea tuturor. „*Un proverbe est l'esprit d'un seul et la sagesse de tous*”. Sentința, spre deosebire de proverb, posedă un sens mai puțin vulgar și o formă mai abstractă: proverbul lamurește viața cotidiană, sentința te impune să gândești critic. Un vechi proverb greco-latin „*manus manum lavat*” – *une main lave l'autre* (o mână spală pe alta), utilizat deasemenea în franceză și în română cu structură echivalentă, în situația în care doi complici se dezvinovățesc unul pe altul de pagubele care pot fi lor imputate, sau de sprijinul mutual atribuit de către oamenii de aceeași profesie. Proverbul vizat a dat naștere în franceză, prin analogie, la un altul „*un barbier rase l'autre*” cu aceeași semnificație [5. p.230]. Proverbul „*Bis dat, qui cito dat – Celui-là donne deux fois, qui donne vite* – Cine dă repede, dă îndoit”, menționat la începutul articolului, este un calc direct din latină în română cu forma inversată a elementelor frazei cu semnificație transparentă: promptitudinea oferirii unui serviciu este considerată îndoită. Proverbul latin cu referire la spusele din Evanghelie a Sfântului Luca: „*Nemo Propheta acceptus est in patria sua*” – *Nul n'est prophète en son pays* (Nimeni nu este profet în țara sa), explică starea de lucruri atunci când o personalitate se bucură de succes în străinătate și nu este apreciat în țara lui de origine. Proverbul dat este o metaforă derivată din vorbele lui Christos.

Să revenim la subiectul analizat, și anume, frazeologismele latine din limbajul diplomatic cu exemplele extrase din texte ale autorilor francezi care tratează problematica relațiilor internaționale și europene inserând pe paginile acestor surse expresii latine de uz larg din limbajul diplomatic.

„*Persona grata” – personne bienvenue* – persoană binevenită – expresie consacrată de uz frecvent în sfera diplomatică cu sensul „ambasador sau diplomat agreat de către instituția care-l acreditează (de regulă șeful statului acreditant sau Președintele). Contrariul acestui termen este „*persona non grata*” – persoană indezirabilă. Oficialitățile de rang înalt al statului de reședință unde este acreditat diplomatul declară că persoana în cauză este indezirabilă, apoi se procedează la o măsură dură, expulzarea lui.

1. Ex.: „*Le refus d'agrément si le chef de mission n'est pas „persona grata” est discrétionnaire et n'a pas à être motivé*” [19, p.18].

2. Ex.: „*L'Etat de résidence peut être à l'initiative du rappel de l'ambassadeur, il le déclare „persona non grata” et peut aller jusqu'à l'expulser, ce qui a une portée politique très forte* [19, p.20].

Sentința „*Legatur nec violatur nec laeditur – L'ambassadeur ne doit être ni frappé ni insulté* – Ambasadorul nu poate fi nici lovit, nici insultat” reprezintă un enunț tehnic din terminologia diplomatică. În articolul 29 al Convenției de la Viena din 1961 se stipulează că persoana agentului diplomatic este inviolabilă. El nu poate fi supus la nici o formă de arest sau de detenție. Statul acreditar îl tratează cu respectul care i se cuvine și ia măsurile adecvate pentru a impiedica orice prejudiciu contra persoanei,

a libertății și a demnității diplomatului. O jignire adusă ambasadorului poate să provoace ostilități între două state.

Locuțiunea adverbială latină „*extra-muros" – hors de la ville, à l'extérieu*r - în afara orașului. Ex.: *Hors des murs: maison située extra muros, hors de l'enceinte, d'une ville*" (În afara pereților: casă care nu se află în încinta orașului). Sensul primar al frazeologismului este transparent, fiind o îmbinare de cuvinte libere în latină; termenul diplomatic derivat format dintr-un cuvânt francez „*ambassadeur*" și îmbinare de cuvinte din latină „*extra-muros*", semnifică ambasador fără reședință în țara unde a fost trimis – *ambassadeur hors murs* [19, p.18].

Frazeologismul latin „*ex aequo*" – *à titre égal* – cu merit egal, este utilizat în diplomație cu sensul „*sur le même rang*", cu același rang: *premier ex aequo; élève classé ex aequo*. În Franța, în procesul selectării candidaților după un concurs de ocupare a postului vacant la Ministerul afacerilor externe prioritate este acordată pretendentului mai în vârstă la un scor egal de puncte.

Ex.: „*S'il y a deux candidats ex aequo dans un classement, la priorité est donnée au plus âgé* [19, p.11].

Locuțiunea latină menționată se folosește și în alte domenii: de exemplu, în lingvistică, un exemplu elocvent este fraza ce urmează.

Ex.: „*Examiné sous diverses perspectives, le texte n'aboutit pas à contenter ex aequo tout le monde de la science linguistique pour obtenir une definition unanime*" (Ion Guțu, *docteur en philologie*).

„*Casus belli*" – cas de guerre – act de război; acțiune care poate provoca ostilități între popoare, termen din limbajul diplomatic, cu sensul primar susmenționat.

1. Ex.: „*Une insulte faite à un ambassadeur peut être un casus belli*" (O insultă adusă unui ambasador poate să devină „*casus belli*"). Sensul derivat, prin extindere, se referă la două persoane, sau la două tabere care se află în tot felul de conflicte; în exemplul de mai jos vom depista locuțiunea latină cu înțelesul derivat „conflict religios" dintre două entități: tinerii care au obținut acces la învățământul public și regimul de stat din Franța în perioada 1815-1830 care a incredințat bisericii controlul asupra sistemului de învățământ public în acel timp.

2. Ex.: „*apparaît le problème qui jusqu'à nos jours a tenu de „casus belli" entre deux camps: la domination des jeunes esprits grâce à la maîtrise de l'instruction publique*. Or, *la Restauration ne se contenta pas de donner à l'enseignement ecclésiastique d'exceptionnelle facilités; elle lui livra l'enseignement publique tout entier*" [24, p.327].

Latinismul „*casus belli*" se utilizează în sens ironic în mostra următoare:

3. Ex.: „*La mort de la tutelle ne pouvait qu'être célébrée puisqu'elle était honnie par les élus et que les préfets – plus conscients que d'autres de detenir un sabre de bois – n'en faisaient pas „un casus belli*" [25, p.128].

Vom remarca faptul că studenții confundă cuvântul latin „*bellum, belli*" cu cuvântul francez *belle, bel* (frumos, frumoasă) care are o pronunție asemănătoare. „*Bellum, belli*" se traduce în franceză „*guerre*" (împrumut din germană), în română avem echivalentul „război" (de origine slavă). Unele forme savante din limbile franceză și română păstrează originea latină și posedă semnul „legat de război": *belligérant – beligerant; belliqueux* – 1.belicos, războinic. 2.fam. agresiv.

După modelul „*casus belli*" s-a format expresia „*casus foederis" – cas de fédération, d'union* – caz de federalizare, termen utilizat în domeniul științelor politice și al diplomației.

Ex.: „*Le 18 juillet 1939, la France et l'Angleterre abandonèrent le projet de garantie à la Hollande et à la Suisse. Restait… à admettre le projet soviétique de considerer une agression indirecte contre les Etats mentionnés comme „casus foederis*" [21, p.244].

Sentința „*Bella matribus detesta*” – *Les guerres dont les mères ont horreur* – Războaiele, o nenorocire (oroare) pe care mamele le detestă, este un enunț remarcabil al lui Horațiu, care acuză războiul, groaza mamelor la gândul că feciorii pot să nu să se întoarcă în viață.

Cuvântul „*bellum*” este utilizat în multe expresii latine care s-au păstrat în forma lor originară în limbajul diplomatic. Vom semnala frazeologismul: „*Bellum omnium contra omnes* – *La guerre de tous contre tous* – Războiul tuturor împotriva tuturor” care a căpătat un sens derivat.

Locuțiunea latină folosită îndeosebi în limbajul juridic „*manu militari* – *par la main militaire* – prin forță armată, semnifică „prin utilizarea forței armate, a jandarmeriei”: „*Expulser quelqu'un manu militari*”. E necesar de explicat faptul că în Franța jandarmeria nu se supune nici Ministerului justiției, nici Ministerului de Interne.

„*Cedant arma togae*” – *Que les armes cèdent à la toge* – Armele să cedeze în fața togei. Conform dicționarului **Larousse** această expresie metonimică este primul emistih al unui vers pe care Cicero l-a consacrat în memoria consulatului său. Fraza dată este menționată pentru a exprima ideea că guvernul militar, reprezentant metonimic prin sabie (arme) trebuie să facă loc unei guvernări civile, reprezentată la fel metonimic prin togă, să se inchine în fața acestei puteri. Cel de al doilea emistih „*Concedat laurea lingvae*” se utilizează în sens metaforic și valorifică raționamentul că războiul cu tumultul său trebuie să cedeze în fața păcii și laurii însângerați să facă loc gloriei civice a elocvenței. Prin extindere se subînțelege că guvernul militar este nevoit să se inchine în fața celui civil [15, p.231].

A contrario, maxima enunțată de Cicero „*Inter arma silent leges” – Au milieu des armes, les lois sont silencieuses* – În timpul războaielor legile tac, oferă prioritate rezolvării conflictelor prin mijlocirea ostilităților și nu pe cale pașnică, prin negocieri, prin respectarea legii.

Regele Franței Ludovic al XIV-lea a poruncit să fie gravată pe tunurile sale deviza „*Ultima ratio regum*” – *Dernier argument des rois* – Ultimul argument al regelui, adică forța armată face să termine negocierile de pace.

Cardinalul Richelieu în anul 1641 a emis maxima „*Savoir dissimuler est le savoir des rois*” – Să cunoști arta disimulării este o pricepere a regilor, opinie avansată în antichitate și în epoca medievală. Un exemplu elocvent este deviza regelui francez Ludovic al XI-lea „*Qui nescit dissimulare nescit regnare” – Qui ne sait dissimuler ne sait règner* – Cine nu cunoaște arta prefăcătoriei nu poate să domine. Ludovic al XI-lea a domnit din 1461 până în 1483; în calitate de delfin, moștenitor al tronului, el a pactizat cu nobilii împotriva tatălui său, regele Carol al VII-lea; devenind rege, el a luptat contra nobililor, luptă care s-a soldat cu întemnițarea lui în 1468. În rezultatul unei politici abile a dejucat toate coalițiile feudale; făuritor a unității Franței, a întărit puterea suverană și a dat un impuls nou economiei țării [11, p.1113].

„*Divide et impera*” – *Divise afin de régner* – Dezbină și stăpânește, maximă politică enunțată de către Niccolo Machiavelli, care a fost aceea a Senatului roman, a regelui Franței Ludovic al XI-lea, a Catherinei de Médecis. Formula generală este: „*Divide ut impera*” și altă variantă „*Divide et impera” – Divise et règne* ; conform, dicționarului **Larousse**.

„*Debellare superbus*” – *Renverser les superbes* – Supuneți superbii e forma prescurtată a sentinței lui Virgiliu din Eneida: „*Parcere subjectis et debellare suberbus” – Epargner ceux qui se soumettent et dompter les superbes* – Crutați pe cei care se supun și îmblânziți superbii.Versul citat redă cuvintele lui Anchise atunci când el explică lui Enei rolul viitorului popor roman: să cruți pe cei care se supun, iar pe cei care nu se supun să-i îmblânzești. Versul cu pricină este în concordanță cu maxima politică a lui Machiavelli, *Divide ut regnes*, menționată anterior.

Arta de a guverna a furnizat o serie de proverbe și sentințe atât latine cât și de proveniență din alte limbi. Astfel sentința „*Quieta non movere*" – *Il ne faut pas agiter ce qui est tranquille* – Nu tulbura ceea ce e liniștit, se aplică, mai ales, în domeniile politicii și a religiei. Machiavelli în „Principele" (1514) a povățuit pe cei de la guvernare să mulțumească poporul și să nu ducă la dispersare (pe mai marii lumii) pe potentat.

„*Alea jacta est" – Le sort en est jeté* – Zarurile au fost aruncate. Enunț cu semnificația: „Fie ce o fi, sorții s-au tras", atribuit lui Cezar atunci când el se pregătea să treacă Rubiconul. „*Franchir le Rubicon*" este o expresie metaforică care definește noțiunea de decizie irevocabilă, sau de a începe o acțiune în urma unei decizii irevocabile. Rubicon este denumirea unui râuleț la hotarul dintre Galia și Italia, pe care Cezar a trecut în ciuda faptului că exista o interdicție pentru toți generalii romani de a intra înarmați în Italia: e vorba mai mult de o decizie politică, decât militară [4, p.815]. Atât politicienii francezi, cât și cei din țara noastră abuză de această expresie latină, fie în versiunea originară, fie în limba maternă, pentru a-și exprima metaforic intențiile lor pronunțând de la tribună „Zarurile au fost aruncate". Ultimul epizod al evenimentelor politice din Republica Moldova a permis unui reprezentant al Partidului Socialiștilor să rostească cu o deosebită ușurare fraza susmenționată atunci când liderul din umbră al patridului a reușit să distrugă alianța șubredă cu un bloc de dreapta din Parlament și să facă posibilă căderea guvernului în urma moțiunii de cenzură. Înlăturarea de la putere a unui guvern este un fenomen des întâlnit și în țările occidentale, inclusiv în Republica Franceză.

Ex.: „*le contrôle avec sanction, traduit la transformation du paysade parlamentaire: une fraction… franchit le Rubicon et décida de voter une motion de censure*" [25, p.88] (Controlul cu sancțiune ulterioară... redă transformarea peisajului parlamentar... o fracțiune a trecut Rubiconul și a hotărât să voteze moțiunea de cenzură).

Frazeologismele care vor fi analizate ulterior sunt expresii latine folosite frecvent în textele din sfera diplomației și a relațiilor internaționale, însă ele nu aparțin strict acestui domeniu ci se utilizează în calitate de cuvinte consacrate, termeni tehnici.

„*Ad hoc*" - *à cela, pour cela* (Larousse) – anume pentru acest scop. Dicționarul Robert micro poche ne propune definiția: „*destiné expressement à l'usage déterminé à une situation précise*", Larousse de poche: „qui convient à la situation"; în română DEX-ul ne prezintă definiția menționată precedent cu exemplele „Adunarea constituită ad hoc. Divanurile ad hoc". Înțelesul destinat anume pentru acest scop prevalează în definițiile din dicționarele consultate în cele trei limbi; iar elementele combinatorii ale expresiei în franceză sunt: *procedure, assemblée, fonds, comité ; conseil*.

1. Ex.: „*Les partisants de l'intégration européenne… amenèrent les gouvernements des six, le 10 septembre 1952, à créer une Assemblée ad hoc…*" [22, p.182].

2. Ex.: „*La conciliation du leadership charismatique et des pricipes démocratiques doit être recherché dans des procédures ad hoc…* [25, p.38].

Locuțiunea „*a priori*" este marcată în Hachette ca antonim al altei expresii latine „*a posteriori*", prima având câteva sensuri, și anume înțelesul primar: *à première vue* – la prima vedere; sensul derivat este un termen din logică și din filosofie: *d'après les principes antérieurs à l'expérience* – după principiul anterior experienței. Frazeologismul latin „*a priori*" se întrebuințează fie ca locuțiune adverbială „*connaître a prori*", fie locuțiunea adjectivală: *raisonnement a priori*, sau ca substantiv: „*vous avez des apriori*", comportându-se ca un cuvânt împrumutat, dar care s-a lexicalizat în limba franceză contemporană. Vom aduce câteva exemple din sursele consultate menționând faptul că mostrele sunt numeroase, indiferent de autorii care utilizează expresia vizată și subiectul tratat, fie în limbajul diplomatic sau în limba franceză generală.

1. Ex.: „*Le contrôle de l'article 54 est a priori…*" [23, p.344];

2. Ex.: „*L'efficacité du contrôle a priori*" [23, p.347];

3. Ex.: „*Les lacunes de l'apriori… la suppression de l'apriori*" [23, p.347];

4. Ex.: „*A priori tout sépare le conflict de l'Ancien Régime du conflit social*" [24, p.393];

5. Ex.: „*L'explication est a priori simple, la France et le Royaume Uni sont de grandes puissances*"[22, p.493];

6. Ex.: „*A priori, voila des atouts déterminants. Le Nigeria… possède de richesses qui vont du petrole à gaz*" [22, p.529];

7. Ex. : „*le gouvernement de la Ve République… il est, a priori dans une situation inconfortable…* [25, p.17]; „*une influence a priori determinante*" [25, p.128]; „*les consultations… ne constituent a priori la solution idéale* [25, p.148]; „*le contrôle… est à la fois a priori*" [25, p.148].

În exemplele susmenționate înțelesul expresiei „*a priori*" este cel derivat, termen din științele politice conform definiției care determină apartenența unui cuvânt din limba generală la o terminologie dacă el este folosit în context științific. În dicționarul Robert micro poche sunt semnalate înțelesurile analizate anterior dar se mai adaugă altul: „prejudecată care nu ține cont de realitate", sens care lipsește din celelalte surse, atât dicționare, cât și lucrări ale autorilor citați anterior. Comun pentru numeroasele surse consultate este faptul că ele explică identic expresia „*a posteriori*": „*locution adverbiale: terme de la logique, en remontant des effects aux causes, des donnés de l'experience aux lois: Raisonner a posteriori; dans la langue courante „Prendre une décision a posteriori – compte tenu d'une expérience, d'un résultat; comme adjectif: notions a posteriori – tirée de l'expérience; l'antonyme: a priori; a posteriori* – dobândit în urma experienței ; care se bazează pe experiență, care pornește de la o experiență obținută anterior. Mostrele cu acest frazeologism sunt mai puțin numeroase, de aceea vom exemplifica prin fraze care conțin ambele expresii latine, dar nu vor lipsi cele cu expresia de una singură.

1. Ex.: „*la supression de la tutelle a priori exercée par le représentant de l'Etat au profit d'un contrôle a posteriori exercée par le juge administratif*"[23, p.300];

2. Ex.: „*le remplacement de la tutelle administrative a priori du préfet par le contrôle juridictionnel a posteriori du tribunal administratif*" [23, p.389];

3. Ex.: „*Quelques voix se sont élevées… pour que le Conseil puisse être saisi a posteriori*" [25, p.149];

4. Ex.: „*On peut tenter, a posteriori, de justifier le succès de la Ve Republique* [25, p.10];

5. Ex.: „Analiza erorilor examinează probremele a posteriori și se axează pe investigarea cauzei acestei devieri" (M.Cotlau, doctor în fologie).

Expresia „*grosso modo*", locuțiune din latina medievală este utilizată până în zilele noastre atât în franceză, cât și în română, cu semnificația „s*ommairement, en gros, par peu à peu pris* – în linii generale, fără a intra în amănunte, judecând în ansamblu".

Ex.: „*Berthelot étudiait les questions, l'histoire des questions et voyait ensuite les hommes. Briand se faisait renseigner grosso modo par Berthelot et voyait tout de suite les hommes*" [21, p.83].

„*Non multa sed multum" – non pas des choses nombreuses, mais quelques choses d'importants* – mult, nu multe, ne spunea profesorul nostru de istoria limbii franceze, evocând rezultatele care valorează nu prin numărul lor, ci prin importanța lor.

Ex.: „Capacitatea de a observa principalul, de a sintetiza, a spune lucrurilor pe nume, scurt și clar, după principiul „*non multa sed multum*" (Gr.Cincilei, doctor habilitat în filologie).

„*In extremis" – au dernier moment, à la dernière limite* – în ultima clipă. Exemplele evocate în **Larousse** din 1913 semnalează înțelesul din sfera religiei și a

dreptului: „*se confesser in extremis, faire son testament in extremis*". Se întâlnește în proverbul latin „*Nemo praesumitur ludere in extremis" – A l'heure de la mort, nul n'est presumé vouloir tromper* – În momentul când omul moare el nu este în stare să mintă. În fraza susmenționată, „*in extremis*" este sinonim cu „*in artico mortis*" – *à l'article de la mort* – în momentul morții, unde „*articulus*" (cuvânt latin) semnifică diviziune (a timpului), mai apoi „moment". În limbajul diplomatic, „*in extremis*" este utilizat frecvent cu sensul „în ultimul moment", atât în franceză, cât și în română.

1. Ex.: „*Les pacifistes espéraient qu'Hitler ferait un geste, que le Suédois Dahlerus, messager officieux, leur communiquerais in extremis* [21, p.256].

2. Ex.: „*le présidentialisme absolu en France… s'est réalisé triomphalement en novembre 1962, in extremis en mars 1967*"[23, p.36].

3. Ex.: „*Charles de Gaulle vent utilizer l'article 60 de la Constitution en mai 1968 pour dénouer la crise, mais Pompidou le convainc in extremis d'y renoncer*" [23, p.88].

Conform dicționarului lui Rey [4, p.508], *in extremis – au dernier moment de justesse*, atestat în secolul al XVII-lea din „*extremus" – dernier, ultime* – ultimul. În franceză „*le dernier moment*" avea la origine o litotă pentru „*les derniers moments de la vie, l'agonie*", în română, calc din franceză, în înțelesul primar și cel derivat.

„*Sine die" – sans fixer de jour* – fără a fixa o dată precisă – locuțiune latină utilizată în discursul parlamentar și cel diplomatic, cu semnificația: „amânarea semnării unui acord, a unei decizii pentru o perioadă mai favorabilă, după consultări a posteriori, sau de întrerupere a negocierilor".

1. Ex.: „*Les tenants du status quo, opposé à la signature du traité, ont demandé un ajournement de l'acord sine die*" [19, p.11].

2. Ex.: „*malgré de longues négociations, les Chinois ne purent se mettre d'accord avec les Anglais sur les modalités… et en novembre 1924, le gouvernement britanique décida d'interrompre sine die les pourparlers* [21, p.111].

„*In situ*" – *dans l'endroit même* – în același loc – este o expresie latină utilizată îndeosebi în mineralogie: „*On a découvert des diamants in situ*" – Au fost descoperite diamante. În limbajul politic acest frazeologism este întrebuințat în sensul derivat „loc, situație, caz".

1. Ex.: „*Lors d'une catastrophe… le gouvernement prend mesures préventives pour que celle-ci ne se reproduise. Rapidement dépêchées in situ, les autorités*" [19, p.11].

2. Ex.: „*Cette situation présente deux avantages. … elle permet d'examiner la loi, in situ, c'est-à-dire à l'occasion d'un litige concret*" [25, p.149].

„*Sine qua non" – sans quoi non* – absolut necesar.

1. Ex.: „*Le travail est la condition sine qua non à laquelle est attaché le bonheur*" (Larousse).

2. Ex.: „*Il était dans les institutions qu'aucune unité navale ne serait livrée à l'Italie ou à l'Allemagne, ni aucune partie de l'Empire occupée. C'était la condition sine qua non*" [21, p.279].

Unii lingviști notorii din țara noastră întrebuințează frazeologismul citat pentru a evidenția necesitatea recunoașterii unui adevăr științific vădit.

3. Ex.: „așa cum între semnificant și semnificat există o legătură întrinsecă și univocă, aceasta trebuie să existe ca o condiție *sine qua non* între denumirea (termenul) și conceptul desemnat". (Ion Dumbrăveanu, doctor habilitat în filologie)

Latinismul este utilizat de către savant pentru a desemna legătura existentă prin sine însuși, care constituie partea lăuntrică esențială dintre semnificant și semnificat ca o condiție absolut necesară și între denumirea și conceptul vizat.

„*Status quo*" – pentru „*status quo ante*" – *l'état où se trouvaient précédemment (et se trouve encore) les choses* – starea existentă a lucrurilor, sau care a existat anterior și în raport cu care se apreciază efectele unui

tratat, ale unui acord, ale unei convenții; locuțiune latină utilizată îndeosebi în diplomație.

1. Ex.: *Maintenir le status quo. Status quo ante bellum – Situation telle qu'elle était avant les hostilités* – A menține status quo. Starea existentă înaintea de producerea ostilităților [13].

2. Ex.: „*En septembre 1929, la commission conclut en faveur du status quo ante*" [21, p.129].

3. Ex.: „*les régimes dictatoriaux ou militaires, désireux de bouleverser le status quo au risque d'une guerre*" [21, p.134].

Frazeologismul „*de facto*", locuțiune adverbială latină este definită în majoritatea dicționarelor: „*de fait et non de droit, par opposition à de jure*" – de fapt și nu de drept.

1. Ex.: *Gouvernement reconnue de facto. Reconnaître un gouvernement de jure* [13].

2. Ex.: "*Le général de Gaulle a été investi de facto par le peuple grâce au référendum du 28 septembre 1958*"[23, p.33].

3. Ex.: „*Ainsi s'impose de facto une hiérarchie qui permet au Président d'imposer son point de vue*" [25, p.105].

4. Ex.: „*La délégation soviétique réclamait… la reconnaissance de jure du gouvernement soviétique* [21, p.62]. *En fin, le 28 octobre 1924, la France reconnut de jure l'Union Soviétique* [21, p.78].

5. Ex.: „*Jefferson Caffery devint représentant des Etats-Unis avec le rang personnel d'ambassadeur auprès de l'autorite française de facto, établie à Paris…". … la Grande Bretagne, les Etats-Unis et l'URSS… reconnurent de jure le gouvernement provisoire de la France*" [21, p.402].

Mostrele de fraze care includ aceste două frazeologisme latine sunt numeroase în limbajul diplomatic, iar verbele și substantivele derivate de la ele: *reconnaître - reconnaissance*, *imposer, investir, devenir*, care precedă expresia latină sunt cele mai frecvente elemente ale grupului din limba franceză; în română avem echivalente calc din franceză.

„*Urbi et orbi*" – *à la ville (Rome) et à l'Univers* – Urbii și Universului. Sensul primar al acestei expresii consacrate redă binecuvântarea suveranului pontif, care se extinde asupra tuturor popoarelor cu prilejul sărbătorilor pascale la catolici. În franceză, prin extindere a sensului primar, „*publier une nouvelle urbi et orbi*", adică „*partout*" – pretutindeni, peste tot. Anume cu înțelesul derivat expresia latină este întrebuințată în discursul politic și mediatic.

1. Ex.: „*Lors d'une catastrophe… les autorités font connaître urbi et orbi leurs réactions et les décisions prises pour gérer la crise*" [19, p.11].

2. Ex.: „*Le président peut bien décider ubi et orbi aux lieu et place du gouvernement, mais il n'est ni en mesure de tout imposer*" [25, p.19].

Expresia latină „*Grecum est, non legitur*" – *c'est du grec, cela ne se lit pas* – este din greacă, nu se citește; reprezintă o axiomă din Evul mediu, atunci când greaca veche nu se bucura de mare succes, iar ceea ce era scris în limba vizată se trecea cu vederea, se ocolea, nu se citea, iar înțelesul derivat metaforic este „nu vă implicați în lucruri de care habar nu aveți, lucruri pe care nu le pricepeți". Mai târziu, în franceză s-au format prin analogie mai multe expresii cu aceeași semnificație formând un câmp de analogii frazeologice: *c'est de l'hébreu, c'est du chinois, c'est du latin, c'est du haut allemand, c'est de l'algèbre*. În privința expresiei „*c'est de l'hébreu*", Molière a explicat-o în secolul XVII: „*C'est totalement incomprehensible*" – e absolut neînțeles, locuțiunea era utilizată déjà în secolul XVI „*parler en hébreu*" – a vorbi în ebraică, și era considerată, mai mult decât greacă, limba celor erudiți, a savanților, constituind pentru conștiința populară un sistem ermetic, inaccesibil. În plus, deosebirea sistemului său grafic, la fel ca cel chinez, prezentau o stranietate deosebită pentru persoanele mai puțin înstruite, sau chiar analfabete. În epoca clasicismului „*être grec en qq ch*" avea sensul „a fi abil, a excela", „grec" însemna la început „savant elenist" iar mai apoi era folosit

pentru a desemna orice dovadă de competență, chiar practică [4, p.177].

În ceea ce privește „*c'est du chinois*" – *c'est absolument incomprehensible* – e cu totul neînțeles, expresia dată a apărut și s-a lexicalizat în franceză grație faptului că chineza era puțin cunoscută în Europa și reprezenta un tip lingvistic absolut străin, cu semne grafice indescifrabile era normal să servească drept un simbol de dificultate extremă [4, p.192].

Expresia: „*c'est de l'allemand, du haut allemand*" – *c'est incompréhensible* – e de neînțeles – este o aluzie la scrisul gotic, mai mult decât la înțelegerea unei limbi vorbite.

În fine, locuțiunea: „*c'est de l'algèbre*" – *c'est incompréhensible* – e de neîțeles, neînțelegere provine din numele limbilor a căror scris diferă de cel latin, or algebra conține o notare simbolică asimilată unei grafii.

În franceză există expresia „*Faire mentir le proverbe* – Proverbul minte uneori (traducerea noastră). Se spune despre o acțiune, o situație contrară: „*à la sagesse des nations*" – înțelepciunii popoarelor, a conținutului unui proverb sau a unei locuțiuni proverbiale. Expresia vizată permite, printr-un efect de negare, de a aduce aminte că proverbul este un minciunos ocazional, și că el nu poate să inducă în eroare, de obicei; mai răspândit este frazeologismul „*passer en proverbe*" – a trece în proverb, a deveni proverb, a fi evocat drept un proverb, iar prin extindere a fi un exemplu tipic.

Cunoscutul proverb grec, apoi calchiat în latină, „*Vox populi, vox dei*" – *La voix du peuple est la voix du Dieu*, semnifică că sentimentul general este de obicei motivat, justificat, că adevărul unui fapt, justețea unei opinii se stabilește prin acordul mai multor opinii. Menționat de către Alcuin în Epistolae, CLXVI, Ad Carolum Magnum (804), care scrie că trebuie să nu avem încredere în acest proverb, căci vocea poporului este mai degrabă aceea a nebuniei decât aceea a divinității [15, p.376].

În concluzie, vom menționa că exemplele citate în articol nu epuizează problematica frazeologismelor latine întrebuințate în limbajul diplomatic, iar noutatea constă în faptul de a fi sistematizat și clasificat expresii latine și echivalentele lor în limbile franceză și română, prezentând folosirea locuțiunilor analizate, cu precădere în sursele franceze. Proverbul „*Rien n'est dit aujourd'hui qui n'ait été dit jadis*" reflectă ideea care a stat la baza articolului prezent. „Nimic nu este nou sub soare", a spus Terențiu în secolul II înainte de Christos. Suntem totalmente de acord cu vorbele marelui filosof din antichitate. Încheiem articolul printr-o sentință latină „*Feci quod potui, faciant meliora potentes*" – Am făcut ce-am putut, cine poate - să facă mai bine, în speranța că articolul prezent va fi de folos atât studenților de la facultățile din Republica Moldova care studiază relațiile internaționale și europene, cât și profesorilor universitari de limbă străină, servind ca un ghid practic; într-o măsură parțială, sursă strict științifică.

Bibliografie:

1. CONDREA, I. Traducerea din perspectiva semiotică. - Chișinău, Cartdidact, 2006.

2. CIOBANU, A., NOVAC, L. Mic dicționar latin-român de expresii consacrate. - Chișinău, Museum, 2002.

3. GUIRAUD, P. Les locutions françaises. - Paris, PUF, 1973.

4. REY, A. Préface. Dictionnaire d'expressions et locutions. - Paris, Le Robert, Collection Les Usuels, 2013.

5. RAT, M. Introduction. Dictionnaire des locutions françaises. - Librairie Larousse (Canada), 1987.

6. MALOUX, M. Introduction. Dictionnaire des proverbes, sentences et maximes. - Montréal (Quebec), Larousse, VUEF, Richardson, 2001.

7. MANOLE, I. Haiku-ul, rubiatul și aforismul în viziunea poetului și traducătorului.In: BanaruV. retrospectivă și provocare. Conexiuni și perspective în filologia contemporană. Actes du Colloque scientifique. Tome 3. - Chișinău, 2012, p.46-60.

8. CIOBANU, A., NOVAC, L. Mic dicționar latin-român de expresii consacrate. - Chișinău, Museum, 2002.
9. GAFFIOT, F. Dictionnaire latin-français abrégé. - Paris, Livre de poche, 1997.
10. LUNGU, M. Dicționar român-latin, latin-român. - Constanța, Steaua Nordului, 2003.
11. Dictionnaire Hachette encyclopédique. - Paris, Hachette Livre, 1997.
12. Petit Larousse illustré. - Paris, Librairie Larousse, 1913.
13. Larousse de Poche. - Paris, Larousse, France, 2011.
14. RAT, M. Dictionnaire des locutions françaises. - Canada, Librairie Larousse, 1987.
15. MALOUX, M. Dictionnaire des proverbes, sentences et maximes. - Montréal (Québec), Larousse, VUEF, 2001.
16. Le Robert micro poche. - Paris, Dictionnaires le Robert, 1994.
17. Le Robert. Dictionnaire d'expressions et locutions. Rey A., Chantreau S. - Paris, Collections les Usuels, 2013.
18. BREBAN, V. Dicționar general al limbii române. - Bucuresti, Editura științifică și enciclopedică, 1987.
19. BASSI, C., CHAPSAL, A-M. Diplomatie.com. - France, CLE international, 2006.
20. DOISE, J., VAISSE, M. Politique étrangère de la France. Diplomatie et outil militaire 1871-1991. - Editions du Seuil, 1992.
21. DUROSELLE, J.B. Histoire des relations internationales de 1919 à 1945. Tome 1. - Armand Colin, 2001.
22. DUROSELLE, J-B., KASPI, A. Histoire des relations internationales de 1945 à nos jours. Tome 2.- Armand Colin, 2002.
23. DUHAMEL, O. Le pouvoir politique en France. - Editions du Seuil, 2003.
24. JULLIARD, J. Histoire de la France. Les conflits. - Editions du Seuil, 2000.
25. MENY, Y. Le système politique français. - Montchrestien, 1999.

11.12.2019

CZU 32
DOI 10.5281/zenodo.3921847

ОТ «ПОЛИТОЛОГИЧЕСКОГО ТРЕУГОЛЬНИКА» К «3D*3»-КОНЦЕПТУ ПОЛИТИКИ

Михаил ЕРМОЛИЦКИЙ
кандидат философских наук, доцент
Белорусский национальный технический университет,
кафедра «История белорусской государственности»
e-mail: *m.ermol.1956@gmail.com*
https://orcid.org/0000-0003-4620-1214

Сергей РЕШЕТНИКОВ
доктор политических наук, профессор,
заслуженный работник образования,
Белорусский государственный университет, кафедра политологии
e-mail: *polit_bsu1@mail.ru*
https://orcid.org/0000-0002-6466-0951

Геннадий БРОВКА
кандидат педагогических наук, доцент, декан
Белорусский национальный технический университет,
факультет технологий управления и гуманитаризации
e-mail: *gbrovka@bntu.by*
https://orcid.org/0000-0001-6135-6738

Статья посвящена вопросам обозначения феномена «политики» в русском языке в настоящее время и в различные исторические периоды.

*В статье отмечается, что две проблемы «политической науки» остаются неизменными – отсутствие единой теории политики и проблема ее (политической науки) именования. Использование трех английских терминов для обозначения политики («polity», «policy», «politics») и названо «политологическим треугольником».Указанный «политологический треугольник» является первым «D» «3D*3»-концепта политики.В современной науке о политике утвердились три парадигмы или школы политической теории: нормативно-онтологическая, критико-диалектическая, эмпирико-аналитическая. Их анализ составляет второе «D» «3D*3»-концепта политики. Понятие «двух круговоротов» трех основных элементов политической системы (между «политикой», «управлением» и «публикой») Николаса Лумана составляет третье «D» «3D*3»-концепта политики.*

Авторы приходят к выводу, что в этой невероятно сложной картине реально существующей науки о политике естественный научный дискурс, в силу ряда причин, доходит до уровня «религиозной» или «научной войны». Тезис о кризисе политической науки достаточно стар. Он усматривался и в отсутствии универсальных теорий политики, и в чрезмерном разнообразии политических теорий, и в недостаточной объяснительной и прогно-

стической способности этой науки. Именно поэтому следует учитывать, что любое описание общества или политики возможно лишь в рамках самих общества и политики, т.е. оно возможно лишь как самоописание или инoописание на основе «автологии».Что касается утверждений о кризисе политики, то называется большое число симптомов этого кризиса. Самыми расхожими из них являются: тезис деполитизации политики; кризис политики усматривается в ее «экономизации»; кризис политики видится в кризисе глобальной роли США в мире»; кризис политики является основой для утверждения тезисов о «пост-демократии» и «пост-политики»; кризис политики видится в кризисе иммиграционной политике в западной Европе и Америке.

Ключевые слова: *политика, политическая концепция, политический треугольник, кризис политики, политическая система.*

DE LA ”TRIUNGIUL POLITOLOGIC” LA CONCEPTUL DE POLITICĂ ”3D*3”

Articolul este dedicat identificării fenomenului „politicii” în limba rusă, atăt la momentul actual, cît și pe parcursul a diferite perioade istorice.

*În articol este menționat că cele două probleme ale „științei politice” rămân neschimbate: lipsa unei teorii unificate a politicii și problema denumirii acesteia (a științei politice). Utilizarea a trei termeni englezi pentru a identifica noțiunea de politică («polity», «policy», «politics») a mai primit denumirea și de „triunghi de știință politică”. Acest ”triunghi de știință politică” reprezintă primul «D» al conceptului de politică «3D*3». În știința contemporană despre politică s-au afirmat trei paradigme, trei școli ale teoriei politice: ontologico-normativă, dialectico-critică, empirio-analitică. Analiza acestora constituie cel de-al doilea «D» al conceptului de politică «3D*3». Conceptul lui Nicola Luman ale celor «două cicluri” ca trei elemente fundamentale ale sistemului politic (între ”politică”, ”guvernare” și ”public”) constituie cel de-al treilea «D» al conceptului de politică ”3D*3”.*

Autorii concluzionează că în acest tablou extrem de complicat al științei contemporane despre politică discursul științific, din diverse motive, atinge nivelului unui ”război științific” sau ”religios”. Noțiunea de criză a științei politice este destul de veche. Această noțiune era identificată și în lipsa unei teorii universale despre politică, și în diversitatea excesivă a teoriilor politice, inclusiv capacitatea insuficientă, explicativă și de prognozare, a acestei științe. Anume din aceste considerente, trebuie să se țină cont de faptul că orice descriere a societății sau politicii este posibilă doar și numai în cadrul societății și politicii, adică, este posibil doar ca o autodescriere sau o descriere bazată pe „autologie”. Referitor la afirmațiile despre așa-zisa criză a politicii, se indică un număr mare de simptome ale acestei crize. Cele mai frecvente dintre ele sunt: teza depolitizării politicii; o criză a politicii este văzută în „economizarea” acesteia; criza politicii este argumentată și prin prizma crizei rolului global al SUA în lume; o criză a politicii stă la baza aprobării tezelor despre „post-democrație” și „post-politică”; criza politicii mai este argumentată și prin criza politicii de imigrație din Europa de Vest și America.

Cuvinte-cheie*: politică, concept politic, triunghi politic, criză a politicii, sistem politic.*

FROM THE ”POLITICAL TRIANGLE” TO THE ”3D*3” CONCEPT OF POLICY

The article is devoted to the designation of the phenomenon of «politics» in the Russian language at present and in various historical periods.

*The article notes that the two problems of «political science» remain unchanged - the lack of a unified theory of politics and the problem of its (political science) naming. The use of three English terms to refer to politics («polity», «policy», «politics») is called the «political science triangle». The indicated «political science triangle» is the first «D» of the «3D*3» concept of politics. In the modern science of politics, three paradigms or schools of political theory have become established: normative-ontological, critical-dialectical. empirical and analytical. Their analysis constitutes the second «D» of the «3D*3» concept of politics. The concept of «two cycles» of the three main elements of the political*

*system (between «politics», «governance» and «public»), introduced by Nicholas Luman, is the third «D» of the «3D*3» concept of politics.*

The authors come to the conclusion that in this complex picture of a real science of politics, natural scientific discourse, for several reasons, reaches the level of «religious» or «scientific war». The thesis about the crisis of political science is quite old. He was seen in the absence of universal theories of politics, and in the excessive diversity of political theories, and in the insufficient explanatory and prognostic ability of this science. That is why it should be borne in mind that any description of society or politics is possible only within the framework of society and politics themselves, that is, it is possible only as a self-description or a different description based on «autology». With regard to allegations of a political crisis, a large number of symptoms of this crisis are called. The most common of them are: the thesis of depoliticization of politics; a crisis of politics is seen in its «economization»; a crisis of politics is seen as a crisis of the global role of the USA in the world; a political crisis is the basis for the approval of the theses on «post-democracy» and «post-politics»; the crisis of politics is seen in the crisis of immigration policy in Western Europe and USA.

Keywords: *polity, policy, politics, political concept, political triangle, political crisis, political system*

*DU ”TRIANGLE POLITIQUE” AU CONCEPT DE POLITIQUE ”3D*3”*

L'article est consacrée à la désignation du phénomène de la «politique» dans la langue russe à l'heure actuelle et dans les différentes périodes historiques.

*L'article note que les deux problèmes de la "science politique" restent inchangés-l'absence d'une théorie unifiée de la Politique et le problème de sa dénomination (science politique). L'utilisation de trois termes anglais pour désigner la politique («politique», «politique», «politique») est appelée la «science politique triangle». Le «triangle des sciences politiques "indiqué est le premier" D «du concept» 3D*3 " de la Politique. Dans la science moderne de la Politique, trois paradigmes ou écoles de théorie politique se sont établis: normatif-ontologique, critique-dialectique. empiriques et analytiques. Leur analyse constitue le deuxième "D"du concept" 3D * 3 " de la Politique. Le concept de «deux cycles» des trois principaux éléments du système politique (entre «Politique», «gouvernance» et «public»), introduit par Nicholas Luman, est le troisième «D» du concept «3D*3» de la Politique.*

Les auteurs arrivent à la conclusion que dans cette image complexe d'une vraie science de la politique, le discours scientifique naturel, pour plusieurs raisons, atteint le niveau de «guerre religieuse» ou «guerre scientifique». La thèse sur la crise de la science politique est assez vieux. Il a été vu en l'absence de théories universelles de la Politique, et dans la diversité excessive des théories politiques, et dans la capacité ex-planatoire et pronostique insuffisante de cette science. C'est pourquoi il convient de garder à l'esprit que toute description de la société ou de la politique n'est possible que dans le cadre de la société et de la politique, qui est, il est possible que l'auto-désignation ou une description différente basée sur «autology». Sur les allégations d'une crise politique, un grand nombre de symptômes de cette crise sont appelés. Les plus communs d'entre eux sont: la thèse de dépolitisation de la Politique; une crise de la politique est vue dans son «économisation»; une crise de la politique est vue comme une crise du rôle global des États-Unis dans le monde; une crise politique est la base de l'approbation des thèses sur «post-démocratie» et «post-politique»; la crise de la politique est vue dans la crise de la Politique d'immigration en Europe occidentale et aux États-Unis.

Mots-clés: *politique, politique, concept politique, triangle politique, crise politique, système politique*

Постановка проблемы в общем виде и ее связь с важными научными и практическими задачами

В своем знаменитом сочинении «О демократии в Америке» французский политический мыслитель Алексис де Токвиль заметил: «Новый мир нуждается в новой политической науке»: «Il faut une science politique nouvelle au monde tout nouveau» [1]. С тех пор новый мир наступил, и не единожды, и с полярными последствиями: от

невиданного до этого роста благосостояния человечества в мировом масштабе, до немыслимой доселе угрозы самоуничтожения человечества. А вот две проблемы «политической науки» остались неизменными – отсутствие единой теории политики и проблема ее (политической науки) наименования. Во французском оригинале Токвилем используется французское выражение «*science politique*», что в дословном переводе на русский означает «наука политики» (таков точный перевод на русский язык этого понятия в известном утверждении Альберта Эйнштейна: «наука политики гораздо более сложная, чем наука физики» [2]). Вместе с тем, в русском языке правомерна и идиома «наука о политике» (далее эти выражения будут у нас синонимами). Сходно в итальянском *(«scienza politica»)*, испанском *(«ciencia politica»)* и португальском *(«ciencia politica»)*. Иная картина, на первый взгляд, складывается в английском языке. Введенное в оборот в 1852 году в США понятие «наука о политике» обозначается выражением «*political science*», что на русский язык и некоторое время на немецкий язык, переводилось как «политическая наука», соответственно *«politische Wissenschaft»*. Но в соответствии с местонахождением атрибуции в английском языке, которую в данном случае выполняет прилагательное «политический» в выражении «*political science*», на первое место выступает существительное, а потом прилагательное, а мыслится в переводе на русский наоборот, т.е. правильным переводом будет «наука о политике» (или наука политики), как соответственно во французском, испанском, португальском. Хотя в истории политической мысли США однажды звучал и иной, более привычный нам порядок слов в термине «науки о политике», который ввел один из отцов-основателей США А.Гамильтон, употребивший понятие “*Science of Politics*”, то есть в прямом переводе «наука политики» [3, с.263]. Возможно, эта была реакция на введенное несколько ранее, в 1774 году будущим вторым президентом США Дж. Адамсом понятия «*political science*» (или «божественная наука о политике» по аналогии с «королевской наукой о политике», как ее называли в Средневековье) [3, с.265]. Впоследствии вариант Д.Адамса и победил.

Еще раз повторим: калькированный, т.е. дословный перевод не соответствует содержательному переводу указанных выражений на английском, французском и других языках. Последний, т.е. содержательный перевод звучит как «наука о политике» (или «наука политики»), но не «политическая наука», как это часто звучит по-русски и сегодня, о чем ниже. Еще сложнее обстоит дело с применением понятия «политология», что также нуждается в уточнении.

Но наибольшую сложность представляет собой проблема наличия в русском, а также во всех остальных языках мира только одного слова для обозначения феномена «политики». Как пишет немецкий ученый К.Фридрих, «От понятия политики ускользает единое и точное определение; это отражается в различных политико-научных попытках систематизировать это разнообразие понятийности» [4, с.19]. Это имеет место и в русском языке. Если не учесть этого обстоятельства, то можно или просто ошибиться, чтобы не сказать «попасть впросак», или ввести в заблуждение читателей. Примером этого является высказывание известного российского политолога, президента Российской политологической ассоциации в 1997-2001 гг. М.В.Ильина: «…Академическую дисциплину, которую мы называем «политологией», англичане и американцы продолжают упорно называть «политикой» [5]. Это ошибка, ибо, во-первых, термина «политология» для обозначения науки «англичане и американцы» не употребляют. Во-вторых, у «англичан и американцев» формально нет даже слова «политика», употребляемого

только в единственном числе (это слово всегда употребляется во множественном числе – *politics* – и лишь контекст позволяет употреблять это слово либо в единственном, либо во множественном числе). Именно поэтому М.В.Ильину было бы желательно, как минимум, показать, как «англичане и американцы» обозначают политику. Разумеется, проблема перевода общественно-политических текстов с одного языка на другой очень сложна настолько, что в теории перевода она относится к группе «свободных сфер перевода» [6]. Но это не значит, что читателя надо держать в неведении. Удивительным образом в английском языке, что впрочем, имеет свою историю и логику, для изложения которых в этой работе, к сожалению, нет места, отражен многомерный характер данного феномена, и для этого используется три термина: «*polity*», «*policy*», «*politics*». Не зная этого обстоятельства, нельзя понять, к примеру, известные слова бывшего госсекретаря США Г.Шульца: «Я занимаюсь не политикой (в оригинале «*politics*»), а политикой (в оригинале «*policy*») [7].

Здесь отметим, что использование трех английских терминов для обозначения политики *(«polity», «policy», «politics»)* и названо «политологическим треугольником». Его использование сильно упростило (в дидактическом смысле) и одновременно обогатило (в познавательном смысле) политическую терминологию и поэтому достойно освоения и применения. Указанный «политологический треугольник» и станет первым “D” (*Dimension* – измерение) нашего **«3D*3»-** концепта политики.

Для замысла нашей работы не будет лишним и уточнение по поводу страны происхождения науки о политике. В профессиональной среде существует практический консенсус о том, что такой страной являются США, а последующее утверждение науки о политике (у нас - «политологии») особенно к концу 80-х - началу 90-х годов 20 века представило собой почти полный трансфер американского политологического знания. На таких позициях стоит, к примеру, белорусский политолог Н.В.Скок [8, с.34].

Однако, уточнение покажет, что появление науки о политике (древней и молодой одновременно) стало результатом трансатлантического культурного трансфера Америки и континентальной Европы, о чем ниже.

В настоящее время наука о политике представляет собой чрезвычайно сложное интеллектуальное образование. Сложное и не единое, поскольку создание единой науки о политике пока не состоялось, а, возможно, и не может состояться. В современной науке о политике утвердились три парадигмы или школы политической теории: нормативно-онтологическая, критико-диалектическая. эмпирико-аналитическая. Их анализ составит второе “D” нашего «3D*3»-концепта политики.

В последнее время отношения между этими школами обостряются, принимая характер «религиозной» и даже «гражданской» войны, что также требует анализа. Разумеется, конфликты в политической науке отражают конфликты в ее предмете: реальной политике. Все чаще говорят о кризисе «политики», мимо которого мы также пройти не можем.

И наконец, уже более полувека подтверждается, хотя и с разной степенью интенсивности, правота выдающегося немецкого социолога Николаса Лумана «о двух круговоротах» трех основных элементов политической системы (между «политикой», «управлением» и «публикой»). Понимание этих круговоротов сильно продвинуло понимание реальных политических процессов и составит третье “D” нашего **«3D*3»-**концепта политики.

Понятие «3D*3»-концепта политики – это неологизм, оно является новым словом в мировой и отечественной науке. Но возникла эта новация

не на пустом месте. Сначала повлияла мода, пришедшая из кинематографа с его «3D»-форматом и из техники с ее «3D» печатью. «D» - здесь обозначает измерение. Но измерение не в смысле замера (т.е. измерение как наделение числом какой-то единицы измерения), а в смысле «измерения», как аспекта, угла зрения, стороны, компонента, элемента и т.д. чего-то.

В этом смысле в научной литературе в 2010 году было применено понятие «3P's» для обозначения английских выражений *«polity», «policy», «politics»* [9]. Автор справедливо полагает, что выражение «3P's» упрощает понимание трех измерений понятия «политики». Это дало нам основание пойти дальше и включить еще два измерения, включающих аспекты политической теории и политической системы. Результатом этого и стала формула «3D*3», т.е. по три измерения с тремя элементами в трех основных понятиях: «политика», «политическая теория», «политическая система». Это выражение автоматически приобретает топический характер (от слова топика ("*topos*" – с греческого «место»). Эта созданная Аристотелем фигура аргументации наряду с прочим упрощает понимание и позволяет быстрее ориентироваться в наборе разных понятий, вследствие чего топический метод имеет большой дидактический эффект.

А почему «концепт»? Во-первых, небесполезно знать, что слово «концепция» в переводе с латыни означает «зачатие», т.е. слияние яйцеклетки и сперматозоида. Во-вторых, значение понятия «концепт» стало расти вместе с «лингвистическим поворотом» в философии. Ключевым моментом этого поворота стало обращение к «семантическому треугольнику» Г.Фреге [10]. «Концепт» - это больше, чем «понятие», хотя и переводится также как «понятие». Понятия рождаются из синтеза терминов «слово», «реальность» и «значение», а «концепт», соответственно, из «понятие», «референция», «значение» [11, с.38-40]. «Концепт» в отличие от более статичного «понятия» более динамичен, дает больше возможностей для охвата родственных понятий и в этом смысле также имеет топический характер. В настоящее время создается новое научное направление – «концептология» [12].

Остается, однако, вопрос: а нет ли возможности найти некую результирующую этих трех измерений? На наш взгляд, такая возможность существует и связана с развитием того, что называют «*policy science*», «*policy study», «policy analysis», «policy public»* в английском языке и «*Politic feldanalyse» и «Politische Wissenschaft*» - в немецком. Специального русскоязычного выражения для этой области знания на сегодняшний день не существует, как не существует defacto соответствующего научного направления политической науки, но именно с ним связывается наибольший прогресс в развитии политического знания и, что еще важнее, практическая польза науки о политике.

Наиболее богатой различными наименованиями науки о политике оказалось немецкая политическая мысль накануне, и особенно после Второй мировой войны. Сначала получило распространение понятие «наука о политике» в двух специальных немецких версиях: *«Wissenschafftvonder Politik»* и *«Wissenschaftliche Politik»* [13]. Первый термин некоторое время имел хорошую репутацию, ибо точно соответствовал замыслу: иметь «науку о политике» не только по факту, но и самом ее названии. Более того, первое профессиональное объединение политологов Германии, созданное в 1952 году, называлось «Немецкое объединение науки о политике». Позже оно еще дважды меняло название в ходе дискуссий по вопросу об адекватности науки и ее названия.

Уже вскоре после введения понятия «наука о политике» и «научная политика», критики обратили внимание на то, что этим названием вы-

двигается фактически нереализуемая претензия на то, чтобы считать практическую политику «научной». Вскоре вошло в оборот понятие «политическая наука» и также в двух версиях: в одной − прилагательное «политическая» писалось с маленькой буквы, в другом случае − с большой. И здесь критиками было обращено внимание на следующее: понятие «политическая наука» (с маленькой буквы) фактически подталкивает любую науку быть политической или вмешиваться в дела политики. Поэтому данное название было сочтено неудачным и потому неуместным.

Сложнее обстояло дело с понятием «*Politishe Wissenschafft*» («Политической» с большой буквы). Здесь не скрывалась попытка дословного перевода американского понятия «*political science*». Это обстоятельство, к слову сказать, создало немало проблем для институционализации науки о политике послевоенной Германии. Этим же объясняется то обстоятельство, что науке о политике, которая в США уже педалировала материальный аспект политики, или так называемое «делание политики» («*policy making*») в Германии было придано иное, в основном дидактическое и воспитательное измерение, как «науки о демократии» [14]. И лишь в последние два-три десятилетия в Германии сложился консенсус в отношении единого употребления общего понятия науки о политике – «*die Politik wissenschafft*». Так было, с одной стороны, найдено точное соответствие немецкого слова английскому термину «*political science*», и, с другой, стороны соответствовало немецкой традиции обозначения других наук: «*Wirschaftswissenschafft*» (наука об экономике), «*Rechtswissenschafft*» (наука о праве или правовая наука). В русском же языке и сегодня используются понятие «политическая наука», что представляет собой серьезную неточность.

И, наконец, о понятии «политология». Ни в одном русскоязычном учебнике, монографии, статье не найти указания на происхождение этого термина и его значения, что следует считать нелогичным, ибо вопрос «откуда есть пошла» та или иная наука есть вопрос по жизненным показаниям данной науки». Между тем украинский политолог Л.Бойко-Бойчук в своей статье в 2009 году [15], ссылаясь на популярное исследование по истории науки о политике в Германии Вильгельма Блеека [16], основательно приблизилась к выяснению этого вопроса. Она пишет, основываясь на работе Блеека, что это был известный немецкий социал-демократический государствовед Херман Хеллер, который предложил термин «политикология» (*politicologie*). В последствии, по ее словам, опять-таки со ссылкой на Вильгельма Блеека, О.Фишер-Баллинг предложил термин «политология», хотя при этом не указывает, когда это было сделано.

Но, к сожалению, Л.Бойко-Бойчук не использовала других наработок Блеека на эту тему. Из них вытекает, что Херман Хеллер, который был впечатлен достижениями американской «*political science*», «еще не чеканил однозначно понятия для концепированной им науки о политике» [16, с.220]. С одной стороны, он говорил об учении о государстве *(«Staatslehre»)* как части более развернутой науке о политике. С другой стороны, в 1932 году он опубликовал в «Американский энциклопедии социальных наук» статью о теории и методах науки о политике. Чуть позже он использовал содержание этой статьи для первого раздела своей знаменитой книги «Учение о государстве». Из сохранившевшегося манускрипта явствует, что Хеллер, используя выражение «*political science*», хотел заменить его для публикации на понятный для немцев термин по аналогии с «филологией», «геологией» и т.д. И получилось вроде бы понятие «политология». Его коллега и друг Герхард Нимейер в 1934 году при посмертном издании книги Хеллера (Хеллер умер очень рано в начале 1934 года в Испании, спасаясь от национал-социализма) в Голландии применил для «*political science*»

понятие «политикология» («*politicologie*») [17, с.4]. При повторном издании этой работы в полном собрании сочинений Хеллера на немецком языке в 1971 году использовался однако термин «*PolitischeWissenschafft*» [16, с.220-221].

Интересно, однако, следующее. В Голландии было обращено внимание на то, что термин «политология» в точном переводе с греческого языка означает «наука о гражданстве», в то время как искомый вариант для обозначения «науки о политике» должен звучать как «политикология». В Голландии именно этот термин и был закреплен и стал повсеместным для обозначения и науки, и профессии. А изобретателем термина «политологи» для Германии и всего мира в одном случае считается О.Фишер-Баллинг (1948 г.), в другом Герт фон Айнерн (1954 г.). В третьем – оба (*ibid*). В 1956 году по инициативе Ойгена Фишера-Баллинга был введен термин «дипломированный политолог» в Западном Берлине для выпускников соответствующего факультета. Спорность термина «политология» для обозначения науки и его «несоответствие законам словообразования» для обозначения «науки о политике» [18, с. 732) не помешало согласию в обозначении профессии тех, кто занимается наукой о политике. Слово «политолог» стало универсальным для обозначения этой профессии. А слову «политикология» наиболее точному для сути проблемы, как считают некоторые, мешает его сложность выговаривания (застревает в зубах) [16, с.221].

Мнения на этот счет существенно разнятся. В какой-то степени их общим знаменателем является регулярно высказываемый и часто повторяемый немецкими политологами тезис о том, что наука о политике является «самой древней и самой молодой наукой одновременно» [19].

Эта парадоксальная фраза означает, во-первых, что политическая мысль сопровождает историю человечества едва ли от его начала, что политику в разных формах преподавали в Вавилоне, и в Шумере, и в Александрии, и в Афинах, и в Риме. Во-вторых, она также стара, как и европейские университеты, первый их которых был основан в 1059 году в Балонье. В-третьих, что с конца 17-го по 19-ый век в университетах, прежде всего Германии, в качестве авторитетных преподавались так называемые «камералистская» и «полицейская» науки – прямые предшественники современной науки о политике (сам термин «политика» («*die Politik*») вошел в оборот в 15 веке транзитом (из Греции через Рим и романские страны Францию, Испанию, Италию, Португалию и позже Россию).

И наконец, в 1852 году в Колумбийском университете (тогда еще в колледже) США была основана первая в истории кафедра «науки о политике», точнее говоря, кафедра «истории и науки о политике». Отсюда многими исследователями не без оснований делается вывод о том, что США стали родиной современной науки о политике и ныне остаются «крестным отцом» современной науки о политике, поскольку более 60% всех политологов мира работают в США и более 70% всех политикологических публикаций издается в США.

Однако такой вывод следует считать поспешным. Дело в том, что наука о политике в США ее творцами Френсисом Лайбером (F.Lieber), Вудро Вильсоном (W.Wilson), Дж. Берджесом (J.Berdges) и др. создавалось по образцу и подобию немецкой политической мысли. Почти все представители первого поколения американских политологов либо родились в Германии (Лайбер), либо учились в Германии, либо прошли стажировку в университетах Германии. И это была первая фаза становления американской науки о политике, а вместе с ней и первая фаза трансатлантического политикологического трансфера в создании науки о политике [20], которая длилась до Первой ми-

ровой войны. Но уже со второй фазы (с Первой мировой войны до прихода национал-социализма в Германии) американская наука о политике встала на свои собственные основы, которые закрепила в третьей фазе от начала 30 гг. до конца Второй мировой войны посредством усиления сравнительных исследований демократии и диктатуры. Четвертая фаза началась с после Второй мировой войны. Ее содержанием стал интенсивный трансфер американской «*political science*», прежде всего в Германию. Многие немецкие политологи считают время от конца второй мировой войны до 70 годов временем возникновения и становления немецкой науки о политике, которая консолидировалась и стала зрелой только к 90 годам прошлого века (по этому вопросу существует консенсус политологического мейнстрима и в сноске не нуждается). Американская «*political science*» также сильно повлияла на континентальную Европу и Великобританию. А с 1990-х годов началась пятая фаза трансатлантического культурного трансфера в области науки о политике ознаменовавшаяся невероятно сильным заимствованием «*political science*» в стенах бывшего СССР. В ходе этого заимствования, как нам представляется, были допущены серьезные ошибки как политического, так и познавательного характера.

На это обращали внимание М.В.Ильин (указ. соч), К.С.Гаджиев [21], Л.Д.Гудков [22] и др.

В любом случае научный трансфер, особенно в области социальных наук и особенно в области науки о политике, остается не только важной научной задачей, но и одновременно проблемой, ибо в случае его неадекватного использования могут иметь место опасные политические последствия.

Еще более сложная картина складывается в отношении состояния политологического знания. К примеру, в современной науке о политике США развернулась «настоящая гражданская война». Как пишет профессор Нью-Йоркского университета Лоуренс Мид, ссылаясь на ряд других исследований, «уже несколько лет как развернулась «настоящая гражданская война между политологическим истеблишментом, который предпочитает математические методы исследования и движением «Перестройка», которое требует более сильного методического плюрализма» [23]. Кстати говоря, издатель немецкого журнала, в котором была опубликована статья Мида, отмечает: «это изложение ссылается на американскую науку о политике, но у меня есть впечатление, что наука о политике в Европе страдает от тех же проблем».

В 2017 году в Германии было опубликовано докторская диссертация немецкого исследователя Йоханна Лауера, которая детально подтверждает тот же тезис. Она называется «Спор о методах науки о политике. Методологическая религиозная война в начале 21 века между саентологическим истеблишментом и фронетическими перестройщиками» (причем последнее слово представляет собой точную кальку со знаменитой Горбачевской «перестройки») *Lauer, J. MethodenstreitundPolitik wissenschafft. Der Glaubenkrieg am Beginn des 21. Jahrhundert zwischen scientischen Establishment unt phronetischen Perestroikans* [24].

Эта книга показывает одновременно огромную «когнитивную комплексность» (познавательную сложность) современной науки о политике, особенно в области методологий. На этот счет издано огромное число научных трудов. Особенно стоит выделить 11-томное издание «Словарь науки о политике» [25]. На базе анализа этой литературы И. Лауер составил схему из 12 таблиц на основе 10-ти горизонтальных и 3-х вертикальных измерений анализа состояния политикологической методологии. При этом десять горизонтальных уровней делятся на 2 аспекта:

I. Научно-теоретические основы. К ним Лауер относит:

1. Научно-теоретический уровень. Здесь ставятся вопросы задач и целей научного исследования; границ научного познания; аксиологических, эпистемологических, методических и онтологических предпосылок политиконаучного исследования.

2. Уровень знаний или всеобщих условий и основных критериев с общими постулатами рациональности (интерсубъективность, объективность, достоверность).

3. Уровень идеалов (истинность, правильность, справедливость, эффективность) и качеств научного исследования (истинность/ложность, правильность/ошибочность, справедливость/несправедливость, умность/ глупость).

II. Уровень научного инструментария с 7-ю основными элементами.

4. Уровень понятий. 5. Уровень предложений. 6. Уровень теорий. 7. Уровень логики. 8. Уровень аргументаций. 9. Уровень методов. 10. Уровень методических подходов.

Эти 10 элементов политиконаучной методологии исследуются на основе трех методологических направлений или школ (или, по американскому обычаю, «линий традиций», поскольку Лауер считает не подходящим для этой классификации концепт научных парадигм Томаса Куна). Вслед за американским выражением «линии традиции» Лауер на основе сказанного выделяет:

1. Аристотелевские традиции (эмпирико-дескриптивные модели).

2. Платоновско-галилеевские традиции (эмпирико-эксппланативные и эмпирико-прогностические модели).

3. Третья традиция – еще одна ветвь аристотелевской традиции: практическая (нормативные, прагматические и технические методологии).

И вот в этой невероятно сложной картине реально существующей науки о политике естественный научный дискурс, в силу ряда причин, доходит до уровня «религиозной» или «научной войны». «Но почему война?» и в чем она проявляется? К сожалению, ответ прост: крайне оскорбительный уровень взаимной полемики, буквально деклассирующий и деквалифицирующий позицию оппонента. И не так уж не правы те, кто на этом основании делает вывод также и о кризисе политической науки и ее предметной основы – политики.

Тезис о кризисе политической науки очевидно также стар, как и сама эта наука. Он усматривался и в отсутствии универсальных теорий политики, и в чрезмерном разнообразии политических теорий, и в недостаточной объяснительной и прогностической способности этой науки. К примеру, никто из политологов не смог предвидеть развал СССР, почти никто из политологов не смог предсказать победы Дональда Трампа. Задаются даже вопросы о том, является ли наука о политике наукой [26; 27].

Туда же и известный немецкий политолог Ф. фон Приттвиц, который ставит вопрос: «Является ли наука о политике наукой?» [28]. С его точки зрения, вопрос о том, что есть наука, является вопросом о том, в какой мере выполняется два основополагающих требования науки: проверяемость методов (высказываний) и признание в качестве общезначимых тех или иных оснований теорий. По его мнению, если в первом вопросе имеется прогресс, то этого нельзя сказать о втором критерии, поскольку, с точки зрения Приттвица, «не имеется никаких признаваемых как общезначимые теоретических допущений, …до сих пор наука о политике не произвела никаких основополагающих познаний или импульсов, которые могли бы быть исходным пунктом для значимых социальных и политических инноваций; она, таким образом, не является наукой в смысле ориентированной на познание методов и теорий организацией». Радикализируя свою критику Ф.

фон Приттвиц говорит даже о «чертовом круге» (по-русски: «заколдованном круге») способностей политиконаучных теорий: поскольку дисциплина не продвигает вперед коммуникативного образования теорий, она не может производить фундаментальных исследований и давать импульсы общественным инновациям».

С точки зрения еще более радикальных авторов, эта ситуация другой и не может быть из-за апологетического, аффирмативного характера и поэтому наука о политике не является эмпирическим предметом. В этом случае отвергаются все позитивные функции науки о политике: интегративная, ориентационная, прогностическая. Однако, из факта, что эти функции не выполняются в должной мере, еще не должна следовать утверждение, что их нет.

И уж вряд ли возможно отрицать невероятную сложность основного предмета изучения науки о политике. В том смысле стоит обратить внимание на бесперспективность и ошибочность понятия «объект политической науки». Такое выражение создает иллюзию, будто в мире есть точка или позиция, с которой можно беспристрастно наблюдать за политическими процессами. Такой позиции не существует. Любое описание общества или политики возможно лишь в рамках самих общества и политики, т.е. оно возможно лишь как самоописание или инооописание на основе «автологии». Это завет, который оставил современной науке великий немецкий социолог Никлас Луман [29].

Одна из ведущих белорусских политологов Н.А.Антанович указывает на критерии достоверности в политологии: логичность и рациональность, эмпирическая проверяемость утверждений, использование количественных данных, «выявление причинно-следственных связей на конкретном массиве эмпирических наблюдений и общезначимость (знание должно признаваться научным сообществом и не подменяться субъективно-оценочным мнением)» [30, с.92]. Изучив плюралистическую методологию науки П. Фейерабенда, Н.А.Антанович делает выводы о ведущей роли теорий по отношению к эмпирии, о свободных интерпретациях, благодаря которым устанавливаются связи ощущений и слов языка, о связи между методами познания и способами конструирования социальной действительности [31, с.123], что указывает на «связь между методом познания и способом конструирования социальной действительности» [31, с.124]. И здесь вновь встает вопрос о рисках при культурном трансфере в области науки о политике. Сегодня трансферы в социальных науках и, в том числе в политической, по мнению Д.В.Белявцевой элиминируются через расширение их проблемного поля и методологические заимствования [32; 33].

Что касается утверждений о кризисе политики, то называется большое число симптомов этого кризиса. Самыми расхожими из них являются следующие (ввиду их амбивалентности обойдемся без сноски):

1) тезис деполитизации политики, т.е. исчезновение самой политики. Он состоит из утверждений о безальтернативности политическому курсу правительств, о сближении до уровня неидентифицируемости политических программ в прошлом консервативных, либеральных и социал-демократических (социалистических) партий. Это ведет к дезориентации избирателей и кризису этих партий;

2) кризис политики усматривается также в ее «экономизации», когда поиск обязывающих решений составляющих суть современной политики подменяется императивом экономической прибыли;

3) кризис политики видится в кризисе глобальной роли США в мире. В самих же США обнаруживается «кризис гегемонии неолибераль-

ного капитализма». Этот кризис усматривается в попытках выдвижений на пост Президента от одной из двух главных политических партий США Берни Сандерса, человека с ярковыраженной социалистической идеологией, а также в том, что впервые в США среди молодежи от 19 до 30 лет большинство высказалось за социализм;

4) кризис политики является основой для утверждения тезисов о «пост-демократии» и «пост-политики» как содержание растущей деполитизации общества;

5) особо фасцинирующими стали утверждения о кризисе иммиграционной политики в Европе и Америке. В ней аккумулируются многие острые проблемы прошлого, настоящего и будущего. Молдавский ученый В. Мошняга отмечал, что в условиях постоянно растущего количества жертв недоедания и голода неизбежна миграция бедного населения в «богатые» страны. Кроме того, огромное влияние на расширение процессов легальной и нелегальной миграции в условиях глобализации оказывают многочисленные «региональные конфликты» и «внутренние войны». Эти процессы заставляют огромные массы людей двигаться в основном по путям накопления капитала [34]. Своеобразной экстракцией темпорального среза этой проблемы стало высказывание Норберта Блюма, бывшего многолетнего (18 лет!) министра труда в правительстве Гельмута Коля. В прошлом сознательный и активный антикоммунист, он сейчас перешел к критике капитализма. Об этом свидетельствует его следующее высказывание: «Если 500 миллионов европейцев не могут принять пять миллионов беженцев тогда нам лучше всего закрыть место «Европа» из-за моральной деградации… Мы, жители острова благосостояния «Европа», являемся ворами и торгашами богатства так называемого третьего мира, за их счет и на их костях мы обогатились. Мы разграбили природные богатства Африки. Западные аграрные концерны скупили огромные земельные участки и разрушают тысячелетнюю культуру обеспечения, которая кормила людей. Участки земли территорией в половину Европы уже находятся во владении западных аграрных концернов; спекуляция пашенной землей дает высочайшие прибыли; продовольствие становится акцией… Первый мир разрушил третий и удивляется, что жертвы разрушения держат путь к разрушителям» [35]. Белорусский исследователь В.А.Сакович подчеркивал, что глобальные проблемы, с которыми столкнулось человечество в современную эпоху, с «одной стороны, в большинстве своем порождены техногенным характером развития цивилизации»[36, с.627]. Экологические катастрофы, глобальные кризисы в области политики, международной безопасности, народонаселения, социальных и человеческих отношений показывает, что нынешняя ступень прогресса в «традиционных техногенных формах» близка к исчерпанию своих возможностей. Но «ни одна из глобальных проблем, порожденных глобализацией, которые дестабилизирующе воздействуют и угрожают всеобщей стабильности и безопасности, ведущими государствами и мировым сообществом не решаются»[36, с.627]. И здесь встает проблема о том, что же такое политика и как она обозначается.

Выводы исследования и перспективы дальнейшего развития в данном направлении

Предложенная концепция системного и комплексного рассмотрения многомерного понятия «науки о политике»: *"polity", "policy", "politics"* в контексте парадигм политической теории: нормативно-онтологической, критико-диалектической, эмпирико-аналитической и «двух круговоротов» трех основных элементов политической системы Никласа Лумана (между «политикой», «управлением» и «публикой») по-

зволит существенно облегчить ориентацию в сложной палитре разнообразных политических теорий. А также выработать подходы к анализу, в том числе политических процессов и технологий связанных с изменениями в современном мире, разноскоростным инновационным развитием государств, формированием теории инновационной безопасности.

В данной статье, Бровкой Г.М. разработаны взаимосвязи и взаимозависимости понятий *“polity”, “policy”, “politics”* в основных политических теориях, их преломлениях в русскоязычных версиях, обобщен анализ первоисточников; Ермолицким М.А. разработаны основные идеи **«3D*3»-**концепта политики, проведена системная работа по изучению первоисточников, в том числе малоисследованных в русскоязычном пространстве; Решетниковым С.В. осуществлено редактирование представленной работы, сделаны важные уточнения и конкретизированы идеи.

Литература:

1. Laboulaye - Histoire politique des États-Unis, tome 1.djvu/16 [Электронныйресурс] // Wikisource. – Режимдоступа: https://fr.wikisource.org/wiki/Page:Laboulaye_-_Histoire_politique_des_%C3%89tats-Unis,_tome_1.djvu/16. – Датадоступа: 02.02.2020.

2. Наука политик [Электронный ресурс] // Aphorism. – Режим доступа: https://aphorism.ru/comments/. – Дата доступа: 02.02.2020.

3. WILSKE, D. Politische Wissenschaft in den Vereingten Staaten von Amerika / Bellers J. (Hrsp) // Politikwissenschafft in Europa. – Muenster, 1990. – 367 p.

4. FRIEDRICH, K. Publikumskonzeptionen und Medienwirkungsmodelle politischer Kommunikationsforschung / K. Friedrich. – Wiesbaden, 2011. – 262 p.

5. НИКИТИНА, А. Политика и политология / А. Никитина // Общественные науки и современность. – 1995. – № 6. – С. 99-107.

6. Методология перевода англоязычных терминов гуманитарных и общественно-политических наук: автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора филологических наук: 10.02.04; 10.02.20 / Анисимова А.Горьевна. – Москва, 2010. – 50 с.

7. Politics [Электронный ресурс] // Академик. – Режим доступа: https://translate.academic.ru/politics/en/ru/. – Дата доступа: 02.02.2020.

8. Очерки развития политической науки США: Пособие / Н.В.Скок. – Могилев : МГУ, 2002. – 74 с.

9. GROESSLER, A. Policies, Politics and Polity. Comment on the Paper by Bianchi / A. Groessler // Systemreseach Behavioral Science. – 2010. – № 4. – P.385.

10. DUMMETH, M. Origin of Analytical Philosophy / M. Dummeth. Cambridge Mass, 1993. – 212 p.

11. POSPISIL, J. Konzepte in der Politikwissenschaft / J. Pospisil, K. Glosel. –Universitaet Wien, 2013. – 231 p.

12. ЩЕРБИН, В.К. Социологическая концептология: проблемы и перспективы развития / В.К. Щербин // Социология. – 2011. – № 2. – С. 18-42.

13. OBERNDOERFER, D. (Hrsg) Wissenschaftliche Politik. Eine Einfuehrung in die Grundlagen ihrer Tradition und Theorie / D. Oberndoerfer. – Freiburg, 1962. – 263 p.

14. KLEIN, J, Politikwissenschafft als Demokratiewissenschafft. Zur politeschen Geschichtsanalyse Hans Karl Rupper / A. Gourd, T. Noetzel (Hrsg) // Zukunt der Demokratie in Deutschland. – 2013. – P. 31-46.

15. БОЙКО-БОЙЧУК, Л. Політічнанауканімеччіны: основні етапыформування / Л. Бойко-Бойчук // Політічныменеджмент. – 2009. – № 4. – С. 173-184.

16. BLEEK, W. Die Geschichte der Politikwissenschafft in Deutchland / W. Bleek. – Opladen, 2001. – 320 p.

17. HELLER, H. Staatslehre / H. Heller. Leiden: Hrsg. v. G. Niemeyer, 1934. – 264 p.

18. SCHMIDT, M.G. Woerterbuch zur Politik / M.G. Schmidt. – Stuttgart, 1995. – 932 p.

19. MAYER, H. Politik als Gegenstand wissenschafftlicher Forschung / L. Reinisch // Politische Wissenschafft. Muenchen. – 1971. – P. 1-13.

20. BLEEK, W. Geschichte der Politikwissenschafft. / Ch. Frantz, K. Schubert // Einfuehrung in die Politikwissenschafft. – 2010. – P. 18-20.

21. ГАДЖИЕВ, К.С. Сравнительная политология / К.С. Гаджиев // Вестник МГУ. – Серия 12. – Политические науки. – 1996. – № 2. – С. 8-12.

22. ГУДКОВ, Л.Д. Есть ли основания у теоретической социологии в России? / Л.Д. Гудков // Социологический журнал. –2010. – № 1. – С. 104-125.

23. MEAD, L.M. Reformiert den Politikwissenschafft Die Misere einer Rand- staendigen Forschungsdisziplin / L.M. Mead // NDZS. – 2011. – № 1. – P. 126-137.

24. LAUER, J. Methodenstreit und Politikwissenschafft. Der Glaubenkrieg am Beginn des 21.Jahrhundert zwischen scientischen Establishment unt phronetischen Perestroikans / J. Lauer. – Heidelberg, 2017. –331 p.

25. GOODIN, R.E. The Oxford Handbook of political Science / R.E. Goodin. NewYork, 2011. – 312 p.

26. ЛУЗАН, А.А. Является ли политология наукой / А.А. Лузан // Вопросы политологии. – 2015. – № 2 (18). – С. 4-12.

27. ШАБРОВ, О.Ф. Понятие политического: возможна ли политическая наука? / О.Ф. Шабров // Власть. – 2016. – № 9. – С. 51-61.

28. Ist Politikwissenschaft eine Wissenschaft? [Электронныйресурс] // InstituteforPoliticalAnalysis. – Режимдоступа: www.diberlin.info. – Датадоступа: 08.01.2020.

29. LUHMANN, N. Wissenschaft der Gesellschaft / N. Luhmann. – Frankfurt am Main, 1990. – 732 p.

30. АНТАНОВИЧ, Н.А. Стандарты качества научного исследования по политическим наукам / Н. А. Антанович // Хабаршы вестник. Вестн. КазНПУ. Сер. Социол. и полит. науки. – 2017. – № 61. – С. 89–93.

31. АНТАНОВИЧ, Н.А. Актуальность концепции “эпистемологического анархизма” Пола Фейерабенда для современных политических исследований / Н. А. Антанович // Весн. Гродз. дзярж. ун-та. Сер. 1, Гісторыя і археалогія. Філасофія. Паліталогія. – 2013. – № 3. – С. 119–124.

32. БЕЛЯВЦЕВА, Д.В. Институализация региональных политических исследований на постсоветском пространстве / Д.В.Белявцева // Научные труды РИВШ. – Минск: Изд-во РИВШ, 2017. - С.20-32.

33. БЕЛЯВЦЕВА, Д.В. Региональные интеграционные процессы в УДевразийском пространстве: теоретико-методологические подходы к анализу/ Д.В.Белявцева// Научные труды Белорусского государственного экономического университета. – Минск: БГЭУ, 2019. – Вып. 12. - С.596-600.)

34. MOSNEAGA, V., RUSNAC, GH., SACOVICI, V. Politologia. - Chisinau: Universitatea de Stat din Moldova, 2007.

35. WO, C., bist du geblieben? [Электронный ресурс] // SüddeutscheZeitungGmbH. – Режим доступа: https://www.sueddeutsche.de/politik/gastbeitrag-von-norbert-bluem-wo-c-bist-du-geblieben-1.4051237. – Дата доступа: 01.02.2020.

36. САКОВИЧ, В.А. Основы глобалистики. Курс лекций. - Кишинев: Tipogr. Centrala, 2009. 646 с.

14.02.2020

CZU 341.3(100-87)
DOI 10.5281/zenodo.3921853

ASPECTS REGARDING THE APPLICATION OF THE NORMS OF INTERNATIONAL HUMANITARIAN LAW IN THE SETTLEMENT OF THE TRANSNISTRIA, ABKHAZIA AND SOUTH OSSETIA CONFLICTS

Alexander KURTSKHALIA
Georgia, Tbilisi, Doctororand la Universitatea de Studii Politice și Economice Europene "C.Stere", Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *kurtskhalia_a@yahoo.com*
https://orcid.org/0000-0002-3832-2406

The fact that an international legal regime, especially an expansive legal regime, can be considered to be applicable in the regions of Transnistria, Abkhazia and South Ossetia is all the more significant, given the status of the regions as de facto states without obligations and possibility to apply international standards and norms, leaving the population of the regions without any international legal protection. From our point of view, the regime of international humanitarian law would provide a certain level of protection for the population condemning war crimes, such as rape, murder and torture, protecting civilian assets, and initiating criminal prosecution of alleged offenders.

In all the cases in which the European Court found the extraterritorial jurisdiction and the foreign support of the separatist movements there were also revealed the violations of the rights protected by the Convention.

Keywords: *Transnistria, Abkhazia, South Ossetia, international humanitarian law, Russia Federation, war.*

UNELE ASPECTE ALE APLICĂRII STANDARDELOR DREPTULUYI UMANITAR INTERNAȚIONAL LA SOLUȚIONAREA CONFLICTELOR DIN TRANSNISTRIA, ABHAZIA ȘI OSETIA DE SUD

Articolul analizează regimurile juridice internaționale aplicate în soluționarea conflictelor teritoriale din Transnistria, Abhazia și Osetia de Sud. Faptul că un regim juridic internațional, în special un regim juridic expansiv, poate fi considerat a fi aplicabil în regiunile Transnistria, Abhazia și Osetia de Sud este cu atât mai semnificativ, având în vedere statutul regiunilor, deoarece de facto afirmă fără obligații și posibilități să aplice standarde și norme internaționale, lăsând populația regiunilor fără nicio protecție juridică internațională. Din punctul nostru de vedere, regimul dreptului umanitar internațional ar asigura un anumit nivel de protecție pentru populația care condamnă crimele de război, precum violul, omorul și tortura, protejarea bunurilor civile și inițierea urmăririi penale a presupușilor infractori.

Cuvinte-cheie: *Transnistria, Abhazia, Osetia de Sud, drept internațional umanitar, Federația Rusă, război.*

ASPECTS CONCERNANT L'APPLICATION DES NORMES DU DROIT INTERNATIONAL HUMANITAIRE DANS LE RÈGLEMENT DES CONFLITS DE TRANSNISTRIE, ABKHAZIE ET OSSÉTIE DU SUD

L'article analyse les régimes juridiques internationaux appliqués dans le règlement des conflits territoriaux en Transnistrie, en Abkhazie et en Ossétie du Sud. Le fait qu'un régime juridique international, en particulier d'un vaste régime juridique, peut être considéré comme applicable dans les régions de la Transnistrie, l'Abkhazie et de l'Ossétie du Sud est d'autant plus importante, compte tenu de l'état des régions, comme il efficacement les états sans que les obligations et les

possibilités d'appliquer les normes internationales et les normes, en laissant la population dans les régions sans aucune protection juridique internationale. À notre avis, le régime de droit international humanitaire assurerait un certain niveau de protection à la population condamnant les crimes de guerre, tels que le viol, le meurtre et la torture, la protection des biens civils et la poursuite des criminels présumés.

Mots-clés: *Transnistrie, Abkhazie, Ossétie du Sud, droit international humanitaire, Fédération de Russie, guerre.*

НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ПРИМЕНЕНИЯ СТАНДАРТОВ МЕЖДУНАРОДНОГО ГУМАНИТАРНОГО ПРАВА В УРЕГУЛИРОВАНИИ КОНФЛИКТОВ В ПРИДНЕСТРОВЬЕ, АБХАЗИИ И ЮЖНОЙ ОСЕТИИ

В статье рассматриваются международно-правовые режимы, применяемые при урегулировании территориальных конфликтов в Приднестровье, Абхазии и Южной Осетии. Тот факт, что международно-правовой режим, в частности, расширяющийся правовой режим, может считаться применимым в таких регионах, как Приднестровье, Абхазия и Южня Осетия, тем более важен с учетом статуса регионов, поскольку этот статус де-факто заявляет об отсутствии обязательств и возможностей для применения международных стандартов и норм, оставляя жителей регионов без какой-либо международно-правовой защиты. С нашей точки зрения, режим международного гуманитарного права мог бы обеспечить определенный уровень защиты населения, осуждающего военные преступления, такие, например, как изнасилования, убийства и пытки, защиту гражданского имущества и инициирование уголовного преследования в отношении предполагаемых преступников.

Ключевые слова: *Приднестровье, Абхазия, Южная Осетия, международное гуманитарное право, Российская Федерация, война.*

The concept of international humanitarian law has a lot of substitutes, initially entering the language of law under the name of «Law of War» («Droit de la guerre», «Kriegsrecht»), with two meanings: jus ad bellum, that designates the rules on the conditions under which a State may use the armed force and jus in bello, ie the set of rules applicable between the parties of the armed conflict [1, p.275].

With the creation of the International Committee of the Red Cross in 1863, which undertook the task of stimulating the codification of the rules of the protection of combatants and non-combatants, as well as of civilians, jus in bello divides into two branches - the Law of War and Humanitarian Law [1, p.322]. Coding conferences at the end of the nineteenth and early twentieth centuries enshrined the law of war in the formula «laws and customs of war». Subsequently, the last major codification of 1977 brought together the two branches - the Law of War and Humanitarian Law - into a new concept: «The International Humanitarian Law of Armed Conflicts,» which is the official name.

Taking into account that international humanitarian law applies only in times of armed conflict, we should clarify whether there is an armed conflict in the Transnistrian region. In that case, we rely on the Court of Appeal's definition of the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY) on the Tadić case, which states that «an armed conflict exists whenever there is a use of armed force between states or durable violence between authorities and organized armed groups or between such groups within a state» [3].

Although, the Transnistrian conflict could be considered frozen since the hostilities ceased in 1992, the Tadic decision seems to include the conflict between the Republic of Moldova and Transnistria as an «armed conflict» because there was a prolonged armed conflict between governmental authority (Republic of Moldova) and an organized armed group (Transnistria), but a peaceful settlement has not been achieved yet.

Would this suggest that international humanitarian law should be applied in the Transnistrian region, as

Tadić defines, international humanitarian law also extends in peacetime? Besides the cessation of hostilities, will it be until the end of the peace or until a peaceful solution is achieved?

Although a number of initiatives bringing the peace to Transnistria were adopted, they have failed, and Russian troops are still present in the region in a capacity of peacekeepers. Transnistria came forward with an initiative to strengthen the statehood, whereas having no recognition from the international community and a little chance to obtain such recognition. In the case of the withdrawal of Russian peacekeeping troops, a military conflict can appear again. Therefore, we conclude that a situation of armed conflict has existed and continues to exist in the Transnistrian region and that international humanitarian law should apply.

In the following, it is necessary to determine the categorization of this conflict. If the involvement of the Russian Federation has any impact on this categorization, there is a need to understand the potential extent of the application of international humanitarian law in the region.

Underscore that that the USSR was a party of the Geneva Conventions of 1949 [4, p.23], including the Additional Protocols I and II of 1977 [5, p.210], and the Republic of Moldova was a party by succession, in accordance with the provisions of the Government Decision of the Republic of Moldova no.442 of 17.07.2015 for the approval of the Regulation on the mechanism for the conclusion, application, and termination of international treaties [6, p.192].

In recent years, there have been a number of calls for the modification of international humanitarian law by abandoning the division of international and non-international armed conflicts, but the respective classification is still in force [7, p.34]. Within this context, the question is whether the involvement of the Russian Federation has transformed the Transnistrian conflict into an international armed conflict, thus triggering the potential for the application of the entire corpus of international humanitarian law.

Moreover, it is important that a legal regime, and especially an expansive legal regime, is effectively applied in cases such as Transnistria, because, as this territory is a de facto state, there are no obligations and possibilities to apply the standards and international norms, leaving the population of Transnistria without international legal protection [8, p.63].

The regime of international humanitarian law offers a certain level of protection for the population, prosecuting alleged offenders for war crimes, such as rape, murder and torture, protecting civilian assets [9, p.118]. However, as mentioned above, the potential level of protection depends on the classification of the conflict.

Although, it is often claimed that the situation in Transnistria is used as an instrument of the Russian Federation's policy of «close vicinity» [10, p.15], there is a need of a detailed examination of the conflict to determine the extent of Russian Federation's involvement in the planning and managing of the Transnistrian governance. This issue, as well as the continued existence of the de facto state of Transnistria, was addressed by the European Court of Human Rights (ECHR) in the case of Ilascu and others vs. Moldova and the Russian Federation [11]. The court examined the issue in order to determine whether Russia's involvement in the conflict was sufficient to bring the conflict under Russia's jurisdiction. This case examined by the ECHR is the main source of information regarding the involvement of the Russian Federation in the Transnistrian conflict.

The court considered in its judgment that: “The Russian Federation is responsible for the illegal acts committed by the Transnistrian separatists, taking into account the political and military support granted to help in the establishment of the separatist regime and in the participation of Russian members of the armed forces in the fighting. Thus, the Russian authorities

contributed both militarily and politically to the creation of the separatist regime in the Transnistrian region, which is part of the territory of the Republic of Moldova." The court also noted that, even after the ceasefire agreement in July 1992, the Russian Federation continued to support the Transnistrian separatist regime militarily, politically and economically, «thus allowing them to survive, strengthen and obtain a certain amount of autonomy vis-à-vis Moldova". In this way, the ECHR established a strong link between the Russian Federation and the Tiraspol authorities, talking about o «decisive influence» and even about an «effective authority».

Specifics of international law application in the context of the territorial conflict in Abkhazia and South Ossetia

In the specialized literature, most authors considered that the disputed territories of Eastern Europe are the direct product of the former Soviet Union policy for the gradual change of state borders in order to thwart any possible separatist attempts and to ensure the unity of the USSR [12, p.65].

According to the Law of the USSR of April 3, 1990 "On the procedure for solving the problems regarding the exit of the Union Republics from the composition of the USSR" [13], the peoples of the autonomous republics and the autonomous entities had the right to decide independently whether to remain in the USSR, raising the issue of their legal status. Separate state entities within the USSR could only be considered new states if the interests of all the peoples of the USSR were taken into account and after the procedure that ensured each nation the right to choose state membership.

Without complying with the provisions of the USSR Law of April 3, 1990, the collapse of the Soviet Union led to the complex conflicts in the former Soviet republics, which have not yet been resolved and continue to provoke tensions between the Russian Federation and its neighbors. The examples are the conflicts in South Ossetia and Abkhazia that have degenerated into violent conflicts, ethnic cleansing and severe tensions between the Russian Federation and Georgia.

The self-proclamation of independence by South Ossetia and Abkhazia has sparked scientific debates on the applicability of the right to self-determination, including the right to secession [14, p.64]. Self-determination and secession are fundamental issues of public international law. In this case, some researchers (C. Walter, A.Ungern-Sternberg, etc.) mentioned that the right to self-determination and even to secession enjoyed by peoples and ethnic groups is in direct conflict with the sovereignty and territorial integrity of the states [15, p.293]. Other researchers have stated that the right of states to territorial integrity may not be absolute and unqualified, because "the development of international human rights law has limited the concept of state sovereignty in many respects" [16, p.21]. This approach introduces the idea of corrective secession. That is a set of conditions that could justify the secession of a people or ethnic group in its own state as a last resort measure [17, p.67].

The doctrine of secession a "last resort" has been used by many states that have recognized Kosovo. Similarly, the Russian Federation has taken the secession doctrine as a remedy to justify the recognition of the independence of South Ossetia and Abkhazia after the armed conflict with Georgia in 2008 [17, p.68]. Thus, South Ossetia and Abkhazia *de jure* remain part of Georgia, although Georgia does not have effective control over these self-proclaimed republics. A similar situation exists in the Republic of Moldova, in relation to the self-proclaimed Republic of Transnistria.

From the perspective of political science, these conflicts are labeled as "frozen conflicts" which means that although the military hostilities have ceased, solutions for resolving these conflicts have not been found [15, p.295]. From the point of view of international

law, “frozen conflicts” indicate competitive sovereignty over a certain territory and a possible collision of the different norms of international law, in which a group invokes the right to self-determination, while the mother state demands the respect of the territorial integrity of the states [18, p.35]. Therefore, as in the case of Transnistria, South Ossetia and Abkhazia claim that they have not only the right to self-determination, but also the right to secession, through territorial separation from Georgia. Both South Ossetia and Abkhazia base their claims on allegations of discrimination and massive human rights violations committed by Georgia, grounds that constitute the basis of the right to secession as a “last resort remedy”.

South Ossetia declared independence from the Soviet Socialist Republic of Georgia in 1991. The Georgian government responded by abolishing the autonomy of South Ossetia and trying to regain control of the region by force. The escalation of the crisis led to the war in Ossetia in the period from 1991 to 1992 and to the battles of 2004 and 2008 respectively.

On November 10, 1989, the XII Session of the Council of People’s Deputies from the South Ossetian Autonomous Region decided to transform this region into the Autonomous Republic of the Soviet Socialist Republic of Georgia. In response, the Presidium of the Supreme Soviet of the Socialist Soviet Republic of Georgia declared this decision unconstitutional [19, p.75].

One year later, on September 20, 1990, the Council of Deputies of South Ossetia adopted the Declaration of State Sovereignty, there was decided to form the Soviet Democratic Republic of South Ossetia in the composition of the USSR, and on November 28, 1990 the state entity was renamed in the Soviet Republic of South Ossetia. Accordingly, on December 11, 1990, the Supreme Council of the Republic of Georgia, chaired by Z. Gam-Sakhurdia, adopted the Law On the Abolition of the South Ossetian Autonomous Region [20, p.25].

From this point of view, in the legal doctrine of the Russian Federation, critical opinions were expressed [21, p.141], and namely, the adoption of the Law “On the Abolition of the South Ossetia Autonomous Region” was contradicted to the provisions of Art.3 of the USSR Law of April 26, 1990 regarding the delimitation of powers between the USSR and the subjects of the federation, which established that” the territory of a union, autonomous republics or an autonomous entity cannot be changed without their agreement” [22], and paragraph (2) of Article 6 of this law attributed it the exclusive jurisdiction of the Soviet Union “the admission in the USSR of the new Union republics, the approval of the formation of new autonomous republics and the approval of the changes in the statute of the existing autonomous republics, in the statute of the autonomous regions and autonomous districts”.

After the collapse of the USSR (1991), the Supreme Council of South Ossetia appointed a referendum on the independence and accession of the region to the Russian Federation. During the referendum of January 19, 1992, the majority of the participants voted for independence and accession to Russia. Thus, on May 29, 1992, the Supreme Council of the Republic of South Ossetia proclaimed the independence and creation of an independent state - South Ossetia. In their turn, the Russian Federation immediately recognized the independence of South Ossetia, openly and publicly declaring its decision to support the de facto authorities of these territories politically, financially and militarily [23, p.299].

During the period of 1992 to 1996, South Ossetia formed its own state structures, in particular, the Ministry of Internal Affairs and the military departments. Although not recognized internationally, the republic had a Constitution and Parliament, and the presidential institution was formed in 1996. The first presidential election in South Ossetia was held on November 10, 1996 [24, p.168].

Contrary to all the peaceful settlement agreements of the Georgian-Ossetian conflict, on the night of August 8, 2008, there took place military conflicts between the Georgian and South Ossetian forces. Russian peacekeeping forces were also involved in the military conflict.

As a result of the negotiations between Georgia, the Russian Federation and the institutions of the European Union, six principles for the settlement of the conflict between Georgia and South Ossetia were approved: 1) non-use of military force; 2) final cessation of hostilities; 3) free access to humanitarian aid; 4) withdrawal of Georgia's armed forces from the conflict perimeter; 5) maintaining the peacekeeping armed forces of the Russian Federation on the outbreak of hostilities until the creation of international mechanisms; 6) initiating international discussions on the future status of South Ossetia and Abkhazia, as well as on the ways to ensure sustainable security in these regions.

On August 26, 2008, the President of the Russian Federation signed Decree No. 1261 "On the recognition of the Republic of South Ossetia". The Decree indicated that the recognition is based on the will of the people of South Ossetia. At the same time, the task of the Russian Ministry of Foreign Affairs was to arrange negotiations with the South Ossetian administration in order to establish diplomatic relations of cooperation and mutual assistance.

Although the rules of international law protect the territorial integrity of Georgia, there were states that did not take into account the international legal framework. Thus, on September 5, 2008, the Republic of Nicaragua recognized the independence of South Ossetia and became the first country in Latin America to manifest such a gesture. Later, on September 10, 2009, Venezuelan President Hugo Chavez announced that Venezuela recognizes the independence of South Ossetia and Abkhazia. In the same context, the leaders of states such as Armenia, Belarus, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Tajikistan and Uzbekistan condemned Georgia's actions in South Ossetia and supported the actions of the Russian Federation at the summit of the Collective Security Treaty Organization in Moscow.

On the other hand, on September 1, 2008, the European Union condemned the unilateral recognition of Abkhazia and South Ossetia by the Russian Federation, stating that this decision was unacceptable and urged all states not to recognize the independence of the self-proclaimed republics.

From the perspective of the scientific research we carry out, the military actions between the Georgian forces and those of South Ossetia need to be evaluated from the point of view of international law. Thus, Russian researchers came to the conclusion that Georgia's actions were illegal. As an argument, it was invoked that Georgia concluded an international agreement with the participation of South Ossetia and the Russian Federation in 1992 and 1994, according to which the parties committed to solve all the disputed issues exclusively through peaceful means, without using force or threatening to use it. Georgia, violating the agreement and international legal principles regarding the non-use of force and the threat of force, committed an act of aggression against South Ossetia [25, p.45].

Most Russian authors hold by the opinion that Georgia attacked South Ossetia and the Russian peacekeeping forces on August 8, 2008. It was mentioned that the Russian Federation was obliged to use its inherent right to self-defense, enshrined in Art. 51 of the UN Charter. The Russian side's use of force was intended to protect the Russian peacekeeping contingent from Georgia's illegal actions, which was performing its functions in South Ossetia in accordance with the provisions of an international mandate. Therefore, the Russian researchers considered that Georgia's intervention was an act of aggression, and the Russian Federation was entitled to self-defense. As regards South Ossetia, it has ensured its security on

the basis of the right to self-determination through the separation and formation of an independent state [26, p.54]. Georgia appealed to the principle of territorial integrity, while South Ossetia appealed to peoples' right to self-determination [27, p.93]. As a result of the armed attack on South Ossetia, Georgia violated the principles of international law, namely: prohibition of the use of force or threat of force, respect for human rights and fundamental freedoms, self-determination of the people [28, p.99].

According to the Declaration on the principles of international law on friendly relations and cooperation between states in accordance with the UN Charter, by virtue of the principle of equal rights and the self-determination of the people enshrined in the UN Charter, all peoples have the right to be freely established outside their political status and to exercises economic, social and cultural development and each state must respect this right in accordance with the provisions of the Charter. The forms of exercise of the right to self-determination by the people are the creation of a sovereign and independent state, the free accession or association with an independent state or the establishment of any other statute through the free determination as a people.

There can be distinguished the constitutive and declarative theories of state recognition in the doctrine of international law. According to the constitutive theory, the international juridical personality of a state depends on its recognition by other states. The declarative theory claims that a new state acquires legal personality due to the fact of its existence [29, p.87].

Article 1 of the Montevideo Convention on the Rights and Obligations of States of 1933 provides that a state, as a subject of international law, must have the following characteristics: resident population, territory, government, and ability to enter into relations with other states.

The doctrinal opinions of the Russian Federation indicate that South Ossetia fulfills all the criteria of statehood. The recognition of South Ossetia was based on the norms of international law and legally allowed the right of persons to self-determination to be realized in the form of the creation of a new independent state [30, p.59]. Moreover, the legitimate exercise of the right to self-determination by the people of South Ossetia and their own control of their territory confirms the international juridical personality, regardless of the recognition by other states [31, p.29].

In order to exercise international legal personality, recognition of a subject of international relations is sufficient.

From the perspective of Russian researcher R. Shepenko [14, p.63], recognizing the independence of South Ossetia and Abkhazia, the Russian Federation referred to Kosovo's precedent, even though the European Union does not recognize Kosovo's secession from Serbia as a precedent for other territories, considering this case to be exceptional and unique. However, the situation in South Ossetia is also unique, like any other case of the appearance of a new state on the international arena.

Abkhazia. Unlike South Ossetia, Abkhazia enjoyed autonomy within the Soviet Socialist Republic of Georgia during the Soviet Union. Despite this fact, there were ethnic conflicts between both jurisdictions. Ethnic tensions developed into the war of the 1992-1993 in Abkhazia and the de facto independence of Abkhazia [32, p.19]. Despite the 1994 ceasefire agreement and many years of negotiations, the dispute remains unresolved [33, p.335].

The point of reference for the Georgian conflict is the Report of the Independent International Conflict Information Mission in Georgia in September 2009 [34, p.11], led by Heidi Tagliavini. The report clarified that the Georgian government led by Mihail Saakashvili started the war on August 7, 2008, when Georgian forces attacked and captured Tskhinvali in South Ossetia, but stated that "a violent conflict was already in full swing in South Ossetia" and that the

Georgian offensive was not “adequate” in response to the pre-war attacks [35, p.7].

At this point, the status of the territories of South Ossetia and Abkhazia remains a contested issue. By the medium of the motion for a resolution based on the statement of the Vice-President of the Commission / High Representative of the European Union for Foreign Affairs and the security policy tabled in accordance with Rule 123 (2) of the Rules of Procedure regarding the occupied Georgian territories for ten years after the Russian invasion (2018/2741 (RSP)) [36], it was noted that the United Nations and most governments of the world consider these territories part of Georgia, while Russia and four other UN member states recognize the republics of South Ossetia and Abkhazia. As both republics are highly dependent on Russia from an economic, political and military point of view, a durable solution to the conflicts in this region can be found only if the right of the people of Abkhazia and South Ossetia to determine their future and to defend their national identity is guaranteed.

In international law, the legal framework for settling Georgia’s territorial conflict is based on the Ceasefire Agreement of August 12, 2008 and the Implementation Agreement of September 8, 2008, mediated by the EU and signed by Georgia and the Russian Federation. Other international acts are: The Resolution of January 21, 2016 Association Agreements / Deep and Comprehensive Free Trade Areas with Georgia, Moldova and Ukraine; The Resolution of 13 December 2017 on the Annual Report on the implementation of the common foreign and security policy; The European Parliament recommendation of 15 November 2017 to the Council, the Commission and the EEAS on the Eastern Partnership, in the run-up to the November 2017 Summit.

Under the above-mentioned acts, the EU categorically upholds the sovereignty and territorial integrity of Georgia within its internationally recognized borders, and by the Motion for a Resolution submitted on the basis of the statement of the Vice-President of the Commission / High Representative of the European Union for Foreign Affairs and Security Policy, the EU firmly indicated that ten years after the outbreak of the Russian-Georgian conflict and Russia’s invasion of Georgia, the Russian Federation continues its illegal occupation and tries to de facto annex the Georgian regions of Abkhazia and Tskhinval/South Ossetia, violating the international law and the rules-based international system. In addition, the EU indicated that after the ten years war between Russia and Georgia, the Russian Federation continues to violate its international obligations and refuses to implement the ceasefire agreement of 12 August 2008 mediated by EU.

Be it noted that in 2017, Russia and Georgia set up a joint committee headed by Russia’s Deputy Foreign Minister and Georgia’s special representative for relations with Russia. Starting with 2018, the economic relations and the interpersonal contacts with the Russian Federation intensified, the Russian state becoming the second trading partner of Georgia.

The concept of «separatist regime» and «jurisdiction» in the context of the case-law of the European Court of Human Rights

The separatist regimes or the de facto states, as they are called in the doctrine, appear as political entities that demand independence in relation to the state from which they were a part, but which are not recognized by the international community [37, p.113].

In the specialized literature, these formations are associated with incomplete secession processes, which resulted in political formations that have achieved de facto independence, but which do not enjoy international recognition [38, p. 1092]. Relevant examples of separatist regimes are: Transnistria, which de jure is part of the Republic of Moldova; Northern Cyprus,

being part of the territory of the state of Cyprus and recognized only by Turkey; Nagorno-Karabakh, which by law is an integral part of Azerbaijan, but was de facto constituted as a separatist territory, which tends towards unity with Armenia; two other separatist regimes are South Ossetia and Abkhazia, located in Georgia. Also, from 2014, in Ukraine, in the regions with separatist tendencies - Crimea, Lugansk, and Donetsk - the separatist movements have increased: Crimea has joined the Russian Federation, Donetsk People's Republic and Lugansk People's Republic claim about their independence in the armed conflict.

The European Court uses for these regimes the notion of "self-proclaimed republics" or "self-proclaimed authorities". For the first time, this terminology was widely used in the case of Ilascu and others against Russia and Moldova [39], being taken from the instrument of ratification deposited by the Republic of Moldova at the European Convention, which indicated the phrase "self-proclaimed Transnistrian Republic".

The respective terminology was also used in relation to the Republic of Cyprus, in cases that succeed the Ilașcu case and others vs. Moldova and Russia, for example - in case of Solomou vs. Turkey [40]. The expression "self-proclaimed republic" is also used in relation to Chechnya in the Sayd-Akhmed Zubayrayev Court judgment vs. Russia [41], mentioning the terms "Self-proclaimed Chechen Republic of Ichkeria" and "Government of the self-proclaimed Chechen Republic". The same phrase also designates Nagorno-Karabakh region in the case of Fatullayev vs. Azerbaijan [42], in which this region is nominated as "self-proclaimed, unrecognized Nagorno-Karabakh region".

The actuality of the problem of the separatist regimes consists in their legitimacy, in the role they play in the political, economic, social evolution of the state, but also of their impact on the respect of human rights [43]. In particular, we refer to the problem of respecting human rights through the application of the European Convention on the territories of the separatist regimes, but also to the support by other states of the separatist regimes, through military, economic, social and political means, which generate more uncertainties. In this case, it is relevant to determine the state that has jurisdiction over the territory controlled by a separatist regime and to what extent its international responsibility may be committed.

The European Court has analyzed each time the term "jurisdiction" from a territorial point of view. Thus, in Banković and Others vs. Belgium and 16 other States, the Court noted that "Article 1 of the Convention must be interpreted, first and foremost, within the meaning of the ordinary and essential notion of territorial jurisdiction, other meanings being exceptional and requiring a special justification" [44].

According to international law, "jurisdiction is an element of sovereignty and refers to judicial, legislative and administrative competence". However, the notion of jurisdiction has acquired in the jurisprudence of the European Court an autonomous dimension, which does not correspond to the definition conferred by general international law. Therefore, in the jurisprudence of the European Court, the purpose of the notion is to define the extent of the obligations of the contracting states, while in general international law, jurisdiction aims to limit the jurisdiction of the state, which results from the sovereignty they possess [45, p. 93]. In the case of the external support of the separatist regimes, the European Court approaches the notion of jurisdiction both from the point of view of its ordinary meaning - that of a territorial jurisdiction, as an element of statehood, and from the point of view of the notion of extraterritoriality, which refers to a situation, apparently, in which a state exercises jurisdiction in a certain region, without having territorial jurisdiction [46, p.39].

Evolution of ECtHR jurisprudence in cases of support of separatist regimes in the Republic of Moldova and Georgia

Emphasize that the ECtHR does not have the competence to define the notion of separatism. Moreover, the ECtHR cannot condemn independent and self-declared pseudo-states by the legitimate authorities as separatist regimes, however, the Court analyzes the circumstances, finds the influence of a member state of the Convention on the territory and condemns states for violations of the provisions of the convention.

The Court applies the Convention in circumstances of armed conflict whenever the states resort to armed forces in order to resolve a dispute between them, if there is prolonged armed violence between government authorities and organized armed groups or between such groups within a state. It stands to mention that the Court has examined many cases in which defendant states, members of the Convention, had one of the forms of support for separatist regimes, even though the defendant states were struggling with legal authoritarian regimes. In all cases, the Court did not state politically whether or not it supported the separatist regimes, but examined the circumstances under which a defendant state has or has no political, economic, administrative influence on the territory, so as to make itself responsible for committing violations on the territory of the respective state.

In this segment, the Court has also formed a case-law regarding the situation in Moldova with the separatist regime in Tiraspol. The court set out the reasoning in the case of Ilascu and others v. the Republic of Moldova and the Russian Federation; Ivanțoc I and II vs. the Republic of Moldova and the Russian Federation [47]; Catan and others vs. the Republic Moldova and the Russian Federation [48], the case of Mozer vs. the Republic Moldova and the Russian Federation [49], the case of Pisari v. The Republic Moldova.

The reference case is **Ilascu and others v. Moldova**, where the Court examined the jurisdiction of the Russian Federation over Transnistria and the Republic of Moldova over Transnistria. In the case of the Republic of Moldova, the Court found that it should determine whether the Republic of Moldova assumes responsibility on the basis of its obligation to refrain from unlawful acts or positive obligations entrusted to it in accordance with the Convention. The Court noted, first of all, that the Republic of Moldova has declared that it does not have control over the part of its national territory - namely the Transnistrian region. The Court recalled that in its decision on admissibility, it found that the declaration made by the Republic of Moldova in its instrument of ratification of the Convention on the subject of lack of control of the Moldovan legitimate authorities over the Transnistrian territory did not constitute a valid stipulation within the article 57 of the Convention.

At the same time, in paragraph 333, the Court established that when a Contracting State is prevented from exercising its authority over its entire territory due to the existence of a de facto situation which compels it, such as the installation of a separatist regime, regardless of whether it is or not accompanied by the military occupation of the territory of another State, this State ceases to have the jurisdiction (under the Article 1 of the Convention) over that part of its territory which is temporarily subject to a local authority supported by rebel forces or another State [50]. Thus, the Court found that the responsibility of Moldova could be undertaken under the Convention, as a result of its failure to comply with its positive obligations regarding the events that occurred after May 2001 and which were denounced by applicants.

In light of these circumstances, the Court decreed that the Russian Federation is responsible for the illegal acts committed by the Transnistrian separatists, taking into account the political and military support provided for the establishment of a separatist regime

and its military participation in the battles that took place. In doing so, the authorities of the Russian Federation contributed both militarily and politically to the creation of the separatist regime in the Transnistrian region, which is an integral part of the Republic of Moldova. Further, the Court noted that even after the ceasefire agreement of July 21, 1992, the Russian Federation continued to provide military, political and economic support to the Transnistrian regime, thus allowing it to survive and consolidate in order to obtain the autonomy. Moreover, the Court found that the enterprises and institutions of the Russian Federation, whose activity is authorized by the state and operating in the military field, have established commercial relations with companies and similar institutions in the "Pridnestrovian Moldovan Republic". Similar positions The Court had in Ivanțoc I, II.

As concerns Georgia, several applications are considered in the European Court asking to examine the responsibility of the states for human rights violations produced in the regions controlled by the separatists. The first claim in this regard was filed by Georgia against Russia in 2008. Thus, Georgia appeals to the European Court in concern with the armed attacks to which the Georgian territory was subjected by the Russian Armed Forces. According to the factual circumstances invoked, the Russian Armed Forces organized a counter-attack against the Georgian Army by airstrikes and navy attacks at the Black Sea, getting deep into Georgia, crossing the main east-west road of the country, reaching Poti port and then to the capital of Georgia, Tbilisi.

By a decree of August 26, 2008, Russian President Dmitry Medvedev recognized South Ossetia and Abkhazia as independent states following the unanimous vote of the Russian Federal Assembly. The Government of Georgia claims that Russia had effective control over the territory of Abkhazia and South Ossetia both because of the direct armed attacks and the acts of the separatists who acted as *de facto* agencies or organs of Russia. The entire scheme for carrying out military operations has been developed by the Russian Federation as architect, controller, instructor and executor of military operations.

In its decision of admissibility, the Court considered that it does not have sufficient means to resolve these issues, these being matters closely related to the merits of the case, which will be examined together with it.

Literature:

1. LIEBLICH, E. On the Continuous and Concurrent Application of *ad Bellum* and *in Bello* Proportionality In: Case Western Reserve Journal of International Law (USD), 2016, Vol. 48, Issue 1-2.

2. LIEBLICH, E. The Facilitative Function of Jus in Bello In: European Journal of International Law (USD), 2019, Vol. 30, Issue 1.

3. Prosecutor vs Tadić, Appeal Chamber Decision, (Case No. IT-94–1-A), 14 December 1995, Tadić Jurisdiction Decision. [on-line] http://www.unhcr.org/refworld/docid/40277f504.html (accessed at 15.05.2019).

4. The Convention I for the amelioration of the condition of the wounded and sick in armed forces in the field signed on 12 August 1949 in Geneva. In: International Treaties (Humanitarian Law). Official edition. Chisinau: Garuda-art, 1999; The Convention II for the improvement of the fate of wounded, sick and shipwrecked military personnel at sea during war signed on 12 August 1949 in Geneva. In: International Treaties (Humanitarian Law). Official edition. Chisinau: Garuda-art, 1999; The Convention III on the treatment of prisoners of war signed on 12 August 1949 in Geneva. In: International Treaties (Humanitarian Law). Official edition. Chisinau: Garuda-art, 1999; The Convention IV on the protection of civilians during wartime signed on 12 August 1949 in Geneva. In: International Treaties (Humanitarian Law). Official edition. Chisinau: Garuda-art, 1999.

5. Additional Protocol I to the Geneva Conventions of 1949 on the Protection of Victims of International Armed Conflict signed July 10, 1977. In: International Treaties (Humanitarian Law). Official edition. Chisinau: Garuda-art,

1999; Additional Protocol II to the Geneva Conventions of 1949 on the Protection of Victims of Armed Conflict not having an international character signed on July 10, 1977. In: International Treaties (Humanitarian Law). Official edition. Chisinau: Garuda-art, 1999.

6. RM's Government Decision no.442 of 17.07.2015 for the approval of the Regulation on the mechanism for the conclusion, application and termination of international treaties. In: Monitorul Oficial of the Republic of Moldova, 2015, no. 190-196.

7. WILLMOTT, D. Removing the distinction between international and non-international armed conflict in the Rome Statute of the International Criminal Court. In: Melbourne Journal of International Law (Australia), 2004, nr.5.

8. O'REILLY, K., HIGGINS, N. The Role of the Russian Federation in the Pridnestrovian Conflict: an International Humanitarian Law Perspective. In: Irish Studies in International Affairs (Ireland), 2008, vol. 19.

9. SASSÒLI, M. International humanitarian law: rules, controversies, and solutions to problems arising in warfare. Northampton: Edward Elgar Pub., 2019.

10. VORONOVICI, A. Internationalist Separatism and the Political Use of „Historical Statehood" in the Unrecognized Republics of Transnistria and Donbass In: Problems of Post-Communism (USA), May 2019.

11. Case Ilaşcu and others vs Moldova and Russia, App. No. 48787/99 (E.C.H.R., July 8, 2004). [on-line] http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/ ILASCU%20SI%20ALTII%20(ro).pdf (accessed at 07.05.2019).

12. RIEGL, M., DOBOŠ, B. Unrecognized states and secession in the 21st century. Cham: Springer, 2017.

13. Закон СССР от 3 апреля 1990 года № 1409-I „О порядке решения вопросов, связанных с выходом союзной республики из СССР" In: Ведомости Съезда народных депутатов СССР и Верховного Совета СССР, 1990, №15.

14. ШЕПЕНКО, Р.А. Реализация принципа самоопределения народов и налоговое право: опыт Грузии // Российский журнал правовых исследований. 2017, № 2 (11).

15. WALTER, C., UNGERN-STERNBERG A. Self-determination and secession in international law. Oxford: University Press, 2014.

16. VOLK, Ch. The Problem of Sovereignty in Globalized Times In: Law, Culture and the Humanities (USA), 2019, no.2.

17. LAURINAVIČIŪTĖN, L., BIEKŠA, L.The Relevance of Remedial Secession in the Post-Soviet „Frozen Conflicts" In: International Comparative Jurisprudence (Lithuania), 2015, Volume 1, Issue 1.

18. DISTEFANO, G. Fundamentals of Public International Law. A Sketch of the International Legal Order. Brill: Nijhoff, 2019.

19. SAPAROV, A. From Conflict to Autonomy in the Caucasus: The Soviet Union and the Making of Abkhazia, South Ossetia and Nagorno-Karabakh. London: Routledge, 2015.

20. Конфликты в Абхазии и Южной Осетии: документы 1989–2006 гг. сост. и коммент. М.А.Волхонский, В.А.Захаров, Н.Ю.Силаев. Москва, 2008.

21. KHASANOV, A.A. International legal aspects of recognition of South Ossetia In: Review of comparative analysis of foreign legislation and jurisprudence (Russian Federation), 2018, no.1.

22. Закон СССР от 26 апреля 1990 г. № 1457-I „О разграничении полномочий между Союзом ССР и субъектами Федерации" In: Ведомости Съезда Народных Депутатов и Верховного Совета СССР, 1990, №19.

23. GERRITS, A., BADER, M. Russian patronage over Abkhazia and South Ossetia: implications for conflict resolution In: East European Politics (The Netherlands), 2016, Vol.32, Issue 3.

24. CUESTAS-ZAMORA, E.J. Fragmentación de la República de Georgia: perspectivas jurídicas de la separación de Abjasia y Osetia del Sur en Derecho Internacional Público In: Revista Colombiana de Derecho Internacional, 2015, no.26.

25. ПЛИЕВ, С.М. Признание Россией независимости Южной Осетии Абхазии: проблемы оценки и интеграции In: Политические институты и процессы в эпоху глобализации: Сборник статей студентов, аспирантов и молодых ученых-политологов. / Под ред. проф. Д.Е.Слизовского. Москва: МАКС Пресс, 2011.

26. ЛИТВИНЕНКО, В.Т. Политические процессы становления государственности Абхазии, Южной Осетии и Приднестровья в контексте обеспечения безопасности граждан России, проживающих в этих

республиках. Монография.Ростов-на-Дону: Феникс, 2012.

27. ДЗИДЗОЕВ, В.Д. Суверенитет Абхазии и Южной Осетии: историко-правовое обоснование In:Вестник Северо-Осетинского государственного университета имени К. Л. Хетагурова, 2015, но.2.

28. KOPEČEK, V., HOCH, T., BAAR, V. De Facto States and Democracy: The Case of Abkhazia. In: Bulletin of Geography. Socio-economic Series, 2016, no. 32.

29. DISTEFANO, G. Fundamentals of Public International Law. A Sketch of the International Legal Order. Brill: Nijhoff, 2019.

30. ПЛИЕВ, С.М. Теоретические аспекты государства в политической системе общества в контексте создания новой государственности на примере Южной Осетии In: Представительная власть – XXI век. 2018, №7-8.

31. ДЗИДЗОЕВ, В.Д. Осетинская интеграция: сторонники и противники In:Вестник Владикавказского научного центра, 2016, nr.1.

32. ДЗИДЗОЕВ, В.Д. Абхазия и Южная Осетия – суверенные, демократические, правовые молодые государства южного кавказа: политико-правовые аспекты In: Вестник Владикавказского научного центра (Республика Северная Осетия), 2017, no.3.

33. HOCH, T., KOPEČEK, V., BAAR, V. Civil society and conflict transformation in *de facto* States: the case of Abkhazia In: Problems of Post-Communism (USA), 2017, no.64 (6).

34. TAGLIAVINI, H. Independent International Fact-Finding Mission on the Conflict in Georgia, Report of the Council of the European Union, Brussels, Volume I-III, September 2009.

35. LOTT, A. The Tagliavini Report Revisited: Jus ad Bellum and the Legality of the Russian Intervention in Georgia In: Utrecht Journal of International and European Law (The Netherlands), 2012, no.28 (74).

36. European Parliament resolution on Georgia's breakaway regions 10 years after the war with Russia, B8 0279/2018, [on-line] http://www.europarl.europa.eu/doceo/document/B-8-2018-0278_EN.html (accessed at 12.05.2019).

37. GIORGETTI, C., KLEIN, N. Resolving Conflicts in the Law. Buch: Brill Academic Publishers, 2019.

38. FIKFAK, V. Changing State Behaviour: Damages before the European Court of Human Rights // European Journal of International Law, Volume 29, Issue 4, 2018.

39. Case of Ilașcu and others v. Moldova and Russia, application no. 48787/99, [on-line] https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-61886%22]} (accessed at 27.06.2019).

40. Case of Solomou and others v. Turkey, [on-line] https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-87144%22]} (accessed at 23.06.2019).

41. Case of Sayd-Akhmed Zubayrayev v. Russia, [on-line] https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-111591%22]}(accessed at 24.06.2019).

42. Case of Fatullayev v. Azerbaijan, [on-line] https://swarb.co.uk/fatullayev-v-azerbaijan-echr-22-apr-2010/ (accessed at 24.06.2019).

43. BAKKE, K., LINKE, A., O'LOUGHLIN. Dynamics of state-building after war: External-internal relations in Eurasian de facto states In: Political Geography (United Kingdom), 2018, no.63.

44. BANKOVIĆ and Others v. Belgium and 16 other States, [on-line] https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-22099%22]} (accessed at 22.06.2019).

45. RYNGAERT, C. Jurisdiction in International Law. Second Edition. Oxford:University Press, 2015.

46. REID, K. A practitioner's guide to the European Convention on Human Rights, 6th edition. London: Thomson Reuters, 2019.

47. Case of Ivanțoc and others v. Moldova and Russia. [on-line] https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22dmdocnumber%22:[%22895226%22],%22itemid%22:[%22001-107480%22]} (accessed at 12.06.2019).

48. Case of Catan and others v. Moldova and Russia. [on-line] https://www.legal-tools.org/doc/15be89/pdf/ (accessed at 24.06.2019).

49. Case of Mozer v. Moldova and Russia. [on-line] https://www.lhr.md/ro/2016/02/hotararea-in-cauza-mozer-c-moldovei-si-rusiei/ (accessed at 22.06.2019).

50. WALLACE, S. The Application of the European Convention on Human Rights to Military Operations. Cambridge: University Press, 2019.

03.03.2020

CZU 327:355.45(478)
DOI 10.5281/zenodo.3921869

EVALUAREA FUNCȚIONALITĂŢII SISTEMULUI NAȚIONAL DE SECURITATE ÎN PROCESUL MODERNIZĂRII SALE

Andrian MUNTEANU
doctorand
Facultatea de Relaţii Internaţionale, Ştiinţe Politice şi Administrative, Universitatea de Stat din Moldova
e-mail: *andrian.munteanu@gmail.com*
https://orcid.org/0000-0002-9693-5091

În articol autorul supune analizei multidimensionale gradul de reformare a sectorului de securitate, modernizarea acestuia conform cerințelor structurilor europene, nivelul controlului civic al organelor de securitate. Aceluiași context i se atribuie și analiza riscurilor și vulnerabilităților naționale, a potențialului investiției statului în instituțiile de securitate şi a interesului puterii politice, adică a partidelor de guvernământ de a controla instituțiile de securitate, perfecţionarea mecanismului de gestionare a crizelor, evaluarea realistă a riscurilor de securitate, rescrierea legislaţiei de securitate şi participarea societăţii civile ca grup expert în procesul reformei.

Cuvinte-cheie: *securitatea națională, reforma sectorului de securitate, Republica Moldova, sistemul de securitate națională, evaluarea riscurilor.*

EVALUATION OF THE FUNCTIONALITY OF THE NATIONAL SECURITY SYSTEM IN THE PROCESS OF ITS MODERNIZATION

The article submit to the multidimensional analysis of the degree of security sector reform, its modernization according to the requirements of the European structures, the level of the civic control of the security bodies. The same context is attributed to the analysis of national risks and vulnerabilities, of the potential of the state's investment in security institutions and the interest of political power, that is, of the governing parties to control the security institutions, the improvement of the crisis management mechanism, the realistic risk assessment. It is certain that, due to the external conditionality, in order to fulfill the requirements of the Association Agreement with the EU, the national security system of the Republic of Moldova is in a continuous transformation through reform and modernization both vertically, related to the subordination of the national security bodies and the extension of functional competences, as well as horizontally, referring to internal institutional restructuring and the limitation of the opening of these institutions to civil society.

Keywords: *national security, security sector reform, Republic of Moldova, national security system, risk assessment.*

ÉVALUATION DE LA FONCTIONNALITÉ DU SYSTÈME DE SÉCURITÉ NATIONALE EN COURS DE SA MODERNISATION

L'article soumet à l'analyse multidimensionnelle du degré de réforme du secteur de la sécurité, de sa modernisation en fonction des exigences des structures européennes, du niveau du contrôle civique des organes de sécurité. Le même contexte est attribué à l'analyse des risques et vulnérabilités nationaux, du potentiel de l'investissement de l'état dans les institutions de sécurité et de l'intérêt du pouvoir politique, c'est-à-dire des partis au pouvoir pour contrôler les institutions de sécurité, à l'amélioration du mécanisme de gestion des crises, à l'évaluation réaliste des risques. Il est certain que, en

raison de la conditionnalité extérieure, afin de satisfaire aux exigences de l'accord d'Association avec l'UE, Le système de sécurité nationale de la République de Moldova est en constante transformation par le biais de réformes et de modernisation tant verticalement, liées à la subordination des organes de sécurité nationale et à l'extension des compétences fonctionnelles, qu'horizontalement, se référant à la restructuration institutionnelle interne et à la limitation de l'ouverture de ces institutions à la société civile.

Mots-clés: *sécurité nationale, réforme du secteur de la sécurité, République de Moldova, système de sécurité nationale, évaluation des risques.*

ОЦЕНКА ФУНКЦИОНАЛЬНОСТИ НАЦИОНАЛЬНОЙ СИСТЕМЫ БЕЗОПАСНОСТИ В ПРОЦЕССЕ ЕЕ МОДЕРНИЗАЦИИ

В статье автор подверг всестороннему анализу степень реформирования сектора безопасности, его модернизации в соответствии с требованиями европейских структур, уровень гражданского контроля над органами безопасности. Тот же контекст объясняется анализом национальных рисков и уязвимостей, потенциальными государственными инвестициями в институты безопасности и интересами политической власти, то есть правящих партий для контроля над институтами безопасности, совершенствования механизма кризисного управления, реалистичной оценки рисков безопасности. пересмотр законодательства о безопасности и участие гражданского общества в качестве экспертной группы в процессе реформ.

Ключевые слова: *национальная безопасность, реформа сектора безопасности, Республика Молдова, система национальной безопасности, оценка рисков.*

Pentru a evalua funcționalitatea sistemului național de securitate, supunem analizei multidimensionale gradul de reformare a sectorului de securitate, modernizarea acestuia conform cerințelor structurilor europene, nivelul controlului civic al organelor de securitate. Aceluiași context i se atribuie și analiza riscurilor și vulnerabilităților naționale, a potențialului investiției statului în instituțiile de securitate și a interesului puterii politice, adică a partidelor de guvernământ de a controla instituțiile de securitate, perfecţionarea mecanismului de gestionare a crizelor, evaluarea realistă a riscurilor de securitate, rescrierea legislaţiei de securitate şi participarea societăţii civile ca grup expert în procesul reformei.

Procesul general de modernizare şi reformare a sectorului naţional de securitate în Republica Moldova impune transformarea profundă a instituţiilor, creşterea calităţii actului de guvernare şi o mai bună coordonare naţională a acestora, asigurarea integrării lor funcţionale optime în sistemele internaţionale de securitate. Acesta se desfășoară la nivel conceptual, la nivelul politicilor de securitate şi la nivel structural. Reforma sectorului de securitate *la nivel structural* se manifestă prin transformările sistemului naţional de securitate la nivel instituţional. Pe de altă parte, sesizăm stagnarea perfecţionării mecanismelor de control democratic. Atât societatea civilă, cât şi instituţiile de securitate naţională reclamă o serie de probleme legislative, care împiedică eficientizarea activităţii instituţiilor de securitate şi perfecţionarea mecanismelor de control democratic şi civil. Astfel la acest nivel de reformare se creează noi instituții și se restructurează cele existente, cu mandate și funcții noi, bazate pe controlul din partea societăţii civile şi a cetăţenilor. Mecanismele de supraveghere sunt esențiale pentru verificarea şi echilibrarea organelor de securitate, prevenirea tentativelor de lovitură de stat și asigurarea echilibrului în societate.

Reforma sectorului de securitate *la nivel conceptual* generează efecte importante asupra sistemului naţional de securitate şi asupra modernizării securităţii naţionale. Modernizarea sistemului național

de securitate al Republicii Moldova este un proces complex, anevoios şi contradictoriu. Caracterul contradictoriu se evidenţiază inclusiv prin lacunele legislative privind organele de securitate ale statului. Spre exemplu, în Legea privind organele securităţii statului se stipulează că organele securităţii statului, inclusiv SIS sînt structuri specializate ale puterii executive. Pe de altă parte, Legea privind Serviciul de Informaţii şi Securitate al Republicii Moldova exclude SIS din componenţa executivului şi nu stipulează clar locul acestuia în cadrul instituţional al puterii de stat.

Reforma sectorului de securitate *la nivelul politicilor de securitate* este o caracteristică din ce în ce mai semnificativă, deoarece este convenit pe larg că securitatea este o condiție prealabilă a păcii, dezvoltării și protecției durabile a drepturilor omului. Dacă programele de reformare a sectorului de securitate nu sunt susținute local este, probabil, ca instituțiile, procesele și politicile din sectorul de securitate să poată răspunde mai puțin nevoilor locale. Totodată, dacă acestea nu răspund nevoilor locale, eforturile de creștere a securității și statului de drept vor fi compromise, încrederea în stat și în instituțiile sale de securitate vor fi limitate, iar instituțiile și alte rezultate pot fi respinse [1, p.126-148].

Subiectul „reformei sistemului de securitate" în literatura de specialitate este abordat prin prisma analizei următoarelor direcții de dezvoltare: *instituirea de instituţii de securitate profesioniste şi responsabile faţă de autorităţile civile legitime*; *dezvoltarea unui cadru instituţional clar pentru realizarea securităţii, integrând politicile de dezvoltare cu cele de securitate şi managementul instituţiilor de securitate* [2, p.26].

Există o scindare în mediul academic referitoare la esența reformei sectorului de securitate, abordată atît ca un proces, cît și ca un program cu un set de principii. Înțeleasă ca un proces, reforma sectorului de securitate nu are un punct de început sau de întrerupere, improvizația securităţii fiind de lungă durată. Fiind abordată ca un set de principii în sine, reforma sectorului de securitate are câteva standarde: democratizare, supraveghere civilă și eficiența resurselor utilizate [4, p.262-281].

Pentru prima dată termenul de „reformă a sectorului de securitate" a fost introdus de Departamentul pentru Dezvoltare Internațională din Marea Britanie (DFID) în 1998 şi inclus în Strategia de securitate europeană - 2003 ca obiectiv în cadrul său general de securitate [5]. Proiectul din 2005 pentru Politica Europeană de Securitate și Apărare (PESA) a Uniunii Europene a inclus conceptul Reformei Sectorului de Securitate în prevederile sale. De asemenea, SUA şi un şir de state europene, inclusiv Republica Moldova, dar şi Organizația pentru Cooperare Economică și Comitetul de Asistență pentru Dezvoltare / Dezvoltare (OCDE / DAC) introduc reforma sectorului de securitate în programele lor de activitate. Astfel, „securitatea", "nexusul dezvoltării" și „fragilitatea statului" au fost fundamentele politice ale reformei sectorului de securitate, care a apărut ca un „panaceu politic" [4, p.262-281]. De asemenea, şi organizaţiile internaţionale au pus pe agendă problema reformei sistemului de securitate. Astfel, ONU prin Programul PNUD numit „Justice and Security Sector Reform", OECD prin Programul „Security System and Governance", Comisia Europeană prin Conceptul „ESDP Support to Security Sector Reform" derulează programe şi acordă asistenţă în acest domeniu.

Astăzi sesizăm că reforma sectorului de securitate s-a dezvoltat ca o agendă de politică globală. Reforma sectorului de securitate promovează modele de politici în rețea prin practici de „bună guvernare" și încercări de a rezolva exemple internaționale și standarde de „bune practici". Astfel, tehnologiile de rețea au devenit tehnologii cheie în încercări globale de transformare a sectoarelor de securitate și, în special, de construire a conducerii securității în statele sărace și fragile. Politica de dezvoltare, utilizând tehnologii socio-științifice, promovează parteneriate între actorii

statali și cei non-statali ca cheie pentru o guvernare eficientă a securității [6, p.227-239].

Abordarea actuală a reformei sectorului de securitate este semnificativ mai largă. Scopul reformei sectorului de securitate este siguranța că sectorul de securitate dintr-un stat este capabil să răspundă nevoilor de securitate atât ale statului, cât și ale cetăţenilor într-o manieră de concordanță cu normele democratice, buna guvernare și statul de drept. Astfel, reforma sectorului de securitate abordează simultan suprafețele de securitate, de aplicare a legii și de justiție [7, p.305-324]. Pe măsură ce legăturile dintre securitate și dezvoltare au fost recunoscute din ce în ce mai mult, reforma sectorului de securitate a devenit o parte centrală a politicii de dezvoltare. În urma unei concepții tradiționale weberiene despre stat, aceste programe sunt aproape exclusiv concentrate pe sectorul securității publice, neglijând măsura în care oamenii ajung să se bazeze pe furnizorii de securitate privată pentru nevoile lor de securitate zi cu zi [8, p.1-23].

Rezultatele proceselor de reformare a sectorului de securitate depind şi de dinamica interacțiunii dintre actorii externi și cei interni, care influențează direct cursul reformei prin finanţarea lor. Analiza interacțiunilor dintre subiecții și obiecții securității naționale ne permite să depășim presupunerile simpliste despre impunerea externă a agendelor de reformă a securității pe un „terra nullius" intern, lipsit de forme anterioare de organizare socială și politică. Un rol important în acest caz îl are elita politică, care negociază un program de construire a păcii prin stabilitate, legitimitatea asigurării păcii și dorința elitelor naționale de a se asigura că reformele de securitate nu amenință baza lor de putere [9, p.33]. Procesele de reformare a sectorului de securitate sunt deseori negociate între normele internaționale și înțelegerile interne. Rezistența elitei politice naționale variază de la un „nu" complet până la acceptarea parțială a reformei sectorului de securitate. Pentru a accelera procedura de reformare a sectorului de securitate, actorii externi acordă asistență tehnică și logistică puterii naţionale, dar şi monitorizează rezultatul implementării reformei prin crearea unor grupuri de sprijin din partea unor formaţiuni ale opoziţiei politice şi a societăţii civile. Astfel proiectele de monitorizare a reformei de către ONG-uri în Republica Moldova, precum Asociaţia pentru politică externă, IDIS Viitorul, Institutul pentru Politici Publice etc. au ca unul din obiective creşterea încrederii beneficiarilor reali ai reformei securităţii statului, adică cetăţenii, în organele naţionale de securitate. De altfel, societatea civilă este un actor important al reformei sistemului național de securitate.

Finanțarea externă a reformei sectorului de securitate este adeseori costisitoare în comparație cu inițiativele naționale. În situații de criză, finanțatorii externi își micșorează sau fragmentează suportul financiar. Adeseori intervin și crize de resurse, iar indisponibilitatea resurselor este un fenomen diferit de diversificarea resurselor disponibile la nivel internațional [4, p.262-281]. Sprijinul extern pentru reforma sectorului de securitate este un instrument crucial în activitățile internaționale de pace și de constituire a statului. În scopul de a transforma în mod cuprinzător modalitățile prin care statele controlează utilizarea forței, operațiunile internaționale în acest domeniu încearcă să încurajeze standardele internaționale de asigurare democratică a securității statelor. Aceasta înseamnă certitudinea că sectorul de securitate este eficient din punct de vedere operațional, fiind, de asemenea, supus unui control democratic și civil în cadrul unui stat de drept și al respectării drepturilor omului. Operațiunile internaționale în reforma sectorului de securitate sunt extrem de prescriptive: sprijinul extern în acest domeniu încearcă să difuzeze un set de presupuneri standardizate despre modul în care ar trebui să funcționeze serviciile de securitate ale unui stat și modul în care acestea trebuie controlate [9, p.33]. Intervențiile externe în sectoarele de secu-

ritate ale statelor beneficiare de sprijin internaţional în implementarea reformei sectorului de securitate sunt de obicei procese extrem de politizate şi profund contestate.

Reforma sectorului de securitate trebuie să fie una eficientă, care să asigure dezvoltarea evolutivă a acestui stat. În anul 2006 discuţiile în domeniul reformei de securitate în Republica Moldova au avut ca rezultat semnarea unui Acord care avea să asigure temelia pentru promovarea unei astfel de reforme - Planul Individual de Acţiuni ale Parteneriatului (IPAP) semnat între Republica Moldova şi Alianţa Nord-Atlantică (NATO) [9, p.110].

Securitatea națională se caracterizează prin investirea resurselor necesare pentru a stabili o cooperare reciprocă în fața riscului suprimării securității psihosociale ca drept uman, obligație guvernamentală și o datorie de bază a cetățenilor competenți [11, p.721]. În acest context, amenințarea contemporană este nonguvernamentală, neconvențională, fără restricții sau doctrină previzibilă, aproape imposibil de detectat în avans. De aceea, toate elementele socio-politice occidentale / sistemul de afaceri / media trebuie să lucreze împreună și să fie pregătit pentru neprevăzut [12, p.184-198]. Totodată, percepțiile de control social informal pot fi aplicate pentru înțelegerea justiției procedural [13, p.170].

Abordând subiectul reuşitei modernizării sistemului naţional de securitate afirmăm că aceasta depinde de deschiderea şi prioritizarea securităţii naţionale de către conducerea politică a ţării, dar şi de prezenţa persoanelor competente la conducerea organelor de securitate, în stare să iniţieze şi să desfăşoare consecvent reforme în domeniu nu doar ca formă, dar şi ca esenţă şi conţinut. Modernizarea securităţii naţionale exprimă şi reflectă mecanismul de „restartare" şi perfecţionare a funcţionării instituţiilor securităţii statului în direcţia democratizării, care trebuie să fie corelată armonios cu sfera politică şi socială. În procesul de modernizare a sistemului naţional de securitate apare necesitatea luării în consideraţie a trăsăturilor particulare atît ale statului nostru, cît şi a folosirii instituţiilor şi valorilor tradiţionale de securitate.

O caracteristică a gradului de funcţionalitate a sistemului naţional de securitate este calitatea politicilor de securitate duse într-un stat, la baza cărora stă cadrul normativ. Sectorul politicilor de securitate funcţionează în baza unei legislaţii depăşite de actualul context, necorespunzătoare atât exigenţelor europene, cât şi construcţiei statale şi necesităţilor Republicii Moldova. Este nevoie de adoptarea unui nou pachet de legi privind securitatea naţională, care să fie propus inclusiv cu participarea societăţii civile. În acest context, trebuie să specificăm încă o problemă ce este examinată de către organele legislative ale Republicii Moldova: adaptarea legislaţiei naţionale în domeniul securităţii în conformitate cu standardele europene.

Cadrul legislativ cu referire la securitatea naţională este constituit din Constituţia Republicii Moldova, Concepţia Securităţii Naţionale, Strategia securităţii naţionale, Legea privind activitatea specială de investigaţii, Legea securităţii statului, Legea cu privire la secretul de stat, Legea privind organele securităţii statului, Legea cu privire la poliţie, Legea Serviciului Protecţie Civilă şi Situaţii Excepţionale, Legea cu privire la Serviciul de Informaţii şi Securitate, Legea cu privire la apărarea naţională, Legea cu privire la Poliţia de Frontieră, Legea privind frontiera de stat a Republicii Moldova, Legea cu privire la Inspectoratul General de Carabinieri, Legea cu privire la apărarea naţională, Legea serviciului în organele vamale, Legea cu privire la sistemul penitenciar, Decretul Preşedintelui Republicii Moldova privind Consiliul Suprem de Securitate etc.

Unul din cele mai importante acte legislative în domeniul de securitate este Strategia de securitate naţională, adoptată în 2011 şi care se referă la totalitatea mijloacelor şi instrumentelor angajate de stat pentru a asigura securitatea cetăţenilor săi. Ea vizează atât

prevenirea și contracararea pericolelor generate de mediul internațional, cât și garantarea stării de securitate internă în ansamblul său, a siguranței personale și a securității comunităților.

Strategia de securitate naţională reprezintă arta şi ştiinţa de a dezvolta şi folosi puterea politică şi economică a unei naţiuni, împreună cu forţele sale armate, în timp de pace, în situaţii de criză şi de război pentru asigurarea obiectivelor naţionale [14, p.10]. Strategia securității naționale a Republicii Moldova stabilește managementul integrat al frontierei de stat ca unul dintre instrumentele-cheie în protejarea stării de securitate națională.

Prezenta Strategie de Securitate națională nu dublează și nu se suprapune cu alte politici sectoriale, ci doar completează și asigură punerea în aplicare a unor documente strategice: Acordul de Asociere dintre Republica Moldova–Uniunea Europeană, Strategia națională de dezvoltare, Programul de activitate al Guvernului, Concepția securității naționale, Strategia securității naționale a Republicii Moldova, Strategia națională de apărare, Strategia națională de ordine și securitate publică, Strategia națională de prevenire și combatere a traficului de ființe umane ș.a. SSN stabileşte că preia şi dezvoltă principiile directoare ale Concepţiei securităţii naţionaledin 2008. Chiar dacă este expres stipulată continuitatea, proiectul SSN are o poziţie essential diferită de Concepţie în privinţa unor anumite obiective sau mijloace de acţiune. Este şi firească această atitudine, deoarece Concepţia a fost adoptată în perioada guvernării comuniste, iar SSN urmează a fi adoptată de partidele din alianţa de guvernare [15, p.3]. Proiectul unei noi Strategii de securitate a fost propus spre dezbateri în 2016, însă nu a fost adoptat nici pînă astăzi.Acest document este necesar pentru a impulsiona reformele în sistemul de securitate şi pentru a stabili priorităţile statului în acest domeniu în viitorul apropiat.

Analiza evoluţiei procesului de elaborare a politicii de securitate în dependenţă de modificarea componentei politice interne, a reacţiei promte la provocările expuse din exterior, gen terorism, interese geostrategice din exterior, precum şi a procesului de constituire a cadrului legislativ intern în domeniu, a determinat cercetătorul M. Bencheci să proiecteze etapele elaborării politicii de securitate naţională, care este una mobilă şi, deci, necesită o revizuire continuă şi adaptare la circumstanţele unui mediu în permanentă evoluţie.

Prima etapă a politicii naţionale de securitate şi apărare înglobează perioada de la declararea independenţei Republicii Moldova şi până la adoptarea Constituţiei Republicii Moldova (1991-1994) [10, p.238]. Cea de a doua etapă în definitivarea politicii de securitate a statului începe cu adoptarea la 5 mai 1995 a Concepţiei Securităţii Naţionale a Republicii Moldova, considerată un important act juridic având menirea să determine politica de securitate şi apărare a Republicii Moldova. Concepţia securităţii naţionale reprezintă un sistem de opinii acceptate de societate asupra valorilor statului, intereselor lui, a ameninţărilor la adresa valorilor şi intereselor în faţa pericolelor reale şi potenţiale [16, p.50]. Multiplele carenţe, erori şi contradicţii din Concepţia Securităţii Naţionale, precum şi deficienţele actelor legislative cu caracter strategic care se bazau pe prevederile Concepţiei au format treptat opinia despre caracterul deficitar al acestuia şi despre necesitatea elaborării unui nou document [17, p.24], noua Concepţie a Securităţii Naţionale a Republicii Moldova fiind adoptată în anul 2008 [18].Autorii Concepţiei Securităţii Naţionale a Republicii Moldova, vorbesc despre iniţiativa de a deveni producători de securitate, neancorând la acest document prevederile Strategiei Europene în domeniul Securităţii, Politicii Externe şi de Securitate Comună, respingând definitiv perspectiva de integrare euroatlantică, invocând participarea la consolidarea componentei de securitate a Comunităţii Statelor Independente. Or, pentru a deveni generator de securitate, Republica Moldova trebuie să aplice raţional

tendinţele regionale în domeniul securităţii [19].Etapa a treia a politicii de securitate şi apărare a Republicii Moldova (2008-2015) este dictată de modificările constante care au avut loc în mediul de securitate, dar şi de stimularea unor reforme profunde în sectorul de securitate şi apărare *realizate* în conformitate cu standardele şi practicile euroatlantice.

Gradul de funcționalitate a sistemului național de securitate ține de implementarea cu succes a reformei sectorului de securitate și adaptarea actelor normative în domeniul securităţii la criteriile europene. Sistemului național de securitate, fiind format din sistemul organelor de securitate şi elementele societății civile preocupate de domeniul securității, i se impune o eficientizare a colaborării dintre elementele acestuia și oportunitatea de a promova o reformă amplă şi eficientă în sectorul de securitate. Sistemul organelor de securitate, precum Serviciul de Informaţii şi Securitate, Serviciul Vamal, Inspectoratul General al Poliției de Frontieră, Serviciul Pază şi Protecţie de Stat, prin intermediul reformei sectorului de securitate și mijloace de modernizare obţin un ghid complet de obiective, instruire, responsabilităţi şi coordonare necesară. Organele abilitate din Republica Moldova conştientetizează că pentru a aplica toate mijloacele de asigurare a securităţii va fi necesar de a implica un spectru diversificat de instituţii [20, p.23-24].

Politica de modernizare și reformare a **Serviciului Vamal** are la bază angajamentele asumate în contextul implementării Acordului de Asociere RM-UE și a priorităților guvernamentale stabilite în documentele de politici naționale. Reformele promovate au ca scop simplificarea la maxim a procedurilor vamale și dezvoltarea Serviciului Vamal ca instituție modernă care răspunde așteptărilor comunității de afaceri. Astfel au fost implementate noi mecanisme de facilitare a traficului transfrontalier și acordate mai multe beneficii agenților economici care se conformează cadrului normativ în vigoare [21, p.10].

Un aspect important de securitate a Serviciului Vamal şi Poliției de Frontieră este lansarea, cu asistența EUBAM, a dialogului privind implementarea controlului comun în punctul de trecere a frontierei pe segmentul transnistrean Pervomaisk-Cuciurgan pe teritoriul Ucrainei. Astfel la 04.11.2015, la Chișinău, a fost semnat Protocolul între serviciile de frontieră și vamale din Republica Moldova și Ucraina privind organizarea controlului comun în punctul de trecere a frontierei Pervomaisk-Cuciurgan pe teritoriul Ucrainei. Un alt aspect important pentru Serviciul Vamal este instituirea controlului comun la frontiera externă a Uniunii Europene.

Pentru dezvoltarea mecanismului de controlul comun la frontiera cu Uniunea Europeană, la inițiativa Serviciului Vamal al Republicii Moldova, în cadrul ședințelor Grupului de lucru pentru implementarea Cadrului Strategic de cooperare Republica Moldova -UE în domeniul vamal, a fost instituit un grup de lucru bilateral moldo-român. Pe 4 iunie 2015 în cadrul ședinței dintre Serviciul Vamal al Republicii Moldova și Direcția Generală a Vămilor din România s-a stabilit că proiectul-pilot va fi derulat în PTF Cahul-Oancea. Ulterior, în cadrul ședințelor a fost inițiată elaborarea Termenelor de Referință ale proiectului-pilot care au la bază experiența organizării controlului comun la frontiera dintre Polonia și Ucraina. Odată definitivate Termenele de Referință urmează a fi transmise Comisiei Europene pentru consultare. În vederea eficientizării procesului de control al valorii în vamă a fost aprobat Regulamentul privind amînarea determinării definitive a valorii în vamă a mărfurilor importate. Acest mecanism a fost preluat avînd la bază cadrul normativ al UE, ceea ce permite evitarea staționării mărfurilor învamă, pentru care nu a fost definitivat procesul de control al valorii în vamă.

Un alt domeniu de modernizare a Serviciului Vamal este modernizarea sistemelor informaţionale vamale şi a infrastructurii posturilor vamale. Fiind o prioritate ce rezultă din prevederile Acordului de

Asociere Republica Moldova -UE, implementarea Noului Sistem Computerizat de Tranzit (NCTS) în paralel cu aderarea la 2 convenții ar asigura baza legală necesară, și anume: Convenția privind simplificarea formalităților în comerțul cu mărfuri și Convenția privind procedura de tranzit comun. În vederea implementării acestei priorități a fost elaborată și transmisă Comisiei Europene fișa de proiect TWINNING pentru implementarea conceptului Ghișeului Unic și Noului Sistem Computerizat de Tranzit (NCTS). În martie 2015, fișa de proiect a fost aprobată de către Comisia Europeană și transmisă Delegației Uniunii Europene în Republica Moldova pentru definitivare. Acest proiect asigură racordarea cadrului național la cel european, precum și suportul în dezvoltarea profesională a colaboratorilor vamali implicați în implementarea Noului Sistem Computerizat de Tranzit.

În cadrul proiect TWINNING s-a implementat și conceptul de Ghișeu Unic la vămuire. Acest concept presupune asigurarea unui schimb automatizat de date cu toate autoritățile implicate în procesul de vămuire. Odată asigurat schimbul automatizat de date acordă posibilitatea de minimizare sau excludere a documentelor pe suport de hîrtie, verificările fiind efectuate automatizat prin accesul la bazele de date ale autorităților emitente de documentele necesare de prezentat. Din punctul de vedere al sistemelor informaționale acest pas este efectuat prin modernizarea sistemului informațional „FRONTIERA" și a modulului „Multi-Agency" al sistemului informațional „ASYCUDA World".

O altă direcţie de modernizare a Serviciului Vamal este cea a sporirii nivelului de securitate economică a statului şi de securizare a frontierei. Pentru eficientizarea măsurilor de protecție la frontieră a drepturilor de proprietate intelectuală, Serviciul Vamal își desfășoară activitatea în concordanță cu sistemul internațional și cel european privind protecția și respectarea domeniului proprietății intelectuale. În acest context, a fost asigurat cadrul legal necesar pentru asigurarea respectării drepturilor asupra indicațiilor geografice atît la cererea părților interesate (art.304 Cod Vamal), cît și la procedura ex-officio (art. 302, Cod Vamal). A fost elaborat proiectul Hotărîrii de Guvern pentru aprobarea Regulamentului privind asigurarea respectării drepturilor de proprietate intelectuală de către organele vamale.

Pe 27 octombrie 2015, a avut loc întrevederea Directorului General al Serviciului Vamal cu Directorul General al Oficiul European Antifraudă al Comisiei Europene. În cadrul ședinței a fost semnată Strategia Serviciului Vamal în domeniul luptei cu contrabanda și vînzarea ilegală a produselor din tutun pentru perioada anilor 2015-2018. Strategia a fost elaborată în colaborare cu EUBAM, în coordonare cu reprezentanţii marilor producători de produse de tutun şi Oficiul European de Luptă Antifraudă a Comisiei Europene. Acest document constituie un prim pas în consolidarea eforturilor de prevenire şi combatere a traficului ilicit a produselor de tutun.

Demersurile de facilitare a comerțului cuprind și modernizarea infrastructurii posturilor vamale de frontieră și interne. Prin urmare, extinderea și modernizarea posturilor vamale contribuie la fluidizarea traficului de mărfuri și călători, precum și sporirea calităţii serviciilor prestate, cu menținerea concomitentă a tuturor rigorilor de control. Actualmente sunt în derulare mai multe proiecte, finanțate atât din fonduri proprii, cât și cele oferite de partenerii de dezvoltare. Spre exemplu, modernizarea postului vamal Palanca a fost realizată în cadrul proiectului "Construcţia punctului de trecere Palanca pentru organizarea controlului comun pe teritoriul Republicii Moldova", finanțat de Uniunea Europeană, cofinanțat de Guvernul Republicii Moldova și implementat de Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (PNUD) în Republica Moldova [22].

Serviciul Vamal, pe tot parcursul acestui timp, s-a axat pe modernizarea întregului sistem prin următoarele investiții din bugetul de stat: modernizarea tehnicii

de calcul a Serviciului Vamal reprezintă un element indispensabil în dezvoltarea calității serviciilor prestate de către organul vamal, modernizarea locului de muncă a colaboratorului vamal și sporirea productivității muncii. De asemenea, modernizarea parcului auto al Serviciului Vamal a reprezentat un pas important în asigurarea mobilității funcționarilor vamali și sporirea capacităților de reacție și intervenție a acestora.

Poliţia de Frontieră din subordinea Ministerului Afacerilor Interne al Republicii Moldova reprezintă un organ de asigurare a securităţii naţionale, a cărei obiectiv primar este consolidarea securităţii frontierelor. În acest scop Poliţia de frontieră desfăşoară un şir de activități care au avut drept obiectiv consolidarea și dezvoltarea capacităților instituționale în domeniul controlului frontierei, activităților genistice, de regim, ordine publică, securitate aeronautică, în domeniul chinologic, de control radioactiv și chimic la frontieră [23, p.2]. Spre exemplu, în anul 2017 sistemul de supraveghere fixă al FS a fost suplinit cu noi sisteme fixe de supraveghere, instalate în cadrul proiectului „Armele de Distrugere în Masă - Program de Prevenire al Proliferării", finanţat de către Agenția de Apărare și Reducere a Amenințărilor (DTRA) a SUA și prin prisma Suportului bugetar pentru implementarea Planului de acțiuni pentru liberalizarea regimului de vize. Totodată, a fost instalată stația de radiolocație în SPF Costești al Direcției Regionale Nord. De asemenea, a fost consolidat domeniul de management genistic al frontierei, ce permite concentrarea eforturilor necesare pentru dezvoltarea și aplicarea dispozitivelor de semnalizare și control, instalațiilor și barajelor tehnice de geniu, inclusiv altor forme și metode noi eficiente [23, p.5].

Poliţia de Frontieră a întreprins eforturi în vederea implicării mai active în cadrul următoarelor inițiative regionale, după cum urmează: Inițiativa pilot privind managementul integrat al frontierei a Parteneriatului Estic, Programul DCAF de securitate la frontieră; Inițiativa regională Migraţie, Azil şi Refugiaţi (MARRI); EUROPOL; Centrul Sud-Est European de Aplicare a legii (SELEC), OIM, UNHCR etc. De asemenea, este productivă cooperarea cu Misiunea EUBAM, care are un caracter constructiv.

Reprezentanții IGPF participă cu regularitate la Grupurile de lucru sub egida EUBAM: analiza informațiilor, combaterea traficului migrației ilegale, combaterea traficului produselor de tutungerie, furturilor de mașini). Suplimentar, EUBAM este implicat activ în procesele aferente dezvoltării principiilor de control comun la frontiera moldo-ucraineană, elaborării Strategiei naționale MIFS, identificării noilor proiecte și programe de asistență la care ar putea participa Poliţia de Frontieră. În acelaşi context, cooperarea cu Agenţia FRONTEX este destul de importantă. Astfel, în anul 2017 Poliția de Frontieră a fost implicată în 35 de activități organizate sub egida FRONTEX, inclusiv în cadrul Proiectului PaE (Parteneriatului Estic) „Dezvoltarea capacităților instituționale în domeniul MIF", implementat de unitatea responsabilă de cooperare europeană și internațională a Agenției. În cadrul activităților au participat circa 50 de polițiști de frontieră [23, p.17].

În decursul anului 2017 Poliţia de Frontieră a realizat mai multe proiecte cu atragerea asistenței externe. Printre acestea s-a urmărit diversificarea și îmbunătățirea calității serviciilor oferite de către IGPF concomitent cu asigurarea eficientă a securității frontierei de stat. Astfel, prin proiectul „Depistarea și prevenirea cazurilor de contrabandă cu substanțe nucleare" (NSDD), finanţat de către Guvernul SUA au fost recepționate 2 sisteme mobile de detectare a radiației, portale instalate pe AIC și alte echipamente, totodată, au fost donate echipamente și soft pentru conectarea portalelor instalate pe AIC la Centrul Operațional de Coordonare al PF. Cu ajutorul acestor instrumente este asigurată securitatea populației Republicii Moldova de pericolul însoțit de introducerea în țară și tranzitarea substanțelor radioactive, se conştientizează pericolul pe care îl reprezintă

acestea și va fi descurajată și combătută orice tentativă de contrabandă. În cadrul proiectului „Armele de Distrugere în Masă - Program de Prevenire al Proliferării” (ADMPPP), PF a beneficiat de 6 sisteme fixe de supraveghere, piese de rezervă pentru autovehicule, echipament pentru întreținerea mijlacelor de trasnport, organizate un șir de instruiri pe tematici aferente activității instituției. Prin Inițiativa privind Managementul Integrat al Frontierei a Parteneriatului Estic, s-a realizat construcția pe teritoriul Republicii Moldova a punctului de trecere a frontierei „Palanca”, operat în comun de autoritățile de frontieră moldo-ucrainene. Punctul comun de trecere permite accelerarea traficului, optimizarea serviciilor la traversarea frontierei și îmbunătățirea cooperării dintre instituțiile de frontieră moldo-ucrainene, datorită controlului unificat și simplificării procedurilor de traversare.

Printre priorităţile de dezvoltare ale Poliției de Frontieră se numără:

- dezvoltarea mecanismelor de cooperare cu Ucraina, în contextul asigurării controlului segmentului central al frontierei moldo-ucrainene (schimb de informații, control comun, patrulări comune);
- intensificarea cooperării cu Agenția FRONTEX;
- consolidarea sistemului de coordonare a securității frontaliere, prin optimizarea activității Consiliului Național pentru MIFS, precum și dezvoltarea capacităților Centrului operațional de coordonare;
- îmbunătățirea infrastructurii frontierei de stat, precum şi dezvoltarea capacităţilor instituționale în domeniul asigurării mentenanței sistemelor informatice şi echipamentelor special;
- elaborarea și implementarea sistemelor informaționale și soft-urilor în contextul fluidizării traficului de persoane și mijloace de transport în punctele de trecere a frontierei;
- dezvoltarea capacităților instituționale în organizarea şi desfăşurarea operațiunilor de frontieră la nivel instituțional, național și internațional.

Serviciul de Protecţie şi Pază de Stat este o autoritate administrativă centrală din sistemul organelor de drept cu atribuţii în domeniul securităţii statului, specializat în asigurarea protecţiei demnitarilor Republicii Moldova, a demnitarilor străini pe perioada aflării în ţara noastră, a membrilor lor de familie, în limitele competenţei legale, precum şi în asigurarea pazei sediilor de lucru şi a reşedinţelor acestora. Necătând la modernizarea SPPS, una din principalele probleme cu care se ciocnește instituţia este asigurarea tehnico-materială insuficientă - mașini noi, detectoare metalice, utilaj specializat pentru serviciul operativ, armamentul din dotare, cât şi lipsa cadrelor. SPPS încearcă să preia metode noi de lucru din experienţa altor state şi să participe la diverse training-uri [24].

Scopul principal al modernizării şi reformării **Serviciului de Informaţii şi Securitate** constă în consolidarea capacităţilor de asigurare eficientă a securităţii naţionale a Republicii Moldova. Strategia de reformare a SIS este axată pe amplificarea dimensiunii calitative a activităţii acestuia, pe optimizarea funcţională şi pe ameliorarea proceselor de management, cu delimitarea clară a competenţelor şi responsabilităţilor instituţionale, atît în plan naţional, cît şi departamental, exercitarea eficientă şi transparentă a atribuţiilor. Pentru aceasta, SIS îşi propune realizarea următoarelor obiective generale:

- asigurarea independenţei în activitatea SIS;
- eficientizarea capacităţilor instituţionale în principalele domenii de activitate;
- responsabilizarea SIS în raport cu societatea şi consolidarea controlului democratic asupra SIS [25].

La acest ultim obiectiv putem menționa că prezenţa serviciilor de informaţii în domeniul public, în scopul de a influenţa opinia publică la nivel global are un rol crucial, dar este şi un factor controversat [26].

Din cele relatate mai sus, conchidem că, datorită condiţionalităţii externe şi pentru a îndeplini cerinţele Acordului de Asociere la UE, sistemul naţional de

securitate al Republicii Moldova se află într-o continuă *transformare prin reformare şi modernizare* atît pe verticală, raportat la subordonarea organelor de securitate naţională şi extinderea competenţelor funcţionale, cît şi pe orizontală, referindu-se la restructurările instituţionale interne şi limita deschiderii acestor instituţii către societatea civilă.

De asemenea, modernizarea legislaţiei sistemului naţional de securitate este o necesitate pentru buna funcţionalitate a acestuia, deoarece legislaţia în domeniu conţine un şir de neajunsuri, dictate de faptul că actualele reglementări în materie de securitate au fost elaborate într-un alt context social-istoric şi nu sunt în măsură să confere un cadru modern şi eficient desfăşurării activităţii organelor de securitate ale Republicii Moldova.

Considerăm că principalele direcţii de acţiune ale instituţiilor sistemului naţional de securitate sunt:

- întarirea cooperarii interinstituţionale, inclusiv prin finalizarea eforturilor vizând definirea clară şi cuprinzatoare a priorităţilor de securitate naţională si stabilirea procedurilor standard de operare;
- intensificarea colaborării în limitele legale între organele de securitate a statului, organizaţiile nonguvernamentale şi societatea civilă cu privire la creşterea credibilităţii celor dintîi în rândul cetăţenilor;
- perfecţionarea sistemului naţional de management al crizelor, pentru acţiunea coerentă a autorităţilor şi instituţiilor cu responsabilităţi în înlăturarea unor eventuale riscuri de securitate naţională.

Literatura:

1. GORDON, El. Security Sector Reform, Statebuilding and Local Ownership: Securing the State or its People? În: Journal of Intervention and Statebuilding, 2014, p. 126-148. ISSN: 1750-2985. [on-line] Journal homepage: http://www.tandfonline.com/loi/risb20 (vizitat 07.09.2019).

2. WINKLER, Th. Managing change. The reform and democratic control of the security sector and international order. În: Security sector reform: Institutions, Society and Good Governance. Editor A. Bryden, Ph. Fluri, Baden-Baden: Nomos, 2003.

3. ZULEAN, M. Reforma sistemului de Securitate: de la CADI la CADA, [on-line] https://www.academia.edu/715252/reforma_sistemului_de_securitate (vizitat 13.12.2019).

4. GHIMIRE, S. Making security sector reform organic: infrastructures for peace as an entry point?, Peacebuilding, ISSN: 2164-7267, 2016, p. 262-281, [on-line] http://dx.doi.org/10.1080/21647259.2016.1156813(vizita t 22.10.2019).

5. Consiliul Uniunii Europene. O Europă securizată într-o lume mai bună: securitatea europeană, Strategie, 2003, [on-line] www.consilium.europa. Eu / uedocs / cmsUpload / 78367.pdf (vizitat 05.01.2020).

6. BEVIR, M. Decentring security governance. În: Global Crime, 2016, p. 227-239, [on-line] http://dx.doi.org/10.1080/17440572.2016.1197509. (vizitat 11.01.2020).

7. ANDERSEN, L. When Security is Found Beyond the State: Suggestions for a Revised Approach to Security Reform in Fragile States. În: Forum for Development Studies, ISSN: 0803-9410, 2006, [on-line] http://dx.doi.org/10.1080/08039410.2006.9666352 (vizitat 14.02.2020).

8. ABRAHAMSEN, R., WILLIAMS, M. C. Security sector reform: bringing the private in. În: Conflict, Security & Development, ISSN: 1467-8802, 2006, [on-line] http://dx.doi.org/10.1080/14678800600590595(vizitat 20.11.2019).

9. SCHROEDER, U. C., CHAPPUIS F. New Perspectives on Security Sector Reform: The Role of Local Agency and Domestic Politics. În: International Peacekeeping, ISSN: 1353-3312, 2014, p. 133-148

10. BENCHECI, M. Combaterea terorismului şi consolidarea sistemului de securitate internaţională. Chişinău: CEU USM, 2016. 192 p.

11. CHEMTOB, C. M. Finding the Gift in the Horror. În: Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma, ISSN: 1092-6771, p.721-727, http://www.tandfonline.com/loi/wamt20 2005 (vizitat 13.09.2019).

12. EVANS, S. M. Developing sustainable security: police intelligence in post-conflict reconstruction. În: Journal of Policing, Intelligence and Counter Terrorism, ISSN: 1833-5330, 2016, p. 184-198, [on-line] http://dx.doi.org/10.1080/18335330.2016.1215506 (vizitat 13.10.2019).

13. WILLIAMSON, H. Examining cooperation with the police in a national security environment. În: Journal of Policing, Intelligence and Counter Terrorism, ISSN: 1833-5330 2016, p. 163-183, [on-line] http://dx.doi.org/10.1080/18335330.2016.1215508 (vizitat 12.12.2019).

14. BALABAN, C.-Gh., Securitatea şi dreptul internaţional. Provocări la început de secol XXI, Bucureşti, Editura C.H.Beck, 2006

15. BERBECA, V. Strategia securităţii naţionale – o amânare a unei reforme întîrziate. În: Buletinul de Politică Externă al Moldovei, Nr 3, iulie 2011

16. RUSNAC, Al. Aspecte ale teoriei securităţii, Chişinău, 2005. - 216 p.

17. PÎNTEA, Iu. ş.a. Perspectivele cooperării Republicii Moldova în cadrul Politicii de Securitate şi Apărare Comună. Chişinău: Bons Offices, 2011. 48 p.

18. Legea Republicii Molodva privind aprobarea Concepţiei Securităţii Naţionale a Republicii Moldova, nr.112 din 22.05.2008. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2008, nr.357.

19. GROSU, V. Consideraţii privind Concepţia Securităţii Naţionale a Republicii Moldova. În: Jurnal Academic, nr.9, 2008. [on-line] http://www.prisa.md/rom/analize_csn_juracademic-grosu(vizitat 15.09.2019).

20. SPORTEL, E., FALTAS, S. Reforma sectorului de securitate în Republica Moldova: consolidarea controlului asupra sectorului de securitate. Chişinău: CESS, 2009. 116 p.

21. Realizările Serviciului Vamal pe parcursul anului 2015. În: Revista Vama, ianuarie-februarie, 2016

22. Notă informativă privind principalii indicatori de progres ai Serviciului Vamal pentru anul 2018, p. 3 , [on-line] https://customs.gov.md/sites/customs.gov.md/files/ni_sv_2018_0.pdf (vizitat 20.11.2019).

23. Raport de activitate al poliției de frontieră pentru anul 2017, p.2. [on-line] http://www.border.gov.md/images/docs/Raport%20activitate%20IGPF%202017.pdf, (vizitat 24.09.2019).

24. 19 ani de activitate a SPPS. Lupu vrea bodyguarzi pregătiți fizic și dezvoltați intelectual. , [on-line] https://unimedia.info/stiri/video-19-ani-de-activitate-a-spps--lupu-vrea-bodyguarzi-pregatiti-fizic-si-dezvoltati-intelectual-29147.html, (vizitat 07.09.2019).

25. Hotărârea Guvernului nr. 230 din 10.10.2013 cu privire la aprobarea Strategiei de reformare a Serviciului de Informaţii şi Securitate al Republicii Moldova şi a Planului de acţiuni pentru implementarea Strategiei de reformare a Serviciului de Informaţii şi Securitate al Republicii Moldova pentru Anii 2014–2018. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.243-247/696 din 01.11.2013.

26. NATE, S. Intelligence şi securitate societală. Provocările unei tranziţii commune. Bucureşti: Editura Academiei Naţionale de Informaţii „Mihai Viteazul”, 2014.

29.02.2020

CZU 327(100-87)
DOI 10.5281/zenodo.3921876

ISTORIOGRAFIA CERCETĂRII IMPACTULUI CRIZEI RUSO-UCRAINENE ASUPRA SECURITĂȚII REGIONALE

Sergiu PLOP
Rector (Comandant), colonel
Academia Militară „Alexandru cel Bun”, Republica Moldova
e-mail: *sergiu.plop@army.md*
https://orcid.org/0000-0002-8504-6192

Svetlana CEBOTARI
doctor habilitat în științe politice, conferențiar universitar
Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative, Departamentul Relații Internaționale; Academia Militară „Alexandru cel Bun”, Republica Moldova
e-mail: *svetlanacebotari@mail.ru*
https://orcid.org/0000-0001-9073-104X

Criza ruso-ucraineană a devenit subiect de discuție nu doar în mediul politic, dar a devenit aria de interes pentru reprezentanții comunității academice internaționale, dar și acelei din Republica Moldova. Astfel, criza ruso ucraineană începută în 2014 soldată cu ocuparea peninsulei Crimeea și a orașului Sevastopol, cât și a operațiunilor militare din Donbas și Lugansc care până în prezent continuă devine aria de cercetare pentru cercetătorii occidentali, cei din Federația Rusă, inclusiv din Republica Moldova.

Prezentul articol este axat asupra reliefării principalelor teze expuse de către reprezentanții comunității academice din Occident, din Federația Rusă, Ucraina, Polonia, inclusiv Republica Moldova.

Cuvinte-cheie: *Ucraina, Federația Rusă, criză, confruntare, cercetare, interes științific.*

HISTORIOGRAPHY OF THE RESEARCH ON THE IMPACT OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN CRISIS ON REGIONAL SECURITY

The Russian-Ukrainian crisis has become a topic of discussion not only in the political environment, but has also become the area of interest for the representatives of the international academic community, but also for the representatives of the Republic of Moldova. Thus, the Ukrainian-Russian crisis started in 2014 led to the occupation of the Crimean peninsula and the city of Sevastopol, as well as the military operations in Donbas and Lugansc, which until now continues to become the research area for Western researchers, those from the Russian Federation, including the Republic of Moldova.

This article focuses on highlighting the main theses presented by the representatives of the academic community from the West, from the Russian Federation, Ukraine, Poland, including the Republic of Moldova.

Keywords: *Ukraine, Russian Federation, crisis, confrontation, research, scientific interest.*

HISTORIOGRAPHIE DE LA RECHERCHE DE L'IMPACT DE LA CRISE RUSSO-UKRAINIENNE SUR LA SÉCURITÉ RÉGIONALE

La crise russo-ukrainienne est devenue un sujet de discussion non seulement dans l'environnement politique, mais elle est également devenue un domaine d'intérêt pour les représentants de la communauté universitaire internationale, mais aussi pour les représentants de la République de Moldova. Ainsi, la crise russo-ucrainienne commencée en 2014 a conduit à l'occupation de la péninsule de Crimée et de la ville de Sevas-topol, ainsi qu'aux opérations militaires dans le Donbass et Lugansc, qui continuent jusqu'à présent à devenir le domaine de recherche des chercheurs occidentaux, ceux de la Fédération de Russie, y compris la République de Moldova.

Cet article met l'accent sur les principales thèses présentées par les représentants de la communauté universitaire de l'Ouest, de la Fédération de russie, l'Ukraine, la Pologne, y compris la République de Moldova.

***Mots-clés**: Ukraine, Fédération de Russie, crise, confrontation, recherche, intérêt scientifique.*

ИСТОРИОГРАФИЯ ИССЛЕДОВАНИЯ ВЛИЯНИЯ РОССИЙСКО-УКРАИНСКОГО КРИЗИСА НА РЕГИОНАЛЬНУЮ БЕЗОПАСНОСТЬ

Российско-украинский кризис стал предметом широкого обсуждения не только в политической среде, но представляет и особый интерес для международного академического научного сообщества, в том числе для ученых из Республики Молдова. Таким образом, российско-украинский кризис, начавшийся в 2014 году и приведший к оккупации Крымского полуострова и города Севастополя, а также к военным операциям на Донбассе и в Луганске, продолжает оставаться исследовательской зоной как для западных ученых, так и для исследователей из Российской Федерации и Молдовы.

Данная статья посвящена освещению основных тезисов, выдвинутых представителями западного академического научного сообщества, а также учеными из Российской Федерации, Украины, Польши и Республики Молдова.

***Ключевые слова:** Украина, Российская Федерация, кризис, противостояние, исследования, научный интерес.*

Criza ruso-ucraineană începută la 24 februarie 2014, ca urmare a Revoluției ucrainene filo-europene soldată cu lovitura de stat a devenit atât subiect prezent în discuțiile politicienilor marilor centre de putere, cât și subiect de cercetare pentru reprezentanții comunității academice internaționale, inclusiv și a comunității academice autohtone.

Astfel, desfășurarea evenimentelor din primele zile ale declanșării crizei ruso-ucrainene devine subiect de cercetare pentru N.Platoșkin. Autorul supune cercetării evenimentele din Ucraina desfășurate în luna februarie, condiționate de manifestarea forțelor ucrainene, așa numiții „*banderovți*” sau ”*pravîi sektor*”, care intenționau să instaureze ordinea în Ucraina. De asemenea, în contextul analizei cauzelor crizei ruso-ucrainene, autorul supune cercetării istoria creării formațiuni ”*pravîi sector*” [68]. Primele evenimente din luna februarie ale anului 2014 din Ucraina, soldate cu declanșarea ”Maidanului” de la Kiev devin aria de interes pentru M.Sanioli. Sanioli consideră că mișcările din Kiev reprezintă o manifestare puternică a valorilor europene ale populației ucrainene, cât și tendința acesteea de a se integra în spațiul european [69]. În același context vin să completeze aria cercetării declanșării crizei ruso-ucrainene tezele înaintate de către O.Kuznețov. Astfel, autorul consideră că evenimentele din Ucraina din perioada 2013-2014 au demonstrat lumii un nou început de război rece. Răsturnarea de guvern de la Kiev a fost condiționată de regimul lui V.Ianucovici care nu a admis apropierea Ucrainei de UE, lucru care și a condiționat nemulțumirea populației. De asemenea,

autorul analizează comportamentul SUA și UE, în special contramăsurile acestor doi actorii cu referire la acțiunile Federației Ruse în Ucraina [56].

Aceeași poziție este susținută de către cercetătorul E.Arleapova. În opinia E.Arleapova Parteneriatul Estic a devenit un subiect prezent, care a atras atenția întregii comunități internaționale prin nesemnarea de către Ucraina a Acordului de Asociere cu Uniunea Europeană din data de 28-29 noiembrie 2013 de la Vilnus. Anume nesemnarea Acordului de Asociere a și condiționat declanșarea crizei ruso-ucrainene. Intenția Ucrainei, a Republicii Moldova, Armeniei, Azerbaijanului și Georgiei de a semna Acordul de Asociere cu UE a condiționat nemulțumirea Federației Ruse [43].

Contrar opiniei lui Arleapova vin tezele înaintate de către Iu.Agafonov cu referire la Parteneriatul Estic. Politica Europeană de Vecinătate, consideră Iu. Agafonov, lansată în 2004 de către UE are tendința de a transforma regimurile politice din statele vecine ale UE în democrații liberale cu economii de piață. Tendințele eurointegraționiste ale Republicii Moldova și cele euroatlantice ale Ucrainei și Georgiei, conform opiniei autorului, au avut un impact negativ asupra statelor. Influența se manifestă atât asupra regimurilor politice, cât și asupra divizării societății civile, care au dus la revoluții în Georgia și Ucraina [41].

Reacția SUA și a UE cu referire la acțiunile Federației Ruse în Ucraina soldate cu ocuparea peninsulei Crimeea, inclusiv susținerea acordată Ucrainei de către acești doi actori importanți prin impunerea sancțiunilor econmice (a embargourilor economice Federației Ruse) este supusă cercetării de către I.Pellițari [66]. Maidanul este cel mai complicat nod geopolitic din spațiul postsovetic. S.Kosenko consideră că toate acțiunile din Ucraina s-au desfășurat cu implicarea și susținerea SUA. De asemenea, în contextul evenimentelor care vizează ocuparea de către Federația Rusă a peninsulei Crimeea, autorul subliniază faptul că peninsula nu a fost în componența Ucrainei, dar a fost cadonată Ucrainei de către Moscova în 1954 [55].

Evoluția relațiilor dintre SUA și Federația Rusă, relații care au avut o dinamică ascendentă pe parcursul a două decenii de la colapsul URSS, dar care s-au înrăutățit odată cu ocuparea peninsulei Cimeea de către Federația Rusă este aria de interes pentru N.Bubnova. Autorul consideră că înrăutățirea relațiilor ruso-americane începe înainte de declanșarea crizei ruso-ucrainene, criza agravând și mai mult situația dintre cele două centre de putere [45]. Consecințele negative ale ocupării peninsulei Crimeea de către Federația Rusă sunt reliefate de către T.Andreeva. Autorul își axează cercetările asupra analizei relațiilor Federației Ruse cu Marea Britanie. Relațiile ruso-britanice, conform poziției autorului, au început să se dezvolte cu succes în perioada anilor 2010-2014, Marea Britanie fiind interesată în dezvoltarea relațiilor comercial-economice cu Federația Rusă**.** Relațiile dintre cele două state se înrăutățesc nu doar din cauza divergențelor de poziții cu referire la evenimente ca: primăvara arabă, detronarea liderului Muammar Caddafi sau războiul din Siria, dar și din cauza poziției Marii Britanii în criza ruso-ucraineană. Marea Britanie, ca și multe alte state europene a susținut politica liderului american B.Obama, cea de impunere Federației Ruse a contramăsurilor economice [42]. Răcirea relațiilor ruso-americane, condiționată de evenimentele din Ucraina, soldate cu ocuparea peninsulei Crimeea de către Federația Rusă sunt analizate și de către V.Batiuk. De asemenea, autorul supune cercetării contramăsurile luate de SUA împotriva acțiunilor Federației Ruse în zona estică a Ucrainei. Autorul, analizând relațiile ruso-americane prin prisma crizei ruso-ucrainene, consideră că actualmente asistăm la declanșarea unui nou război rece între SUA și Federația Rusă [44]

De asemenea, criza ruso-ucraineană este subiect de cercetare pentru N.Lapina. Autorul supune cercetării consecințele crizei ruso-ucrainene prin prisma poziției statelor europene față de acest eveniment geopolitic.

De asemenea, autorul analizează și poziția marilor lideri economici ca SUA, UE, Australia, Canada, Noua Zelandă față de acțiunile Federației Ruse în Estul Ucrainei. Autorul scoate în relievanță politica statelor de a susține poziția SUA, cea de impunere a contramăsurilor economice Federației Ruse ca rezultat al ocupării peninsulei Crimeea[57]. Relațiile ruso-americane din perioada post-restartare (2013) devin aria de cercetare pentru E.Soloviev. Autorul supune cercetării relațiile ruso-americane, în special analizează cauzele care au dus la răcirea acestora. Răcirea relațiilor ruso-americane, în opinia lui E.Soloviev a fost condiționată de diversitatea pozițiilor SUA și a Federației Ruse cu referire la unele evenimente de pe arena internațională, cum ar fi cele din Libia, Siria, inclusiv cele ce vizează ocuparea peninsulei Crimeea de către Rusia. Răcirea relațiilor ruso-occidentale, consideră autorul, este condiționată și de extinderea NATO spre Est, cât și de reorientarea vectorilor politicii externe a Ucrainei. Interesul Ucrainei față de aderarea la NATO și UE este considerată de către Rusia o amenințare la adresa propriei securități. Astfel, criza ruso-ucraineană, conform poziției autorului, condiționează răcirea relațiilor Federația Rusă-Occident [70]. Acceași poziție în analiza relațiilor ruso-americane este susținută de către A.Orlov. În opinia autorului, actualmente suntem prezenți la transformările geopolitice capabile să modifice tabloului lumii. Asistăm la răcirea relațiilor dintre Federația Rusă și Occident, începute odată cu colapsul URSS. Suntem prezenți la constituirea unor relații interstatale axate pe pragmatism, iar răcirea relațiilor dintre Federația Rusă și Occident este condiționată de extinderea NATO spre Est, cât și de orientarea vectorilor de politică externă versus UE și NATO a unor state, ex-republici unionale, ca de exemplu Georgia și Ucraina, iar acest lucru este nedorit de Rusia [63]. De asemenea, conform poziției lui A.Orlov pe parcursul a două decenii de la colapsul URSS, gânditorii strategici din Occident înaintează proecte de realizare a propriilor interese, proiecte care modifică harta lumii prin extinderea NATO și UE spre Est. În acest context, autorul supune analizei susținerea acordată de către SUA și UE Ucrainei, ca rezultat al evenimentelor din februarie 2014, cât și răcirea relațiilor ruso-americane și ruso-europene [64].

Poziția occidentală cu referire la evenimentele din estul Ucrainei, inclusiv din peninsula Crimeea sunt în atenția lui P.Șarven. Autorul consideră că nu a existat vre-o intervenție ilegală în peninsula Crimeea din partea Federației Ruse. Deoarece, în conformitate cu Acordul din 31 mai 1997 și Acordul de la Harikov din 21 aprilie 2010, flota maritimă rusească închiriază teritoriul peninsulei Crimeea până în 2042 în schimbul unor tarife mai joase la gaze. De asemenea, analizează prevederile constituționale ale Ucrainei care oferă dreptul unor teritorii de a obține autonomia. Reeșind din aceste analize, în estul Ucrainei în special în peninsula Crimeea, autorul apără acțiunile Federației Ruse. De asemenea, autorul face referință și la prevederile Rezoluției 1497 din 2003 ale ONU privind schimbarea neconstituțională a regimului politic, conform cărora pentru a justifica poziția Federației Ruse, Șarven aduce drept exemplu cazul Cosovo [75].

Relațiile ruso-ucrainene devin subiect de cercetare și pentru D.Danilov. Odată cu aderarea statelor din Europa Centrală (Ungaria, Polonia, Cehia) la NATO în 2004, Ucraina, stat departe de stabilitate, a deveni zonă bufer între Occident și Federația Rusă. În condițiile creării marii Europe, problemă importantă în relațiile ruso-occidentale a devenit extinderea aliaților occidentali în est, prin atragerea statelor postsovetice. Acțiunile active ale Occidentului prin extinderea UE și NATO în spațiul estic este pentru Federația Rusă o amenințare directă la adresa propriei securități. Intenția Ucrainei de a adera la NATO este considerată de către Federația Rusă drept o pierdere și o amenințare directă la adresa propriei securități, relațiile Ucrainei cu NATO deranjează Moscova [48].

Legalitatea acțiunilor Federației Ruse în peninsula Crimeea este supusă cercetării de către A.Moiseev. Astfel, la data de 18 martie 2014 este semnat Acordul dintre Federația Rusă și Crimeea privind crearea în componența Federației Ruse a unui nou subiect. Conform Acordului, la data 21 martie 2014, Crimeea a fost acceptată în componența Rusiei și se formează noi subiecți federali - Republica Crimeea și orașul de importanță federală – Sevastopol. Odată cu incorporarea peninsulei în componența Federației Ruse, pe teritoriul Crimeei încep să funcționeze legile Federației Ruse. De asemenea, autorul analizează legalitatea trecerii sub jurisdicția Federației Ruse a peninsulei Crimeea, cât și reacția Kievului la evenimentele din peninsulă [60].

Aspectele juridice ale relațiilor ruso-ucrainene sunt supuse cercetării de către V.Orlov. Autorul analizează Memorandumul trilateral din 14 ianuarie 1994, semnat între Federația Rusă, Ucraina și SUA privind garantarea securității Ucrainei și aderarea Ucrainei la Tratatul privind neproliferarea armei nucleare de la Budapesta din 5 decembrie 1995. În condițiile evenimentelor din Crimeea, autorul analizează nerespectatarea de către Rusia a prevederilor Memorandumului de la Budapesta, considerând că aceasta încalcă legislația internațională[66].

Nu mai puțin interes prezintă cercetările efectuate de către S.Karaganov cu referire la criza ruso-ucraineană. Răcirearelațiilor Federației Ruse cu Occidentul este condiționată de acțiunile Rusiei în Donbas, Lugansk, cât și de ocuparea peninsulei Crimeea de către Federația Rusă. De asemenea, S.Karaganov consideră că răcirea relațiilor ruso-occidentale poate să aibă pe viitor consecințe grave. Conform opiniei autorului, pe viitor pot să izbucnească nu doar conflicte militare, dar apare posibilitatea inițierii unor confruntări politice sau ruperea relațiilor economice, lucru care poate avea consecințe negative atât asupra economiei Rusiei, cât și asupra situației economice europene. Răcirea relațiilor Rusiei cu Occidentul este condiționată și de euforia extinderii NATO și UE în Est, înrăutățirea situației geopolitice în zona de periferie a UE, cât și în lume fac ca UE să devină pentru Federația Rusă un partener mai puțin accesibil. Susținerea UE a politicii SUA în criza ruso-ucraineană la fel răcesc relațiile dintre Federația Rusă și Occident [52].

În contextul analizei relațiilor Federației Ruse cu UE, prin prisma relațiilor Rusiei cu Ucraina prezintă interes cercetările elaborate de către P.Zavalinîi. Astfel, pentru P.Zavalinîi aspectul cooperării energetice dintre Federația Rusă și Uniunea Europeană este un subiect primordial. Autorul atrage atenția asupra problemei privind tranzitarea teritoriului ucrainean de către oleoductele rusești. Dacă în trecut Federația Rusă livra UE 90% din carburanții tranzitând teritoriul Ucrainei, deja în anii 2010 acesta se reduce la 55%. Uniunea Europeană nu dispune de suficiente rezerve de carburanți, lucru care o face să devină dependentă de resursele energetice din exterior, inclusiv de cele rusești. Evenimentele din Ucraina, conform opiniei autorului, pun în pericol dezvoltarea în continuare a relațiilor din sfera energetică dintre Federația Rusă și UE. Ținând cont de situația creată, Federația Rusă va recurge la crearea de proiecte cum ar fi ”Severnîi Potok”, proect care ar permite Rusiei ocolirea teritoriului ucrainean, cât și expunerea pe piețele europene a 25 miliarde de metri cubi de gaz natural anual [50]. S.Djukici consideră că Ucraina a fost un platou al Ocidentului în restrângerea și neadmiterea extinderii influenței Rusiei în spațiul ex-sovietic [49].

În contextul analizei crizei ruso-ucrainene, merită atenție și cercetările lui I.Șerbak. Astfel, autorul analizează evenimentele din Ucraina, inclusiv rolul misiunii OSCE în soluționarea crizei ruso-ucrainene. În situația creată, consideră Șerbak, organizația are mai mult un rol consultativ [76]. Poziția și atitudinea unor instituții internaționale, ca de exemplu Comitetul Internațional al Crucii Roșii cu referire la criza ruso-ucraineană este supusă cercetării de către A.Moiseev. La data de 25 iunie 2014, Comitetul Internațional al

Crucii Roșii a recunoscut combatanții din zona sud-estică a Ucrainei drept ”parte a conflictului armat”. Recunoașterea conflictului ucrainean, consideră A.Moiseev, permite identificarea din punct de vedere juridic a părților implicate în conflict. Pornind de la prevederile Convenției de la Geneva și a protocolului Adițional din 1949, cu referire la conflictele militare care nu au un caracter internațional, cât și infracțiunile săvârșite împotriva umanității, Forțele Militare Ucrainene și persoanele care fac parte din Garda Națională a Ucrainei ”Pravîi sector” care luptă împotriva teroriștilor și banditților din sud-estul Ucrainei”, autorul le consideră drept părți ale conflictului din zona estică a Ucrainei. De asemenea, autorul scoate în relievanță încălcările comise de ”siloviki” (reprezentanții structurilor de forță). Autorul analizează situația de conflict creată în zona estică a Ucrainei din punct de vedere a dreptului internațional, inclusiv, înaintează propuneri privind pedepsirea persoanelor vinovate de crearea situației conflictogene. De asemenea, autorul analizează legislația națională a Ucrainei și a Federației Ruse privind pedepsirea vinovaților de declanșarea situației conflictogene, făcând referire la practica internațională [61]. A.Manoilo consideră că de la colapsul URSS, cea mai discutată problemă rămâne a fi criza ruso-ucraineană. Autorul supune analizei strategiile și căile de stopare a confruntărilor din zona estică a Ucrainei de către noua conducere de la Kiev. În opinia lui A.Manoilo, ex-președintele Ucrainei P.Poroșenko a fost interesat mai mult de propria afacere, decât de realizarea intereselor Ucrainei pe arena internațională. În Ucraina, conform tezelor înaintate de către A.Manoilo sunt prezente trei centre de luare a deciziilor: SUA prin reprezentantul diplomatic, P.Poroșenko, care mizează pe susținerea coaliției oligarhice, finanțată de UE, și respectiv, grupul oligaric, care a și inițiat maidanul. Autorul consideră că evenimentele din Ucraina denotă încălcarea directă a sistemului de pace de la Ialta-Potsdam. Crearea unei noi ordini mondiale are loc în condițiile de haos și instabilitate globală cât și în condițiile haotizării relațiilor internaționale, în care rezistența regimurilor politice din state depinde de capacitatea de a se opune ”revoluțiilor de culoare” și administrării tehnologice a haosului. Astfel, în opinia autorului, pe arena internațională se creează o situație paradoxală: pe de o parte are loc constituireea unei ordini, iar pe de altă parte statele lider se pronunță pentru păstrarea anarhiei în relațiile internaționale. Federația Rusă, în condițiile răcirii relațiilor cu Occidentul, își orientează vectorii politicii externe spre cooperarea cu state precum India, China, Brazilia [59].

Ideia haotizării relațiilor internaționale este susținută și de către O.Karpovici. Actualmente, consideră O.Karpovici lumea contemporană trece prin schimbări globale, caracterizate prin haotizarea relațiilor internaționale, care contribuie la formarea unui nou sistem - cel multipolar. De asemenea, în cercetările sale, Karpovici supune analizei poziția Federației Ruse față de Ucraina [53].

Consecințele ocupării peninsulei Crimeea sunt analizate de către A.Oganisean care consideră că prin ocuparea peninsulei Federația Rusă nu a câștigat, dar dimpotrivă a pierdut din imaginea sa pe arena internațională [62]. De asemenea, consecințele crizei ruso-ucrainene sunt aria cercetării lui V.Petrovskii**.** Ca rezultat al crizei ruso-ucrainene, întreg sistemul relațiilor internaționale cât și noua ordine mondială trec printr-un proces de reconfigurare. Relațiile Federației Ruse cu statele Asiei de Est la fel sunt supuse unor reconfigurări. Ca rezultat al răcirii relațiilor cu SUA și UE, Federația Rusă, în contextul crizei ruso-ucrainene își orientează relațiile spre spațiul estic, fortificându-și relațiile cu Japonia, Coreia de Nord, cu statele India, China, Brazilia (statele membre ale BRICS-ului), ASEAN, Africa de Sud. Semnând un șir de acorduri cu aceste state în domeniul energetic, economic, actuala Rusie își fortifică prezența în spațiul asiatic [67].

În contextul analizei crizei ruso-ucrainene merită atenție cercetările elaborate de către S.Filatov. Ca

și cercetătorii anterior menționați, S.Filatov supune cercetării situația încordată din Ucraina, soldată cu ocuparea de către Federația Rusă a peninsulei Crimeea. De asemenea, cercetătorul analizează situația din peninsulă, în special comportamentul populației, poziția unor cetățeni ucraineni cu referire la referendumul organizat [73].

Aspectele istorice ale relațiilor ruso-ucrainene, în special cele ce vizează problema peninsulei Crimeea devin arie de interes pentru mai mulți cercetători. Astfel, Iu.Bulatov supune analizei relațiile ruso-ucrainene începând cu 8 ianuarie 1654, când are loc semnarea acordului Radei Pereiaslave Ucrainene din partea stângă cu Statul Moscovit privind unificarea teritoriilor. De asemenea, autorul analizează și momentul cedării de către Moscova a peninsulei Crimeea Ucrainei în anul 1954 de către N.Hrusciov cu ocazia celor 300 de ani de la unirea Ucrainei cu Rusia. Fiind în componența Imperiului Țarist, apoi în componența URSS, Ucraina, odată cu colapsul URSS obține independența, devenind astfel subiect de drept internațional [46].

În acest context, merită atenție și cercetările efectuate de către A.Frolov. De asemenea, autorul supune cercetării istoria peninsulei Crimeea, inclusiv acordă atenție și epizodului cu referire la cedarea peninsulei Crimeea în 1954 de către liderul URSS N.Hrusciov Ucrainei, cu ocazia împlinirii celor 300 de ani de la semnarea Acordului din 1654. De asemenea, autorul reflectă situația în peninsula Crimeea în anii imediat după sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial. Autorul face o analiză a datelor cu referire la componența etnică a populației prezente la acel moment în peninsulă. În anul 1944, ca rezultat al izgonirii armatei fasciste, cât și a deportărilor masive a tatarilor din Crimeea, în peninsulă locuiau 379 mii de locuitori, dintre care rușii constituiau 79%, iar ucrainenii - 21%. Deja în anul 1959, din numărul total de locuitori – 1,2 mln, etnicii ruși constituiau 71%, iar cei ucraineni - 22%. Astfel, conform poziției autorului, situația nu s-a schimbat esențial. De asemenea, autorul scoate în relievanță câteva motive ale Moscovei de a dona peninsula Crimeea Ucrainei. Unul din aceste motive a fost așa numita ”istoria creditară”, care viza RSFSR și organizația evreiască proamericană ”Joint”. Ideea privind strămutarea evreilor în peninsula Crimeea a fost discutată la finile Războiului Civil și a fost susținută de majoritatea fondurilor financiare străine. Ideia de creare a unei filiale a băncii ”Agro-Joint”, cât și formarea în partea de nord a peninsulei a așa numitei ”*Republica autonomă evreiască din Crimeea*”, sau ”*California din Crimeea*” era susținută de unii lideri politici ca L.Troțkii, L.Kamenev, G.Zinoviev, N.Buharin, A.Rîkov. În timpul conferinței de la Teheran, F. Roosevelt a amintit liderului de la Kremlin, I.Stalin, despre obligațiunile asumate. Deportarile tătarilor din Crimeea erau considerate de unii istorici drept crearea unui spațiu destinat evreilor. Pentru a evita formarea autonomiei evreiești, N.Hrusciov a cedat peninsula Crimeea Ucrainei.

O altă versiune, conform tezelor înaintate de către cercetători, cu referire la populația din peninsula Crimeea, în anul 1945 în peninsulă locuiau aproximativ 15 mil. tătari; 12,5 mil. greci; 5 mil. bulgari. Tătarii din Crimeea au fost deportați în Uzbechistan, iar grecii și bulgarii în Kazahstan și alte regiuni ale URSS. Deportările populației băștinașe din peninsulă au avut consecințe negative asupra economiei: au dus la diminuarea de 5 ori a productivității muncii în sectorul agrar. S-a diminuat de 5 ori recoltarea tutunului, de 2 ori a scăzut oieritul. Conform opiniei autorului aceasta este doar o versiune secundară. Autorul este de părerea că peninsula a fost cedată cu ocazia celor 300 de ani de la semnarea tratatului dintre Ucraina și Rusia din 1654 [74].

Aspectul istoric al relațiilor ruso-ucrainene este cercetat și de către A. Mașenko. În luna mai 2013 s-au implinit 60 de ani de la cedarea peninsulei Crimeea Ucrainei. Autorul consideră cedarea în 1954 a Crimeei Ucrainei, inclusiv și a portului Sevastopol - diamant

al demnității forțelor maritime ruse, drept o tragedie. De asemenea, Mașenko supune analizei contextul istoric al cedării de către N.Hrusciov peninsulei Crimeea Ucrainei [62]. În acest context, merită atenție cercetările cu caracter istoric al relațiilor ruso-ucrainene elaborate de către S.V.Gromenko care supune analizei subiectul cu referire la ocuparea peninsulei Crimeea de către Federația Rusă. De asemenea, autorul analizează problema tătarilor din Crimeea, cadonarea de către N.Hrusciov a peninsulei Crimeea Ucrainei [47].

Evoluția relațiilor ruso-ucrainene prin prisma vectorilor politicii externe, dar și prin prisma poziției liderilor politici de la Kiev este domeniul de cercetare pentru E.Iliin [51]. Devenind în 1991 stat independent, Ucraina se confruntă cu un șir de probleme atât de ordin intern cât și extern ca de exemplu: formarea propriei economii cât și găsirea locului propriu în sistemul relațiilor internaționale. Autorul analizează formarea din punct de vedere istoric a Ucrainei, din perioada sec.XII, face o scurtă trecere în revistă a evoluției și formării statului Ucraina. De asemenea, autorul analizează vectorii politicii externe a Ucrainei din perspectiva perindării liderilor politici la conducerea statului, cât și balansarea Ucrainei între Occident și Rusia, din perspectiva poziției liderilor politici. Astfel, președintele L.Kravciuk se pronunța pentru relațiile Ucrainei cu Occidentul, intenționa să readucă Ucraina în Europa civilizată.

Cel de-al doilea președinte al Ucrainei L.Kucima avea o poziție mai pragmatică și se pronunța pentru orientarea politicii externe a statului spre vest, inclusiv în 2002 începe cooperarea cu NATO.Venirea la conducerea statului a președintelui V.Iușcenko în 2004 fortifică orientarea filooccidentală a Ucrainei. De asemenea, are loc o dinamizare a cooperării Ucrainei cu UE și NATO, iar RFG devine un bun susținător al cursului euroatlantic al Ucrainei. Caracteristic perioadei când la conducerea Ucrainei s-a aflat V.Iușcenko este faptul că în relațiile Ucrainei cu Federația Rusă se simte o răcire: de la cooperare și parteneriat spre o confruntare deschisă.

În perioada de guvernare a președintelui V.Ianucovici, Ucraina are o orientare a politicii externe dublă. Pe de o parte are loc înbunătățirea relațiilor cu Federația Rusă, se prelungește tratatul privind staționarea flotei maritime a Federației Ruse în peninsula Crimeea până în 2042, Ucraina primind în schimb de la Federația Rusă gaz cu 30% reducere, sunt semnate acorduri de cooperare în sfera turismului, financiară, științifică, culturală. Apogeul l-a constittuit nesemnarea Acordului de Asosiere în 2013 la Vilnus. Astfel, în opinia lui Iliin, Ucraina nu a avut o guvernare forte pe parcursul anilor care să țină sub control întreg teritoriul, și care să-i ofere o stabilitate economică. Ucraina rămâne a fi nu subiectul, dar obiectul politicii - arenă a confruntărilor de interese dintre actorii-centre de putere. Ucraina pe parcursul anilor a fost un stat multinațional, multireligios și multicultural, elitele politice au fost în permanentă căutare a aliaților [51].

Studiind cauzele și consecințele crizei ruso-ucrainene, V.Surguladze consideră că occidentul a recurs la utilizarea soft power în evenimentele din Ucraina din 2014. Autorul își argumentează poziția axînduse pe unele teze înaintate de către geostrategii occidentali. Astfel, autorul aduce drept exemplu pronosticurile înaintate de către S.Handington în 1996 conform cărora în viitor se așteaptă dezolvarea Ucrainei. Conform teoriilor înaintate de către Z.Brzezinski, restabilirea forței Rusiei depinde de relațiile acesteea cu Ucraina, iar pentru a nu admite fortificarea Rusiei, trebue cu orice preț de a nu admite fortificarea relațiilor ruso-ucrainene [71]. Pentru Occident Ucraina este o zonă tampon, un avanpost în relațiile cu Federația Rusă. Pentru a nu admite fortificarea prezenței Federației Ruse în regiune, conform cercetătorilor occidentali, este necesar de ținut cont de totalitatea factorilor, nu doar cei economici, politici sau sociali, dar și cei culturali, civilizaționali [71]. Politica președintelui

P.Poroșenko vis-a-vis de relațiile cu Federația Rusă și SUA, inclusiv NATO.

I.Klassen analizează relațiile germano-ucrainene. Odată cu căderea zidului berlinez și colapsul URSS, în politica externă a Germaniei se observă o redimensionare. Germania se orientează spre o cooperare cu statele foste membre ale Tratatului de la Varșovia, inclusiv cu statele ex-sovietice. În perioada când la conducerea Ucrainei se afla președintele V.Iuscenko, în 2005, Ucraina și-a exprimat dorința de a adera la UE. Nesemnarea Acordului de Asociere de către Ucraina în 2013 a atras atenția statelor europene, inclusiv și a Germaniei. Germania este actualmente deschisă și interesată de cooperarea cu statele din spațiul estic, inclusiv cu Ucraina. Ucraina fiind statul, teritoriul căruia este traversat de oleoductele rusești [54].

Criza ruso-ucraineană devine aria de interes pentru cercetătorii din Polonia. Astfel, A.Chowaniec consideră că pentru Ucraina, ca rezultat al evenimentelor din 2014, soldate cu ocuparea peninsulei Crimeea și a orașului Sevastopol, cât și evenimentele din estul țării, în scopul asigurării securității apare necesitatea unei mai mari securizări teritoriale a țării [17, p.299-306].

Situaţia actuală din regiunea Mării Negre este extrem de complexă din cauza crizei profunde din Ucraina, incendiilor continue din Donbass, rolului Rusiei în „conflictele îngheţate", intensificării militarizării Crimeei şi a întregii regiuni. Rusia a folosit adesea forţe armate în afara graniţelor sale ca instrument al presiunii în politica externă. Crearea unor zone teritoriale tampon în regiunea Mării Negre devine un element al comportamentului Kremlinului. Cursa armelor dintre Rusia şi NATO a intrat într-o spirală neobișnuită a cărei finalitate nu este vizibilă. Toate acestea reprezintă un risc serios pentru securitatea regiunii, având un impact destabilizator asupra relaţiilor dintre NATO şi Rusia şi nu contribuie la reducerea tensiunilor de la graniţele sud-estice ale Alianţei [3, p.43-53].

Odată cu declanșarea crizei ruso-ucrainene în 2014, relațiile dintre Federația Rusă și Ucraina devin subiectul de discuție pentru cercetătorii din Ucraina. Aspectul politico-militar al relațiilor ruso-ucrainene sun relevate în revistele din Ucraina ca *Військо України* [76], cât și în reviste precum *Crimeea Inform* [18; 19; 20; 21; 22]. Problema crizei ruso-ucrainene este tema prezentă în discursurile politicienilor de la Kiev, inclusiv și în cercurile academice. Relațiile dintre Ucraina și SUA, condiționate de criza ruso-ucraineană devin aria de interes pentru O.Kandyuk [28, p.345-359]. Nu mai puțin interes pentru cercetarea crizei ruso-ucrainene prezintă lucrările lui Y.Makar și L.Novoskoltseva care analizează securitatea Ucrainei din perspectiva locului și a rolului apărării naționale[31, p.277-288]. În acelaș context, se înscriu și cercetările elaborate de către S.Bostan, conform căruia, pentru a asigura securitatea teritorială a statului, Ucraina necesită să acorde o mai mare atenție dezvoltării capacităților de apărare [5, p.30]. Evenimentele cu referire la Euromaidan, cât și perspectivele de soluționare a crizei ruso-ucrainene sunt în atenția lui V.Volovoj. În opinia autorului, doar în condițiile unei cooperări și susțineri din partea partenerilor din occident este posibilă soluționarea problemei din estul Ucrainei [39, p.25-37]. Pentru N.Spitsa, soluționarea crizei ruso-ucrainene este posibilă doar în cazul schimbărilor reale a societății civile din Ucraina. Pentru societatea ucraineană este necesar de a-și determina identitatea națională și de a se dezice de trecutul conservator [37, p.45-51]. Relațiile polono-ucrainene devin aria de interes pentru V.Zheltovskyy, care supune cercetării suportul acordat de către Polonia Ucrainei în procesul de democratizare a societății, dar și susținerea în procesul de europenizare a țării. De asemenea, cercetătorul analizează eficiența cooperării polono-ucrainene în contextul Parteneriatului Estic, inclusiv autorul acordă o atenție sporită și rolului organizațiilor nonguvernamentale în procesul de reformare și democratizare a Ucrainei [40, p.101-114].

Reformele economice necesare procesului de dezvoltare a Ucrainei sunt aria de interes pentru P.Nikiforov și R.Harat. Conform poziției autorilor, în scopul diminuării amenințărilor din partea Federației Ruse, Ucraina necesită reforme urgente în sectorul economic, inclusiv în cel energetic. Un pas care ar duce la dezvoltarea economică a statului, conform autorilor, este necesitatea dezoligarhizării şi depolitizării sectorului economic ucrainean [33, p.161-165]. În acest context se înscriu și cercetările elaborate de către O.Kuzmak, conform cărora, pentru a diminua influența Federației Ruse în Ucraina, sunt necesare reforme în sectorul fnanciar-bancar. Problema cea mai mare prezentă în sectorul bancar ucrainean este dependența mare de capitalul străin prezent în Ucraina. Una din posibilitățile reale de reforme în Ucraina este crearea unor relații bancare moderne [29,p.167-171; 30, p.173-177]. În contextul analizei crizei ruso-ucrainene se înscriu și cercetările elaborate de către K.Chapichadze care consideră că la moment, în scopul dezvoltării economice, dar și a democratizării societății ucrainești sunt necesare reforme. De asemenea, conform opiniei autorului, reformele necesare Ucrainei ar accelera aderarea statului la structurile euroatlantice [14, p.39-44].

Problema crizei ruso-ucrainene nu rămâne necercetată în literatura de specialitate din România. Crizele politico-militare din Zona extinsă a Mării Negre: de la cronicizare la acutizare C.Bogzeanu [4.p.7-18]. Conflictele îngheţate din Zona Extinsă a Mării Negre (ZEMN) au constituit, încă din anii '90, o permanentă sursă de instabilitate şi insecuritate în regiune. Cauzate, printre altele, şi de activităţi ale mişcărilor separatiste fundamentate etnic, acestea s-au constituit în veritabile crize politico-militare, cu ecou regional, în special prin implicarea Rusiei de partea separatiştilor şi a sprijinului acordat de actorii euroatlantici guvernelor centrale. Crizele politico-militare de pe teritoriul Republicii Moldova, Georgiei şi Azerbaidjanului, deşi au depăşit faza de escaladare maximă a conflictului armat direct, nu au fost soluţionate. Părţile implicate nu pot ajunge la un compromis, ceea ce a dus la o „cronicizare" a acestora. Prezenta analiză este centrată asupra potenţialului crizei din Ucraina, aflată în plină desfăşurare, de a acutiza crizele deja existente în această regiune. După o scurtă trecere în revistă a principalelor momente ce alcătuiesc criza ucraineană, este argumentată ideea predictibilităţii acesteia. Ulterior, analiza este direcţionată asupra potenţialului crizei din Ucraina de a se croniciza, de a deveni un nou conflict îngheţat al regiunii, care să constituie un alt mijloc de menţinere a influenţei ruse, precum şi asupra potenţialului evenimentelor din Ucraina de a reaprinde tensiunile deja existente între republicile separatiste şi guvernele centrale din ZEMN [32, p.7-15].

Încercarea de a înțelege „amenințările hibride" este extrem de dificilă dacă luăm în considerare atât caracteristicile ambigue ale acestora, cât și lipsa unui consens internațional, consideră T.Frunzzetti. Actualul mediu normativ internațional este caracterizat de absența unui consens în fața încercării de a defini amenințarea de tip hibrid, dar și de a-i diminua efectele negative. Având în vedere că opțiunile de răspuns sunt dictate de previzibilitate, se manifestă necesitatea stringentă de a include metodele de analiză și prognoză a riscurilor în structura fundamentală de conceptualizare a procesului de planificare strategică orientat către combaterea și ameliorarea impactului negativ al amenințărilor hibride. Cercetarea de față urmărește două direcții distincte: una pur teoretică, care se axează pe cadrul internațional actual, aplicabil conceptului de „amenințare hibridă", la nivel juridic, politic și militar, iar a doua, care vizează analiza și extinderea cadrului teoretic al înțelegerii noastre actuale în ceea ce privește combaterea amenințărilor hibride sau diminuarea efectelor negative ale acesteia, concentrându-ne dincolo de limitele cadrelor conceptuale actuale și încorporând prognoza și analiza de risc ca mijloace

de compensare/de contracarare a prejudecăţii normative internaţionale [25, p.16-26].

Aspecte referitoare la emergenţa formelor (hibride) de manifestare a ameninţărilor de securitate, prin descrierea factorilor care determină şi favorizează evoluţiile de acest tip în interiorul sistemului internaţional sunt cercetate de către M.Atanasiu [2, p.24-39]. Ulterior, pornind de la aceste elemente specifice, argumentăm necesitatea unei noi abordări centrate pe rezilienţă în gestionarea ameninţărilor de acest gen. Abordarea pe care o susţinem pune în centru statul-naţiune – cu diferitele sale elemente constitutive (instituţii publice, societatea civilă şi infrastructura critică) – şi relevă câteva direcţii de acţiune care pot fi utile, pe dimensiunea de promovare a culturii de securitate, în proiectarea unui model conceptual al rezilienţei naţionale la ameninţări hibride.

Mediul geopolitic şi geostrategic de securitate este supus cercetării de către A.Stoica [38, p.53-65]. În contextul analizei mediului geopolitic influenţat de criza ruso-ucraineană se înscriu şi cercetările privind geopolitica regiunii Extinse a Mării Negre elaborate de către Iu.Chifu [16, p.7-13]. Problematica securităţii bazinului Mării Negre devine cu atât mai importantă, cu cât Federaţia Rusă, după cum sugerează autorul, dispune de interese în această zonă. M. Atanasiu supune cercetării crizele şi conflictele contemporane susceptibile de a avea efecte complexe majore asupra mediului de securitate european. Autorul cercetează în special cazul Ucrainei[2].

Încercări de a face studii asupra unor aspecte ale intereselor geostrategice şi a polticii externe a Federaţiei Ruse se realizează şi în literatura de specialitate din Republica Moldova. O primă cercetare a crizei ruso-ucrainene, în anul 2017, la specialitatea 562.01 – Teoria şi metodologia relaţiilor internaţionale şi a diplomaţiei este teza de doctor habilitat „Interesele geostrategice ale Federaţiei Ruse în contextul formării noii arhitecturi geopolitice (1991-2016)" elaborată de către S.Cebotari. Astfel, S.Cebotari supune în premieră cercetarea strategiilor Federaţiei Ruse de menţinere a influenţei în spaţiul est-european, inclusiv, în Ucraina.De asemenea, S. Cebotari, prin prisma analizei dimensiunii ştiinţifico-analitice, scoate în relevanţă specificul relaţiilor ruso-ucrainene, în special după colapsul URSS, şi, inclusiv, specificul relaţiilor din perioada 2014-2017. Nu mai puţin interes prezintă cercetarea factorului de influenţă geopolitică a Federaţiei Ruse în spaţiul CSI, în Ucraina şi Republica Moldova. S.Cebotari oferă o analiză axată pe evidenţierea principalelor interese ale Federaţiei Ruse în Ucraina, Belarus, statele caucaziene şi Republica Moldova. Analiza evoluţiei intereselor şi a politicii externe a Federaţiei Ruse [9, pp.64-78] din perspectiva intereselor geopolitice şi geostrategice a acestui actor în spaţiul est-european [8, pp.142-158; 40, pp.53-69], inclusiv în Republica Moldova [7, p.177-180; 13,pp.126-144] este efectuată de către S.Cebotari. Pe lângă interesele geopolitice şi geostrategice, sunt examinate strategiile politicii "*hard*" şi "*soft power*" ale Rusiei de menţinere în sfera sa de influenţă statele din spaţiul est-european [6, p.79-96; 12, p.126-144]. Astfel, autorul analizează interesele geopolitice ale Federaţiei Ruse în spaţiul Europei de Est (cazul statelor membre ale Tratatului de la Varşovia), interesele geostrategice ale Rusiei în statele membre ale Parteneriatului Estic.

În ultimul timp este analizat locul Rusiei prin prisma evenimentelor din Ucraina, cauzate de anexarea Crimeii de către Federaţia Rusă în 2014, relaţiilor ruso-osetine, cât şi a relaţiilor ruso-armene. Nu mai puţină atenţie este acordată de către comunitatea internaţională implicării Rusiei în evenimentele din Orientul Apropiat, în special evenimentele ce vizează implicarea Federaţiei Rusie în războiul sirian. Războiul sirian, în literatura de specialitate occidentală, este redat mai mult ca fiind o confruntare geopolitică a două mari puteri - pe de o parte SUA şi NATO, iar pe de altă parte – Federaţia Rusă. Astfel, în acest context se înscriu cercetările cu referire la impactul

crizei ruso-ucrainene asupra securității Republicii Moldova elaborate de către N.Albu [1]. Nu mai puțin interes pentru studiile strategice din țară prezintă cercetările cu referire la criza ruso-ucraineană, cât și a impactului acesteea asupra securității naționale ale lui V.Croitoru [23].

Merită atenție cercetările comune efectuate de către cercetătorii din Ucraina, România și Republica Moldova. Astfel, în acest context se înscrie cercetarea efectuată de către Iu.Chifu, O.Nantoi, A.Ghetmanchuk. Autorii înaintează strategii pe termen scurt, mijlociu și pe termen lung privind soluționarea crizei ruso-ucrainene. Nu mai puțin interes prezintă studiul axat pe aspectele securității din bazinul Mării Negre, dedicat ultimilor evenimente din estul Ucrainei, efectuat de către I.Chifu, O.Nantoi, A.Getmanchuk [15]. Analizând criza ruso-ucraineană, autorii supun unei evaluări prospective scenariile vizând soluționarea conflictului din estul Ucrainei.

Aspecte ale relațiilor bilaterale Republica Moldova-Federația Rusă sunt elucidate în lucrările elaborate de către experții Asociației pentru Politică Externă [24; 34], care supun analizei dimensiunea soft-power a politicii externe a Federaţiei Ruse în Republica Moldova, perspectivele dezvoltării relaţiilor Republicii Moldova cu Rusia, România şi Ucraina. Cercetări importante vizând noua arhitectură a securității sunt elaborate de către Centrul Pro Marshall din Republica Moldova [37].

În acest context, merită atenție și cercetările efectuate în cadrul centrelor de studii strategice, ca de exemplu Centrul de Studii Strategice, Securitate și Apărare din cadrul Academiei Militare ”Alexandru cel Bun” şi Centrul de Studii Strategice al Academiei de Științe a Moldovei. Cercetările efectuate în cadrul centrelor de studii strategice se axează pe aspectele geopolitice și geostrategice ale intereselor Federației Ruse și, respectiv, pe relațiile bilaterale politice, economice moldo-ruse. Evenimentele din Ucraina, cât și impactul acestora asupra securității Republicii Moldova constituie obiectul cercetărilor din cadrul acestor instituții. Aflată la intersecția centrelor de putere UE, NATO și Federația Rusă, Republia Moldova se confruntă cu o serie de amenințări la adresa propriei securități. În funcție de asigurarea securității naționale se află și asigurarea securității regionale. Aspecte ale arhitecturii securității în vecinătatea estică a UE, provocările și realitățile existente în această zonă constituie aria cercetărilor Centrului Pro Marshall din Republica Moldova.

Relațiile ruso-ucrainene, în special criza ruso-ucraineană devin subiectul de discuție nu doar în mediul politic, dar și cel academic. Deși în ultimul timp există o multitudine de cercetări cu referire la criza ruso-ucraineană, toate acestea sunt efectuate prin prisma istorică, a relațiilor ruso-americane sau ruso-europene. Practic toate cercetările sunt axate pe relievarea cauzelor și condițiilor escaladării crizei ruso-ucrainene.

În condițiile în care deja al șaselea an suntem prezenți la desfășurarea crizei ruso-ucrainene, apare necesitatea de a efectua cercetări, înaintând strategii vizând soluționarea crizei ruso-ucrainene. Apare necesitatea elaborării unor studii strategice axate pe anumite strategii care ar contribui la soluționarea problemei. Deși în literatura de specialitate din spațiul postsovetic, în special în cea din Federația Rusă și Republica Moldova, sunt supuse cercetării interesele geostrategice ale Federației Ruse, există unele arii care lasă loc pentru cercetările ulterioare. În acest context, merită o atenție mai mare să fie acordată nu doar manifestării intereselor geostrategice și a vectorilor politicii externe a Federației Ruse în spațiul est-european, dar necesită atenție să fie examinate prin prisma cercetărilor futurologice efectele și consecințele rezultate din manifestarea intereselor Rusiei în acest areal. În literatura autohtonă sunt prezente lacune, nu sunt efectuate studii integrale, care ar cuprinde întreg arealul de probleme existente în relațiile ruso-ucrainene, fapt ce lasă loc pentru noi studii în domeniu.

Bibliografie:

1. ALBU, N. Influenţa crizei din Ucraina asupra securităţii Republicii Moldova. In: Revista Militară, nr.2 (14) / 2015, p.29-36.

2. ATANASIU, M. Crize şi conflicte contemporane susceptibile de a avea efecte complexe majore asupra mediului de securitate european. Cazul Ucrainei. In: Impact strategic. Nr.1, 2015,Bucureşti, Editura Universităţii Naţionale de Apărare „Carol I" p.24-39.

3. BEKIAROVA, N. Creşterea activităţii militare în regiunea Mării Negre ca ameninţare la adresa securităţii. In: Impact strategic. Nr.1, 2017. p.43-53.

4. BOGZEANU, C.Crizele politico-militare din Zona extinsă a Mării Negre: de la cronicizare la acutizare Dr. In: Impact strategic. Nr.4, 2014, Editura Universităţii Naţionale de Apărare „Carol I" Bucureşti, p.7-18.

5. BOSTAN, S. The role of the territorial defence in a hybrid war on the example of the events in Ukraine 2014-2016. In: „Ante Portas – Studia nad Bezpieczeństwem" 2016, No.2(7), p.307-314.

6. CEBOTARI, S., PLOPS. elements of russian hybrid war in the East-European space and Caucasus. In: „Ante Portas – Studia nad Bezpieczeństwem" 2018, No.1(10), p.79-96.

7. CEBOTARI, S., SACA, V., COROPCIAN, I. Politica externă a Republicii Moldova în contextul proceselor integraţioniste. - Chişinău: Institutul Militar al Forţelor Armate, 2008, 180 p.

8. CEBOTARI, S. Strategiile Federației Ruse de menținere a sferei de influență în spațiul est -european. În: MOLDOSCOPIE (probleme de analiza politica), nr.3(LXII), - Chișinău: CEP USM, 2015, p.142-158.

9. CEBOTARI, S. Evoluția politicii externe și a interesului național al Federației Ruse în contextul noilor metamorfoze geopolitice. În: Studia Securitatis. nr.3, Sibiu, România, 2014, pp.64-78.

10. CEBOTARI, S. Relațiile Uniunea Europeană-Federația Rusă în contextul noilor transformări geopolitice. În: Moldoscopie (probleme de analiză politică), nr.3 (LXII), Chișinău, CEP USM, 2013, p. 137-153.

11. CEBOTARI, S. Relațiile Federația Rusă –SUA în contextul noilor metamorfoze geopolitice. În: Revista Militara. Studii de Securitate și Apărare.- Chișinău: Academia Militara a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun", nr.2, 2014, pp.20-37.

12. CEBOTARI, S. Dimensiunea strategiilor hard și soft power ale Federației Ruse de menținere în sfera de influență Republica Moldova. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică), nr.3(LXII), Chișinău: CEP USM, 2015, pp.126-144.

13. CEBOTARI, S. Interesele geopolitice și geostrategice ale Federației Ruse în Republica Moldova. Political Science, International relations and Security studies. International Conference, 23-25 may, Sibiu, România, 2015.

14. CHAPICHADZE, K. Post-revolutionary neoliberal reforms in Ukraine (security context). In: „Ante Portas – Studia nad Bezpieczeństwem" 2015, nr.2(5), p.39-44.

15. CHIFU, IU., NANTOI, O., GHETMANCHUK, A. Prospective on Ukraine Crisis. Atrilateral approach. Editura Institutul de Științe Politice și Relații Internaționale „I.I. C. Brătianu". - București, 2015, 488 p.

16. CHIFU, Iu. Geopolitica Regiunii Extinse a Mării Negre după criza ucraineană. In: Impact strategic.Nr.3, 2014, Editura Universităţii Naţionale de Apărare „Carol I", Bucureşti, p.7-13.

17. CHOWANIEC, A. Państwowe zmilitaryzowane służby Ukrainy i ich rola w realizacji idei obrony terytorialnej – próba charakterystyki (the ukrainian state's militarized services and their role in the territorial defence: characteristics). In: Ante Portas – Studia nad Bezpieczeństwem", 2016, No.2(7), p.299-306.

18. Crimeea Inform, nr.1, 2017, 15 p.

19. Crimeea Inform, nr.2, 2017, 15 p.

20. Crimeea Inform, nr.3, 2017, 15 p.

21. Crimeea Inform, nr.4, 2017, 15 p.

22. Crimeea Inform, nr.6, 2017, 15 p.

23. CROITORU, V. Influența crizei ruso-ucrainene asupra securității Republicii Moldova. In: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică), nr.2 (LXIX) Chișinău, CEP USM, 2015, p.145-150.

24. Evoluția politicii externe a Republicii Moldova (1998-2008). - Chișinău: Cartdidact. 2009, 192 p.

25. FRUNZETI, T., BĂRBULESCUC. Reziliența națională la amenințările hibride și cultura de securitate. Un cadru de analiză. impact strategic. Nr.1-2, 2018, p.16-26.

26. GUSEV, L. The economic relations between Ukraine and Russia at the present stage. In: „Ante Portas – Studia nad Bezpieczeństwem" 2015, nr.2(5), p.131-136.

27. JUC, V., UNGUREANU, V. Interesele geopolitice ale marilor puteri și impactul lor asupra securității naționale a Republicii Moldova. – Chisinau, Institutul de Cercetări Juridie şi Politice al Academiei de Științe a Moldovei, 2016, 168 p.

28. KANDYUK, O. Ukraine. The U.S. impact over the formation of foreign policy (using the polish experience in Ukraine). In: „Ante Portas – Studia nad Bezpieczeństwem" 2016, No.2(7), p.345-359.

29. KUZMAK, O. The impact of financial crisis on the banking sector of Ukraine. In: „Ante Portas – Studia nad Bezpieczeństwem" 2015, nr.2(5), p.167-171.

30. KUZMAK, O. Business expectations of enterprises in Ukraine crisis. In: „Ante Portas – Studia nad Bezpieczeństwem" 2015, nr.2(5), p.173-177.

31. MAKAR, Y., NOVOSKOLTSEVA, L. the place and role of territorial defence in the national security system of the Ukrainian state. In: „Ante Portas – Studia nad Bezpieczeństwem" 2016, No.2(7), p.277-288.

32. MARTIN, Iu., ACHIMESCU, L-M. Întrebuințarea prognozei în diminuarea efectelor specifice amenințărilor de tip hybrid. In: Impact strategic. Nr.1-2, 2018, p.7-15.

33. NIKIFOROV, P., HARAT, R. ekonomiczne reformy na Ukrainie.In: „Ante Portas – Studia nad Bezpieczeństwem" 2015, nr.2(5) p.161-165.

34. Politica externă a Republicii Moldova 2009-2011: în sinteze şi dezbateri. - Chişinău: MS Logo SRL, 2011, 320 p.

35. PRZEMYSŁAW, F. The russian-ukrainian economic war. In: „Ante Portas – Studia nad Bezpieczeństwem" 2015, nr.2(5), p.115-130.

36. "Security architecture in the EU Eastern Neighborhood: challenges and realities". Pro Marshall Center of the Republic of Moldova. - Chișinău: Cuvântul ABC , 2011, 235 p.

37. SPITSA, N. National identity in the context of the present-day crisis in Ukraine. In:„Ante Portas – Studia nad Bezpieczeństwem" 2015, nr.2(5), p.45-51.

38. STOICA, A. Mediul geopolitic şi geostrategic din zona de interes a României în actualul context internaţional. In:Impact strategic. Nr.1, 2015, Editura Universităţii Naţionale de Apărare „Carol I" Bucureşti, p.53-65

39. VOLOVOJ, V. Two years of euromaidan and strategic perspective of the ukrainian crisis. In: „Ante Portas – Studia nad Bezpieczeństwem" 2015, nr. 2(5), p.25-37.

40. ZHELTOVSKYY, V. Polish-Ukrainian cooperation on the self-governance reform and its impact on the ukrainian crisis. In: „Ante Portas – Studia nad Bezpieczeństwem" 2015, nr 2(5), p.101-114.

41. АГАФОНОВ, Ю. Влияние Европейской политики соседства на политические режимы стран восточного партнерства. В: Мировая Экономика и Международные Отношения.№6, 2010, с.40-49.

42. АНДРЕЕВА, Т. Эволюция британского подхода к кризису в Украине и отношения с Россией. В: Мировая Экономика и Международные Отношения.№9, 2015, с.35-45.

43. АРЛЯПОВА, Е.Национализм - друг и враг "Восточного партнерства"В: Международная Жизнь. Сентябрь, 2014,с.78-95.

44. БАТЮК, В. После украинского кризиса- новая холодная война? В: Международная Жизнь. Август 2014,с.102-110.

45. БУБНОВА, Н. Российский фактор в военно-политической стратегии Барака Обамы. В: Мировая Экономика и Международные Отношения. №6. 2015, с.5-17.

46. БУЛАТОВ, Ю. Россия и Украина: вместе или врозь. В: Международная Жизнь.Май, 2014,с.38-53.

47. ГРОМЕНКО, С.В. Крым наш. Історія російського міфу. Киев, Мега-Прес-Груп. Міністерства інформаціїйно політики Украінии. 2017. 222 с.

48. ДАНИЛОВ, Д. Кризис европейской безопасности: Украина на пути в НАТО.В: Международная Жизнь. Март, 2014, с.88-103.

49. ДЖУКИЧ, С. Крах украинского проекта. Международная Жизнь. июнь, 2014, с.57-62.

50. ЗАВАЛЬНЫЙ, П. Россия и Европейский союз нацелены на диалог и стратегическую кооперацию. В: Международная Жизнь. Июнь, 2014, с.64-71.

51. ИЛЬИН, Е. Украина между Россией и Европой. Проблема исторического выбора. В: Международная Жизнь. Март, 2014, с.34-49.

52. КАРАГАНОВ, С. Нет простых решений. О перспективах российско-европейских отношений. В: Международная жизнь. Сентябрь, 2015, с.16-25.

53. КАРПОВИЧ, О. Глобальные проблемы международных отношений в контексте формирующегося монополярного мира. В: Международная Жизнь. Сентябрь, 2014, с.88-102.

54. КЛАССЕН, И. Новый курс во внешней политике Германии. В: Международная жизнь. Март, 2014, с.104-112.

55. КОСЕНКО, С. Майданов узел. В: Международная жизнь. Февраль, 2015, с.92-104.

56. КУЗНЕЦОВ, О. Переосмысление концепции Большой Европы в связи с украинским кризисом. В: Международная жизнь. Декабрь, 2014,с.6-17.

57. ЛАПИНА, Н. Взгляд на Россию из Европы в свете украинских событии, В: Мировая Экономика и Международные Отношения. №9, 2015, с.9-34.

58. МАЩЕНКО, А. Крымская одиссея. В: Международная жизнь. Май, 2013, с.153-159.

59. МАНОЙЛО, А. Роль стратегий управляемого хаоса в политическом кризисе на Украине. В: Международная жизнь. Июль, 2015, с.118-135.

60. МОИСЕЕВ, А. Об ответственности сторон конфликта на Украине. В: Международная жизнь. Июль, 2014, с.136-144.

61. МОИСЕЕВ, А. О некоторых международно-правовых позициях по украинскому вопросу. В: Международная жизнь. Май, 2014, с.53-65.

62. ОГАНИСЯН, А. Крым: сорванный сценарий. В: Международная жизнь. Декабрь, 2014,с.66-11.

63. ОРЛОВ, А. Новая парадигма междунородных отношении. В: Международная жизнь. Октябрь, 2014, с.66-73.

64. ОРЛОВ, А. Кризис на Украине: стратегическая ошибка Запада или закономерность? В: Международная жизнь. Июнь, 2014, с.48-55.

65. ОРЛОВ, В. Крымский кризис и вопрос гарантий безопастности Украине. В: Международная жизнь. Март, 2014, с.50-63.

66. ПЕЛЛИЦЦАРИ, И. Война за право помощи. В: Международная жизнь. Март, 2014.

67. ПЕТРОВСКИЙ, В. Россия и Восточная Азия в контексте украинского кризиса <<нет>> санкциям, <<да>> новому миропорядку. В: Международная жизнь. Октябрь, 2014, с.52-65.

68. ПЛАТОШКИН, Н. Организация украинских националистов и ее связь с нацистской Германией. В: Международная жизнь. Апрель 2014, с.81-93.

69. САНЬОЛЬ, М. Восстание в Киеве: место и действующие лица. В: Международная жизнь. Август 2014,с.111-132.

70. СОЛОВЬЕВ, Э. Смена режима на Украине и проблемы эволюции российско-мериканских отношении. В: Международная жизнь. Октябрь, 2014, с.74-86.

71. СУРГУЛАДЗЕ, В. Майдан: делайте выводы. В: Международная жизнь. Февраль, 2014, с.94-115.

72. Украіни Військо. Центральный Друкований Міністерства Оборони Украініи. 64 с.

73. ФИЛАТОВ, С. Надо быть трусом, чтобы упустить возможность вернуться на Родину. В: Международная жизнь. Апрель 2014, с.65-80.

74. ФРОЛОВ, А. Крым-1954: как это было? В: Международная жизнь. Ноябрь, 2014, с.164-173.

75. ШАРВЕН, Р. Украинский вопрос: этап в процессе разрушения основ международного права западными державами. В: Международная жизнь. апрель, 2014, с.116-128.

76. ЩЕРБАК, И. Антикризисные механизмы ОБСЕ в интеграционых процесах Запад-Восток. В: Международная жизнь. Декабрь, 2014, с.46-67.

09.12.2019

CZU 327(73)+327(478)
DOI 10.5281/zenodo.3921878

PUTEREA SOFT ÎN DISCURSUL EXTERN AL SUA: IMPLICAȚII PENTRU REPUBLICA MOLDOVA

Veronica ROTARU
doctor în științe politice, conferenţiar universitar
Facultatea Relații Internaționale, Științe Politice şi Administrative,
Departamentul Relații Internaționale, Universitatea de Stat din Moldova
e-mail: *veronicafrunza@yandex.ru*
https://orcid.org/0000-0002-3375-6045

În acest articol se examinează esența și importanța puterii soft în discursul extern al SUA și direcțiile de activitate ale acestui instrument în condițiile Republicii Moldova. Se determină conceptul de soft power, modalitățile de manifestare și surse principale ale acestuia. Se constată că puterea soft constituie un mijloc de a obţine rezultatele favorabile, mizând pe convingere, participare voluntară, simpatie şi atracție, reprezentând capacitatea de a influenţa alte state în vederea realizării propriilor scopuri, prin intermediul cooperării în anumite domenii, direcţionate spre convingere şi formarea unei percepţii pozitive.

Se remarcă că guvernul SUA acordă o atenție deosebită instrumentelor puterii soft, implementate atât de agențiile guvernamentale, cât și de un număr mare de organizații comunitare și indivizi, având drept scop modelarea unei imagini pozitive externe a statului. În ceea ce privește implementarea instrumentelor puterii soft a SUA în condițiile Republicii Moldova, se ajunge la concluzia că statul american este deschis spre oferirea unor şanse reale pentru cunoaşterea și valorificarea realizărilor naţiunii americane. Reieșind din faptul că SUA constituie o supraputere pe arena internațională, construirea unui parteneriat strategic între Republica Moldova și SUA ar avea o relevanță deosebită în rezolvarea mai multor probleme cu care se confruntă statul nostru, de exemplu integritatea statului, integrarea europeană, democratizarea societății etc. Statul american are o experiență bogată și reușită în utilizarea puterii soft, de aceea Republica Moldova, ar trebui să ”adopte” anumite aspecte ale acțiunii blânde în politica sa externă.

Cuvinte-cheie: *putere soft, putere hard, discurs extern, imagine a statului, politică externă, SUA, Republica Moldova.*

SOFT POWER IN US EXTERNAL DISCOURSE: IMPLICATIONS FOR THE REPUBLIC OF MOLDOVA

In this article is analyzed the essence and importance of soft power in the US foreign speech, as well as directions of activity of this instrument under the conditions of the Republic of Moldova. The soft power concept, its manifestations and its main sources are determined. It is argued that soft power is a mean to obtain favorable results, relying on conviction, voluntary participation, sympathy and attraction, representing the ability to influence other states in order to achieve own goals, through cooperation in certain areas, directed towards persuasion and formation of a positive perception.

It is noted that the US government pays particular attention to soft power tools, implemented by both government agencies and a large number of community organizations and individuals, with the purpose of shaping a positive external image of the state. Regarding the implementation of the US soft power instruments under the conditions of the Republic of Moldova, it is concluded that the USA offers real opportunities in order to know and capitalize the achievements of the American nation.

Given that the US is a superpower on the international arena, development of a strategic partnership between the Republic of Moldova and the US has a particular relevance in solving several problems that our state cope with, such as state integrity, European integration, democratization of society, etc. US has a rich and successful experience in the use of soft power, that is why the Republic of Moldova should "adopt" some certain aspects of the soft action in its foreign policy.
Keywords*: soft power, hard power, foreign speech, state image, foreign policy USA, Republic of Moldova.*

"SOFT POWER" DANS LE DISCOUR ETRANGER DES ETATS-UNIS: IMPLICATIONS POUR LA RÉPUBLIQUE DE MOLDOVA

Dans cet article est analysé l'essence et l'importance du pouvoir doux dans le discours étranger des États-Unis, ainsi que les directions d'activité de cet instrument dans les conditions de la République de Moldova. Le concept de soft power, ses manifestations et ses principales sources sont déterminés. On fait valoir que le soft power est un moyen d'obtenir des résultats favorables, en s'appuyant sur la conviction, la participation volontaire, la sympathie et l'attraction, représentant la capacité d'influencer d'autres états pour atteindre leurs propres objectifs, grâce à la coopération dans certains domaines, dirigée vers la persuasion et la formation d'une perception positive.

Il est à noter que le gouvernement américain accorde une attention particulière aux outils électriques souples, mis en œuvre à la fois par les agences gouvernementales et un grand nombre d'organisations communautaires et d'individus, dans le but de façonner une image extérieure positive de l'état. En ce qui concerne la mise en œuvre des instruments de soft power des États-Unis dans les conditions de la République de Moldova, il est conclu que les États-Unis offrent de réelles opportunités pour connaître et capitaliser les réalisations de la nation américaine.Étant donné que les États-Unis sont une superpuissance sur la scène internationale, le développement d'un partenariat stratégique entre la République de Moldova et les États-Unis revêt une importance particulière pour résoudre plusieurs problèmes auxquels notre état doit faire face, tels que l'intégrité de l'état, l'intégration européenne, la démocratisation de la société, etc. Les États-Unis ont une expérience riche et réussie dans l'utilisation du pouvoir doux, c'est pourquoi la République de Moldova devrait "adopter" certains aspects de l'action douce dans sa politique étrangère.
Mots-clés*: soft power, hard power, discours étranger, image d'état, politique étrangère USA, République de Moldova.*

«МЯГКАЯ СИЛА» ВО ВНЕШНЕМ ДИСКУРСЕ США: ПОСЛЕДСТВИЯ ДЛЯ РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА

В данной статье рассматриваются сущность и значение мягкой силы - «soft power» - во внешнеполитическом курсе США и направления деятельности этого инструмента в условиях Республики Молдова. Обозначен также концепт понятия мягкой силы, способы проявления и ее основные источники. Констатируется, что мягкая сила - это средство для достижения благоприятных результатов, основываясь на убежденности, добровольном участии, сочувствии и привлекательности, представляя собой способность оказать влияние на другие государства для достижения собственных целей посредством сотрудничества в определенных областях, нацеленного на убеждение и формирование позитивного восприятия.

В статье отмечается, что правительство США уделяет особое внимание инструментам мягкой силы, которые используются как государственными органами, так и большим количеством общественных организаций и отдельных лиц, с целью формирования позитивного внешнего имиджа государства. Что касается применения США инструментов мягкой силы в условиях Республики Молдова, делается вывод о том, что американское государство открыто к тому, чтобы предложить реальные возможности для познания и использования достижений американской нации. Исходя из того, что США являются мировой сверхдержавой, выстраивание стратегического партнерства между Республикой Молдова и США было бы особенно актуально при решении ряда проблем, стоящих перед нашим государством, таких как территориальная целостность, европейская интеграция, демократизация

общества и т. д. Американское государство имеет богатый и успешный опыт использования мягкой силы, поэтому Республика Молдова должна «перенять» определенные аспекты мягких действий в своей внешней политике.

***Ключевые слова**: мягкая сила, жесткая сила, внешнеполитический дискурс, имидж государства, внешняя политика, США, Республика Молдова.*

Dacă până nu demult puterea *hard* reprezenta principalul instrument de realizare a politicii externe, un rol definitoriu având puterea militară, potențialul economic și tehnic, în prezent, crește și se intensifică importanța unor așa factori de influență, precum credibilitatea ideologică și atractivitatea culturală a țării. Riscurile şi ameninţările la adresa securităţii internaționale contribuie la afirmarea unor noi metode paşnice de coexistenţă şi colaborare a statelor și, în acest context, creşte necondiţionat rolul puterii *soft*.

Statele utilizează puterea *hard* pentru a obține întrun timp scurt rezultatele dorite. Puterea *soft*, însă, este mai complexă, deoarece multe din resursele sale cele mai importante se află în afara controlului guvernelor, iar rezultatele acesteia, în mare măsură, depind de publicul țintă. Resursele puterii *soft*, deseori, funcţionează indirect, iar pentru atingerea rezultatelor dorite, adesea, este nevoie de timp îndelungat. În ciuda acestui fapt, *soft power* are un impact deosebit în realizarea unei politici externe eficiente a unui stat în context internaţional.

Așadar, puterea *soft* constituie un mijloc important de asigurare a intereselor naționale, o componentă esenţială a procesului de înfăptuire şi realizare a relaţiilor dintre state. Anume, prin intermediul acesteia, statele îşi desfăşoară o bună parte din raporturile lor mutuale, punând bazele colaborărilor de viitor, explorând noi posibilităţi de realizare a relaţiilor de cooperare în toate domeniile de activitate. Putem deduce faptul că *soft power* contribuie la consolidarea stabilității, ordinii și păcii și, în acest context, la crearea unei imagini pozitive a statului pe arena internațională.

Trebuie de remarcat faptul că ideea de a utiliza diverse imagini atractive în scopul puterii, în contrast cu aplicarea violenței, nu este nouă, fiind întâlnită la gânditorii trecutului, de, exemplu, în doctrina hegemoniei culturale și ideologice, dezvoltate de A.Gramsci .Cercetătorul a ajuns la concluzia că viabilitatea sistemului se bazează nu doar pe factorii materiali, dar și pe cei ideologici (culturali și intelectuali). Guvernarea unei anumite clase este fundamentată atât pe constrângere (dominație), cât și pe liderismul ideologic, pe care el o numește hegemonie. Hegemonia se realizează prin intermediul instituțiilor societății civile (partide, sindicate, instituții educaționale și culturale, biserică, mass-media etc.). Funcția de sprijinire a hegemoniei, conform lui A.Gramsci, este atribuită ”intelectualilor organici" (ideologilor practici care modelează climatul intelectual în societate) [17].

Cu toate acestea, se consideră că anume J.Nye, pe parcursul a mai multor ani de activitate asupra conceptului de putere blândă, a oferit o descriere detaliată a acestuia, a fundamentat importanța folosirii strategiei *soft power*, de asemenea, a contribuit activ la introducerea lui în circuitul teoretic și practic [20]. Așadar, conceptul de putere *soft*, pentru prima dată, a fost introdus în uz științific de către cercetătorul american J.Nye, în 1990, fiind conceput ca capacitatea de a-și atinge obiectivele mai mult prin atractivitate, decât prin constrângere sau forță [12]. În acest context, puterea blândă este determinată drept un mijloc de a obţine rezultatele favorabile, mizând pe convingere, participare voluntară, simpatie şi atracție. În cercetările mai recente, puterea *soft* este deja definită drept capacitatea de a influenţa alte state în vederea realizării propriilor scopuri, prin intermediul cooperării în anumite domenii, direcţionate spre convingere şi formarea unei percepţii pozitive.

Analizând conceptul de *soft power*, J.Nye constată că un stat, utilizând în politica sa externă instrumentele puterii *soft*, crează un mediu internaţional favorabil

pentru realizarea intereselor sale naționale fără a apela la coerciție. Autorul a încercat să explice că, având o strategie de putere blândă ”cea mai bună propagandă nu este propagandă”, evidențiind că, în epoca informațională contemporană, încrederea reprezintă cea mai mică resursă [12, p.296].

În opinia lui J.Nye, puterea *soft*, în faza inițială, se fundamentează pe trei resurse:

• cultura (prin acele părți ale sale, care sunt atractive pentru alții);

• valorile politice (atunci când acestea sunt viabile atât pe plan intern, cât și pe cel extern);

• politica externă (atunci când aceasta este legitimă și morală).

Astfel, puterea blândă reprezintă forţa culturală, ideologică şi instituţională a unui stat, având drept obiectiv găsirea unui cadru favorabil pentru valorificarea potențialului valorico-cultural al statului în străinătate. *Soft power* nu reprezintă o simplă influenţare, dar presupune abilitatea de a-i atrage, de a-i ispiti pe ceilalţi, iar, drept consecinţă, la publicul străin, apare dorința de accepta sau a imita. Cele mai importante elemente de exercitare a puterii soft sunt valorile exprimate de cultura naţională, politicile şi instituţiile interne şi comportamentul unui stat pe arena internaţională.

Soft power a constituit un punct puternic pentru SUA încă de la începuturi, bineînțeles, cu mult înainte ca țara să devină o putere mondială recunoscută în secolul XX. ”Exclusivitatea” americană, angajamentul națiunii față de libertate, statul de drept și practica guvernului republican, deschiderea sa față de imigranții tuturor raselor și religiilor, opoziția sa față de politicile guvernamentale tradiționale și imperialismul sunt foarte strâns legate de creșterea rolului global dominant al SUA.

În calitate de instrument esențial al *soft power*, J.Nye consideră cultura, făcând o distincție importantă între cultura superioară și cultura de masă, aceasta din urmă fiind considerată de cercetător un potențial imens pentru a consolida puterea soft a statului. Desigur, resursele culturii superioare – literatura clasică, pictura, muzica, pot fi încorporate în strategia puterii blânde, dar nu sunt destinate publicului larg, fiind orientate numai spre cercuri foarte înguste din alte țări. Produsele culturii de masă, în schimb, sunt predestinate întregului public străin. Analizând perspectivele SUA, în acest context, J.Nye a subliniat că cultura de masă americană va avea întotdeauna o popularitate mondială, indiferent ce tip de comportament n-ar avea americanii [11].

G.Gallarotti este de părerea că schimbările ce au avut loc în politica mondială au majorat valoarea puterii *soft* în raport cu puterea *hard* [7]. Autorul identifică două surse principale de putere blândă:

1) internă: cultura (coeziune socială pronunțată, calitate ridicată a vieții, libertate, oportunități suficiente, toleranță, stil de viață atrăgător) și instituțiile politice (democrație, constituționalism, liberalism, pluralism, guvernare eficientă);

2) externă: respectarea legilor, normelor și instituțiilor internaționale, sprijinirea multilateralismului, respectarea tratatelor internaționale și angajamentelor, disponibilitatea de a sacrifica interesele naționale pe termen scurt pentru binele comun, politica externă economică liberală.

Importanța crescândă a puterii *soft* poate fi explicată prin următoarele circumstanțe:

• globalizarea (caracterizată prin interdependența țărilor, viteza enormă de transmitere a informațiilor);

• democratizarea și răspândirea principiilor liberale (nu numai că sunt fundamentate pe principiile puterii blânde, dar și limitează liderii în folosirea forței);

• costurile uriașe pentru utilizarea armelor nucleare; setea de prosperitate și stabilitate a societăților moderne occidentale;

• creșterea numerică a organizațiilor internaționale, prioritatea multilateralismului față de o abordare unilaterală.

C.Gray analizează puterea soft de pe poziții realiste, avertizând asupra reevaluării potențialului său și sfătuind pe politicieni să se concentreze, în primul rând, pe puterea hard [8]. Ideiile autorului se reduc la următoarele:

• Este mai dificil de a aplica forța militară astăzi decât în trecut, datorită creșterii recente a respectului față de valorile umane universale. Dificultatea justificării utilizării metodelor militare a crescut, însă aceasta nu înseamnă că hard power a devenit un anacronism. Există conflicte care nu pot fi soluționate prin mijloace diplomatice sau alte mijloace non-militare.

• Contextele politice și alte situații din prezent se pot schimba radical în viitor. Istoria nu este neapărat liniară. Nu se poate de declarat cu siguranță că metodele militare nu vor juca un rol semnificativ în viitor.

• Pe de o parte, este foarte important ca forțele militare să fie aplicate în conformitate cu o interpretare rațională a principiilor războiului just, dar, pe de altă parte, interpretarea acestor principii nu ar trebui să distrugă capacitatea statului de a acționa atunci, când este cu adevărat necesar.

• Dezavantajul puterii blânde, ca instrument al politicii, constă în faptul că este foarte dificil s-o stăpânești și s-o controlezi, spre deosebire de puterea militară, care se supune cu strictețe autorității centrale.

• Odată cu aplicarea strategiilor blânde, statul trebuie să se orienteze, cel mai probabil spre un rezultat pe termen lung și, prin urmare, este dificil de utilizat atunci când guvernul se confruntă cu necesitatea de a lua măsuri imediate.

• Contextul local (cultura, valorile, obiceiurile) lasă o amprentă asupra modului în care anumite proiecte de soft power pot fi percepute. Este imposibil de prevăzut cu probabilitate absolută eficiența strategiilor într-o anumită regiune a lumii.

G.Filimonov este de părerea că puterea *soft*, ca direcție a activității de politică externă a statului, trebuie să fie examinată în contextul proceselor globale socio-politice, economice și culturale care formează un sistem radical nou al politicii mondiale, în care modelele clasice ierarhice ale relațiilor dintre actorii politici cedează locul structurilor de rețea. Este necesar să se țină cont de contextul noilor realități ale ordinii mondiale, analizând mecanismele inovatoare actuale de implementare a *soft power* (principiul centrat pe rețelele, rezistența non-violentă, conceptele privind drepturile omului etc) [23].

Așadar, termenul de putere blândă a devenit una dintre cele mai populare concepții în contextul luptei pentru putere şi influenţă pe arena internaţională. Acesta presupune capacitatea de a obţine cele dorite prin participare benevolă a subiecților, facându-și aliați sau neutralizând inamicii prin mijloace blânde. Puterea *soft* poate fi definită ca activitate politică a instituțiilor și organizațiilor de stat și obștești, pe termen lung, atât în cadrul diplomației tradiționale, cât și celei moderne, concepută pentru protecția și realizarea intereselor naționale, prin crearea unei imagini pozitive a statului pe arena internațională și formarea în alte țări a unor comunități prietenoase și influente. Cu alte cuvinte, *soft power* reprezintă promovarea propriilor interese și abordarea prin persuasiune și atragere a simpatiei pentru țara sa, bazându-se pe realizările ei nu numai în sfera materială, ci și în cea spirituală și intelectuală. În mare măsură, strategia puterii soft este determinată de interesele politicii externe a țării ce o promovează. Strategiile puterii blînde, de regulă, sunt elaborate ținând cont de caracteristicile istorice și actuale ale relațiilor cu alte țări.

În general, evaluarea comparativă a puterii soft și celei hard arată în felul următor:

• *sunt substituenți deplini;*

• *se completează reciproc, de aceea trebuie utilizate în corelație;*

• *nu se înlocuiesc și nu se completează reciproc, fiind caracterizate de relații complexe, ele trebuie*

aplicate situațional, reieșind din contextul cultural, comportamental și național.

În același timp, reprezentanții constructivismului și neoliberalismului consideră că, în condițiile actuale de globalizare și liberalizare, puterea blândă ar trebui să aibă o importanță mult mai mare, în timp ce realiștii, dimpotrivă, cred că este periculos să supraestimeze potențialul puterii *soft* și un rol determinat trebuie să-l joace metodele de coerciție militară și economică. Soft power, poate juca un rol esenţial, în acest context, prin faptul ca prescrie şi indică regulile politice, structurează şi mediază întelegerea proceselor decizionale şi coordonează mişcarile actorilor pe scena politică.

În cadrul politicii externe a oricărui stat, instrumentele predominante de implementare a acesteia sunt aspectele economice, militare, culturale, precum și cele strategice. În ultimul timp, se urmărește tendința de creștere a importanței culturii pe arena internațională. Popularizarea culturii naționale între state devine o parte integrantă a politicii marilor puteri mondiale. În acest context, diplomația culturală devine un instrument auxiliar al puterii soft. Atunci când acesta este utilizată corect, statele devin capabile să influențeze diferite procese din lume, fie economice, sociale sau politice. Politica culturală externă constituie o totalitate de măsuri, elaborate și implementate de organele puterii statale împreună cu societatea, îndreptate spre promovarea și răspândirea potențialului cultural și umanitar al țării în străinătate și dezvoltarea și menținerea legăturilor culturale cu țările străine pentru a-și proteja interesele naționale. Drept consecință puterea blândă poate fi prezentată ca o metoda politică a noii generații.

Fundamentul pentru dezvoltarea politicii culturale externe a SUA a fost pus de W.Wilson [22], care credea că politica externă americană trebuie să se subordoneze unor subiecte esențiale, precum:

• Armonia, care constituie ordinea naturală a afacerilor internaționale. O lume ordonată a relațiilor internaționale și garanția conservării acesteia este tema predominantă în discursul internațional.

• Introducerea schimbărilor cu ajutorul forței este inacceptabilă. Orice transformare trebuie fundamentată pe principiile dreptului și normele internaționale. Statele sunt obligate să fie create pe principiile autodeterminării naționale și democrației.

• Orice țară, care are la bază aceste principii nu va alege niciodată războiul.

Crearea unei noi ordini mondiale, după primul război mondial, a consolidat poziția SUA. Cu toate acestea, nu toți reprezentanții elitei politice americane erau de acord cu schimbările din cadrul strategiei de politică externă. Partidul republican și liderii săi se temeau că abandonarea modelului tradițional izolaționist ar putea provoca daune ireparabile intereselor statului.

Așadar, la începutul primului război mondial, se urmărește o creștere rapidă a eforturilor de desfășurare a soft power. SUA au înțeles relativ mai târziu decât alte state necesitatea și eficiența utilizării informațiilor și culturii ca scopuri diplomatice. În 1917, W.Wilson a creat Comisia pentru informare publică. Comitetul se ocupa cu organizarea excursiilor, publicarea broșurilor, lansarea unui serviciu de știri guvernamental, asigurarea că producătorii de film descriu America doar într-o lumină pozitivă [20]. Biroul a cauzat multe suspiciuni și a fost abolit la scurt timp.

În continuare, activitatea guvernamentală a SUA în domeniul diplomației culturale s-a manifestat în 1930. În special, s-a început revizuirea politicii față de țările din America Latină. Noua direcţie a relaţiilor era legată de președinția lui F.Roosevelt, primind denumirea ”*politica vecinului bun*” [22]. Ideea principală a acestei politici rezida în folosirea mijloacelor nemilitare de convingere, precum și de presiune economică asupra țărilor din regiune. Administrația președintelui era convinsă că securitatea Americii depindea de capacitatea sa de a vorbi, de a-și exprima interesele și de a câștiga sprijinul oamenilor din alte

ţări. În acest scop, la inițiativa SUA, în 1936, a fost convocată cea de a șaptea Conferință pan-americană din Buenos Aires, care a fost dedicată problemelor de securitate, precum și dezvoltării programelor de schimb cultural și educațional. În 1938, Departamentul de Stat a creat Secția Relații Culturale și, doi ani mai târziu, a completat-o cu Oficiul pentru Afaceri Interamericane, care a promovat activ informația și cultura americană în America Latină.

Cu toate acestea, în cercurile politice erau persoane care manifestau o atitudine sceptică față de utilizarea culturii în calitate de instrument pe arena internațională. Această viziune se schimbă după sfârșitul celui de-al Doilea război mondial. Diplomații americani încep să realizeze necesitatea implementării propagandei culturale și răspândirii culturii americane în străinătate. În acest scop, în 1946, în cadrul Departamentului de Stat a fost creată Secția internațională de informații și schimburi educaționale. Acest organ se subordona asistentului Secretarului de Stat pentru Diplomație Publică. În același an, președintele H.Truman a inițiat semnarea legii cunoscută sub numele de Actul Fulbright, conform căruia în jurisdicția Departamentului de Stat al SUA au fost incluse împuternicirile de a încheia acorduri cu alte guverne în domeniul schimburilor științifice și culturale.

În timpul Războiului Rece, SUA au acordat o atenție deosebită informării lumii cu privire la obiectivele și prioritățile sale politice. Astfel, în 1953, a fost creată USIA, care era responsabilă de activitățile programelor educaționale din străinătate și, de asemenea, supraveghea difuzarea postului de radio Voice of America până în 1999. Odată cu prăbușirea URSS, politica culturală externă a fost din nou transferată sub jurisdicția Departamentului de Stat. USIA, prima instituţie creată în lume, a cărei misiune, declarată oficial, era coordonarea activităţilor de diplomaţie publică, a reprezentat un instrument eficient pentru promovarea ideologiei americane în vederea combaterii comunismului, exemplificând și cel mai mare efort întreprins de o societate, pentru a influenţa atitudinile și comportamentele indivizilor din afara graniţelor sale.

Cu ajutorul puterii blânde, SUA au răspândit în întreaga lume manifestări ale activităților sale culturale: muzică, limbă, literatură, artă, cinema etc. SUA urmează câteva modalități de atingere a puterii:

- violență și reținere;
- motivație și constrângere;
- atracție.

Prima modalitate se referă la *hard power* și aspectele sale militare. Cea de-a doua modalitate se referă la utilizarea instrumentelor economice în politică. Aici putem include sancțiunile economice, precum și acordarea de împrumuturi, care pot fi utilizate pentru a influența statele. Ultima modalitate reprezintă prin sine puterea blândă. Valorile care stau la baza politicii interne și externe a statului, influențează imaginea pe arena internațională. Garanțiile drepturilor omului, democrația, ideile egalității și justiției sunt elementele cheie ale conceptului *soft power* a politicii SUA.

În ultimul deceniu al secolului XX, *soft power* a SUA era mai presus de orice competiție. Aceasta acționa ca un magnet, atrăgând atât capital uman, cât și cel economic din întreaga lume, utilizând în arsenalul său atât forme pasive, cât și active. De rând cu acestea, au fost incluse activ spre utilizare principalele resurse ale puterii *soft* a SUA, oficiale și neoficiale. În calitate de resurse oficiale pot fi evidențiate Departamentul de Stat al SUA, diverse fundații și organizații filantropice.

Politica culturală neoficială a SUA a fost creată de mass-media, cinematografia americană, diverse obiecte ale culturii populare. Procesele globalizării au contribuit la acest lucru în cel mai bun mod posibil. Modelul culturii populare americane a demonstrat viu adaptabilitatea sa la noi tipuri de cooperare în lume. Complexitatea, accesibilitatea și superioritatea tehnică i-au asigurat dominația. Globalizarea a sporit ritmul introducerii și sintezei culturii populare americane.

Multe țări au început să adopte nu numai imaginile culturale ale Americii, ci și modelele de dezvoltare economică.

Odată cu începutul secolului XXI, a continuat consolidarea poziției SUA ca hegemon mondial. Actele teroriste din 11 septembrie 2001 din SUA și reacția comunității mondiale față de acestea, constituie un semn al manifestării solidarității globale față de aceste evenimente tragice. Astfel, de exemplu, titlul ziarului francez Monde din 12 septembrie 2001 ”*Nous sommes tous américains*” (noi toți suntem americani), demonstrează în mod direct acest lucru [3]. Politica administrației lui G. Bush Jr. a deplasat accentele pe puterea militară. Războiul împotriva terorismului a contribuit la invazia din Irak în 2003. Acest eveniment a afectat în mod direct strategia guvernului american de utilizare a culturii ca instrument de influență pe arena internațională. Totodată, aceste evenimente au subminat în mod semnificativ imaginea SUA. Reieșind din acest fapt, au fost luate măsuri de urgență pentru a restabili imaginea publică a țării. Pentru acest scop, în 2005, Congresul a alocat 430 de milioane de dolari pentru a invita studenți, personalități culturale, cercetători în SUA, precum și pentru programe de schimb pentru studenții americani [22]. Cu toate acestea, SUA nu au putut face față creșterii sentimentului anti-american.

În contextul dat, este important să menționăm faptul că acțiunile contribuie la consolidarea declarațiilor, dar este important de reținut că aceleași cuvinte și imagini care au un enorm succes în comunicarea cu publicul intern, pot crea reacții negative în rândurile publicului străin. Atunci când președintele J.Bush a folosit termenul ”*axa răului*” pentru a se referi la Irak, Iran și Coreea de Nord în mesajul său, în 2002, acesta a fost bine primit în țară, dar străinii au reacționat negativ, fiind ghidați de eticheta moralistă [16].

La nivel legislativ, *soft power* a SUA este asigurată de ”Actul privind asistența externă”, din 1961 [10] Acest lucru se întâmplă în felul următor: în fiecare an, Departamentul de Stat și Agenția pentru Dezvoltare Internațională solicită guvernului SUA un buget pentru implementarea activităților planificate. Trebuie de remarcat faptul că *Actul de asistență externă* în sine nu este un document constant și este actualizat regulat de către Congresul SUA.

B.Obama a încercat să scoată SUA din contextul informațional extrem de negativ, confruntându-se încă din primul an al președinției sale cu o serie de dificultăți, de la criza creditelor ipotecare, care a devenit una economică mondială, până la problema retragerii trupelor americane din Irak. Administrația prezidențială a anunțat utilizarea *smart power*, care constituie o combinație inteligentă între abordarea *soft* și *hard*, cea blândă fiind un instrument prioritar în contextul politicii externe [24, p.96]. Analizând cei doi termeni ai administrației Obama, putem distinge tendința de așteptări ”supraestimate”. Retragerea trupelor din Irak a fost finalizată doar la 18 luni de la inaugurare. Încercarea de a reevalua relațiile cu Federația Rusă nu a fost realizată pe deplin, dar a servit drept început al unui nou ciclu de criză. Intervenția în Libia, în 2011, va fi recunoscută de însuși B.Obama drept o greșeală gravă. În contextul acestor evenimente, este dificil de apreciat Premiul Nobel pentru pace din 2009, acordat președintelui SUA, pentru eforturile sale de consolidare a diplomației internaționale și cooperării între națiuni. Restabilirea relațiilor cu Cuba constituie principalul rezultat pozitiv al întregului curs politic al lui Obama.

Odată cu sosirea la guvernare a lui D.Trump, intensificarea utilizării instrumentelor nemilitare pe arena internațională este puțin probabilă. În acest context, dezvoltarea puterii *soft* pare a fi extrem de dificilă. J.Nye, analizând aceast proces, a declarat că în politica puterii blânde a SUA, în prezent, are loc o dezintegrare. Este evident că politica lui D.Trump, îndreptată spre ”prioritatea americană”, a afectat influența internațională a SUA [19]. În acest context, este important de menționat că la 8 decembrie 2017,

președintele american D. Trump a prezentat o nouă Strategie de securitate națională. Pentru a spori competitivitatea statului pe arena internațională, strategia se concentrează asupra a patru interese naționale, pe care le consideră vitale:

- apărarea țării;
- promovarea prosperității Americii;
- păstrarea păcii prin folosirea forței;
- întărirea influenței SUA în lume [10].

Strategia 2017 conține motivul liderismului global al SUA. Cu toate acestea, secolul XXI și tehnologiile informaționale, în care SUA sunt unul din statele lider, sunt capabile să aducă *soft power* la un nou nivel.

Principalele instituții ale SUA care au determinat dezvoltarea conceptului de *soft power* în cadrul relațiilor interstatale sunt următoarele:

- Instituțiile statului, care reprezintă principalul promotor al puterii blânde, prin politicile și programele de schimb cultural organizate. Programele de *soft power* sunt finanțate de Departamentul de Stat, care coordonează programul şi plăteşte pentru educaţie, schimb ştiinţific şi cultural şi Consiliul Superior al Audiovizualului, o agenţie de stat responsabilă de radiodifuzarea în limbi străine (radio Vocea Americii, televiziunea Worldnet, radio Marti și postul de televiziune Marti, Radio Europa Liberă/ Radio Libertatea, radio Free Asia, radio Farda, radio Sawa, MERN și METN). În acest context, Departamentul de Stat al SUA reprezintă elementul esențial al imaginii statului american, responsabil de elucidarea politicilor publice, relațiilor de cooperare cu alte state, în cadrul cărora se promovează atât interesele naționale și valorile democratice, cât și oportunitățile de familiarizare cu specificul cultural american prin programele guvernamentale pe care le pune în aplicare pe plan intern și extern.

Departamentul de stat al SUA are în cadrul său Biroul cu privire la Învăţământ şi Cultură (instituția pentru aranjarea schimbului cultural și educațional care promovează înțelegerea reciprocă între SUA şi popoarele din alte ţări din întreaga lume, responsabil pentru programele de schimb cultural), dar și monitorizează activitatea unor instituţii autonome, cum ar fi Fundaţia Naţională pentru Arte şi Ştiinţe Umanistice, care încurajează dezvoltarea artelor, literaturii, ştiinţei, oferind programe de burse și Asociaţia organizaţiilor necomerciale şi neguvernamentale.

USIA a existat între 1953 și 1999. În 1999, funcțiile de radiodifuziune ale USIA au fost mutate în noul Consiliu al guvernatorilor de radiodifuziune, iar funcțiile sale de schimb și non-radiodifuziune au fost date noului secretar de stat pentru diplomație publică și afaceri publice din cadrul Departamentului de Stat al SUA.

Biroul pentru Afaceri culturale şi educaționale este cel care pune în practică un program strategic de activităţi culturale, menite să favorizeze înţelegerea între popoarele SUA şi cele ale altor ţări, punând accent pe libertate, creativitate, dinamism şi diversitate, factorii ce au contribuit la reuşita americană, însă schimbul politicii interne a demonstrat posibilitatea de schimbare a structurii acesteia.

USAID este agenția guvernamentală care activează cu scopul de a eradica sărăcia globală extremă și pentru a susține societățile democratice în realizarea potențialului lor. Dacă Departamentul de Stat este considerat un departament diplomatic care participă la conducerea puterii hard și soft, USAID a fost creată special pentru a promova interesele țării prin metode soft. De la înființarea sa, în 1961, acesta a combinat diferite programe de politică externă. În prezent, USAID gestionează exclusiv asistența nemilitară a SUA în alte ţări, fiind în strânsă legătură cu Secretarul de Stat al SUA.

Obiectivele principale ale agenției sunt [18, p.137]:

- asistența în domeniul prosperității economice;
- dezvoltarea valorilor democratice;
- protecția drepturilor omului;
- îmbunătățirea sănătății umane, a securității alimentare, a agriculturii, a mediului;

• asistența în prevenirea conflictelor; acordarea de asistență umanitară și economică gratuită în cazurile dezastrelor.

• Instituțiile academice sau mediul academic al SUA, care contribuie substanțial la dezvoltarea și promovarea puterii blânde. În acest context, universitățile prestigioase din SUA motivează necesitatea cunoașterii multitudinii de mecanisme necesare unui stat în crearea politicilor publice și culturale, cât și pentru determinarea spectrului de tactici și metode care pot fi aplicate în practica statală pentru promovarea acestuia și crearea nemijlocită a unei imagini pozitive.

Programul de burse Fullbright contribuie la propagarea culturii americane. Totodată, acordă sprijin presei străine, jurnaliştilor şi reporterilor ce tratează teme legate de SUA. În obligaţiile acestei agenţii intră şi informarea permanentă a preşedintelui şi diferitor departamente ale guvernului asupra opiniilor străine legate de politica şi programele SUA. În prezent, „Fullbright" este considerat cel mai prestigios şi de succes program de schimburi culturale, educaţionale şi ştiinţifice, desfăşurat de către SUA în întreaga comunitate internaţională. Scopul programului este intensificarea acordului reciproc dintre societatea americană şi celelalte naţiuni participante în program prin prisma schimburilor educaţionale, culturale, de învăţământ chiar şi la nivel acamedic.

Promovarea limbii engleze constituie o parte integrantă a mecanismelor şi practicilor contemporane a diplomaţiei culturale americane. Datorită programelor „The English Language Fellow Program", „The E-Teacher Scholarship Program" şi „The English Language Specialist Program", se efectuează seminare şi training-uri cu profesori de limbă engleză, cu scopul de a elabora şi întocmi manuale şi publicaţii. Programele respective sunt menită să ofere informaţii despre politica, istoria, societatea, economia, tradiţiile democratice, sărbători americane şi alte aspecte ale vieţii SUA.

• Organizațiile, fundațiile și programele neguvernamentale, care implică societatea civilă în desfășurarea activităților de promovare a culturii și cominucării eficiente a statului cu publicul extern: SOROS, McArthur, Rokfeller ș.a. Acestea apără în mod activ interesele naţionale ale SUA şi contribuie la crearea unei imagini pozitive a SUA în întreaga lume. Un exemplu este fundația de caritate UNICEF care anual prin strângerea fondurilor, implicarea voluntarilor internaționali și prin conlucrarea cu guvernul, lideri civili, celebrități, profesori și alți membri ai societății civile, contribuie la promovarea valorilor democratice și oferă sprijin nu doar pentru schimburile culturale, dar și pentru bunăstarea unor anumite categorii de oameni ceea ce, la fel, contribuie substanțial la afirmarea imaginii pozitive a statului.

• Diplomații și activitatea acestora. Astfel, în cadrul UNICEF, o contribuție bănească considerabilă o au membrii corpului diplomatic care promovează activități caritabile. "Fondul Ambasadorilor pentru conservarea culturii" participă direct, cu susținerea guvernului SUA, la păstrarea monumentelor istorice și a tradițiilor atât la nivel statal, cât și internațional, promovând ideea multiculturalismului și importanța fiecărei națiuni din perspectiva coloritului său specific. O altă modalitate de manifestare a puterii soft o constituie activitatea programului "Arta în ambasade", care promovează specificul național prin intermediul expozițiilor, comisiilor și schimburilor interculturale.

Politicile culturale ale SUA sunt o formă recentă atribuită politicilor publice prin care statul își crează imaginea pe arena internațională și încearcă să se promoveze ca un actor interesant pentru societatea internațională prin perspectivele și oportunitățile pe care le poate oferi.

Documentul UNESCO *"Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions"* [4] reprezintă un punct de reper pentru crearea politicilor culturale interne și externe a SUA. Acestea au scopul de a nu permite umanității să dea

uitării anumite valori specifice atât națiunii americane, cât și ale altor state, pentru a conserva patrimoniul internațional și de a demonstra susținerea multiculturalismului. Deși nu există un cadru legal bine definit la etapa actuală, orice activitate a puterii *soft* americane este orientată spre promovarea valorilot culturale, fiind reglementată de acorduri, înțelegeri bilaterale cu alte state.

Unul din vectorii *soft power* a SUA este dezvoltarea și menținerea valorilor democratice în alte state. Acesta a primit cea mai mare distribuție în țările CSI cu un sistem politic tranzitoriu, precum Ucraina, Tadjikistan, Armenia, Kârgâzstan, Uzbekistan. Pentru aceste țări, au fost elaborate programe de finanțare a întreprinderilor de cercetare și producție nepolizate, a întreprinderilor mici și mijlocii. Programele vizau activități în domeniul egalității, dezvoltării ideii societății civile, luptei împotriva comerțului cu sclavi, transparenței guvernului, soluționării diplomatice a situațiilor conflictuale, educației.

Un canal important pentru extinderea culturală a SUA este Hollywoodul, care reprezintă peste 50% din distribuţia filmelor din lume. Popularitatea cinematografiei americane de la începuturile sale a fost folosită de Washington pentru a crea o imagine favorabilă pentru SUA în lume. O trăsătură caracteristică a cinematografiei de la Hollywood o constituie crearea filmelor pe teme sensibile din punct de vedere social, descrierea realităților interne americane. Toate aceste particularități ale cinematografiei, ca parte a culturii americane, și, într-un sens mai larg, a celei globale, au devenit trăsături distinctive ale civilizației contemporane. Un instrument puternic al politicii externe americane este publicitatea, care creează şi dezvoltă o imagine favorabilă a SUA printre consumatorii din întreaga lume.

Pe parcursul întregii istorii de dezvoltare a puterii blânde americane, experții au introdus în practică internațională diverse metode și instrumente efective, printre care enumerăm:

- Crearea mecanismului guvernamental de soft power, activitatea căruia se corelează cu scopul și obiectivele politicii externe a SUA.
- Determinarea clară a auditoriului țintă extern (pentru SUA acesta este elita activă și potențială), spre care sunt îndreptate programe concrete de soft power.
- Evidențierea unor state anumite și regiuni, în care este necesară ”o lovitură” masivă prin intermediul programelor de soft power sau pentru înaintarea noii concepții de politică externă și internă, sau pentru îmbunătățirea imaginii statului.
- Corelarea efectivă și utilizarea programelor de soft power pentru schimbarea culturii politice sau orânduirii sociale a statului extern.
- Nimicirea ideologiei și valorilor dușmănoase prin intermediul unui complex de programe de soft power.

Reieșind din cele menționate, putem indentifica următoarele obiective de politică externă a SUA:

- Îmbunătățirea imaginii SUA printre cel mai activ și influent public.
- Exercitarea influenței asupra elitelor străine, mai ales asupra celor care au drept de decizie.
- Crearea unui climat investituțional și de binefacere a SUA în statele străine.

Fenomenul succesului puterii blânde a SUA constituie obiectul a mai multor discuții. De multe ori, politica externă americană, provocatoare și repulsivă, încalcă nu numai normele eticii interguvernamentale, dar și normele dreptului internațional. În ciuda acestui fapt, acțiunile SUA nu resping masele de oameni. Procentajul tinerilor care doresc să emigreze în SUA, în cautarea unei vieți mai bune, este în creștere. Aspectul atrăgător, și drept consecință emigrarea cadrelor capabile, contribuie favorabil la prosperitatea țării. Această imagine este alcătuită din diverși factori, interni și externi, fiind, în prezent, adânc înrădăcinată în inimile și mințile multora, care aspiră spre ceva mai bun.

Primul lucru care putem să-l remarcăm îl constituie valorile liberale, libertățile pe care SUA le oferă cetățenilor săi. Pentru cetățenii SUA, înțelegerea valorilor general-umane este în strânsă corelație cu istoria lor. SUA sunt o țară a imigranților care au venit pe acest teritoriu pentru a deveni independenți de Marea Britanie. Primii imigranți americani au rupt rezistența indienilor, au cucerit vestul sălbatic, au întemeiat industria progresivă, au zidit zgârie-nori, au creat condițiile de viață cele mai potrivite și continuă astăzi în același spirit. Valorile şi nevoile, formate într-o persoană sub influența diferitelor condiții, au un impact semnificativ asupra percepției oricărui fenomen de activitate vitală, prin urmare impunerea, gestionarea și interpretarea valorilor devine o pârghie importantă de control asupra maselor de oameni. Principiile liberal-democratice ale democrației, libertății, drepturilor omului, legii și proprietății private reprezintă o axiomă, asupră căreia orientându-se, SUA privește lumea și îi poziționează pe restul. Pentru SUA este caracteristică convingerea că ideile și valorile lor sunt bune pentru toată lumea, deoarece reflectă superioritatea experienței americane și succesul unei societăți prospere.

O altă valoare, este ”visul american”, esența căreia constă în ideea că societatea americană este o țară cu posibilități nelimitate, o societate deschisă, în care toată lumea, indiferent de statutul și originea socială, poate să reușească doar bazându-se pe forțele proprii.

O componentă la fel de importantă a puterii blânde americane este cultura populară, care a devenit o parte integrantă a culturii societății americane, a conștiinței sale culturale. Factorii ce au stimulat răspândirea culturii de masă a SUA, sunt:

- răspândirea limbii engleze, ca bază a comunicării internaționale (politica lingvistică);
- predominarea muzicii populare americane în lume;
- liderismul filmelor și serialelor americane;
- exportul produselor și capitalurilor americane, cu popularitate mondială: Coca-Cola, Levi’s, Mc Donalds, Nike, Microsoft etc.

Analiza efectuată confirmă presupunerile că, în prezent, politica puterii *soft* a SUA, de obicei, reacționează la provocările apărute, dar, rareori, le preîntâmpină. În ciuda faptului că, în ultimii ani, acestui tip de politică externă i s-a acordat multă atenție, un sistem perfect pentru implementarea puterii *soft* nu este încă construit. În opinia noastră, în condițiile instabilității și turbulențelor mediului internațional, activitatea de *soft power* a SUA poate fi întârziată pentru mult timp. Cu toate acestea, rezultate în această direcție sunt și putem prevede cu încredere o creștere a eficienței sale.

Soft power SUA reprezintă un instrument independent al politicii externe și include în sine tehnologii informaționale, schimburi educaționale, proiecte în domeniul culturii etc. Ideile lui J.Nye au fost susținute de Casa Albă, fiind utilizate la maxim în multe direcții strategice: politica de modelare a percepției pozitive printre societățile străine, relansarea dialogului politic cu Federația Rusă, Iranul în privința energiei nucleare, consolidarea parteneriatului din regiunea Asia-Pacific, crearea mărcii americane ca țară ale căror acțiuni vizează asigurarea binelui global.

SUA, neavând rezultate imediate prin *soft power*, a decis de a reveni la comunicarea strategică, aceasta reprezentând nimic altceva decât propaganda utilizată în perioada Războiului Rece. Dacă în perioada sec XX, se utiliza metoda monologului, adică SUA și URSS ofereau doar informație fără a interacționa cu publicul, de data aceasta s-a decis utilizarea propagandei prin dialog, prin interacțiune și schimb de informație, ceea ce sporește gradul de acțiune asupra grupului țintă. Propaganda modernă reprezintă, în primul rând, înțelegerea cererii și așteptărilor publicului țintă, care devine un element important în conceptul de soft power. Astfel, în cadrul Administrației, Pentagonului, CIA au fost create direcții în domeniul

Comunicării Strategice (în 2014, a fost adoptată o nouă concepție pentru Diplomația Publică a SUA).

Intensificarea comunicării strategice a dus la modificarea priorităților regionale ale SUA și a publicului țintă. Astfel, schimbul intercultural și educațional a suferit schimbări. Programul Fullbright este destinat doar pentru țările Africii de Nord și statelor care sunt sub influența Federației Ruse. De asemenea, principalii recipienți ai propagandei SUA sunt tinerii arabi și tinerii provinienți din URSS care cunosc limba rusă. Astfel, la etapa actuală, toată propaganda americană este focusată, în mare parte, împotriva terorismului și a Federației Ruse.

Totodată, trebuie să menționăm faptul că puterea *soft* americană este considerată de numeroși cercetători drept cea mai bună din lume. Obiectivele principale ale acesteia se axează pe promovarea principiilor și valorilor societății americane către publicul străin. Pentru realizarea acestor obiective, instituțiile specializate pun accent pe adaptarea mesajului pentru auditorii diferite, cooperarea cu mass-media și realizarea schimbului intercutural dintre studenți, profesori și alte categorii sociale. Politica culturală americană este constituită dintr-o varietate de acţiuni culturale întreprinse în diverse domenii: limbă, religie, educaţie, arte, ştiinţe, divertisment popular şi cultură politică, toate vizând exportul normelor naţionale în străinătate. Astfel, elemente precum reciprocitatea, cooperarea, credibilitatea, informarea și individualitatea, sunt factorii care asigură procesul de realizare a puterii blânde a SUA.

Relaţiile diplomatice între Republica Moldova şi SUA au fost stabilite la 28 februarie 1992. SUA se află în topul donatorilor externi ai Republicii Moldova, iar din 1992, statul american a oferit statului nostru peste un miliard de dolari [14]. Cercetătorii au determinat anul 2014 ca apogeul relațiilor moldo-americane, fiind adoptată o rezoluțiede către Senatul SUA, cu privire la consolidarea legăturilor cu statul moldovenesc şi sprijinirea integrităţii ei teritoriale. Documentul, de asemenea, recomanda și sporirea cooperării în domeniul informaţiilor, sprijin pentru societatea civilă şi mass-media independentă, schimburi culturale şi cetăţeneşti mai frecvente. SUA realizează activitățile de asistență în Republica Moldova, axându-se pe trei piloni esențiali: asigurarea păcii şi securităţii, consolidarea statului de drept şi creşterea economică [13, p.121].

În contextul cultural, încă în anii 1990, relațiile moldo-americane au pus bazele următoarelor tratate[2, p.156]:

- Acordul între Guvernul Republicii Moldova şi Guvernul SUA cu privire la Programul Corpului Păcii al SUA în Republica Moldova (1993);
- Acordul privind cooperarea în domeniul ştiinţei între Guvernul Republicii Moldova şi Asociaţia Internaţională pentru promovarea cooperării în domeniul ştiinţei din statele independente din ex-URSS (1995);
- Acordul între Guvernul Republicii Moldova şi Guvernul SUA cu privire la cooperarea în cadrul programului ”Globe” (1995);
- Acordul de cooperare între Guvernul Republicii Moldova şi Fundaţia SUA în domeniul cercetării şi dezvoltării civile pentru statele independente ale fostei Uniuni Sovietice (2000), etc.

Una dintre instituțiile, implicate în realizarea și dezvoltarea resurselor *soft* americane în condițiile statului nostru, este Ambasada SUA în Republica Moldova [1], care este responsabilă de protejarea și promovarea intereselor americane, stabilirea relațiilor de cooperare cu Republica Moldova, la nivel guvernamental, și neguvernamental. Printre atribuțiile ambasadei, putem evidenția:

- explicarea și susținerea poziției Guvernului SUA în domeniul politicii, economiei, societății și științei;
- informarea Guvernului SUA despre poziția statului moldovenesc în probleme de importanță;

• administrarea unui program complex de asistență, menit să promoveze democrația și economia din statul nostru;

• promovarea vânzării mărfurilor și serviciilor americane în Republica Moldova;

• facilitarea schimbului cultural și educațional între SUA și Republica Moldova.

Ambasada SUA este responsabilă de programele din Republica Moldova. Cerințele de participare, în cadrul acestor programe, pentru cetățenii moldoveni, variază în funcție de specificul programului, dar, totuși, sunt stabilite condiții generale, precum: cetăţenia Republicii Moldova; reşedinţa în Republica Moldova; întoarcerea în ţară după finisarea programului.

Printre programele, administrate de ambasadă, putem evidenția programe de schimb, programe care vizează predarea şi învățarea limbii engleze, programe pentru profesioniştii din industria media, granturi disponibile pentru proiecte legate de promovarea democrației şi reforma justiției, programe culturale şi discuții publice, programul Alumni, precum şi activități desfăşurate în cadrul Centrului de Resurse Americane.

O altă instituție care se ocupă de promovarea intereselor naționale ale SUA prin instrumente soft în Republica Moldova este USAID. Această agenție și-a început activitatea în statul nostru încă din 1992 și, prin intermediul ei, s-a reușit realizarea unui număr impunător de proiecte pentru asigurarea dezvoltării durabile a țării, consolidării instituțiilor democratice din stat. În septembrie 2016, Guvernul SUA, reprezentat de USAID, și Guvernul Republicii Moldova, au semnat câteva acorduri de asistență în susținerea unei guvernări responsabile și a dezvoltării economice a Republicii Moldova [9]. În baza acestor acorduri, USAID a alocat 27 milioane de dolari SUA pentru activități de creare a unui sistem democratic de guvernare mai responsabil și mai eficient și de intensificare a comerțului și investițiilor în sectoarele țintă. Activitățile, legate de bună guvernare, au fost îndreptate spre creșterea implicării cetățenilor în monitorizarea procesului de luare a deciziilor de către guvern, îmbunătățirea transparenței și a responsabilității sistemului judiciar, îmbunătățirea receptivității administrației publice locale la necesitățile cetățenilor și combaterea corupției. Pentru creșterea investițiilor, proiectele au fost focusate pe îmbunătățirea competitivității, a climatului de afaceri și a cadrului legislativ, a accesului la creditare și a practicilor agricole. Beneficiile proiectelor realizate cu susținerea USAID, se cifrează la circa 1,4 miliarde USD [15]. În continuare, la 30 ianuarie 2018, USAID a lansat Programul pentru reforme structurale în Republica Moldova, în valoare de 11,2 milioane USD, care oferă granturi pentru producerea strugurilor de masă, în valoare de până la 600 mii lei.

Putem, astfel, observa eforturile statului american în Republica Moldova pentru consolidarea instituţiilor democratice, consolidarea statului de drept, redresarea economiei, reglementarea conflictului din zona nistreană, iar activitățile USAID contribuie la responsabilizarea guvernului, la stabilirea conexiunii dintre guvern şi cetăţeni, pentru implicarea cetățenilor în procesul de guvernare.

Un program important, oferit statului nostru de către SUA, prin intermediul Corporaţiei Provocările Mileniului, pentru perioada 2010-2015, este programul de asistență „Compact”[13, p.123], fiind cel mai mare program de asistenţă de care a beneficiat Republica Moldova. Prin intermediul acestuia, s-au efectuat investiţii majore în dezvoltarea economiei statului nostru. Un alt program, susținut de către Guvernul SUA este programul *„De la fermier la fermier”,* în care producătorii moldoveni şi-au dezvoltat afacerea, fiind îndrumaţi de experţi americani. Acest program a funcționat în Republica Moldova din 1999 până în 2011. În 2019, a fost anunțată de către USAID relansarea proiectului.

O altă instituțue ce contribuie la promovarea intereselor SUA prin *soft power* în condițiile Republicii Moldova este Corpul Păcii. Prima misiune a Corpului Păcii în statul nostru a fost în 1993, având drept obiectiv acordarea ajutorului profesorilor de limbă engleză în procesul de predare. Din acea perioadă, în Republica Moldova şi-au făcut serviciul de asistenţă cca 1.000 de voluntari americani [2, p.157]. În 2010, Corpul Păcii a acordat Republicii Moldova asistenţă în dezvoltarea agriculturii şi businessului rural, semnând un acord cu Ministerul Agriculturii şi Industriei Alimentare pe 5 ani, până în anul 2015. Se prevedea că, în această perioadă, în ţara noastră, vor activa circa 75 de voluntari [2, p.157]. În continuare, Corpul Păcii SUA în Moldova a anunțat un concurs de selectare a organizaţiilor partenere pentru a colabora cu voluntarii americani din Programul Dezvoltare Comunitară şi Organizaţională, în perioada 2017-2019, scopul fiind susținerea societății civile și administrației publice locale în vederea dezvoltării comunitare durabile în Moldova [5].

Încă un mecanism *soft power* al SUA în Republica Moldova, destinat pentru promovarea unui dialog deschis și schimbl intercultural între statul nostru și cel american, îl constituie Centrul ”America House”, inaugurat în 2018. Destinația acestuia este de a contribui la desfăşurarea a mai multor proiecte de schimb cultural, educaţional şi dezvoltare profesională.

Este de remarcat și Fondul Ambasadorilor pentru Conservare Culturală care, prin intermediul Departamentul de Stat al SUA, oferă finanţare directă, sub formă de granturi mici, pentru conservarea patrimoniului din alte ţări. Începând cu 2001, acesta a acordat granturi cu scop de conservare culturală pentru șapte proiecte din Moldova [6]. Unul din proiecte a fost ”Comorile trecutului”, la Muzeul Național de Istorie a Moldovei, valoarea totală fiind de 36,400 dolari SUA.

R.Rusu și E.Josan, realizând un studiu amplu, privind *soft power* a SUA în cooperarea cu Republica Moldova, consideră necesare următoarele acțiuni[13, p. 125]:

- sistematizarea instrumentelor soft power ale SUA apropiate pentru diplomația Republicii Moldova;
- revizuirea bugetului MAEIE pentru găsirea resurselor corespunzătoare materiale și umane pentru dimensiunile puterii soft în condițiile Republicii Moldova, chiar dacă resursele folosite de către statul american sunt incomparabile cu potențialul actual al statului nostru;
- intensificarea legăturilor cu oficialii SUA, în vederea asimilării celor mai bune practici de soft power.

Reieșind din cele expuse mai sus, putem formula următoarele **concluzii**:

La etapa actuală, într-o lume globalizată, puterea blândă a unui stat prezintă o valoare mai mare decât puterea militară. Cercetătorii au constatat că concepția ”*soft power*”, fiind creatoare de o imagine atractivă a țării, factor intern și extern de coeziune socială și mijloc de ameliorare a situației statului, poate fi mult mai eficientă, decât consolidarea potențialului *hard*. Puterea blândă asigură statului nu numai un profit financiar, dar și un efect de lungă durată.

Diplomația SUA se bazează pe toate tipurile de diplomație, *soft power* acționând ca un mecanism unificator în ele. Prin intermediul acestuia, SUA a răspândit pretutindeni elemente ale culturii americane care, prin complexitatea și accesibilitatea sa, a fost implementată în contextul noilor tipuri de cooperare în lume, iar multe dintre state au adaptat-o la realitățile proprii. Drept consecință, apare ideea de exclusivitate națională și a unei misiunii deosebite a SUA în lume, fapt care influențează asupra răspândirii valorilor americane și asupra relațiilor sale cu alte state.

Puterea blândă, bazându-se pe reputație, dar și pe atractivitate ideologică, culturală și instituțională a statului, nu înlocuiește diplomația tradițională, ci o completează, prin acordarea ajutorului la pregătirea terenului pentru evenimente oficiale în contextul politicii externe. În acest context, sarcina prioritară a guvernelor statelor ar trebui să fie utilizarea resurselor puterii *soft*

pentru a spori eficiența activităților de politică externă ale statului și promovarea intereselor sale naționale pe arena internațională. Guvernul și diplomația publică a Republicii Moldova, de asemenea, se confruntă, în prezent, cu realizarea acestei misiuni.

Guvernul SUA acordă o atenție deosebită instrumentelor *soft power*, implementate atât de agențiile guvernamentale, cât și de un număr mare de organizații comunitare și indivizi, având drept scop reducerea la minim a gradului de nemulțumire socială, dar și modelarea unei imagini pozitive externe a statului, care este învestit cu o misiune specială de salvare a lumii. Totodată, SUA se străduie să ducă o politică activă împotriva amenințărilor la adresa imaginii statului, adaptându-se la circumstanțele contemporane și atenuând situațiile incomode care apar inevitabil în contextul dialogului internațional. În contextul puterii blânde, mesajul principal al SUA este adresat publicului larg, având o anumită strategie pentru fiecare popor.

Instrumentele soft au o influență comunicațională externă asupra atenuării reacției internaționale negative, provocată de o serie de crize, originare din economia SUA. Fundamentul economic al *soft power* a SUA îl reprezintă fondurile, care furnizează resurse importante materiale pentru realizarea politicii culturale externe. De asemenea, fondurile au devenit una dintre cele mai importante pârghii politice și economice de lucru ale elitei globale pe teritoriul SUA. Acestea reprezintă baza unei rețele extinse de instituții de cercetare și educaționale, în special, în analiza relațiilor internaționale, care asigură condiții pentru determinarea cursului de politică externă a SUA pe termen lung.

Elementul cheie al puterii *soft* a SUA îl constituie formarea complexă a unei imagini pozitive a statului, iar participarea activă a statului american la rezolvarea problemelor globale ale contemporaneității, sporește efeciența puterii *soft* în lume. Totodată, remarcăm faptul că, odată cu formarea unei lumi multipolare, cauzată de amplificarea economică și politică a UE și Chinei, SUA va trebui să accelereze crearea unui sistem de izolare informațională a acestor centre de putere. SUA va continua lupta pentru spațiile de comunicare strategică, prin diferite metode de manipulare și atracție, iar, în viitorul apropiat, puterea militară și economică a statului american va deveni tot mai dependentă de factorii culturali și informaționali. În acest context, considerăm că una din sarcinile principale ale SUA o constituie prevenirea dominării în Eurasia a oricărei puteri ostile, fapt ce implică în mod inevitabil utilizarea instrumentelor *soft power* în politica externă a statului, pentru a exercita o influență indirectă asupra potențialilor aliați și concurenți ai SUA.

În ceea ce privește implementarea instrumentelor de *soft power* a SUA în condițiile Republicii Moldova, trebuie să remarcăm deschiderea SUA spre oferirea unor şanse reale pentru cunoaşterea și valorificarea realizărilor naţiunii americane. Reieșind din faptul că SUA constituie o supraputere pe arena internațională, construirea unui parteneriat strategic între Republica Moldova și statul american ar avea o relevanță deosebită în rezolvarea mai multor probleme cu care se confruntă statul nostru, de exemplu integritatea teritorială, integrarea europeană, democratizarea societății.

Statul american are o experiență mai bogată și mai reușită în utilizarea puterii *soft*, de aceea Republica Moldova, ar trebui să ”adopte” anumite aspecte ale acțiunii blânde în politicile sale. Credem că Republica Moldova dispune de un potențial de *soft power*, dar, în contextul actual, este important ca să nu facă risipă de el și să nu-și submineze reputația prin acțiuni greșite din partea guvernării.

Bibliografie:

1. Ambasada SUA în Moldova. https://md.usembassy.gov/ro/embassy-ro/chisinau-ro/

2. CEBOTARI, S., CĂLDARE, G. Politica externă a Republicii Moldova: Note de curs. - Chişinău: CEP USM, 2018. 370 p.

3. COLOMBANI, J-M. Nous sommes tous Américains. In: Le Monde, 23.05.2007. https://www.lemonde.fr/idees/article/2007/05/23/nous-sommes-tous-americains_913706_3232.html

4. Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions 2005. http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=31038&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

5. Corpul Păcii SUA în Moldova anunţă concurs de selectare a organizaţiilor partenere pentru a colabora cu voluntarii americani. https://www.cntm.md/ro/news/corpul-p%C4%83cii-sua-%C3%AEn-moldova-anun%C5%A3%C4%83-concurs-de-selectare-organiza%C5%A3iilor-partenere-pentru

6. Fondul Ambasadorilor pentru Conservare Culturală. http://www.allmoldova.com/ru/news/romana-fondul-ambasadorilor-pentru-conservarea-culturala-solicitare-de-proiecte-pentru-anul-2016

7. GALLAROTTI, G. Soft Power: What it is, why it's Important, and the Conditions Under Which It Can Be Effectively. Wesleyan University WesScholar, January 2011. https://wesscholar.wesleyan.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1056&context=div2facpubs

8. GRAY, C. Hard power and soft power: the utility of military force as an instrument of policy in the 21st Century. April 2011. https://ssi.armywarcollege.edu/pdffiles/PUB1059.pdf

9. Guvernul SUA și Guvernul Republicii Moldova au semnat acorduri privind dezvoltarea democratică și economică a Moldovei. https://md.usembassy.gov/ro/guvernul-sua-si-guvernul-republicii-moldova-au-semnat-acorduri-privind-dezvoltarea-democratica-si-economica-moldovei/

10. National Security Strategy of the United States of America. December, 2017. http://nssarchive.us/wp-content/uploads/2017/12/2017.pdf

11. NYE, J. Paradox of American Power: Why the World's Only Superpower Can't Go It Alone. Oxford University Press, 2002. 222 p.

12. NYE, J. Soft Power. The Means to Success in World Politics. - New York: Public Affairs, 2004. 193 p.

13. RUSU, R., JOSAN, E. Promovarea resurselor soft power în relația dintre Statele Unite ale Americii şi Republica Moldova. În: Administrarea Publică, nr.3, 2016, p.119-125.

14. Un bilanț al relațiilor moldo-americane, de Ziua Independenței Statelor Unite. 04 iulie 2017. https://moldova.europalibera.org/a/relatiile-moldo-americane-25-de-ani/28595698.html

15. USAID este unul dintre principalii parteneri pentru dezvoltarea Moldovei. 08 mai 2018. http://www.old.businessclass.md/news/odnim_iz_osnovnih_partnerov_po_razvitiyu_moldovi_yavlyaetca_usaid/?lg=ro

16. ZAKARIA, F. The Future of Freedom: Illiberal Democracy at Home and Abroad. - Ney York, London: W. W. Norton Company, 2007. 301 p.

17. БОНДАРЕНКО, А. «Мягкая сила» и «управляемый хаос» - инструменты современной мировой политики. https://www.hse.ru/data/2014/10/20/1099151960/%D0%A2%D0%B5%D0%BC%D0%B0%202%20%D0%9C%D1%8F%D0%B3%D0%BA%D0%B0%D1%8F%20%D1%81%D0%B8%D0%BB%D0%B0.pdf

18. БРАТЕРСКИЙ, М., СКРИБА, А. Концепция «мягкой силы» во внешнеполитической стратегии США. В: Вестник международных организаций, т.9, №2, 2014, с.130-144.

19. Глобальный рейтинг «мягкой силы» 2018: возросла степень вовлеченности Китая в международные дела. http://russian.china.org.cn/exclusive/txt/2018-07/13/content_57815111.htm

20. КАРПУШИНА, М. «Мягкая сила» как инструмент внешней политики США. -Екатеринбург, 2018. http://elar.uspu.ru/bitstream/uspu/9313/2/Karpushina.pdf

21. РУСАКОВА, О.Ф. Концепт «мягкой силы» (soft power) в современной политической философии. В: Научный ежегодник института философии и права Уральского отделения РАН, №10, 2010, с.173-192.

22. ТИМОШЕНКО, И. Американская модель культурной дипломатии на примере «soft power». В: Научно-методический электронный журнал «Концепт», Т. 37, 2017, с.160-164. https://e-koncept.ru/2017/771262.htm

23. ФИЛИМОНОВ, Г. Актуальные вопросы формирования российского потенциала «мягкой силы». В: Вестник РУДН, серия Политология, 2012, №1, с.67-82.

24. ФИЛИМОНОВ, Г. К вопросу об истории внешней культурной политики США. В: Вестник Российского университета дружбы народов, серия: Международные отношения, №4, 2011, с.89-96.

24.03.2020

CZU 321.7
DOI 10.5281/zenodo.3921884

DEMOCRAȚIA ATENIANĂ: DEMOCRAȚIA „FAȚĂ ÎN FAȚĂ" SAU PRIMUL EXERCIȚIU DEMOCRATIC

Pantelimon VARZARI
doctor habilitat în științe politice, profesor universitar
Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere", Republica Moldova
e-mail: *pamonv_ri@mail.ru*
https://orcid.org /0000-0003-4151-1897

În acest articol sunt examinate unele subiecte ce țin de viziunea vechilor greci asupra polis-ului, apariția democrației (clasice) ateniene și trecerea de la democrația greacă la democrația (republicană) romană. Se susține ideea că în analiza evoluției fenomenului democratic se remarcă o succesiune logică de etape distincte – de la democraţia antică, la democraţia modernă și, în fine, la democraţia viitorului. O atenție deosebită se acordă viziunii grecilor antici asupra cetății, pentru că orașul-stat, fiind o formă de organizare specifică Greciei Antice, îndeplinea mai multe roluri – militar, politic, economic și religios. Însă principala funcție era cea politică, reprezentată prin anumite instituții de conducere ale locuitorilor polis-ului.

Se arată că acest concept de democraţie a fost creat pentru a descrie o realitate aflată în evoluţie, un tip de cetate-stat în care corpul cetăţenesc se guverna singur. Atena, de fapt, nu era singura democraţie a lumii antice greceşti, dar ea s-a manifestat cel mai plenar prin stabilitate şi durabilitate circa două secole. Ţinând cont de faptul că momentele de glorie ale democrației (clasice) ateniene cuprind trei figuri marcante – Solon, Clistene și Pericle, se identifică și, în același timp, se descriu instituțiile acestei democrații. Se ajunge la concluzia că polis-ul atenian viza o interrelaţionare sistemică între stat şi societate, iar participarea la guvernare a cetăţenilor-guvernatori presupunea ca poporul (demos-ul) să se angajeze în funcţii legislative şi juridice.

Cuvinte-cheie: *democrația ateniană, democrația „față în față", orașul-stat, polis-ul atenian, demos-ul atenian, instituții democratice grecești, democrația republicană romană, instituții democratice romane, democrația clasică.*

ATHENIAN DEMOCRACY: FACE-TO-FACE DEMOCRACY OR THE FIRST DEMOCRATIC EXERCISE

This article examines some issues related to the visions of the ancient Greeks on the polis, the emergence of (classical) Athenian democracy and the transition from Greek democracy to Roman (republican) democracy. It supports the idea that in the analysis of the evolution of the democratic phenomenon, a logical succession of distinct stages is noticed - from ancient democracy, to modern democracy and, finally, to the democracy of the future. Particular attention is paid to the understanding of the ancient Greeks on the fortress, because the city-state, being a form of organization specific to Ancient Greece, fulfilled several roles - military, political, economic and religious. But the main function was the political one, represented by certain leading institutions of the inhabitants of the polis.

It is shown that the concept of democracy was created to describe an evolving reality, a type of city-state in which the citizens govern themselfs. The Athens was, in fact, not the only democracy of the ancient Greek world, but it manifested itself most fully through its stability and durability for about two centuries. Considering that the glory moments of the (classical) Athenian democracy comprise three prominent figures - Solon, Clistene and Pericle, the institutions of this democracy are identified and at the same time described. It is concluded that the Athenian polis aimed at a systemic interrelation between the state and society, andthe participation in the governance of the citizen-governors assumed that the people (the demos) would engage in legislative and legal functions.

Keywords: *Athenian democracy, „face to face" democracy, city-state, Athenian polis, Athenian demos, Greek democratic institutions, Roman republican democracy, Roman democratic institutions, classical democracy.*

DÉMOCRATIE ATHÉNIENNE: DÉMOCRATIE " FACE À FACE" OU LE PREMIER EXERCICE DÉMOCRATIQUE

Cet article examine certaines questions liées aux visions des anciens Grecs sur la polis, l'émergence de la démocratie athénienne (classique) et la transition de la démocratie grecque à la démocratie Romaine (républicaine). Il soutient l'idée que dans l'analyse de l'évolution du phénomène démocratique, une succession logique d'étapes distinctes est remarquée - de la démocratie ancienne à la démocratie moderne et, enfin, à la démocratie de l'avenir. Une attention particulière est accordée à la compréhension des anciens Grecs sur la forteresse, parce que la cité-État, étant une forme d'organisation spécifique à la Grèce antique, a rempli plusieurs rôles - militaires, politiques, économiques et religieux. Mais la fonction principale était la politique, représenté par certaines grandes institutions des habitants de la cité.

Il est démontré que le concept de démocratie a été créé pour décrire une réalité évolutive, un type de cité-État dans lequel les citoyens se gouvernent eux-mêmes. L'Athènes n'était en fait pas la seule démocratie du monde grec antique, mais elle s'est manifestée le plus pleinement par sa stabilité et sa durabilité pendant environ deux siècles. Considérant que les moments de gloire de la démocratie athénienne (classique) comprennent trois figures éminentes - Solon, Clistene et Pericle, les institutions de cette démocratie sont identifiées et en même temps décrites. Il est conclu que la Politique athénienne visait une interrelation systémique entre l'état et la société, etla participation à la gouvernance des citoyens-gouverneurs a supposé que le peuple (les démos) s'engagerait dans des fonctions législatives et juridiques.

Mots-clés*: démocratie athénienne, démocratie "face à face", cité-État, polis Athéniennes, démos Athéniennes, institutions démocratiques grecques, démocratie républicaine Romaine, institutions démocratiques romaines, démocratie classique.*

АФИНСКАЯ ДЕМОКРАТИЯ: ДЕМОКРАТИЯ „ЛИЦОМ К ЛИЦУ" ИЛИ ПЕРВАЯ ДЕМОКРАТИЧЕСКАЯ ПРАКТИКА

В этой статье рассматриваются некоторые темы, касающиеся видения древних греков о полисе, появления афинской (классической) демократии и перехода от греческой демократии к римской (республиканской) демократии. Утверждается, что в анализе эволюции демократического феномена выделяется логическая последовательность различных ее этапов – от античной демократии до современной демократии и, наконец, до демократии будущего. Особое внимание уделяется видению древних греков на город, поскольку город-государство, являясь формой организации, характерной для Древней Греции, выполняло несколько ролей – военную, политическую, экономическую и религиозную. Но основной функцией была политическая, представленная определенными управленческими институтами жителей полиса.

Показано, что эта концепция демократии была создана для описания развивающейся реальности, типа крепости-государства, в котором гражданский корпус самоуправлялся. Афины, на самом деле, не была единственной демократией древнегреческого мира, но она проявила себя наиболее полно благодаря ее стабильности и долговечности около двух столетий. Принимая во внимание тот факт, что моменты славы афинской (классической) демократии составляют три выдающихся фигуры – Солон, Клистен и Перикл, в статье идентифицируется и в то же время описываются институты этой демократии. Делается вывод, что афинский полис нацелен на системную взаимосвязь между государством и обществом, а участие в управлении гражданами-губернаторами предполагало, что народ (демос) будет занимать законодательные и юридические функции.

Ключевые слова: *афинская демократия, демократия „лицом к лицу", город-государство, афинский полис, афинский демос, греческие демократические институты, римская республиканская демократия, римские демократические институты, классическая демократия.*

Literatura de specialitate înregistrează în problema dezvoltării istorice a democraţiei o succesiune logică de etape distincte: *democraţia antică*, *democraţia modernă* şi *democraţia viitorului*. Acest demers este susținut de politologii francezi (de exemplu, Ol.Nay, Év.Pisier ș.a.) și de cei români (cum ar fi R.Tantau sau A.Gorun). Gânditorii din Antichitate (Aristotel, Platon, Polybius și Cicero), protagoniștii din epoca medievală şi din perioada modernă (N.Machiavelli, Ch.Montesquieu, J.-J.Rousseau, J.Bentham, J.St. Mill, B.Constant şi A. de Tocqueville), dar și cercetătorii din sec.XX (M.Weber, H.D.Lasswell, T.Parsons, R.Aron, R.A.Dahl ş.a.) au supus cercetării multiaspectuale fenomenul democratic, elaborările lor devenind clasice. Din perspectivă filosofică (K.R.Popper ş.a.), economică (Fr.A.Hayek ş.a.) şi politologică (R.Dahrendorf, R.A.Dahl, A.Lijphart, S.P.Huntington, G.Sartori, A.Toffler ș.a.) au fost formulate mai multe argumente în favoarea superiorităţii democraţiei ca instituţie și sistem de guvernare funcțional, au fost descrise avantajele, dezavantajele și limitele democrației în cadrul instituțional de funcționare, paradoxurile și provocările democrației contemporane, s-a încercat justificat să se prognozeze viitoarele evoluții ale democratizării ca proces în contextul multitudinii de probleme și provocări cu care se confruntă societatea contemporană.

În ultimul nostru studiu am făcut referire la unele probleme ale fenomenului democratic de pe pozițiile istoriei gândirii politice [31]. În cele ce urmează propunem o analiză asupra unor subiecte ce țin de: viziunea vechilor greci asupra *polis*-ului, apariția democrației (clasice) ateniene și trecerea de la democrația greacă la democrația (republicană) romană.

Cetatea în viziunea greacă

Grecia Antică a inventat politica drept artă a gestionării afacerilor cetății. Vechii greci mai creează și sistemele de conducere – oligarhic și democratic, promovând individualismul și drepturile civice și încearcă să edifice statul, cetatea-*polis*, ca exponent al intereselor cetățenilor pe baze raționale. *Polis*-ul era locul discuţiilor critice, simbolizând funcţionalitatea interrelaţionată a cetăţii. Procesualitatea care s-a dezvoltat în *polis*-ul atenian a vizat puterea de a comanda, de a conduce, respectiv, puterea şi datoria individului de a se supune, participând activ la treburile cetății. Tocmai de aceea, acest tip de democraţie – *democrația directă*, a fost numit uneori și *participativă* [1, p.7].

Etimologic *polis*-ul grecesc însemna *cetate*, *stat*, iar derivațiile acestuia *politeia – constituție*, *regim politic*, de aici latinescul *res publica – lucrul domeniului public*. Oraşul-stat (*polis*)[2], formă de organizare specifică Greciei Antice, îndeplinea mai multe roluri – militar, politic, economic şi religios, principala funcție fiind totuși cea politică, reprezentată prin anumite instituții (politice) de conducere ale locuitorilor grupați în *philai*/triburi și *fratrii*. **În lumea grecească exista un număr neprecizat de asemenea state.** Începând din sec. IX-VIII î.Hr. apar și se dezvoltă circa 200 de *polis*-uri (cele mai cunoscute fiind Milet, Chios, Samos, Sparta, Argos, Corint, Teba, Delfi, Atena, Megara etc.), după care a urmat marea colonizare greacă (sec. VIII-VI î.Hr.)[3]. După alți autori, în acest areal au existat peste 1.000 de *polis*-uri [4] sau chiar peste 1.500 [5].

De altfel, este deja cunoscut faptul că pe litoralul dobrogean al Mării Negre, grecii au întemeiat în sec. VII-VI î.Hr. patru colonii: *Histia/Istria* și *Tomis/Constanța* de către Milet (coasta egeeană a Turciei asiatice), *Callatis/Mangalia* de către Heracleea Pontică (coasta pontică a Turciei asiatice) și, respectiv, *Dionysopolis/Balcic* (Cadrilater/Bulgaria) de către mai multe metropole. Amintim că în prima parte a dominației romane în Dobrogea (sec. I-III d.Hr.), aceste orașe, împreună cu *Messembria/Neseber* (Bulgaria) și *Apollonia/Sozopol* (Bulgaria), au format *Koinon Pontou* (Comunitatea Pontică). Asociația a fost compusă inițial din cinci localități, fiind o *Pentapolis*, și apoi din șase orașe, adică o *Hexapolis*[4].

Se pare că pe la mijlocul sec. VI î.Hr. a apărut prima formă de guvernare democratică în Chios, deși s-au afirmat și altele, fiecare cu propriile lor particularități și trăsături specifice, însă Atena se remarcă drept punctul cel mai de sus al acestei dezvoltări democratice [6, p.28]. În sec. al VIII-lea î.Hr. toate oraşele şi târgurile greceşti din regiunea Attica intră sub autoritatea Atenei, care devine hegemonul zonei. La început, Atena a fost condusă de un rege, dar puterea sa a fost îngrădită de *eupatrizi* (oameni bogaţi, aristocraţi). În sec. al VII-lea î.Hr. regele a fost înlocuit cu un *Colegiu al celor 9 arhonţi*, aleşi anual, rolul principal avându-l *arhontele eponim*. Au fost create noi instituţii: *Areopagul* (organ de judecată şi control) şi *Adunarea Poporului* (*Ecclesia*), care se întrunea în *Agora* (*Piața Publică*). Marea masă a populaţiei forma *demos*-ul (oamenii de rând, cetățenii liberi).

Opusă Atenei ca model politic a fost cetatea Sparta, care avea un regim aristocratic. Statul spartan a fost creat în sec. al VIII-lea î.Hr, iar cel care a stabilit modul de organizare al instituţiilor a fost Lycurg. Astfel, Sparta era condusă de doi regi, care erau consideraţi şefi militari supremi şi mari preoţi, ajutaţi de un *Sfat al bătrânilor* (*gerusia*) şi de *Adunarea Poporului* (*Paella / Ecclesia*), care era alcătuită din spartanii majori. Organul cel mai important al statului spartan era *Colegiul celor 5 efori*, care avea drept de control asupra tuturor activităţilor[7]. Fiind un stat militarist aristocratic, Sparta şi-a impus în sec. al IV-lea î.Hr dominaţia asupra majorităţii oraşelor din Peninsula Peloponez.

Există astfel două modele principial diferite de înțelegere a politicii la nivelul cetății. Ele se fundamentează pe o înțelegere specifica a conceptului de libertate [8]. *Modelul statului Spartan*, organizat pe principii militare, concepe libertatea ca pe un drept colectiv. Individului nu îi este recunoscută niciun fel de libertate, pentru că membrii cetății nu au efectiv o viață privată (în Sparta, spre exemplu, educația în comun începea de la vârsta de 7 ani). Deja *modelul Atenei* este caracterizat de o viziune mai individualistă a conceptului de libertate. Ca stat cu o puternica tradiție comercială influențat de viața maritimă, Atena recunoaște fiecărui cetățean o libertate individuală.

Prin urmare, formele manifestării cetății grecești sunt foarte diverse. În vreme ce Sparta este dominată de o aristocrație conservatoare, Atena a fost adesea spațiul unei democrații civice care a dat naștere unei vieți intelectuale și culturale remarcabile. Această viață a atins cea mai înaltă cotă și prestigiul maxim în *epoca lui Pericle*(sec. V. î.Hr.).

Cetatea eraunitatea fundamentală a organizării politice în Grecia Antică.Timp de peste un secol şi jumătate democraţia ateniană a fost suficientă şi eficientă în privinţa conducerii treburilor publice ateniene. Era considerată un fel de panaceu care asigura prosperitatea tuturor cetăţenilor şi, mai ales, egalitatea în faţa legii (*izonomie*,gr. *isos* – la fel, asemenea, egal și *nomos*– normă, regulă,termen folosit în democrația ateniană pentru a desemna egalitatea cetățenilor în fața legii). Dar, odată cu declanşarea războiului împotriva Spartei, regimul democratic al Atenei a degenerat într-o formă de tiranie care a condus la desconsiderarea, în esenţa ei, a acestei forme de guvernare. Drept urmare, influenţa disputelor şi discuţiilor politice asupra regimurilor politice în *cetatea elenă* a fost direcţionată într-un mod practic şi formal de câteva considerente legate de necesitatea democraţiei ca formă de organizare[1, p.8].

În viziunea greacă, o ordine democratică ar trebui să satisfacă şase cerinţe:

1) cetăţenii trebuie să aibă interese îndeajuns de armonioase încât să acţioneze în numele binelui general, care nu se află într-o contradicţie evidentă cu scopurile şi interesele lor personale;

2) cetăţenii trebuie să fie foarte omogeni în privinţa caracteristicilor care, altfel, ar duce la conflicte politice şi dezacorduri flagrante asupra binelui public. Nici un stat nu ar putea spera să devină un polis bun dacă

cetăţenii săi ar fi inegali în ceea ce priveşte resursele lor economice şi disponibilitatea timpului liber ori dacă ar adera la religii diferite, ar vorbi limbi diferite, s-ar deosebi în mod semnificativ ca educaţie sau, dacă ar aparţine unor rase, culturi sau grupuri etnicediferite;

3) numărul cetăţenilor trebuie să fie destul de mic, ideal chiar mai mic decât 40.000.Dimensiunile reduse ale polis-ului sunt necesare din mai multe motive: ca să evite lipsa de armonie rezultată din extinderea hotarelor ce presupune includerea unor popoare de limbi șireligii diferite, ca cetăţenii să-şi cunoască bine oraşul şi concetăţenii, prin observaţie, experienţă şi discuţii prin care să înţeleagă binele comun;

4) cetăţenii trebuie să se poată strânge laolaltă pentru a hotărâ în mod direct legile şi direcţiile politice ale polis-ului;

5) participarea cetăţenilor nu era limitată doar la întrunirile Adunării Populare. Ea includea şi participarea activă la administrarea oraşului și 6)polis-ultrebuie să rămână pe deplin autonom. Legile, confederaţiile şi alianţele ar putea fi uneori necesare apărării sau războiului, dar nu trebuie lăsate să afecteze autonomia fundamentală a statului-cetate, nici suveranitatea Adunării din cadrul statului respectiv. Fiecare cetate trebuie să fie autonomă nu numai politic, ci şi economic, şi militar [9].

Unii autori admit ideea că existau totuși la vremea respectivă totuși câteva principii elementare ale democrației grecești:

1) isonomia, egalitatea în fața legii, legea fiind aceeași pentru toți;

2) isocratia, egalitatea politică a tuturor cetățenilor, accesul egal la guvernare;

3) isegoria, libertatea de opinie, și

4) guvernarea prin vot direct, suveranitatea persoanei nu poate fi delegată, ea trebuie să fie exercitată de fiecare cetățean[8].

Pentru asigurarea democrației (în înțelesul grec al termenului) exercitarea funcției publice era limitată la un an, demnitățile erau colegiale (spre deosebire de Republica Romană unde existau ierarhii, un *cursum honorum*) și, in vederea protejării echilibrului democratic, se putea recurge la ostracism (formă de judecată a *Adunării Poporului*, în vechea Atenă, prin care un cetățean, considerat primejdios pentru libertatea și securitatea regimului, era exilat temporar).

Atena**,** cel mai mare polis care se autoguverna, se dovedeşte a fi cel mai potrivit exemplu de oraş-stat democratic. De-a lungul celei mai mari părţi din a doua jumătate a sec. al V-lea î.Hr., perioadă cunoscută ca *Vârsta de Aur a Atenei*, atenienii îşi considerau polis-ul ca fiind o democraţie. Nu toţi au acceptat de bunăvoie această stare de lucruri, dar cei care au făcut-o se pare că au aderat cu entuziasm la democraţie. Cuvintele atribuite lui Pericle (din *Onoratia* Funerara/ *Discursul funerar*)[10], evidenţiază acest lucru: „Forma noastră de guvernământ nu rivalizează cu instituţiile altora. Nu îi copiem pe vecinii noştri, ci suntem un exemplu pentru ei. Este adevărat că suntem numiţi o democraţie, deoarece administraţia se află în mâinile celor mulţi, şi nu ale celor puţini. Dar în timp ce legea asigură dreptate egală tuturor în disputele lor particulare, este recunoscută şi cerinţa de a fi cel mai bun; şi atunci când un cetăţean se distinge în vreun fel, el este preferat pentru funcţii publice nu ca un privilegiu, ci ca o răsplată a meritului său. Sărăcia nu este o piedică, dimpotrivă, un om poate aduce beneficii ţării sale[polis]oricât de obscură ar fi condiţia sa"[11, p.36].

Onoratia Funerara (reprodus de către istoricul grec Tucidide în „Istoria războiului peloponesiac") mai sugerează și o altă distincţie de mare însemnătate pentru atenieni, aceea între cetăţenii interesaţi de treburile publice (polites) şi persoanele care îşi urmăreau doar propriul interes (idiotes) în Atena: „Un cetăţean atenian nu neglijează statul [polis-ul], deoarece el are grijă de propria sa gospodărie; şi chiar şi aceia dintre noi care sunt implicaţi în afaceri au o foarte bună idee despre politică. Numai noi privim un

bărbat care nu este interesat în problemele publice, nu ca fiind un caracter dăunător, ci unul fără de folos; şi dacă puţini dintre noi iniţiază o politică, noi cu toţii o judecăm temeinic"[11, p.37], adică democrația glorifică interesul general care primează asupra intereselor individuale.

Apelând din nou la *Onoratia* Funerara, putem observa care erau valorile politice ale Atenei democratice. Puterea este deţinută de cetăţeni, cei care sunt egali în faţa legii şi care au acces liber la funcţiile publice. Pentru a înţelege însă modul de organizare a vieţii politice a *polis*-ului atenian trebuie ştiut faptul că pentru greci „om" şi „cetăţean" însemna exact acelaşi lucru, la fel cum participarea la viaţa din *polis,* din cetate, înseamnă „a trăi". Omul se defineşte, în specificitatea sa, prin faptul că face parte dintr-o comunitate. Te împlineşti ca om, considera atenianul, în măsura în care eşti un cetăţean virtuos. De aceea, „toți cetățenii, arată David Held, profesor de științe politice și sociologie la *Open University* din Marea Britanie, se întâlneau să dezabtă, să hotărască şi să promulge legea. Principiul de guvernare era principiul unui mod de viață: *participare directă*"[6, p.32]. Pericle este cât se poate de explicit când, în *Discursul funerar*, spune că atenianul care nu se interesează de politică, de viaţa publică, e tratat de restul comunităţii nu ca un individ egoist ce trebuie lăsat să-şi vadă doar de interesele sale, ci ca o persoană străină de cetate şi societate, periclitându-şi, astfel, statutul de cetăţean cu drepturi politice.

Pentru democraţia ateniană şi mai semnificativ era un alt aspect al noţiunii de cetăţenie. Pentru a fi cetăţean, individul trebuia să fie adult, liber, bărbat atenian. Femeile, străinii rezidenţi şi sclavii (care formau majoritatea populaţiei) erau cu toţii excluşi de la viața cetății. De fapt, numai unul din 10 locuitori ai Atenei era cetăţean. Din punctul de vedere al epocii noastre, democraţia ateniană poate fi numită cu greu democraţie. De fapt, democraţia ateniană asigura o protecţie redusă a drepturilor „minorităţilor". Toţi cetăţenii erau egali în faţa legii, dar aceasta nu însemna că oricare cetăţean era liber să-şi exprime părerile, oricât de nepopulare ar fi fost acestea. Adunarea ateniană îndepărta uneori din Atena, temporar, cetăţenii, fără proces şi chiar fără a li se aduce acuzaţii legale, numai pentru că majoritatea adunării considera aceşti cetăţeni ca reprezentând un pericol pentru polis. Aceasta era practica ostracizării, numită astfel după scoica sau ciobul (ostrakon) pe care cetăţenii Atenei scriau numele celor pe care doreau să-i îndepărteze.

Uneori, pedeapsa pentru susţinerea unor vederi nepopulare era şi mai dură. Cunoaştem aceasta mai ales prin cazul lui Socrate (469–399 î.Hr.), filosoful care a fost acuzat de impietate religioasă şi de coruperea morală a tinerilor Atenei. El a fost judecat, acuzat şi condamnat la moarte prin otrăvire. Astfel, Atena, prima democraţie, menționează politologii americani Terence Ball şi Richard Dagger, a creat primul martir al libertăţii de gândire şi de exprimare[11, p.39], iar istoricul şi filologul elenist elveţian André Bonnard cataloga civilizaţia greacă „sălbatic de masculină", întrucât a lipsit femeile de participarea la viaţa cetăţii [12]. În propria sa ţară, citată ca exemplu de democrație, n-a acordat drept de vot femeilor decât în 1971, iar Noua Zeelandă a fost prima țară din lume în care autoritățile au permis femeilor să își exercite dreptul la vot – tocmai în anul 1893. De cealaltă parte, femeilor din Arabia Saudită le-a fost asigurat acest drept mult mai târziu – în 2011[13]. Cu alte cuvinte, trebuie să evităm unele capcane în examinarea democrației ca fenomen, cum ar fi capcana *prezentismului* (adică interpretarea unor idei ale gânditorilor din epoci anterioare din perspectiva contemporaneităţii noastre: în tendinţa de a-i crea liberalismului o istorie şi mai convingătoare, Socrate a fost „declarat" primul gânditor liberal), sau *idealizarea unor exemple utilizate de mari gânditori*, rezultând o concepţie a liniei sau antiliniei istorice (de exemplu, cetatea aristotelică este echivalată uneori în actualitate cu republica Andora), adică în analiza trecutului și prezentului trebuie să

se evite *modernizarea forţată a unor subiecte* mai mult sau mai puțin controversate în istoria gândirii politice.

În fine, când în *Politica* Aristotel vrea să definească cetatea, o pune în opoziție cu alte două forme de comunitate: familia, care reuneşte indivizi de acelaşi sânge, și satul, care grupează vecinii în funcție de interese, fiind vorba în ambele cazuri de supraviețuire. Scopul cetății este însă *de a trăi așa cum se cade să trăiască un om*[14, p.11]. Faimoasa formulă aristotelică *omul este un animal politic* (*zoon politikon*) înseamnă că doar în cadrul cetății (sau *societății civile*) omul își poate realiza calitățile (capacitățile) incluse în esența sa (în *natura* sa), iar aceasta din urmă a impus pe unii autori să propună traducerea mai bună a definiţiei omului *ca fiinţă socială prin natura sa*.

În aceeași lucrare a sa, *Politica*, Aristotel, analizând formele „legitime" și durabile ale guvernării, a oferit o descriere amănunțită a democrației. Deși o concepea ca pe un model de guvernare cu care el însuși nu era de acord (într-adevăr, el se referea la democrație ca la o „pervertire" a bunei guvernări: „O democraţie veritabilă ar trebui să vegheze ca mulţimea să nu sărăcească prea mult, pentru ca aceasta este cauza pervertirii democraţiei"), el face (în *Cartea a VII-a*) o caracteristică a democrației și oligarhiei, precum și a modului de organizare a puterii în aceste guvernăminte politice, ajungând la concluzia că „Republica, în care domină clasa mijlocie şi care se apropie de democraţie mai mult decât oligarhia, este cel mai stabil din toate aceste guvernăminte"[15, p.216-234, 238; 16, p.85]. În același timp, idealurile și scopurile democrației ateniene sunt enumerate în *Discursul funerar* atribuit lui Pericle, în care laudă puterea și importanța politică a Atenei, arătând, spre exemplu, „Constituția noastră este numită democrație, deoarece puterea nu este în mâinile unor minorități, ci aparține întregului popor" [6, p.30]. Democrația ateniană, presupunând o relație specială a cetățeanului cu *polis*-ul democratic, a fost caracterizată de angajamentul general față de principiul *virtute civică*: fidelitate față de orașul-stat republican și subordonarea vieții private față de domeniul public și folosul comun. Însă *polis*-ul clasic, caracterizându-se prin unitate, solidaritate și participare, oferea totuși un statut de cetățenie deosebit de restrâns.

Care sunt totuşi trăsăturile principale ale democraţii ateniene? Esenţa democraţiei a fost participarea directă a totalităţii cetăţenilor la guvernarea cetăţii. Această participare îmbrăca două forme principale. Prima consta în participarea cetăţeanului la *Adunarea Poporului* sau *Ecclesia* care lua deciziile cu privire la politică, fiind corpul suveran, compusă din toţi cetăţenii (liberi). Această adunare era întruchiparea concretă a principiului suveranităţii populare. A doua trăsătură principală a acestui sistem democratic îl reprezintă ocuparea aproape a tuturor funcţiilor legate de guvernare şi de administrarea legilor votate de cetăţeni prin tragere la sorţi. Acest sistem se aplica tribunalelor, iar 6.000 de cetăţeni astfel aleşi trebuiau să fie disponibili în fiecare an pentru serviciul de juraţi. Aceste mari jurii erau în mod clar menite să asigure un eşantion cât mai reprezentativ al opiniei populare. Acest sistem, în care cetăţenii ocupau funcţiile prin rotaţie la întâmplare şi în care aveau dreptul de a participa la *Adunare*, indică faptul că democraţia ateniană, modelul desăvârșirii democrației directe în rândul cetățenilor liberi ai statului, era acompaniată de un proces de extindere a democrației politice și economice [17].

Un element principal în funcţionarea efectivă a democraţiei ateniene consta în *cetăţenia activă*. Cetăţenia nu însemna doar apartenenţă ca în sensul modern. Ea însemna apartenenţă în sensul originar prin analogie cu membrele sau părţile corpului omenesc, adică cetăţenia era un drept prin naştere care nu putea fi obţinut, în mod normal, prin alte mijloace. Statul sau *polis*-ul era un întreg ale cărei părţi erau indivizii dependenţi de el. Cetăţeanul se putea împlini ca persoană numai acţionând ca parte sau membru al

întregului, al comunităţii. Pentru R.A.Dahl, viziunea greacă – aşa cum exista ea în Atena Antică – asupra ordinii democratice presupunea următoarele cerinţe:

1) o armonizare a intereselor cetăţenilor realizată prin acceptarea prevalenţei binelui comun asupra celui personal;

2) o cultură şi un statut socioeconomic relativ omogen;

3) un număr mic al cetăţenilor, de câteva mii – numărul de 40.000 era deja considerat prea mare;

4) posibilitatea cetăţenilor de a se aduna laolaltă, în vederea deliberării nemijlocite asupra problemelor comunităţii, precum şi pentru hotărârea legilor şi deciziilor politice necesare;

5) participarea activă şi directă la funcţiile publice şi la adminsitrarea statului;

6) autonomia deplină a statului-cetate în raport cu alte state [18, p.9].

Deși numeroase idealuri politice moderne se revendică de la cele ateniene, între viziunea antică şi cea modernă asupra democraţiei există câteva deosebiri importante. Calitatea de cetăţean, şi implicit drepturile politice aferente, sunt deţinute doar de o minoritate a celor care trăiau în *polis.* Erau consideraţi cetăţeni activi doar bărbaţii liberi, cu vârsta de peste 20 de ani, proveniţi din părinţi atenieni, fiind astfel excluşi din viaţa politică sclavii, metecii, femeile şi minorii – cei a căror număr depăşea cu mult pe cel al cetăţenilor cu drepturi politice. Relaţia dintre cetăţean şi *polis* era, în cadrul democraţiei ateniene, fundamental diferită de cea a raportului individ-stat, aşa cum este el teoretizat în democraţiile moderne liberale. În acest sens, G.Sartori arată că „grecii puteau fi liberi, în felul lor, pornind de la *polis* pentru a ajunge la *polites*. Nu este însă și cazul nostru. Atunci când *polis*-ul este înlocuit cu megapolis, putem rămâne liberi numai dacă pornim de la cetățean, numai dacă statul derivă din cetățean. Așadar, a revendica libertatea Antichității, înseamnă a revendica, fie și în mod necugetat, lipsa libertății" [19, p.265].

Modelul clasic atenian – democrația directă

Aşa cum s-a afirmat mai sus, în sec. V î.Hr., pe teritoriul Greciei şi mai cu seamă în înfloritoarea cetate a Atenei, s-a dezvoltat şi s-a impus o formă de guvernare numită *demokratía* (guvernarea de către popor sau de către cei mulți). *Demos* putea să însemne și întregul ansamblu al cetăţenilor care trăiau într-un anumit *polis* sau cetate-stat, dar termenul putea fi folosit și pentru a desemna „gloata", „plebea" sau „clasele de jos". Deoarece cei mulţi erau în acelaşi timp şi săraci, se considera frecvent că democraţia însemna conducerea de către sărăcime. *Conceptul de democraţie* a fost creat pentru a descrie o realitate aflată în evoluţie, acel tip de cetate-stat în care corpul cetăţenesc se guverna singur. *Polis*-ul sau cetatea-stat se autoguverna şi autosusţinea. Atena, de fapt, nu era singura democraţie dintre cetăţile-stat ale lumii antice greceşti, dar ea s-a manifestat cel mai plenar prin stabilitate şi durabilitate circa două secole.

Vom aminti că originar, democrația s-a constituit cu privire la conducerea politică a societății, însemnând conducerea poporului de către popor. Democraţia se defineşte, de regulă, ca sistemul puterii şi forma guvernării şi nu este identică cu guvernarea de către popor, ci se manifestă ca putere pentru popor. Democrația înseamnă o ordine politică și un mod de funcționare a sistemului / regimului politic, în care se realizează dreptul poporului de a se guverna pe sine însuși. Însă, de fapt, democrația reprezintă un sistem de instituții și relații, prin care membrii societății acționează fie direct ca autoritate elaboratoare de politici (democrația directă, „față în față"), fie prin reprezentanți care elaborează politici în numele celor care i-au ales (democrația reprezentativă, „prin cineva").

Democrația *polis*-ului grecesc (Atena avea cca 20.000 de cetățeni „liberi") poate fi considerată o *democrație directă* (după unii autori autori, *și participativă*), deoarece fiecare cetătean era implicat în conducerea *polis*-ului. Acest lucru este total diferit

față de democratia noastră contemporană, care este considerată indirectă, deoarece guvernarea se face prin reprezentare, „prin cineva”, și nu personal, „față în față”.

Momentele de glorie ale democrației (clasice) ateniene cuprind trei figuri marcante– Solon(594–593 î.Hr.), Clistene (508–507 î.Hr.) și Pericle(443–429 î.Hr.), de la care ale loc nașterea modelului democratic atenian. Solon a fost considerat printre cei „Șapte Înțelepți” ai Greciei Antice. Reformele întreprinse de el au oprit declinul economic şi moral al Atenei şi au pus bazele democrației ateniene. Politologul francez Ol.Nay subliniază că „nimic nu încarnează mai bine acest nou spirit rațional (căutarea echilibrului politic – P.V.) la începutul secolului al VI-lea ca acțiunea întreprinsă de Solon, arhonte și legiuitor atenian” [20, p.43]. Reformele sale politice simbolizează efortul depus în acel moment pentru crearea unei societăți guvernate de lege. Încercând să restabilească pacea socială, Solon întreprinde o reformă instituțională de anvergură, căutând calea de mijloc între așteptările populației și exigențele familiilor bogate.

Solon este unul dintre primii care subliniază necesitatea stabilirii unei legi fundamentale a cetății, o lege respectată de toți și mai presus de toți, fiind vorba despre *Constituţia* lui Solon, singura cale posibilă de a impune justiția (*dike*). Totodată, el a efectuat o reformă a censului, împărţind populația în funcţie de avere sau a proprietății deținute în patru triburi. Fiecare trib trimitea 100 de reprezentanţi în *Sfatul celor 400* (*Bule – „parlament”*) de membri, acesta dispunând de puteri vaste și, mai ales, convenții scrise ce devin adevărate legi generale. Această instituţie discuta problemele privitoare la buna funcţionare a statului şi pregătea şedinţele *Adunării Poporului* (*Ecclesia*). Ea a devenit instituţia fundamentală în statul atenian: din ea făceau parte toţi cetăţenii, ea vota legile, îi alegea şi supraveghea pe magistraţi, declara război şi încheia pace. Funcțiile politice erau încredințate claselor care ocupau o poziție de vârf în această ierarhie. Reformele lui Solon au vizat şi instituirea unui *Tribunal al Juraţilor* (*Heliaia*). Prin reformele sale, el a limitat puterea eupatrizilor (clasa nobililor, deținători de pământuri) şi a desfiinţat sclavia din datorii.

Astfel, reformele întreprinse de Solon erau îndreptate spre eliberarea plebeilor de a achita impozitele, căpătarea dreptului de către oameni de a-și alege conducătorul statului sau ținutului, care să poarte răspunderea de ținutul sau în fața regelui. Însă acești conducători puteau fi aleși doar din rândurile celor care au achitat toate impozitele de stat și au contribuit la cheltuelile de război, prin urmare doar oamenii bogați. Cu toate că pe timpurile lui Solon democrația în Atena efectuase abia primii pași, ideile de alegere și controlare a conducătorului, acordul benevol de a se supune puterii (și nu unei persoane fizice, ci legii) au capatat o largă aplicare.

Dacă legislația lui Solon este o etapă crucială a democratizării Atenei, ea este totuși pusă într-o situație dificilă, începând cu anul 560 î.Hr., de tirania moderată a lui Pisistrate și, mai ales, de cea, mai cruntă, a fiilor acestuia, Hipparh și Hippias (între anii 528-510). La căderea celui din urmă, cetatea ateniană este divizată în trei fracțiuni rivale: una populară, cealaltă aristocratică, iar a treia cuprinzând o clasă intermediară favorabilă unei politici moderate [20, p.49]. Pe acest fundal general marcat de instabilitate, ajunge la putere un nou legislator, Clistene.

Clistene, considerat fondatorul propriu-zis al democraţiei ateniene, continuă programul reformator al lui Solon. Fiind un om de stat atenian – *arhontele* (conducător) oraşului-stat Atena, el a implementat în anul 507 î.Hr. conceptul de democrație, realizând o vastă reformă a structurilor politice. La acea vreme, guvernarea democratică se baza pe activitatea a trei instituţii principale: *Ecclesia* (a cărei membrii elaborau legile statului şi conduceau politica externă), *Boule* (consiliul reprezentanţilor triburilor ateniene) şi *Dikasteria* (adunarea magistraţilor). Însă *Adunarea Poporului* (*Ecclesia*) devine unul dintre principalele

organe ale puterii în cetate. *Piața Publică* (*Agora*), tradiționalul loc al negoțului, devine atât sediul adunării cetățenilor, cât și centrul vieții politice a Atenei. Aici sunt organizate marile dezabateri publice privind treburile publice. *Agora* se substituie, în această funcție, Acropolei (loc unde se află majoritatea edificiilor religioase) și, mai ales, Areopagului (vechiul tribunal controlat de aristocrație).

Pentru buna funcţionare a sistemului democratic și pentru a preîntâmpina revenirea tiraniei, Clistene a instituit *ostracismul* (*ostracon* – scoică, măsură tipică societăţii ateniene). Prin aceastăprocedură cetăţeanul bănuit de uneltiri contra statului era exilat timp de 10 ani din cetate, prin votul celorlalţi cetăteni. Dacă o persoană era suspectată că încerca să uzurpeze puterea şi 6.000 de cetăţeni scriau pe un ciob numele respectiv, aceasta era trimisă în exil. Ostracizarea nu era socotită la greci o pedeapsă, ci o măsură preventivă de apărare a instituţiilor democratice ale statului. Clistene a renunţat și la împărţirea populaţiei în funcţie de avere, divizând Atena în 10 unităţi administrativenumite *deme*. El a reorganizat instituţiile mai vechi şi a creat altele noi. Astfel, *Sfatul celor 400* devine *Sfatul celor 500* şi este creat *Colegiul celor 10 strategi* cu atribuţii administrative şi juridice.

Democratizarea Atenei este continuată de Efialte (462–461), acesta însă fiind asasinat înainte de a-și termina reforma. Activitatea sa de legiferare este reluată puțin mai târziu de Pericle (nepotul lui Clistene), care ajunge la putere în anul 443 î.Hr. și rămâne la conducere 13 ani ocupând doar funcția de *strateg* (o funcție militară mai puțin prestigioasă și deci mai mică decât cea de *arhonte*; fiecare dintre cei zece magistrați supremi ai Atenei, aleși pe o durată de un an). Consolidarea caracterului democratic al statului este desăvârşită de Pericle prin aceea că, în scopul asigurării unei egalități reale între toți cetățenii, legislația sa introduce un nou principiu – retribuirea funcțiilor, promovând astfel participarea civică a celor mai umili. Însă pentru a asigura drepturi egale tuturor cetăţenilor, funcţiile erau ocupate prin tragere la sorţi.

Pericle a mai extins atribuţiile *Adunării Poporului*, care hotăra în toate chestiunile politice, economice, militare, culturale, juridice şi controla executarea hotărârilor. O importanţă deosebită a fost acordată *Colegiului Strategilor*, membrii căruia nu puteau fi traşi la răspundere decât pentru trădare sau eşec militar. Această perioadă în timpul domniei lui Pericle se consideră *secolul de aur* al democratiei ateniene (supranumit de istoricii Antichității *secolul lui Pericle*). Aflându-se în fruntea conducerii ateniene mai mult de un deceniu, el era considerat un conducător popular (sau pentru popor). De numele său se leagă perioada cea mai înfloritoare din istoria Greciei Antice.

Democrația ateniană cuprindea următoarele instituții [21], fiecare din acestea având rolul său funcțional în ierarhia instituțională:

1) ***Adunarea Poporului (Ecclesia)*** era organul suprem în stat, din care făceau parte cetăţenii atenieni liberi, de peste 20 de ani. Femeile, metecii şi sclavii nu participau la viaţa politică a cetăţii. *Adunarea Poporului*, care se întrunea în *Agora* (*Αγορά – Piaţa Publică*, de circa 40 ha, era centrul vieții publice ale *polis*-urilor grecești,locul de adunare a cetățenilor, zona de comerț, un loc de întâlniri, reprezentări teatrale, sacrificii, plimbări etc., aici aflându-se și autoritățile, casele nobilimii), vota legile, declara război sau pace, având drept de control asupra tuturor organelor statului, dinaintea lui Clistene. Hotărârile erau luate prin vot, urmărindu-se, ca ideal, obţinerea unanimităţii, dar acceptându-se ca soluţie de compromis principiul simplei majorităţi.

Dreptul de iniţiativă pe care-l avea fiecare cetăţean implica, în mod deosebit, responsabilitatea acestuia, opinia publică neadmiţând ca cineva să se dezintereseze de treburile statului. Expunerea trebuia să fie frumoasă, logică, închegată (de aici s-a născut *oratoria* la atenieni). *Adunarea Poporului* se întrunea de 3-4 ori pe *pritanie* (a 10 parte dintr-un an) şi dezbătea

toate problemele legate de viaţa cetăţii. În adunare era frecvent *absenteismul*. De regulă, erau 3.000 de cetăţeni prezenţi, iar numai în ocazii excepţionale se întruneau 6.000 de cetăţeni, din cei aproximativ 20.000 care aveau drept de vot.

Pentru a fi admis în *Adunarea Poporului* sau *Ecclesia*, trebuiau îndeplinite două condiții: în primul rând, trebuia să fii atenian, adică cetățean. Din anul 451 î.Hr., legea lui Pericle a hotărât ca pentru a fi atenian trebuia să fii născut din tată și mamă atenieni; în anumite cazuri particulare dreptul de cetățenie putea fi dobândit sau pierdut; în al doilea rând, trebuia să fii major. Majoratul se dobândea la 18 ani prin înscrierea în registrele *demei*, dar cum majoritatea tinerilor efectuau 2 ani de armată, ei participau la *Adunare* decât de la 20 de ani. La *Adunare* nu se prezenta decât o parte din populație. În anul 431, Atena avea în jur de 42.000 de oameni, care nu ar fi încăput toți pe *Pnyx* – dealul unde aveau loc întrunirile *Ecclesiei*. Ultimei îi reveneau deci:

a) relatiile exterioare;

b) puterea legislativă;

c) partea cea mai importantă și, în special, partea politică a puterii judiciare, subînțelegându-se ca pricinile pe care nu le reține, ajung la tribunale emanând direct din popor, și

d) controlul puterii executive, în realitate numirea și supravegherea tuturor magistraților.

2) ***Consiliul celor 500*** **(*Boule*) –** structură instituțională a organizării politice ateniene, prima magistratură, prima *arche* a republicii. Pentru ca *demos*-ul să poata lua hotărârile, era necesar ca activitatea legislativă să fie pregatită, ca decretele să fie formulate, conform regulilor, înainte de a-i fi prezentate pentru ca el să poată vota pe texte precise și înțelept cântărite. Pe de altă parte, el nici nu putea să lucreze în permanență pentru a asigura în detaliu executarea voințelor sale și pentru a supraveghea administrația publică și nici să ducă negocierile cu reprezentanții puterilor străine. *Demos*-ul tebuia deci să delege cu suveranitatea sa un corp învestit cu putere deliberativă și plasat în fruntea puterii executive.

Din rândul membrilor *Consiliului*, prin rotaţie, erau aleşi 50 de cetăţeni care, timp de o zecime din durata mandatului de consilier, formau un *Comitet* ce, prin numărul mic de membrii, trebuia să fie mai eficient în stabilirea agendei zilnice şi în luarea deciziilor. Acelaşi *Comitet* selecta şi un preşedinte, cu un mandat pe o perioadă foarte scurtă, de o singură zi. Din rândul cetăţenilor, prin tragere la sorţi, sau prin rotaţie, sunt numiţi membrii diferitelor tribunale sau magistraturi. Astfel, o caracteristică importantă a democraţiei ateniene este ocuparea aproape a tuturor funcţiilor legate de guvernare şi de administrarea legilor votate de cetăţeni nu prin competiţie electorală, ci prin tragere la sorţi, sau prin rotaţie. Cei care se găseau în *Comitetul de conducere* al *Consiliului* se numeau *pritani*. Ca și *Ecclesia*, *Boule* nu putea lucra fără întrerupere timp de un an. Pentru rezolvarea treburilor curente și pentru pregătirea lucrărilor sale, avea deci nevoie de o *Comisie* care să lucreze permanent, adică de un *Comitet de conducere*. Astfel, *pritania* era exercitată de fiecare trib, la rândul său. Dar în toate celelalte activități, *Boule* va fi direct subordonată *Adunării Poporului*.

3) ***Magistrații***. Nici chiar cu ajutorul *Consiliului* său permanent, poporul nu-și putea pune în aplicare voințele decât încredințând o parte din suveranitatea lor unor magistrați. Între funcțiile publice se pot distinge magistraturile propriu-zise, de ordin guvernamental sau politic (*archai*) și funcțiile pur administrative (*epimeleiai*), lăsând la o parte funcțiile subordonate (*hyperesiai*) ce puteau fi încredințate atât metecilor și sclavilor cât și cetățenilor. Înalții magistrați, în limitele atribuțiilor lor, dețineau următoarele puteri: *1)* dreptul de a acționa spontan în conformitate cu legile ce le dădeau această împuternicire sau de a consulta *Adunarea* sau *Consiliul* în vederea unor noi hotărâri; *2)* dreptul esențial de a comanda și de a lua măsuri obligatorii, drept care îl implica și pe acela de

a pedepsi pe delincvent cu o amendă al cărei maxim varia, după natura magistraturii, de la 50 la 500 de drahme (monedă de argint în Grecia Antică), sau de a-l anunța tribunalelor pentru o pedeapsă mai mare, și *3)* competența judiciară în anumite cauze, competența ce nu mai comportă dreptul de a decide, ci numai pe acela de a primi plângeri de a face cercetările respective și de a prezida ședintele tribunalului. Numirea magistraților se facea prin tragere la sorți. Începând din sec. al V-lea, tragerea la sorți devine procedeul democratic, prin excelență și ea îi desemnează pe toți magistrații care nu trebuie aleși după ideile lor politice sau după aptitudinile lor.

4) ***Areopagul*** era compus din 9 *arhonți* (foști conducători), la care Clistene adăugase pe al 10-lea (secretar), corespunzător celor 10 triburi, reprezenta un organism al vechiului regim aristocratic, care în noile condiții ale democrației ateniene și-a restrâns prerogativele la unele funcții religioase, organizarea funerariilor naționale pentru cetățenii Atenei cazuți în luptă sau în instrucția unor procese referitoare la străini.

5) ***Colegiul celor 10 strategi*** („funcționari publici") era un organism ales de *Adunarea Poporului* pe criterii de competență și nu prin tragere la sorți și de aceea strategii puteau fi realeși de mai multe ori. Funcția esențială a acestor strategi era de apărare a statului, exercitând, totodată, o influență deosebită în toate domeniile cetății. Din rândul celor 10 strategi, unul era ales prim-strateg, cum a fost Pericle, care a îndeplinit mai mulți ani această funcție, fiind, de fapt, conducătorul recunoscut al Atenei. Comparativ cu alți funcționari, strategii nu dădeau rapoarte anuale în fața *Adunarii Poporului*, dar ei puteau fi judecați și pedepsiți în caz de înfrângeri militare sau trădare.

6) ***Tribunalul cu jurați*** **(*hellaia*)** prezenta, ca atare, justiția și era instanța judiciară supremă, emanație a *Adunarii Poporului*, care administra justiția (cu excepția unor cazuri rămase în competența *Areopagului*). În componența tribunalului intrau 6.000 de jurați, trași la sorți din propunerile înaintate de cele *10 triburi ateniene*, fiind ulterior repartizați diverselor tribunale, în așa fel încât nici acuzații și nici acuzatorii să nu cunoască componența juriului respectiv. Tribunalul judeca diverse procese, cu excepția celor intrate în competența *Adunarii Poporului* sau a *Areopagului*, însă judecătorii și avocații nu aveau pregătire de specialitate, iar lipsa de profesionalism a justiției ateniene genera carențe mari legate de arbitrariul ce însoțea deciziile instanței. În timp ce Atena și-a etalat strălucirea în sfera creațiilor filosofice și artistice, pe plan juridic, lipsa unor principii unitare de drept, a unui cod de legi sistematizat evidenția inexistența harului juridic al atenienilor (cu totul altfel, au stat lucrurile, ulterior, în Roma Antică). Aspectul formal al justiției în Atena era determinat și de faptul ca în instanță nu exista procurorul în calitate de acuzator public, inițiativa acuzării era lăsată la latitudinea oricărui cetățean, situație prin care s-a încurajat delațiunea, mai ales că delatorul (denunțătorul, pârâtorul) era recompensat cu bani.

Cele menționate mai sus, enunță ideea că democrația antică a avut grijă de formarea unor condiții reușite de participare a cetățenilor în conducerea treburilor statului. Mulțumită folosirii muncii robilor (fiecare familie avea de la unul la 10 robi), cetățenii aveau destul timp. În afara de aceasta, cei săraci primeau ajutoare din partea statului. Astfel, toți cetățenii erau asigurați cu timp liber pentru a se ocupa de problemele societății. Toate acestea ne permit să caracterizăm modelul antic de „puterea poporului" ca o dominație nemijlocit socială. În *polis*-ul atenian domnea democrația directă, principala instituție a puterii fiind *Adunarea Poporului*. În cadrul acestei *Adunări*, fără anumite grupări sociale ca parlament, partid, birocrație, se forma voința comună, se adoptau legi, se luau decizii. Puterea *Adunării Poporului* nu era de nimic limitată și era prezentă chiar și în viața personala a indivizilor. Dar odată cu schimbarea autorității și mărimea bunurilor posedate de indivizi, s-a întărit și

influența sărăcimii asupra conducerii statului atenian ducând la căderea propriu-zisă acetății, care, la rândul său, a luat calea ohlocrației și tiraniei majorității. Cotitura oligarhică din anii 411 î.Hr. a marcat începutul perioadei de instabilitate și de lichidare lentă a democrației ca formă de guvernământ[22].

Care sunt principiile și limitele democrației ateniene? Principiul fundamental al democraţiei ateniene consta în *suveranitatea poporului*, care se materializa în cadrul *Adunării Poporului*, iar al doilea mare principiu era *egalitatea tuturor cetățenilor* **(**isonomia). Cetăţenii care votaseră legea în cadrul *Ecclesiei* erau însărcinaţi să o facă respectată, participând pe rând la *Tribunalul Popular* (Helie). Deşi a rămas şi astăzi o componentă esenţială a aprigelor dezbateri filosofice şi ideologice, idealul democratic afirmat pe *Acropole* în urmă cu două milenii şi jumătate, cu iluziile şi aluziile grandilocvente la o putere a poporului exercitată de către acesta, în folosul lui, nu se mai verifică, cu adevărat, nicăieri prezenţa activă a unei autorităţi populare care să fie asumată cotidian şi în mod direct de către masa de cetăţeni. Plus la aceasta, chiar dacă a fost real, idealul democraţiei ateniene nu a rămas decât imperfect realizat. În pofida diferitelor indemnizaţii (*misthoi*) instituite (de Pericle) pentru a permite cetăţenilor cei mai săraci să participe la viaţa politică, rolul esenţial l-au jucat doar cetăţenii oraşului Atena, în număr de circa 40.000, în timp ce soţiile cetăţenilor care, împreună cu copiii lor reprezentau circa 110.000 de persoane, străinii rezidenţi permanenţi, cu statut de meteci (în jur de 40.000) şi sclavii (110.000 sau aproape o treime din populaţia totală) nu aveau nici un drept politic[23]. Aceste şi multe alte limite ale democraţiei ateniene au făcut ca din tabăra adversă democraţilor să fie formulate idei radical opuse (spre exemplu, de sofiștii Atenei, Socrate, Platon sau Aristotel).

Aşadar, multe aspecte ale democraţiei ateniene ar părea ciudate şi chiar inacceptabile din perspectiva zilelor noastre. Dat fiind că expresia „cei mulţi" îngloba inevitabil şi pe cei săraci şi lipsiţi de proprietate, democraţia a fost asociată chiar în epoca lui Pericle nu pur şi simplu cu cârmuirea de către popor, ci cu cârmuirea de către prostime, gloată (hoi polloi). La urma urmelor, anume Atena democratică a fost cea care l-a condamnat la moarte pe Socrate, atrăgându-şi astfel ura veşnică a lui Platon, renumitul discipol al acestuia şi antidemocrat convins. Aceste argumente împotriva democraţiei au fost privite favorabil şi de elevul lui Platon, Aristotel, care considera democraţia o formă de conducere coruptă, deoarece *demos*-ul tinde să aibă vederi înguste şi să fie egoist. Avertizând împotriva efectelor destabilizante ale regimurilor ce creau o polarizare bogaţi – săraci, Aristotel identifica democraţia cu lipsa de moderaţie, considerând-o (alături de oligarhie) drept o sursă de tulburări şi de acte politice nechibzuite.

În consecinţă, această formă a democrației directe (și participative) din Atena clasică se menține, într-un fel sau altul, în Europa contemporană nouă. Este vorba de democrația din Elveția, înțeleasă ca „democrație directă", iar după alți autori – „democrație semidirectă"[24; 25; 26].

De la democrație (greacă) la republică (romană)

Deși Atena și-a pierdut practic independența în fața Macedoniei în 338 î.Hr., orașul a continuat să fie un important centru de cultură. Ulterior, el a căzut în fața Romei deja în 146 î.Hr., dar a menținut relații bune cu romanii până cand aceștia au prădat-o în 86 î.Hr., distrugând multe din monumentele Atenei. Totuși, Atena a rămas un centru de studiu pentru multe figuri proeminente ateniene și romane din sec. I î.Hr. până la sfârsitul Antichității – sec. VI d.Hr. În sec. III a fost invadată de goți, care au fost respinși cu dificultate. În 529, împaratul creștin Iustinian a închis școlile filosofice păgâne greceșri (neoplatonică și cea neoaristotelică), încheind practic tradiția clasica a orașului-stat Atena.

Vom aminti faptul că vocabularul politic a fost preluat de romani aproape în întregime de la greci.

Unii autori afirmă și ideea că dacă grecii au gândit cel mai bine, în sensul surprinderii prin contrarii a structurilor filosofice, politice şi etice ale unui *polis* ideal, romanii au fost cei care au adus *polis*-ul printre oameni şi l-au numit Roma. Utilizând legea, romanii au reuşit să demitizeze puterea sacră, iar atunci când a fost necesar, au utilizat dreptul pentru a legitima puterea creştină. „Astfel înţelegea lucrurile romanul antic: din *civis romanus sum*, din apartenenţa la Roma, rezulta pentru individ un maximum de angajament spontan" [1, p.9].

În încercarea unei comparații între aportul grecilor și romanilor în domeniul pe care îl urmărim, se impune constatarea că în timp ce grecii au avut un geniu teoretico-filosofic și științific materializat în filosofia și știința politică pe care le-au dezvoltat, romanii sunt caracterizați de un geniu politic predominant pragmatic, de un geniu juridic (dreptul roman se studiază și astăzi în universități) și un geniu administrativ manifestat și în urbanism și construcții. Momentul grec va fi prezent în gândirea politică a Romei încă de la începuturile ei. Astfel, se pot înregistra influențe ale concepției lui Pitagora prin categoriile de număr, lege, echilibru, proporții. *Legea celor 12 table* (anul 450 î.Hr.) atestă concepția unei justiții echitabile și distributive. Prima dintre legile publice (care are, se pare, ca model *Legile* lui Solon), conţinea importante garanţii ale libertăţii individuale[27, p.21].

La nivel structural, organizarea politică a Romei era definită ca *cetate republicană* (sec. V î.Hr). Stratificarea socială viza distincţia oamenilor liberi de sclavi, a nobililor (*patricieni*) de nenobili (*plebei*), în funcţie de avere. Cetăţenii aparţineau *centuriilor.* Acestea erau organizate în *adunări centuriane*. Puterea aparţinea celor bogaţi, marilor „proletari" care au avut două surse de îmbogăţire, unele provenind din proprietatea funciară şi altele provenind din comerţul pe care îl practicau. Ca efect al cuceririlor militare s-a ajuns la extinderea averilor patricienilor şi la sărăcirea plebeilor. O mai clară segmentare socială a fost realizată în momentul în care împărţirea în clase situa pe primul loc senatorii care puteau fi numiţi guvernatori de provincii. Urmau cavalerii ce puteau obţine, în exclusivitate, ranguri de ofiţeri superiori. Plebea şi străinii erau trataţi în funcţie de rangul ocupat. Sclavii alcătuiau categoria oamenilor neliberi şi trăiau într-un regim dur[28, p.13].

Adunările poporului erau deschise şi accesibile tuturor cetăţenilor, femeile, străinii și sclavii neavând acest statut, fiind excluşi astfel de la exercitarea drepturilor politice. În viaţa politică romană absenteismul era mult mai mare decât la greci. El era impus, în primul rând, de condiţii obiective, îndeosebi depărtarea de Roma, apoi era amplificat de indiferenţa cetăţenilor faţă de treburile cetăţii. Mai grav decât absenteismul era eliminarea unor cetăţeni din viaţa politică. Aceasta se datora fie unor erori involuntare rezultate din carenţele recensământului, așa cum mai întâlnim și noi, în democrațiile contemporane, care se făcea la un număr mare de ani, astfel încât mulţi cetăţeni nu erau înscrişi pe listele *comiţiilor* (*Adunare*), fie unor fraude deliberate, prin orientarea *comiţiilor* într-un sens ce convenea unei anumite orientări politice. Cu timpul *clientelele* capătă o influenţă tot mai largă, votul *comiţiilor* devenind afacerea acestora, fapt care va genera şi amplifica criza democraţiei romane. *Clientelismul roman* includea persoane grupate în jurul unui patrician, „clienţii" devenind din ce în ce mai numeroşi spre sfârşitul Republicii, sporind astfel „gloria" familiilor aristocratice care adesea recurgeau la fraude sau crime oribile pentru a-şi susţine ideile şi a-şi atinge scopurile propuse. Cu alte cuvinte, *cartelizarea democrației*, cea pe care, la fel, sub diverse forme o întâlnim deseori și în democrațiile de astăzi, era prezentă și în trecut.

Guvernământul popular a supravietuit în lumea antica, dar sub forma republicii mai degrabă decât sub forma democratiei. Amintim că termenul *republica* derivă din latinescul *res publica*, ce înseamna, în traducere literală, lucrul public sau treburi publice.

Istoricul grec Polybius (cca 200 î.Hr. – cca 118 î.Hr.) i-a dat termenului o conotatie specifică[11, p.39]. Unii autori contemporani menționează că Republica Romană (*res publica romana*), adică *lucrurile publice ale Romei* este denumirea sub care este cunoscută de istorie, forma de organizare ca stat, a Romei Antice, precum şi a teritoriilor cucerite, cuprinsă între abolirea Regatului Romei (510 î.Hr.) şi până la numirea lui Cezar ca dictator pe viaţă în anul 44 î.Hr. (anul asasinării sale în Senatul Roman), sau până în anul 27 î.Hr., anul în care Senatul Roman i-a acordat lui Octavian titlul de Augustus[29].

Așa cum subliniază unii autori occidentali, „chiar în perioada celui mai rău despotism imperial, Roma s-a dorit întotdeauna republicană... Ea nu poate fi ea însăși decât dacă se debarasează de acel arhaism care era regalitatea și dacă îi limitează dreptul”[14, p.19]. Altfel spus, democrația romană a cunoscut trei etape, însă cea reprezentativă este cea a *Republicii* (*democrate*) (286–87 î.Hr.)[21]. Trebuie spus că, deşi republica era o formă populară de guvernământ, apărătorii ei au insistat ca republica să nu fie confundată cu democraţia, întrucât prima ar fi promovat virtutea, iar cea de-a doua, în opinia lor, viciul – conducerea egoistă a oamenilor obişnuiţi. Virtutea republicană consta în puterea de a depăşi interesul personal sau de grup, de a plasa binele comunităţii ca primordialitate, ea aparţinând cetăţenilor activi, dornici să-şi exercite libertatea şi vigilenţa în a o apăra. Guvernământul mixt întrunea ambele coordonate: încuraja participarea populară la guvernare şi încuraja obţinerea de către o persoană sau un grup a unei puteri suficient de mare, care să ameninţe libertatea şi binele comun. Poate că aşa se explică şi faptul istoric că, la 100 de ani de la moartea lui Polybius, *Republica Romană* a creat Imperiul Roman.

Cetățenia în Roma Antică reprezenta un statut social privilegiat în raport cu legea, dreptul la proprietate și guvernare, acordat doar unor persoane. Un cetățean roman se bucura de toate beneficiile ce derivau din statutul său, inclusiv de protecția statului. El putea fi privat de cetățenie doar în situații excepționale. Titlul de cetățean se acorda bărbaților, iar femeile, deși aveau un statut social respectat, nu aveau drept de vot și de a deține funcții publice.

Ceea ce trebuie subliniat este că spiritul public (adică grija pentru salvarea statului) și moderația au permis universalizarea drepturilor, iar de aici devenirea sensului plenar al noțiunii de *civis* (cetățean). Cei care nu dețineau cetățenie erau *femeile*, *provincialii* (cei ce locuiau în teritorii cucerite de Roma), *socii* (cetățeni ai unor state aliate sau supuse) care aveau drepturi limitate şi *sclavii* (consideraţi obiect al proprietăţii). Împăratul Marcus Aurelius Antoninus (cunoscut sub numele Caracalla) a dat prima Constituție a Imperiului – edictul *Constitutio Antoniniana* (în 212 d.Hr.), prin care toți locuitorii liberi din Imperiul Roman de răsărit au devenit cetățeni romani[21]. Și aici, ca și în Atena, cetățenia este discreționară, femeile neavând acest statut chiar și după ce împăratul îi face cetățeni pe toți locuitorii teritoriului roman. Absenteismul, neadaptarea instituțiilor statului la dimensiunile tot mai mari ale Republicii, ulterior ale Imperiului, cartelizarea puterii au contribuit substanțial la decăderea unei democrații de la care astăzi, după mai mult de 2.000 de ani, încă mai avem de învățat.

La Roma se va adânci procesul de democratizare a societăţii în contextul luptelor sociale dintre patricieni şi plebei. Aceştia din urmă au influenţat semnificativ evoluţia vieţii politice romane. Plebeii erau oameni liberi cu drept de a poseda pământ, de a încheia acte juridice şi cu obligaţia de a presta serviciul militar, iniţial fiind lipsiţi de drepturi politice. Luptele vor dura multă vreme (509-286 î.Hr.) şi se vor desfăşura în etape, pe parcursul cărora plebeii vor obţine tot mai multe drepturi. Următoarea formă firească în evoluţia democraţiei romane a fost introducerea de *legi scrise*. La 451 î.Hr., sub presiunea plebei, *Senatul* numeşte o comisie de 10 membri (*decemviri*) cu misiunea de a cerceta legile din coloniile greceşti şi a redacta un

cod de legi similar pentru Roma. Comisia formată din 5 patricieni şi 5 plebei a alcătuit *Legea celor 12 Table*, al căror text enunţa principiul egalităţii tuturor cetăţenilor în faţa legii, fiind expuse în *Forum* pentru a le cunoaşte toată lumea. Un alt moment important în adâncirea democraţiei republicane romane l-a constituit elaborarea *Legilor Liciniene* (376–366 î.Hr.). Ele satisfăceau revendicările plebei sărace, iar caracterul lor democratic se explică, în primul rând, prin cuceririle pe care le făceau romanii, patricienii fiind obligaţi să facă apel la categoria plebeană pentru a susţine aceste lupte şi a obţine victoriile dorite (proces similar Greciei Antice). Prin aceste legi erau iertate o parte din datoriile plebei; se interzicea ca cineva să posede mai mult de 500 de *iugăre* din proprietatea statului (*ager publicus*); un consul urma să fie ales din patricieni şi celălalt din rândul plebei [30]. Puțin mai târziu, în 339 î.Hr., a fost elaborată o lege prin care hotărârile adunărilor poporului pe triburi – *Comitia Tributa* – căpătau caracter de lege după aprobarea lor de către Senat, iar în 286 î.Hr. hotărârile *Comitiei Tributa* capătă caracter de lege, fără să mai fie aprobate de Senat. De aici, rezultă progresul democratic al Romei generat de scăderea rolului Senatului şi sporirea influenţei *Adunărilor Poporului*. Prin unirea plebeilor cu patricienii s-a format o nobilime patriciano-plebeiană puternică, iar forţa şi prestigiul Romei a sporit imens, pe plan extern aceasta reflectându-se în extinderea cuceririlor, care au adus micului oraş-cetate, stăpânirea lumii.

Ca şi la greci, la romani întâlnim mai multe instituţii cu caracter democratic, dar natura şi importanţa lor nu sunt identice[21]:

1) Prima și cea mai importantă instituție a Republicii Romane era *Senatul Roman*. În Senat existau două partide (grupări) neoficiale: *optimates* și *populares*. Senatul a avut o importanță majoră, iar prestigiul său s-a format prin prisma participării instituționale a patricienilor bogați, aparținând aristocrației și a plebeilor. *Senatul*(mandatul era pe viaţă) era instituţia supremă (instituţie aristocratică) a Republicii Romane, intervenind în toate actele importante care priveau viaţa cetăţii şi relaţiile cu exteriorul. Dacă la începutul Republicii din *Senat* făceau parte numai patricienii, deja din sec. IV î.Hr. şi reprezentanţii plebei au acces în Senat. În acest sens, putem vorbi de un proces de democratizare în interiorul *Senatului*, pe măsură ce numărul membrilor săi creşte, de la 300 până la 900 de senatori la sfârşitul epocii Republicane. Rolul *Senatului* se diminuează în timp, tot mai mult pe măsură ce se face trecerea către imperiu.

2) Dacă atenienii nu cunosc decât o *Adunare a Poporului* (*Ecclesia*), Republica Romanăa avut mai multe *adunări ale poporului* de provenienţă şi caracteristici diferite, fapt datorat și dimensiunii mult mai vaste a Romei:

a) *Comitia Curiata* – instituţii create încă din epoca regalităţii, menţinute în perioada Republicii, cu drepturi diminuate, ajungând să aibă, în final, doar dreptul de alegere a magistraţilor (deținători de funcții în statul roman);

b) *Comitia Centuriata– adunările poporului*, după avere, la Roma fiind cinci clase, deci cinci*comiţii centuriate*, care erau obligate să susțină financiar un număr de centurii (100 luptători) în funcţie de necesităţile militare pe care le avea Roma la un moment dat;

c) *Comitia Tributa* și *adunările plebeilor*. În timpul Republicii au fost create adunările pe triburi ale plebeilor, *comiţiile tribute*. La început, acestea îi alegeau pe magistraţii plebeilor –*tribunii*. Mai târziu, când plebeii au obţinut drepturi egale cu patricienii, hotărârile *comiţiilor*, numite plebiscite, au luat caracterul de legi obligatorii pentru întreg poporul roman.

3) *Magistraturile* (deținătorii de funcții) reprezentau o instituţie care apăruse după epoca regalităţii. Magistraţii erau aleşi pe timp de un an şi deţineau puterea legislativă, executivă, administrativă şi judecătorească, având nu numai drept de decizie, ci şi drept de control. Magistraturile erau ierarhizate:

a) *Consulatul* – cea mai înaltă magistratură*,*o formă specifică de funcţionare a democraţiei în epoca republicană, având doi consuli aleşi pe timp limitat. Consulii au preluat prerogativele regelui din perioada monarhică, reprezentând puterea supremă executivă. În timp de război, aceștia comandau armata, iar după ce mandatul expira administrau, ca proconsuli, o provincie;

b) *Pretor,* cu atribuţii judiciare;

c) *Cenzor,* care se ocupa decontrolul repartizării pe clase a cetăţenilor, de evidenţa bugetului statului și de întocmirea listelor de propuneri pentru Senat;

d) *Questor*, cu responsabilităţi în păstrarea bunurilor, actelor;

e) *doi edili,* cu funcţii importante în ceea ce priveşte construcţia şi înfrumuseţarea oraşului;

f) ca o democratizare și mai puternică a Republicii, la începutul sec. al V-lea î.Hr. s-a impus *Magistratura celor 2 tribuni ai plebei* (ulterior numărul lor a ajuns la 10), aleşi să apere şi să reprezinte interesele plebeilor în faţa patricienilor din Senatul Romei. Ei prezidau adunările plebei, beneficiau de dreptul de veto în blocarea unor legi şi aveau puterea de a lua sub protecţia lor orice persoană pe care voiau să o apere.

4) După proclamarea Republicii s-a instituit *Sistemul Consulatului* – o instituţie specific romană, iar prima formă pe care a îmbrăcat-o Republica a fost *Republica aristocratică*, condusă de doi consuli aleşi de popor pe timp limitat (1 an), ei deţinând puterea civilă, militară, religioasă. Vom aminti aici și faptul că*Adunarea Poporului* era alcătuită din aristocraţi, iar *Senatul* reprezenta, la începuturile Republicii, cea mai puternică citadelă a aristocraţiei. El deţinea, practic, întreaga putere, având dreptul de a judeca şi pe consuli.

Ca și democrația ateniană, democrația romană a avut și ea apusul său. Republica Romană s-a constituit în cadrul cetăţii, dar a fost construită pentru a putea trece dincolo de granițele ei, spre deosebire de *polis*-ul grecesc. Ulterior, Republica (democratică) Romană va intra într-o acută criză socială şi politică odată cu extinderea cuceririlor. Din cuceriri, prin stimularea comerţului, Roma obţinea venituri mari din Sicilia, Spania, Macedonia, Africa. În interiorul societăţii se etalează corupţia, se adânceşte lupta dintre cele două partide / grupări politice, cel democratic (*popularii*), şi cel aristocratic sau *optimaţii*. Începe o perioadă de răscoale ale sclavilor, culminând cu răscoala lui Spartacus (73–71 î.Hr.) şi a populaţiilor italice. Vin apoi cele două triumvirate (Pompei-Crassus-Caesar şi Marcus Antonius, Lepidus şi Octavianus), ce netezeşte drumul către Imperiul Roman.

Finalmente, putem afirma că în Antichitatea greacă democraţia a funcţionat aproximativ 200 de ani şi a fost posibilă real doar în Atena, existând *de facto* ca o democraţie de tip sclavagist. *Polis*-ul atenian viza o interrelaţionare sistemică între stat şi societate, acestea din urmă devenind un întreg și consemnând participarea la guvernare a cetăţenilor-guvernatori. Totuși, democrația ateniană nu și-a evaluat corect puterea judecătorească, iar nesepararea puterilor în stat, dar și numărul imens al celor implicați în procese (au apărut delatorii de profesie) au „îngenunchiat" Atena. La rândul ei, Republica Romană a durat aproximativ 500 de ani (în toate cele trei etape ale sale) până la apariția Imperiului. Republica a acordat cetățenia romană și pe teritoriile cucerite. Generos şi înțelept cum era acest dar, avea un defect uriaş: Roma nu şi-a adaptat niciodată în mod adecvat instituţiile sale de guvernare populară la creşterea imensă a numărului de cetăţeni şi la marile distanţe geografice ale teritoriilor ocupate de romani. Dacă grecii au descoperit rațiunea, romanii, prin importanța centrală acordată dreptului, au făcut un pas înainte, lăsând loc rațiunii în organizarea instituțiilor, însă marcate profund de elemente aristocratice. În pofida asemănărilor și deosebirilor dintre cele două democrații antice, moștenirea greco-romană continuă să structureze și astăzi acțiunile, credințele și valorile civilizației contemporane.

Referințe:

1. REGIS, R. Elemente de sociologie politică (*Note de curs)*. - Cluj-Napoca: Ed. Canonica, 2008. 128 p.
2. Listă de orașe antice grecești. [on-line] https://ro.wikipedia.org/wiki/List%C4%83_de_ora% C8%99e_antice_grece%C8%99ti (vizitat 31.05.2015).
3. Lumea antică (mileniul IV î.Hr.-secolul V d.Hr.) în 29 de „lecții" povestite-Vladi LD. [on-line] https://micro-istoria.wordpress.com/2019/09/03/lumea-antica-mileniul-iv-i-hr-secolul-v-d-hrin-29-de-lectii-povestite-vladi-ld/ (vizitat 21.10.2019).
4. TEJA, M. Istoria Dobrogei – instituții: *polis*-ul/orașul-stat grec antic. [on-line] https://www. ziuaconstanta.ro/stiri/invitati/istoria-dobrogei-institutii-polisul-orasul-stat-grec-antic-galerie-foto-696523.html (vizitat 29.07.2019).
5. CLARK, Chr. История Европы. 1. Происхождение и особенности (2017). [on-line] https://www.youtube.com/watch?v=T61FZs1G3k0&list=RDT61FZs1G3k0&start_radio=1&t=0 (vizitat 13.12.2018).
6. HELD, D. Modele ale democrației. - București: Ed. Univers, 2000. 322 p.
7. Scurt istoric al Spartei. [on-line] https://www.bzi.ro/scurt-istoric-al-spartei-753645 (vizitat 15.01.2014).
8. PREDOIU, C. Cetatea greacă. *Polis*-ul – Grecia și lumea helenistică. [on-line] http://www.creeaza.com/referate/istorie/Cetatea-greaca-Polisul-Grecia-843.php (vizitat 21.10.2019).
9. Democrația: din Grecia Antică la sistemele actuale. [on-line] https://es.scribd.com/doc/ 179439788/modele-ale-democratiei-eseu-docx(vizitat 01.11.2017).
10. Pericle – omul care a dat numele unei epoci. [on-line] https://istoriiregasite.wordpress. com/2012/07/19/pericle-omul-care-a-dat-numele-unei-epoci/(vizitat 13.10.2012).
11. BALL, T., DAGGER, R. Ideologii politice și idealul democratic / Ed. a 2-a. - Iași: Ed. Polirom, 2000, 271 p.
12. STANCIUGELU, Şt. Istoria ideilor politice. P.I. - Bucureşti, 2002. [on-line] http://filosofiepolitica.files.wordpress.com/2008/03/stefan-stanciugelu-idei-politice-1.pdf (vizitat 23.01.2010).
13. Femeile din Noua Zeelandă – primele din lume, care au obținut dreptul la vot. Când le-a fost asigurată această oportunitate femeilor din alte state. [on-line] http://www.realitatea.md/femeile-din-noua-zeelanda---primele-din-lume--care-au-obtinut-dreptul-la-vot--cand-le-a-fost-asigurata-aceasta-oportunitate-femeilor-din-alte-state_53469.html (vizitat 08.03.2017).
14. Istoria ideilor politice. / Sub dir. lui Év. Pisier. - Timişoara: Ed. Amarcord, 2000. 540 p.
15. ARISTOTEL. Politica. Oradea, 1996. 286 p. [on-line] https://www.scribd.com/doc/25315388/Aristotel-Politica(vizitat 19.09.2015).
16. HAGUE, R., HARROP, M. Guvernământ și politici comparate / Ed-a a 8-a. - Cluj-Napoca: CA Publishing, 2015. 453 p.
17. FOTOPOULOS, T. Democrația economică și democrația directă ateniană și semnificațiile sale pentru ziua de azi. [on-line] https://www.inclusivedemocracy.org/fotopoulos/other_languages/romanian/ democratia_economica_directa.htm (vizitat 24.04.2013).
18. DAHL, R.D. Democraţia şi criticii ei. - Iaşi: Institutul European, 2002. 289 p.
19. SARTORI, G. Teoria democrației reinterpretată. - Iași: Ed. Polirom, 1999. 512 p.
20. NAY, Ol. Istoria ideilor politice. - Iași: Ed. Polirom, 2008. 671 p.
21. NICA, E. Cetățeanul și democrația sa participativă – lecția celor dintâi cetățeni democrați din lume sau mitul democrației. [on-line]https://www.academia.edu/10404654/cet%c4%83%c8%9beanul_%c8%99i_democra%c8%9bia_sa_participativ%c4%83_lec%c8%9biacelor_dint%c3%a2i_cet%c4%83%c8%9beni_democra%c8%9bi_din_lume_sau_mitul_democra%c8%9aiei?auto=download (vizitat 14.12.2017).
22. POPESCU, M. Democrație. [on-line] http://popescumarian2013.blogspot.com/p/fisa-de-ucru-24-aprilie-2013.html (vizitat 24.04.2013).
23. Epoca clasică a Greciei Antice (490–336 î.Chr.). [on-line]http://www.rasfoiesc.com/educatie/ istorie/epoca-clasica-a-greciei-antice98.php(vizitat 13.11.2019).
24. APOSTOL, D., SEEHOLZER, G., DARIE, C. Societatea helvetă, un model de succes pentru orice societate (*Ghid de buni practici*). [on-line] http://orapentrudemocratie.ro/wp-content/uploads/2015/02/Ghid-de-bune-practici.pdf(vizitat 30.12.2017).

25. SAVA, I.N. Democrația directă, între între nodelul majoritar și participarea directă (*Cazul elvețian*). În: Revista de Științe Politice și Relații Internaționale. - București, 2012, Vol. IX, nr.1, p.51–64. [on-line] http://www.revista.ispri.ro/wp-content/uploads/2012/10/51-64-Ionel-Sava.pdf (vizitat 13.12.2012).

26. DRĂGAN, A. Democrația participativă *versus* dictatura majorității. [on-line] https://www.businesscover.ro/democratia-participativa-versus-dictatura-majoritatii/ (vizitat 30.01.2017).

27. GORUN, A. Democrația – mit și realitate. În: Analele Universităţii „Constantin Brâncuşi" din Târgu Jiu / Seria Litere și Ştiinţe Sociale, 2012, nr.1, p.7-37. [on-line] http://www.utgjiu.ro/revista/lit/pdf/2012-01/1_adrian_gorun.pdf(vizitat 03.11.2015).

28. ADELA, Cr. Istoria ideilor politice. - București, 2013. 80 p.

29. Imperiul Roman – de la umilință la dominație și strălucire în lumea antică. [on-line] https://diamantrevista.wordpress.com/2015/07/05/imperiul-roman-de-la-umilinta-la-dominatie-si-stralucire-in-lumea-antica/ (vizitat 17.05.2017).

30. NICA, L. Democrația participativă, soluția celui de-al treilea val către We-Government [on-line] https://www.academia.edu/15968916/democra%c5%a2ia_participativ%c4%82_solu%c5%a2ia_ celui_de-al_treilea_val_c%c4%82tre_we-government(vizitat 27.10.2019).

31. VARZARI, P. Reflecții teoretice privind fenomenul democratic în istoria gândirii politice. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică), 2019, nr.1 (LXXXIV**)**, p.21-42.

23.12.2019

CZU 659.4
DOI 10.5281/zenodo.3921890

RETORICA CAMPANIILOR MEDIATICE AUTOHTONE. CAZUL ”*DĂRUIEȘTI ȘI CÂȘTIGI*” LA *PRO TV CHIȘINĂU*

Marina CEBAN
lector universitar
Facultatea Jurnalism și Științe ale Comunicării, Universitatea de Stat din Moldova
e-mail: *botnariuc.marina@gmail.com*
https://orcid.org/0000-0001-7350-0119

Campaniile mediatice autohtone sunt analizate în calitate de produse informaționale specifice, a căror profil particular este conturat printr-un șir de elemente de identitate. Aceste caracterisitici, precum și formele de expresie ale discursurilor acestor acțiuni generează mesaje cu un marepotențial de impact social. Analiza modalităților de convertire a valorilor sociale ce urmează să fie promovate în subiecte ale campaniilor este de un interes științific inerent. Este analizat cazul Dăruiești și câștigi, de la ProTV Chișinău,în calitate de subiect de cercetare sugestiv pentru piața informațională din Republica Moldova.Retorica acestei campanii e axată pe accentuarea dramatică a problemelor sociale, specifice spațiului autohton, tehnică ce generează un apel de solidarizare și de mobilizare pe plan național.Acțiunea socială a segmentului mediatic TV este cercetată din perspectiva identității campaniei și a semanticii mesajelor lansate.Expunerea subiectului este realizată în concordanță cu scopul acestui produs al instituției media.

Cuvinte-cheie: *campanie mediatică, produs informațional, profilul campaniei, elemente de identitate, valori sociale.*

RHETORIC OF INDIGENOUS MEDIA CAMPAIGNS. THE CASE OF “GIVE AND EARN” ON PRO TV CHISINAU

The national media campaigns are analyzed as specific informational products, whose particular profile is shaped by a series of identity elements. These characteristics, as well as the forms of expression of the speeches of these actions generate messages with a great potential for social impact. The analysis of the ways of converting the social values to be promoted in campaign topics is of inherent scientific interest. It is analyzed the case of Dăruiești și câștigi, spread by ProTV Chișinau, as a suggestive research topic for the information market of the Republic of Moldova. The rhetoric of this campaign is focused on the dramatic accentuation of the social problems, specific to the local area, a technique that generates a call for solidarity and mobilization at national level. The social action of the TV media segment is investigated from the perspective of the identity of the campaign and the semantics of the launched messages. The presentation of the subject is made in accordance with the purpose of this product of the media institution.

Keywords*: media campaign, informational product, campaign profile, identity elements, social values.*

LA RHÉTORIQUE DES CAMPAGNES MÉDIATIQUES LOCALES. LE CAS DE „DONNER ET GAGNER" SUR PRO TV CHISINAU

Les campagnes médiatiques nationales sont analysées comme des produits d'information spécifiques, dont le profil particulier est façonné par une série d'éléments identitaires. Ces caractéristiques, ainsi que les formes d'expression du discours de ces actions génèrent des messages avec un grand potentiel d'impact social. L'analyse des moyens de convertir les valeurs sociales à promouvoir dans les sujets de campagne présente un intérêt scientifique inhérent. Il est analysé le cas de ,,Dăruiești și câștigi", diffusé par ProTV Chișinau, comme un sujet de recherche suggestif pour le marché de l'information de la République de Moldova. La rhétorique de cette campagne est axée sur l'accentuation dramatique des problèmes sociaux, spécifiques à la zone locale, une technique qui génère un appel à la solidarité et à la mobilisation au niveau national. L'action sociale du segment des médias TV est étudiée du point de vue de l'identité de la campagne et de la sémantique des messages lancés. La présentation du sujet est faite conformément à l'objectif de ce produit de l'institution médiatique.

Mots-clés: *campagne médiatique, produit d'information, profil de campagne, éléments d'identité, valeurs sociales.*

РИТОРИКА ОТЕЧЕСТВЕННЫХ МЕДИА КАМПАНИЙ. ПРИМЕР "*DĂRUIEȘTI ȘI CÂȘTIGI*" *НА PRO TV* CHISINAU

Кампании в местных средствах массовой информации анализируются как конкретные информационные продукты, особый профиль и предназначение которых обозначен рядом элементов идентичности. Эти характеристики, а также формы выражения этих действий генерируют сообщения с огромным потенциалом для социального воздействия. Анализ способов преобразования социальных ценностей, которые необходимо продвигать посредством информационных кампаний, представляет неотъемлемый научный интерес. В качестве темы исследования, наводящей на размышления о рынке информации в Республике Молдова, анализируется кампания под слоганом «Dăruiești și Câștigi» на телеканале ProTV Chisinau. Риторика этой кампании сосредоточена на драматическом обозначении социальных проблем, характерных для отечественного пространства, солидарность и мобилизация на национальном уровне. Социальные действия сегмента телевизионных СМИ анализируются с точки зрения идентичности кампании и семантики запускаемых сообщений. Представление предмета исследования осуществлено в соответствии с целью этого медийного продукта.

Ключевые слова: *медиа кампания, информационный продукт, профиль кампании, элементы идентичности, социальные ценности.*

Piața mediatică autohtonă, conturul căreia e direct dependent de tendințele actuale în materie de comunicare publică și de necesitățile și cerințele publicului, e formată dintr-un ansamblu complex de produse informaționale, ce au rolul de a răspunde acestor provocări și de a furniza o bază de date factologice esențiale despre funcționarea sistemelor politice, sociale, economice și culturale [6, p.11]. De regulă, acest gen de produse informaționale este parte a jurnalismului social, care „se manifestă ca un răspuns la așteptările și nevoile sociale ale persoanelor, (...) caracterul lui fiind determinat de efectele pragmatice pe care acesta le generează, fapt care condiționează însuși procesul de creație: alegerea subiectelor, colectarea informației factologice, selectarea unghiului de abordare, structurarea textului și selectarea mijloacelor de expresie"[8, p.133]. Un rol specific în amalgamul de produse, cel de orientare socială a publicului, la nivelul general al comunității și la cel particular – al individului, îl au campaniile mediatice, care se remarcă prin elemente de identitate clar conturate [9, pp.85-86] și subiecte axate pe probleme sociale distincte[5, p.26].

Deși tematica e abordată constant prin genuri informative și analitice, campaniile se autoafirmă în

calitate de acțiuni sociale ale mass-mediei, produse axate pe subiecte particulare ce furnizează un mesaj, un apel către audiență [7, p.203]. Retorica acestor acțiuni este complexă, fapt justificat prin existența unei etape de pregătire, cu o durată extinsă, deci o planificare riguroasă și detaliată a realizării acestui produs. Profilul lor este detaliat prin elemente de identitate precum: titlu, slogan/motto, scop, durată, protagoniști, public-țintă, valori sociale promovate, caracterisiticile instituției media ce lansează apelul de caritate/ solidaritate etc. [4, p.50].Aceste elemente formează punctele de reper ale conținutului valoric și morfologia unei campanii.

Studierea formelor de expresie a acestor produse este esențială pentru evaluarea condițiilor, a modului de manifestare a lor în sfera socială și a acțiunilor exercitate asupra publicului [2, pp.225-230]. Demersul științific al prezentei lucrări se axează pe examinarea retoricii mesajelor unei campanii de pe piața informațională autohtonă și a constat în aplicarea metodei analizei de conținut pe studiul de caz, particularizat prin produsul postului *ProTV Chișinău* – campania *Dăruiești și câștigi*, în calitate de subiect de cercetare. Alegerea a fost dictată de următoarele considerente logice:

- Segmentul TV este sursa primară de informare, conform datelor oferite de Barometrul de Opinie Publică (BOP, 2019 - cele mai accesate surse de informare sunt posturile TV - din două opțiuni propuse - 54,4% din respondenți utilizează TV pentru informare, în primul rând și 21,4% - în al doilea rând) [1];
- Reputația postului *ProTV Chișinău* este construită pe istoria de 20 de ani de activitate (în 2019) în calitate de televiziune privată, de alternativă, cu profil generalist [15];
- Campania *Dăruiești și câștigi* este un produs de marcă al postului, fiind o acțiune tradițională, cu caracter constant și o istorie de 11 ediții (în 2019). Este de remarcat și orientarea socială a acțiunii implementate.

În calitate de eșantion de cercetare au fost selectate 5 ediții ale campaniei, lansate într-o perioadă de 5 ani: decembrie 2014 – decembrie 2018. Au fost analizate produsele complexe în cadrul cărora au fost difuzate materialele campaniei: buletinele și jurnalele de știri (difuzate la orele 13:00, 17:00, 20:00) și emisiunile speciale dedicate finalului campaniei. Conceptul metodologic al studiului a vizat elaborarea în calitate de instrument de cercetare a unui chestionar de monitorizare, cu setarea următoarelor criterii de analiză: titlu, slogan, tipul campaniei, scopul, profilul beneficiarilor, profilul publicului-țintă, relieful campaniei, structura, durata, tipul produselor, subiecte/probleme abordate, valori sociale/morale promovate [10, p.62].

Elementele de retorică examinate au demonstrat un caracter complex al produsului din punct de vedere al discursurilor și tehnicilor utilizate. Analiza semanticii titlului demonstrează plasarea accentului pe telespectator care este cooptat prin adresarea la persoana a doua, iar utilizarea celor două verbe, cu semnificația acțiune-efect/rezultat: *a dărui* și *a câștiga* conferă dinamism și originalitate denumirii. Atribut al titlului este și calitatea de a fi ușor memorat și reprodus, ceea ce faciliteaza introducerea în uz a sintagmei, în plus aceasta este una universală din punct de vedere temporal, poate fi utilizată pentru orice campanie ce are fundamentat obiectivul de caritate, sugerat în mod direct, și prilejuită de orice sărbătoare cu conotații sociale în care e potrivită acțiunea de *a dărui*. În ce privește cel de-al doilea element de identitate al campaniei, sloganul, în cazul analizat, atestăm o coincidență dintre titlu și motto, frecvența acestei tehnici la posturile de televiziune fiind constantă, din cauza necesității prezentării informațiilor prin mesaje succinte și concise, unele elemente fiind sublimate, iar miza e plasată pe calitatea și nu cantitatea frazelor, enunțurilor sau cuvintelor. Prin această tehnică de coincidență a titlului cu sloganul, campania mediatică lansată de un post de televiziune asigură economie de timp de emisie, claritate și concizie. Scopul de-

clarat al *Dăruiești și câștigi* este cel de mobilizare a telespectatorilor prin apel la solidaritate și colectare de fonduri în favoarea persoanelor cu statut social defavorizant. Conform criteriilor de clasificare [3, p.186] analizăm o campanie:

- periodică/ planificată, după gradul de planificare al acțiunii (e realizată în fiecare an, în ajunul Crăciunului, în baza evenimentelor reci, planificate);
- supercampanie, după durată (în fiecare an este organizată o ediție/microcampanie ce face parte din supercampania cu o istorie de 10 ani);
- campanie în care se utilizează mai multe genuri jurnalistice: reportajul, știrea, transmisiunea în direct a concertelor, emisiuni dedicate finalului;
- scop de mobilizare, conform țelului;
- campanie de masă, conform caracteristicelor publicului destinatar;
- sugestivă, conform mijloacelor utilizate (sunt exploatate efectele dramatice ce acționează pe plan psihologic);
- complexă, conform tehnicilor utilizate (pe lângă reportaje sunt organizate și emisiuni speciale);
- lansată de o singură instituție medie, conform numărului de organizatori.

Campania este concepută pentru a cuprinde perioada sărbătorilor de iarnă, Crăciunul și Anul Nou, transformate în ocazii de a demonstra solidaritate, când șansele de a obține rezultate mari sunt mai favorabile. Evidențiem caracterul ciclic al campaniei, care se repetă anual, cu implicarea protagoniștilor noi, dar și a celor din edițiile anterioare. Morfologia produsului este construită pe reportaje din sfera socială, cu elemente ale materialelor de problemă și ale materialelor de tip portret social, prin cazuri concrete este sugerată o problemă socială specifică. Problemele evidențiate sunt sărăcia, lipsa asistenței persoanelor defavorizate, a persoanelor cu dizabilități, lacune ale sistemului național de asigurări sociale, starea precară de sănătate a protagoniștilor, lipsa resurselor financiare pentru dezvoltarea talentelor. Reportajele sunt difuzate ca elemente componente ale jurnalelor și buletinelor de știri de la *ProTV Chișinău*.

În plan diacronic, câteva mențiuni despre campania *Dăruiești și câștigi* sunt necesare pentru a trasa graficul evoluției acestui element specific fenomenului mediatic contemporan. Lansată în decembrie 2008 în spațiul mediatic autohton, cu prototipul campaniei similare de la *ProTV România*, formatul a constat din reportaje sociale ce au prezentat istorii ale protagoniștilor, numite arbitrar *povești de viață*, noțiune cu care se va opera în contextul articolului. Începând cu 11 decembrie 2009, pe parcursul unei săptămâni au fost difuzate 7 reportaje despre 7 protagoniști, realizate de prezentatorii *ProTV*: Angela Gonța, Natalia Cheptene, Andrei Tabuică, Nicu Timofti, Oxana Iuteș, Rodica Ciorănică, Sorina Obreja. Această tehnică de implicare a moderatorilor a fost utilizată pentru a spori adeziunea publicului prin transfer de imagine a autorității vedetelor TV, ce a determinat stabilirea notorietății campaniei și transformarea acesteia în marcă a postului. Din 24 decembrie, ajunul Crăciunului pe stil nou, au fost organizate concerte în Piața Marii Adunări Naționale (PMAN), cu o durată de 7 zile. Structural, acest element a servit în calitate de punct de finalizare a campaniei, în cadrul căruia au fost prezentate rezultatele acesteia, iar eroii au primit, pe rând, în mod solemn cecurile cu sumele donate. Morfologia campaniei a inclus realizarea reportajelor centrate pe protagoniști și concertele dedicate acțiunii, transmise în direct la *ProTV Chișinău*. Catalizarea efectelor pozitive a avut loc cu efect de acumulare anuală și a fost impulsionată și prin astfel de elemente precum:

- stabilirea parteneriatului cu reprezentanții Primăriei Chișinău, pentru organizarea concertelor;
- implicarea interpreților în cadrul concertelor, pentru a spori vizibilitatea campaniei și a adăuga autoritate;
- implicarea resurselor interne: a imaginii prezentatorilor ProTV;

- implicarea autorităților publice, a politicienilor.

Selectarea perioadei de desfășurare a campaniei a fost dictată și de necesitatea de a marca inedit sfârșitul anului, produsele media și concertele fiind compatibile cu elementul de caritate. Amploarea evenimentului și extinderea lui în extra limitelor televiziunii a adus un plus de audiență postului și a favorizat realizarea planului de responsabilitate socială a instituției media.

Conținutul campaniilor a fost redus în anii următori, de exemplu în 2010 ai fost prezentate doar 3 istorii de viață, dar a fost păstrat elementul de parteneriat cu autoritățile publice.

O amprentă a campaniei a devenit prezentarea reportajelor cu caracter de continuitate despre evoluția vieții eroilor edițiilor precedente, astfel structural campania a fost separată în 3 faze: difuzarea a 3 reportaje cu noii protagoniști, difuzarea reportajelor de evoluție cu eroii ediției precedente, prin care publicul a devenit informat despre modul cum au fost cheltuiți banii donați, un raport ca parte a campaniei, ce ne permite s-o clasificăm în categoria supercampaniilor. Periodic au fost realizate reportaje ce au urmărit desfășurarea evenimentelor: de ex. cum a fost efectuată intervenția chirurgicală pentru care telespectatorii au donat bani. Din punct de vedere al respectării principiilor de conturare a campaniei prezentarea finalului-raport și urmărirea evoluției sunt elemente cel mai des neglijate de instituțiile media, acest aspect fiind prezent în cazul *ProTV*.

Pe plan evolutiv, observăm că din 2014 a avut loc o recalibrare a campaniei *Dăruiești și câștigi*, un element de noutate fiind modificarea locației de desfășurare a concertelor, care a trecut în scuarul Catedralei Nașterea Domnului, Chișinău. Campania s-a desfășurat în perioada 05.12.2014 – 31.01.2015, timp în care au fost difuzate 15 produse televizate: 3 reportaje despre noii protagoniști, 3 reportaje în evoluție despre protagoniștii edițiilor precedente, o știre despre anunțarea concertelor, 3 transmisiuni live a concertelor, 3 știri despre rezultatele campaniei, 3 reportaje despre evoluția protagoniștilor ediției curente. Urmărind aceste tendințe poate fi construită o schemă-tip de proiectare a acțiunii:

- *Startul/Intriga* – 3 reportaje de tip istorii de viață.
- *Desfășurarea* – reportaje de evoluție cu prezentarea eroilor edițiilor precedente și a desfășurării evenimentelor din viața protagoniștilor ediției actuale (mobilizarea publicului, oferirea ajutorului).
- *Punctul culminant și Finalul* – Emisiune specială de totalizare și de înmânare festivă a cecurilor cu sumele de bani colectate.

Analiza calitativă a conținutului campaniei poate fi efectuată pe modelul celei din anul 2018, ce concentrează toate elementele tradiționale, consacrate, sugestive pentru elaborarea concluziilor despre ponderea acestui produs mediatic printre mesajele informative, dar și pentru determinarea caracteristicilor campaniei. La intersecția anilor 2018-2019, startul campaniei a fost anunțat pe 4 decembrie 2018, ce corespunde cu perioada obișnuită a campaniei. Anunțul a fost efectuat printr-un spot de promovare, cu o durată de 0:33 sec, care reprezintă anunțarea tradițională a campaniei: „*De Crăciun la ProTV se întâmplă minuni. E timpul basmelor și a viselor împlinite. Acum tu ai puterea să-i ajuți pe cei care au nevoie de tine. La ProTV, Dăruiești și câștigi!*” [14]. Apelul este concentrat în 4 fraze, suprapuse cu inserturi ale fragmentelor din arhiva edițiilor anterioare ale campaniei și mizează pe asocierea cu simbolismul Crăciunului, reprezentat prin lexeme des utilizate și în reportajele sociale, componente ale campaniei: *magie, basm, minune, vise* și invocă valori sociale precum *solidaritate, apel la compasiune, milă, toleranță, caritate*. Campania este identificată și prin propriul generic, reluat pe parcursul celor 5 ani de analiză. Primul reportaj din ediția anului 2018 a campaniei – *Trăiesc cu frică, în casa dărâmată* [12], a fost difuzat pe 4 decembrie 2018 și a fost identificat prin intro-ul: „*Prima istorie vine din*

satul Parcova, acolo unde 5 copii trăiesc împreună cu mama lor într-o casă veche, friguroasă și pe jumătate dărâmată. Din cauza alunecărilor de teren din zonă, un perete s-a prăbușit, iar ceilalți sunt crăpați. În plină iarnă, femeia nu știe unde să-și ducă micuții și stă acolo cu teamă ca nu cumva întreaga locuință să se dărâme peste ei". Observăm că elementul de intrigă al acțiunii este prezentat în introducere, tehnică utilizată pentru a spori atenția telespectatorilor, mizând pe curiozitate și pe elementul dramatic, care devine asul reportajului și un fir roșu ce caracterizează toate produsele campaniei. Complementar textelor cu o doză mare de dramatism, sugerat prin detalii: geamuri fără sticlă, acoperite cu pături, crăpăturile mari prin care îți încape mâna, sunt imaginile video: casa cu un perete dărâmat, rămășitele peretelui, crăpături în pereți și interviurile cu copiii, care povestesc *cu lacrimi în ochi* cum s-a prăbușit peretele. Fraza de final include apelul pentru a colecta suma necesară pentru a procura o casă nouă pentru familia Rudenco, cu indicarea contului bancar la care pot fi transferate donațiile în bani. Durata reportajelor din cadrul campaniei este de 3-5 minute și e compatibilă cu timpul de emisie disponibil în cadrul unui jurnal de știri.

Al doilea reportaj din cadrul ediției este difuzat pe 5 decembrie 2018, cu titlul: *Un copil ca o mamă, istoria de viață a unei fetițe care la 8 ani e nevoită să îngrijească de mama ei țintuită la pat*[13]. Sunt utilizate aceleași tehnici de detaliile pentru a imprima reportajului dramatism. Pe 6 decembrie a fost publicat cel de-al treilea reportaj prin care este redată situația defavorizantă a unei familii cu 5 copii din s. Chetrosu, Drochia: încălțăminte de mărime mică cu care se încalță un copil, băiatul merge la școală iarna în adidași pentru că unica pereche care nu e deteriorată, lemne care ajung pentru o săptămână.

Un element caracteristic pentru multe reportaje din cadrul campaniei este imprimarea aspectelor pozitive, care contrabalansează impresia generală de lipsă de soluții și caracterizează protagoniștii ca „eroi" ce duc o luptă cu vicisitudinile vieții: *copiii nu se plâng de greutăți*.

Din 7 decembrie, după prezentarea celor 3 istorii ale ediției curente, sunt difuzate reportaje cu caracter de continuitate despre eroii de anul trecut.

Observăm că a avut loc o recalibrare a campaniei, în cadrul căreia nu mai sunt prezentate istoriile protagoniștilor ce au nevoie de susținere pentru dezvolatarea unor talente, nu sunt implicați actorii politici sau contribuția lor nu este mediatizată, față de contribuția unor agenți economici, care însă rămân în confidențialitate din cauza regimului de interzicere a publicității în știri, emisiunile nu sunt realizate în parteneriat cu autoritățile publice locale, se organizează în studiourile *ProTV*, cu implicarea vedetelor, iar concertele nu sunt de o durată lungă. Majoritatea reportajelor sunt construite în jurul familiilor cu copii, care sensibilizează publicul.

Pe 9 decembrie în continuarea istoriei fetiței de 8 ani care are grijă de mama sa țintuită la pat este realizat un reportaj de eveniment: câțiva spectatori *ProTV* au vizitat familia și i-au adus daruri, produse alimentare, rechizite școlare.

Aceeași linie de subiect este păstrată pentru celelalte două istorii din cadrul campaniei, astfel se realizează reportaje de evoluție, pentru a oferi un exemplu de atitudine civică și a prezenta continuitatea acțiunii.

Emisiunea specială din cadrul campaniei a fost difuzată în direct în ajun de Crăciun, pe 24 decembrie, în studioul ProTV în care au fost invitați protagoniștii reportajelor.

Reportaje din cadrul evenimentului donație au fost prezentate și în jurnalele de știri, astfel fiind marcat finalul ediției din 2018 a campaniei.

Consemnarea aspectelor istorice ale campaniei *Dăruiești și câștigi* de la postul *ProTV Chișinău* este motivată de interesul de a cerceta evoluția temporală, interes bazat pe considerentul că analiza edițiilor precedente favorizează o readaptare în struc-

tura campaniei, cu alte cuvinte, modul în care a fost modificată prezentarea mesajului este un indicator al evoluției fenomenului mediatic contemporan, în corelație indivizibilă cu evoluția vieții publice pe plan extramediatic.

Desfășurarea campaniei pe parcursul a 10 ani (din 2008), ce corespunde cu zece ediții lansate este un indicator al fiabilității și al rezultatelor obținute, inclusiv a feedback-ului pozitiv. Ascensiunea unei campanii la rangul celei periodice a devenit posibilă prin instituirea elementului de identitate și al celui de tradiție, ușor acceptat din partea audienței. Pe plan diacronic evoluția campaniei de la *ProTV* este caracterizată prin excluderea unor elemente componente și/sau înlocuirea lor cu altele.

Structural acțiunea poate fi separată în 2 etape. Prima se caracterizează prin prezentarea reportajelor de tip portret social, ce surprind protagoniștii în arealul lor cotidian, de regulă se realizează la o singură locație, în mediul obișnuit, acasă, rareori în două ipostaze. Sunt realizate cel mult 3 istorii de viață, cu cazuri particulare cu o priză mare la public, sunt conturate elementele dramatice ce stimulează psihologic sentimentul comun de milă și compasiune.

Desfășurarea presupune alternarea celor 3 reportaje cu istorii de succes ale protagoniștilor din edițiile precedente, urmate de evenimente ce intervin în viața eroilor actuali, donații efectuate de telespectatori.

Cea de a treia etapă constă în organizarea emisiunilor speciale, cu subiect de totalizare a rezultatelor campaniei și cu oferirea solemnă a donațiilor beneficiarilor, urmate de scurte concerte.

În plan evolutiv au fost reduse intervențiile politicienilor, din cauza dimensiunilor publicității politice, accentul este plasat pe donațiile oamenilor de rând, ale diasporei, a agenților economici, care însă nu sunt identificați. A fost eliminat și parteneriatul cu Primăria, astfel locația fiind mutată din PMAN, în scuarul Catedralei, apoi în studioul *ProTV*, din cauza costurilor mai mici, posibilităților tehnice sporite în condiții de studio. Deși s-a renunțat la amploarea care era generată de organizarea concertelor, aspectul social este cel care a fost constant promovat și a intervenit în calitate de agent catalizator al campaniei.

Concluziile emise în urma aplicării metodologiei de studiu se axează pe câteva teze. Campania *Dăruiești și câștigi* rezonează cu problemele sociale specifice societății, nu se concentrează în zona Capitalei, ci e dispersată la nivel național, inclusiv rural, campania este una periodică, planificată. Este evidențiat caracterul de responsabilitate socială, ce aduce capital de încredere din partea publicului.

Astfel postul*ProTV Chișinău* se axează în proiectarea produselor campaniei pe conturarea portretelor sociale ale oamenilor în mediul obișnuit, prin care prezintă realitățile sociale specifice țării. Sunt exploatate dramele centrate pe oameni, transformate și prezentate în calitate de povești de viață, cu priză la public.În plus, se conturează un stil propriu al campaniei, caracteristică a *ProTV*-ului, unde campaniile sunt realizate de jurnalista Sorina Obreja și au obținut un contur specific, cu efecte dramatice, texte care sensibilizează – un stil ușor de recunoscut, un stil de autor. Deși nu afirmăm că tactica de a exploata nelimitat sensibilitatea umană prin demonstrarea unor detalii dramatice este una universal potrivită sau este cea mai bună pentru a spori rezultatele, conturarea unui stil propriu este benefică pentru același caracter unitar al mesajelor.Unul dintre factorii ce determină atractivitatea campaniei în rândul publicului este retorica utilizată. Modalitățile de redare a discursului în cazul prezentat sunt în concordanță cu limbajul impregnat cu efecte dramatice, realizate atât prin mesajele text, cât și prin cele video, ce apelează la sensibilitatea umană și contribuie la promovarea valorilor sociale, în acest caz a solidarității, binefacerii, carității. Eficiența unui produs mediatic ce face parte din această categorie e garantată de utilizarea dozată a tehnicilor retorice și de creativitatea jurnalistică de a prezenta realitatea prin prisma eroilor din realitatea proximă.

Bibliografie:

1. Barometrul de Opinie Publică, raport. Institutul de Politici Publice. Ianuarie 2019. 80 p.
2. BOTNARIUC, M. Limbajul campaniilor mediatice. In: Convergențe spirituale Iași–Chișinău, nr.12-13/ 2017. - Iaşi, pp. 225-230.
3. BUTOI, Oc. Campania de presă. In: Analele Universității București: Filosofie. Anul XVIII,1969, pp.185-189.
4. GUZUN, I. Jurnalism pentru Dezvoltare Umană: Repere ale cursului universitar. - Chişinău: UNICEF Moldova, 2004. 60 p.
5. MALCOCI, L. Problematica reportajului social. In: Reportajul social: pentru tinerii jurnalişti şi studenţii de la Facultatea de Jurnalism. Chişinău: Colograf-Com, 2002, pp.26-29.
6. SOCOLOV, T. Mass media şi fenomenul dezvoltării comunitare. - Chişinău: CCRE „Presa”, 2005. 110 p.
7. STEPANOV, G., BOTNARIUC, M. Campaniile mediatice TV: viziune de ansamblu. In: Integrare prin cercetare și inovare. Conferința științifică națională cu participare internațională. - Chișinău: CEP USM, 2016, pp.17-23. 318 p.
8. STEPANOV, G. Bazele jurnalismului. - Chișinău: CEP USM, 2018. 193 p.
9. ГЕОРГИЕВ, Д. Режиссура газеты. - Москва: Мысль, 1979. 264 с.
10. ДЗЯЛОШИНСКИЙ, И. Журналистика соучастия. Как сделать СМИ полезными людям. - Москва: Престиж, 2006. 102 с.
11. DARUIESTI SI CASTIGI! Nu mai cred in Mos Craciun. Micutii cu parinti nevazatori care au uitat gustul bomboanelor [citat 21.09.2018]. Disponibil: http://protv.md/social/daruiesti-si-castigi---801491.html
12. DARUIESTI SI CASTIGI: Locuiesc intr-o casa pe jumatate daramata cu teama ca aceasta s-ar putea prabusi peste ei. Povestea a cinci copii din satul Parcova din Edinet care maine ar putea fi pe drumuri [citat 21.09.2019]. Disponibil: http://protv.md/actualitate/daruiesti-si-castigi-locuiesc-intr-o-casa-pe-jumatate-daramata---2420621.html
13. DARUIESTI SI CASTIGI: Un copil ca o mama. La 8 ani, o fetita din Chisinau are grija de mama sa, tintuita la pat. In apartamentul lor de 7mp se inghesuie ele doua si saracia lor[citat 11.07.2019]. Disponibil: https://protv.md/daruiestisicastigi/daruiesti-si-castigi-un-copil-ca-o-mama-la-8-ani-o-fetita-din-chisinau-are-grija-de-mama-sa-tintuita-la-pat-in-apartamentul-lor-de-7-mp-se-inghesuie-ele-doua-si-saracia-lor-video---2421771.html
14. Dăruiești și câștigi începe la ProTV [citat 11.07.2019]. Disponibil: http://protv.md/social/daruiesti-si-castigi-incepe-la-pro-tv-urmariti-astazi-la-stirile---2419781.html.
15. Pro TV Chisinau implineste astazi 20 de ani! [citat 11.12.2019]. Disponibil: https://protv.md/protv-chisinau20/pro-tv-chisinau-implineste-astazi-20-de-ani---2503552.html

4.02.2020

CZU 070:659
DOI 10.5281/zenodo.3921899

CONDIȚII DE AFIRMARE A JURNALISMULUI CONVERGENT ÎN CONTEXTUL MEDIATIC CONTEMPORAN

Maria GUGULAN
doctorand, lector universitar
Facultatea Jurnalism și Științe ale Comunicării, Departamentul Teoria și Practica Jurnalismului,
Universitatea de Stat din Moldova
e-mail: *mariacelac@yahoo.com*
https://orcid.org/0000-0002-5744-8506

Noile procese social-politice, economice și culturale de la sfârșitul secolului trecut și începutul secolului prezent au marcat profund domeniul jurnalismului, care a comportat modificări conceptuale și funcționale semnificative. Totodată, dezvoltarea tehnologiilor informaționale din ultimii 30 de ani a avut un impact deosebit asupra acestui domeniu, impulsionând apariția unui nou tip de jurnalism – jurnalismul convergent. Primele forme de convergență, precum și primele redacții convergente au apărut pe continentul american la sfârșitul secolului XX, începutul secolului XXI. În foarte scurt timp, acest format de jurnalism s-a extins și în țările Europei de Vest.În Republica Moldova, primele forme propriu-zise de convergență apar abia în anul 2010 odată cu lansarea holdingurilor de presă Jurnal Trust Media și General Media Group SRL.

Cuvinte-cheie*: convergența media, redacție convergentă, jurnalism convergent, mass-media, tehnologie digitală, Internet.*

CONDITIONS FOR STATEMENT OF CONVERGENT JOURNALISM IN THE CONTEMPORARY MEDIA CONTEXT

The new socio-political, economic and cultural processes at the end of thelastcenturyandbeginning of thepresentcenturyhaveprofoundlymarkedthefield of journalism, withsignificant conceptual andfunctionalchanges. At the same time, thedevelopment of informationtechnologies in thelast 30 yearshad a special impact on thisfield, whichspurredtheemergence of a newtype of journalism–convergent journalism. The firstforms of convergence, as well as thefirst convergent newsrooms, appeared on the American continent at the end of the 20th century, thebeginning of the 21st century, followedbythecountries of Western Europe. In the Republic of Moldova, thefirsttrueforms of convergenceonlyappear in 2010 withthelaunch of Jurnal Trust Media andGeneral Media Group SRL holdings.

Keywords*: media convergence, convergent newsroom, convergent journalism, media, digital technology, Internet.*

CONDITIONS D'AFFIRMATION D'UN JOURNALISME CONVERGENT DANS LE CONTEXTE MÉDIATIQUE CONTEMPORAIN

Les nouveaux processus socio -politiques, économiques et culturels à la fin de la dernière décennie et au début de la présente décennie ont nettement marqué le champ du journalisme, avec des changements conceptuels et fonctionnels significatifs. Dans le même temps, le développement des technologies de l'information au cours des 30 dernières années a eu un impact particulier sur ce domaine, qui a entraîné l'émergence d'un nouveau type de journalisme-le journalisme

convergent. Les premières formes de convergence, ainsi que les premières salles de rédaction convergentes, sont apparues sur le continent Américain à la fin du 20ème siècle, le début du 21ème siècle, suivi des pays d'Europe Occidentale. En République de Moldova, les premières formes de convergence n'apparaissent qu'en 2010 avec le lancement de Jurnal Trust Media et General Media Group SRL holdings.

Mots-clés: *convergence des médias, salle de presse convergente, journalisme convergent, médias, technologie numérique, Internet.*

УСЛОВИЯ ДЛЯ УТВЕРЖДЕНИЯ КОНВЕРГЕНТНОЙ ЖУРНАЛИСТИКИ В КОНТЕКСТЕ СОВРЕМЕННОГО МЕДИАПРОСТРАНСТВА

Новые общественно-политические, экономические и культурные процессы конца прошлого века и начала нынешнего века глубоко обозначили область журналистики, которая привела к существенным концептуальным и функциональным изменениям. Наряду с этим, развитие информационных технологий в последние 30 лет оказало особое влияние на эту область, что привело к появлению нового типа журналистики - конвергентной журналистики. Первые формы конвергенции, а также первые конвергентные редакции появились на американском континенте в конце 20-го века - начале 21-го века. За очень короткое время этот формат журналистики распространился и на страны Западной Европы. В Республике Молдова первые актуальные формы конвергенции появились только в 2010 году, наряду с запуском медиа-холдингов Jurnal Trust Media и General Media Group SRL.

Ключевые слова*: медиа-конвергенция, конвергентный отдел новостей, конвергентная журналистика, медиа, цифровые технологии, Интернет.*

Introducere

Convergența mediatică este un termen ce a intrat relativ recent în vocabularul jurnalistic, dar care constituie un subiect important de cercetare în întreaga lume. În țările occidentale, această tematică a fostabordată mai pe larg începând cu anii '90 ai secolului trecut, perioadă marcată de schimbări esențiale în domeniul jurnalismului. Este vorba de ascensiunea Internetului, apariția jurnalismului online, schimbări în activitatea de zi cu zi a jurnalistului, reorganizarea redacțiilor de știri etc., elemente care conduc, direct sau indirect, la convergența mijloacelor de informare în masă. Scopul prezentului studiu este identificarea premiselor apariției și contextul istoric în care s-a afirmat convergența mediatică, precum și principalele forme de manifestare ale acesteia în diferite perioade de timp, baza teoretică fiind constituită din studii realizate de cercetători precum R.Gordon, P. Boczkowski și J.Singer în SUA, M.Stone și J.Bierhoff în Europa, M.Deuze în Olanda, R.M.Șuțu în România ș.a.

Etapele apariției jurnalismului convergent

Termenul „convergență" a fost folosit pentru prima dată în secolul al XVIII-lea, de către cercetătorul englez W.Dearham, în lucrarea științifică: *Physico-Theology: Or, a Demonstration of the Being and Attributes of God, From His Works of Creation (Fizico-Teologie: sau, o demonstrație a ființei și atributele lui Dumnezeu, din lucrările Lui de creație)* [1], pentru descrierea unor experimente consacrate măsurării vitezei sunetului. Ulterior, convergența a câștigat în popularitate și a început să fie răspândită în descrierea unor fenomene diverse: de la curenți aerieni la serii matematice, linii neparalele sau la biologia evoluționistă. Odată cu apariția și dezvoltarea pe scară largă a tehnologiilor informaționale, termenul își lărgește aria de utilizare prin extinderea spre mijloacele de comunicare în masă. În acest sens, convergența se referă la stocarea diferitelor tipuri de conținut (video, audio, text) în cadrul aceluiași format și difuzarea produsului mediatic prin diferite mijloace: televiziune, radio, ziar, ordinator, telefon mobil etc. Aplicată domeniu-

lui mass-mediei, tehnologia digitală a constituit un progres la nivel de producere a informațiilor, dar și de stocare și transmitere a datelor. Aceasta oferă noi avantaje produselor mediatice, datorită posibilității de evitare a degradării informației și prelucrării sunetului și imaginii cu ajutorul calculatorului.

Deși despre puterea și influența pe termen lung a noilor tehnologii asupra societății și a mijloacelor de comunicare în masă vorbea, pe larg, încă acum o jumătate de secol, cercetătorul canadian M.McLuhan[2], considerăm totuși că prima etapă a convergenței mediatice la nivel mondial începe la sfârşitul anilor '70 ai secolului trecut și durează până la jumătatea anilor '90 ai aceluiași secol. În această perioadă s-a pus accentul pe implementarea tehnologiilor informaționale, stocarea informației în format digital și comunicarea prin web. O listă a noilor tehnologii, cu o dată de început relativ arbitrară reprezentată de începutul anilor 1980, ar include: computerele personale, teletextul, discurile optice (CD, CD-ROM, care au fost implementate rapid în domeniul comunicării datorită capacităților de păstrare a informației pe un termen mai îndelungat și volumului mai mare de date), adoptarea, în anul 1994, a standardului european DVB (*Digital Video Broadcasting*) al difuzării video digitale, DVD-urile (suporturi optice de stocare a informațiilor video), norma MPEG (*Motionpicturecoding expert grup*), care a permis dezvoltarea primelor sisteme de codificare numerică a produselor audio, sistemul de înregistrare video, videotextul, televiziunea prin cablu, sateliţii de telecomunicaţii, sistemele de teleconferinţe şi de videoconferinţe, mesageria vocală, sistemul de transmitere prin fax, telefonia mobilă, televiziunea interactivă, inteligența artificială, grafica tridimensională, iar în 2006, CD-ROM-ul a fost înlocuit de USB flash drive, care este de dimensiuni mult mai mici și capacitate de stocare mult mai mare.Tehnica digitală oferă noi avantaje produselor mediatice, datorită posibilității de evitare a degradării informației și prelucrării sunetului și imaginii cu ajutorul calculatorului.

Printre primii care au prefigurat convergența ca fenomen mediatic a fost N.Negroponte, fondatorul și directorul laboratorului de media de la Institutul Tehnologic din Massachusetts, care, în 1979, a prezentat un model de convergență bazat pe trei cercuri ce se intersectează. Acestea ilustrează modul în care industriile mass-mediei vor interacționa cu industriile computerelor și ale sistemelor de comunicații devenind o singură entitate, lucru prezis de Negroponte să se întâmple către anii 2000 [3]. Conceptul „*revoluție digitală*", prezentat de cercetătorul american, se bazează pe supoziția teoretică că atomii vor ceda locul biților, ceea ce s-a întâmplat, de altfel, ulterior. N.Negroponte susține că reducerea structurii atomice a informației, prezentată sub formă de cărți, reviste, ziare, și casete video, la o structură electronică, imaterială, inconsistentă a biților va permite, pe de o parte, o economie substanțială de natură financiară, iar pe de altă parte, o economie de timp pentru cititori, care vor avea acces nelimitat la informațiile dorite.

Patru ani mai târziu, în 1983, fenomenul convergenței este abordat și de politologul I.de Sola Pool, în cartea sa *Technologies of Freedom (Tehnologia libertății*) [4]. Autorul vorbește despre faptul că în viitor toată informația va fi stocată pe suport digital, va fi transmisă prin rețele de comunicare și va fi accesibilă datorită tehnicii electronice. Convergența media este conceptualizată de I.de Sola Pool ca proces care estompează granițele atât între comunicarea punct la punct (cum ar fi poștă, telefon și telegraf), cât și între diferitele tipuri de media (presă, radio, TV).

Astfel, primul pas important a fost făcut odată cu convergența sistemului telecomunicațiilor și industria calculatoarelor, acestea din urmă devenind principalul instrument pentru producerea și distribuirea conținutului mediatic. Ulterior, convergența tehnologică a condus la convergența piețelor și serviciilor, iar apariția noilor servicii, care au împrumutat concepte din ambele sectoare, a permis companiilor să-și extindă puterea de calcul dincolo de limitele lor

geografice. La nivel european, acest aspect a constituit subiect de dezbatere odată cu publicarea, în 1987, a *Cărții Verzi privind dezvoltarea unei piețe comune pentru servicii și echipamente de telecomunicații* [5]. Concluzia ce se desprinde din aceasta este că doar o bună armonizare între sectorul telecomunicațiilor și industria calculatoarelor poate oferi cel mai fertil mediu pentru apariția serviciilor de tip nou. Primele măsuri, în acest sens, au fost inițiate în 1988, iar liberalizarea deplină a sectorului telecomunicațiilor a avut loc în 1998. Procesul de liberalizare a acestui sector și deschiderea piețelor a adus beneficii importante atât pentru întreprinderi, cât și pentru consumatori, acestea referindu-se la prețuri mai mici, servicii îmbunătățite și oferte noi.

Apariția telefoniei mobile este o altă componentă de bază a acestei verigi. Pe lângă aspectul comunicațional, telefonul mobil reprezintă și o platformă importantă pe care consumatorul recepționează semnalul sonor, text sau serviciile audio-vizuale, oriunde s-ar afla, iar acest aspect a constituit subiect de dezbatere încă în 1994, când a fost emisă *Cartea Verde mobilă*[6].

Totuși, firul roșu al acestui proces îl constituie rețeaua globală Internet și tehnologia *World Wide Web,* care a permis deschiderea spre publicul larg.Spre deosebire de sectorul telecomunicațiilor sau de mass-media tradițională, Internetul se evidențiază prin natura sa descentralizată, permițând o varietate de moduri de comunicare: unul-la-unu, unul-la-mulți sau mulți-la-mulți, iar numărul utilizatorilor crește de la o zi la alta.

Cea de-a doua etapă – *adoptarea și implementarea convergenței mediatice* – începe în a doua jumătate a anilor ‘90 ai secolului trecut, odată cu interacțiunea propriu-zisă a domeniului telecomunicațiilor și a mass-mediei. Până atunci, cele două domenii erau total distincte, foloseau tehnologii diferite, rețele separate, erau conduse de companii diferite și aveau modele și autorități de reglementare diferite. Cercetătorul M.Latzer susține că procesul a fost co-evolutiv, ceea ce înseamnă că direcția și viteza acestuia a fost influențată de interacțiunea reciprocă a inovațiilor tehnologice, a strategiilor corporatiste, reformelor politico-juridice, precum și de schimbări ale modelelor de recepționare ale mass-mediei[7].

La începutul acestei perioade, convergența era asociată, în principal, cu dezvoltarea tehnologiei digitale și cu multiplele posibilități de colectare a informației. Este, după cum afirmă Ch.Leteinturier, perioada noilor oferte de conținut jurnalistic, datorate, îndeosebi, evoluțiilor din domeniul audiovizualului [8, p.77]. Ulterior, convergența a generat mai multe forme de interacțiune a practicilor de producere și a produselor jurnalistice, una dintre care este interacțiunea dintre mass-media tradițională și *new media*. Inițial, conținutul jurnalistic produs în mediu tradițional era, pur și simplu, publicat, integral sau parțial, și pe site-ul instituției mediatice. A urmat perioada de îmbunătățire a calității produselor jurnalistice publicate online, care însemna ca textul să fie completat de imagine, sunet, trimiteri la arhiva evenimentului, *link*-uri spre alte *site*-uri relevante etc. Au apărut platformele mediatice, posibilitatea transmisiunilor *Live Stream* (tehnologie multimedia prin care transferul de date de la sursă la destinație este perceput ca un flux continuu, fișierele video sau audio deschizându-se și rulând în timp real, în timp ce se încarcă) etc. Totodată, noile tehnologii informaționale au reformat cultura media prin tipul de comunicare online. În acest sens, noile media reprezintă sistemul de comunicare în masă reînnoit, care însumează următoarele forme: *website*-uri, bloguri, forumuri, rețele de socializare, proiecte de colaborare (*wikis*), *site*-urile de stocare și transmitere a fotografiilor și informațiilor video (Flickr, YouTube), presa online, radioul și televiziunea în format digital.

În contextul interacțiunii dintre mass-media tradițională și noile media, produsul mediatic a trebuit să se adapteze atât cerințelor noului public, cât

și specificului noilor canale de difuzare. Publicul internetului este mai activ, dispune de o cantitate enormă de informații și diverse dispozitive electronice de recepționare a mesajelor. În aceste condiții, jurnaliștii au trebuit să-și revizuiască practicile de lucru și să însușească noi cunoștințe de ordin tehnic pentru a face față realității. Interacțiunea mass-mediei tradiționale cu noile media a introdus în circuit noțiuni precum *interactivitatea, multimedia*, *link, hyperlink, live* etc.

Este necesar,de asemenea, să remarcăm că o bună parte dintre vechile suporturi de stocare a informației au tendința de a dispărea, fiind înlocuite de altele mai noi ce se disting la nivel de competențe și comunități de interes. Structurarea lineară a informației, conform unui orar, a mijloacelor tradiționale de comunicare în masă își pierde valabilitatea în noul mediu. În spațiul virtual, bibliotecile de fișiere sunt organizate în funcție de preferințele publicului și opțiunile de navigare ale site-ului web.

Condiții de afirmare și de implementare a convergenței mediatice la nivel global

La modul general, la bazele jurnalismului convergent se află mediile online (numite și *new media)*, care au început să fie valorificate la începutul anilor '90 ai secolului XX. Interesul faţă de acest tip de jurnalism a apărut odată cu implementarea noilor tehnologii informaționale și extinderea numărului de utilizatori ai Internetului[9]. Potrivit unei statistici Eurostat publicată în 2018[10], în anul 2017, 85% din gospodăriile din Uniunea Europeană au beneficiat de acces la Internet în bandă largă, o pondere aproape dublă față de cea înregistrată în 2007 (42%). Iar la nivel global, se estimează că până în 2022 vor exista 4,8 miliarde de utilizatori de Internet, de la 3,4 miliarde în 2017, ceea ce va constitui 60% din populația lumii[11].

Primele forme de convergență au apărut pe continentul american, manifestându-se ca diverse parteneriate între posturile de televiziune și ziare, scopul acestora fiind promovarea încrucișată și partajarea conținutului mediatic. Printre primele asocieri de acest fel a fost cel între ziarul *Chicago Tribune* și postul de televiziune locală *Chicagoland (CLTV),* în 1993. Chiar de la lansarea sa, în 1993, postul de televiziune difuza, în mare parte, conținutul mediatic produs de jurnaliștii de la *Chicago Tribune,* deși, inițial, conducerea companiei nu utiliza termenul „convergență", ci „sinergie", pentru descrierea acestui tip de colaborare[12].

Un alt exemplu în acest sens este crearea modelului de afacere media, propus de către compania *Media General*. Conform acestuia, ziarul *Tampa Tribune*, postul de televiziune *WFLA-TV* și site-ul de știri *Tampa Bay* funcționau integrat în aceeași redacție, *TampaNews Center* [12].

Alte fuziuni importante au fost Viacom-Paramount (1994), Disney-ABC (1995), Viacom-CBS (2000), NBC Universal (2004), iar cea mai mare fuziune din istoria corporativă, a fost fuziunea, în anul 2000, a America On line (AOL) și Time Warner[13].

În Canada, cele mai importante parteneriate au fost cele între *Le Journal de Québec, Le journal de Montréal, TVA*, cotidianul gratuit *24 heures*, portalul *Canoë* și agenția *QMI*, care aparțin companiei Québecor; ziarele *Le Nouvelliste, La Voix de l'Est, Le Quotidien, Le Droit, La Tribune et Le Soleil*, deținute de GroupeCapitalesMédias, precum și Radio-Canada/CBC, care a abolit hotarele între diversele sale platforme, creând Centrul de Informare[14].

Potrivit studiilor realizate la începutul anilor 2000, în instituțiile mediatice americane, fenomenul convergenței era tratat cu multă seriozitate, jurnaliștii considerându-l o parte importantă a viitorului profesiei lor. Cercetătoarele C.Kraeplin și C.A.Criado subliniază că majoritatea posturilor de televiziune și ziarelor supuse unei analize realizate în 2003[15], nouă din zece cotidiene și opt din zece posturi de televiziune erau deja implicate în parteneriate convergente cu o altă platformă media, iar jurnaliștii considerau că

fenomenul convergenței îmbunătățește simțitor produsul mediatic. În aceeași ordine de idei, un sondaj online realizat de cercetătorul T.DeMars[16] pentru a analiza nivelul convergenței și opiniile editorilor și directorilor unor ziare și posturi de televiziune din Texas arată că aceștia considerau că jurnalismul convergent le-a făcut mai competitive, mai atractive pentru public și mai eficiente.

Este important să notăm că, la început, în companiile de presă americane, convergența era percepută ca un mod diferit de cel de până atunci de colectare a informațiilor. Toată responsabilitatea cădea pe umerii reporterului, care trebuia să dobândească abilitatea de a produce conținut pentru mai multe platforme. La sfârșitul anilor 1990, începutul secolului al XXI-lea, această abordare de tip „**unul le face pe toate**" era sinonimă cu *jurnalismul multimedia* sau de tip *new media*. Cercetătorii din domeniul mass-mediei imaginau un jurnalist polivalent, care merge pe teren cu un computer ultraperformant, capabil să înregistreze imagine și sunet, să caute în bazele de date, să scrie, să editeze și să transmită produsul final[17, p.62]. Mai mult decât atât, în această perioadă, telefoanele inteligente, tehnologia numerică și sateliții revoluționează domeniul comunicării, intervenind în mod direct în schema de producere și distribuire a produsului mediatic. Astfel, forma anterioară de comunicare *unul* (difuzorul) pentru *mai mulți* (receptorul) este înlocuită cu modelul *mai mulți* pentru *mai mulți*, incluzând și consumatorul în procesul de producție.

În Europa, la începutul anilor 2000, majoritatea companiilor media se aflau încă la etapa de cooperare, cu un nivel scăzut de convergență, deși, pe agenda politică europeană, fenomenul convergenței a fost pus încă în 1997, odată cu *Cartea Verde a Reglementărilor privind convergența domeniului telecomunicațiilor, mass-mediei și tehnologiilor informaționale* [18]. Aceasta avea drept obiectiv lansarea unei dezbateri la scară europeană despre felul în care ar trebui reglementate noile medii electronice, astfel încât cetățenii Uniunii Europene „să beneficieze la maxim de convergență prin crearea locurilor de muncă, creștere economică, piață de desfacere și diversitate culturală"[18]. În acest mod, factorii de decizie politică și-au propus să asigure condițiile-cadru adecvate pentru ca actorii economici privați să continue activitatea de inovare. În același context, în 2013, Comisia Europeană a emis o altă *Carte Verde–Pregătirea pentru convergența deplină a lumii audiovizuale: creșterea economică, creația și valorile*[19] – în care invită părțile interesate, cum ar fi instituțiile media, consumatorii, investitorii, precum și membrii Parlamentului European și ai Consiliului, la o dezbatere publică privind implicațiile transformării în curs a peisajului mediatic audiovizual, caracterizat printr-o creștere constantă a convergenței serviciilor mass-media și a modului în care aceste servicii sunt consumate și furnizate. În cadrul acesteia sunt abordate aspecte ale fenomenului convergenței precum: modelele de finanțare, considerații legate de piață, interoperabilitatea televiziunii conectate, infrastructura și spectrul de frecvențe ș.a.

Prin urmare, la nivelul UE au fost adoptate o serie de acte legislative și administrative ce fac referire direct sau tangențial la fenomenul convergenței mass-mediei. Menționăm în acest sens *Directiva serviciilor mass-media audiovizuale*[20], care a fost, ulterior, modificată de mai multe ori în vederea adaptării la schimbările generate de implementarea noilor tehnologii. A rezultat adoptarea *Directivei 2007/65/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 11 decembrie 2007*[21], a *Directivei 2010/13/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 10 martie 2010*[22] și a *Directivei 2018/1808 a Parlamentului European și a Consiliului*[23]. În aceste Directive se subliniază faptul că normele cu privire la desfășurarea activităților de difuzare a transmisiilor de televiziune ar trebui „să țină cont de impactul schimbărilor structurale, de răspândirea tehnologiilor informației și comunicării (TIC) și de evoluțiile

tehnologice în domeniul modelelor de afaceri, în special finanțarea difuzării de programe comerciale, și ar trebui să asigure atât condiții optime de competitivitate și securitate juridică pentru tehnologiile informaționale și industriile și serviciile mass-media europene, cât și respectarea diversității culturale și lingvistice" (Art. 1 din Directiva 2007/65/CE și Art. 4 din Directiva 2010/13/UE). Totodată, se subliniază necesitatea adoptării unui singur model de reglementare pentru toate sectoarele sistemului convergent, bazat pe principii comune, dar păstrând anumite elemente distincte în funcție de serviciile specifice oferite.

În aceste condiții, urmând exemplul marilor companii americane, principalele organizații media europene au răspuns provocărilor momentului, alegând inovația și noile modele operaționale pentru a face față concurenței care se întețește, dar și pentru a obține beneficii economice prin reducerea personalului și publicarea produsului jurnalistic pe mai multe platforme. Drept exemple de fuziuni și redacții convergente pe continentul european putem menționa *FT.com* și *Financial Times,* în Marea Britanie; *Recoletos* cu *Marca* și *Expansion,* în Spania[24]*; La Libre Belgique, Lalibre.be* și *La DernièreHeure,* în Belgia[9] etc. Cu toate acestea, la începutul anilor 2000, în instituțiile de presă europene, fenomenul convergenței mediatice era încă privit cu mult scepticism. Jurnaliștii nu erau pregătiți nici profesional, nici moral pentru a lucra în mediu convergent. Potrivit autorilor studiului *Multimedia Content in the Digital Age*–MUDIA (*Conținutul multimedia în era digitală*) [25], realizat în perioada 2001-2002, în principalele companii media din Franța, Marea Britanie, Spania și Suedia, doar 5% dintre angajați erau de părere că au implementat cu succes noile tehnologii. În rest, 73% dintre respondenți au declarat că organizația pentru care lucrau abia a început implementarea convergenței, iar pentru 19% dintre cei chestionați, convergența media era doar un concept despre care au auzit, dar sunt încă departe de a-l pune în practică.

Potrivit aceluiași studiu, cele mai mari obstacole în calea convergenței erau lipsa resurselor financiare (31%), natura individualistă a jurnaliștilor (31%) și lipsa sistemelor moderne de editare multimedia (30%)[25].

Deși în Republica Moldova nu a fost realizatun asemenea studiu, analizând starea mass-mediei, putem conchide că impedimentele în calea convergenței mediatice sunt cam aceleași. Situația economică nu favorizează independența financiară a instituțiilor de presă. Mass-mediile publice nu sunt finanțate suficient pentru a se dezvolta, a implementa tehnologii noi și a îmbunătăți simțitor produsul mediatic. Cu toate acestea, unele instituții private autohtone, cum ar fi holdingurile *Jurnal Trust Media* și *General Media Group*, au implementat deja diverse modele de convergență și funcționează, mai mult sau mai puțin, în sistem integrat. Acest subiect însă rămâne deschis pentru cercetare, conținând mai multe elemente importante ce urmează a fi analizate într-un studiu separat.

Concluzii

La nivel global, convergența mediatică este pe larg dezbătută timp de cel puțin trei decenii. Fiind impulsionat de dezvoltarea tehnologiilor digitale, acest fenomen a generat o serie de transformări intramediatice şi extramediatice, care au influențat semnificativ circuitul informațional, jurnalismul tradițional și relația mass-media–audiență. În această ordine de idei, cercetătoarea G.Stepanov susține: „Tehnologizarea practicilor operaționale jurnalistice a modificat tipologia sistemului mass-mediei și a reconfigurat cadrului relațional intramediatic, generând, astfel, noi contexte de acțiune și noi forme de concurența mediatică. Pentru a fi solvabile și a-și menține influența pe piața informațională, elementele mediatice tradiționale (presa tipărită, audiovizuală,

agențiile de știri) au valorificat oportunitățile oferite de spațiul online, fapt care a generat mutații conceptuale și funcționale pe toate segmentele sistemului mass-mediei” [26, p.32]. În calea sa spre conceptualizare şi definire, acesta a trecut prin mai multe faze, fiind în strânsă legătură inclusiv cu evoluțiile social-politice și economice din fiecare parte a lumii. Astfel, la modul general, implementarea tehnicilor convergente de către organizațiile mediatice a fost precedată de etape precum implementarea tehnologiilor informaționale, convergența sistemului telecomunicațiilor și industria calculatoarelor, diversificarea platformelor mediatice și însușirea tehnicilor multimedia, crearea paginilor electronicede către instituțiile media, ajustarea legislațiilor naționale și internaționaleetc.Iar procesul nu se oprește aici. Convergența va continua să comporte schimbări în domeniul jurnalismului, mergând mână în mână cu schimbările tehnologice, politice, economice și sociale.

Referințe:

1. DERHAM, W. Physico-Theology: Or, a Demonstration of the Being andAttributes of God, From His Works of Creation(Hardback). - Whitefish MT, United States: KessingerPubliching, 2007. 488 p. ISBN 054815306X.

2. MCLUHAN, M. Understanding Media: The Extension of Man. - New York: McGraw- Hill, 1965. 318 p. ISBN 81-14-67535-7.

3. NEGROPONTE, N. Being Digital. - New York: Alfred A.Knopf, 1995. 243 p. ISBN 978-0679762904.

4. DE SOLA POOL I. Technologies of Freedom. - Cambridge: Harvard University Press, 1983. 299 p. ISBN 978-0674872332.

5. Green PaperCOM (87) 290: Towards a dynamic European economy, Green Paper on thedevelopment of a common market for telecommunicationsservicesandequipment[online]. Brussels, 30 June 1987 Disponibil: http://aei.pitt.edu/1159/1/telecom_services_gp_COM_87_290.pdf(Accesat: 17.01.2019).

6. Green Paper COM(94) 145: Towardsthe Personal Communications Environement: Green Paper on a commonapproach in thefield of mobile and personal communications in the European Union [online]. Brussels, 27 April 1994. Disponibil: http://aei.pitt.edu/1166/1/mobil_communication_gp_COM_94_145_1.pdf(Accesat: 19.01.201).

7. LATZER, M. ConvergenceRevisited: Toward a Modified Pattern of Communications Governance. În: Convergence.The International Journal of Researchinto New Media Technologies. 2009, vol.15, nr.4, pp.411-426. ISSN: 13548565.Disponibil: https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1354856509342342(Accesat: 13.12.2018).

8. LE CHAMPION, R., LETEINTURIER, CH. Médias, information et communication.- Paris: Ellipses, 2009, 464 p. ISBN: 9782729843663.

9. DEUZE, M., NEUBERGER, Ch., PAULUSSENS. JournalismEducationand Online Journalists in Belgium, Germanyand The Netherlands. În: Journalism Studies. 2004, vol. 5, nr.1, pp.19-29. ISSN 1461-670X

10. Statistici privind societatea și economia digitală – gospodării și persoane. În: Eurostat 2018 [online]. Martie 2018. Disponibil: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Digital_economy_and_society_statistics_-_households_and_individuals/ro#Accesul_la_internet (Accesat: 01.02.2019).

11. CiscoPredicts More IP Traffic in theNextFiveYearsThan in theHistory of the Internet. În: The Network. Cisco’sTehnologyNews Site [online]. 27 November 2018. Disponibil https://newsroom.cisco.com/press-release-content?type=webcontent&articleId=1955935(Accesat: 19.01.2019).

12. GORDON, R. The MeaningsandImplications of Convergence. In: Digital journalism. Emerging Media andthechangingHorizons of Journalism / editedby Kevin Kawamoto. - New York: Rowman&LittlefieldPublichers Inc., 2003, pp. 57-73. ISBN 978-0742526815.

13. FLEW, T. Media convergeance. In: EncyclopaediaBritannica [online]. Disponibil: https://www.britannica.com/topic/media-convergence(Accesat: 10.12.2016).

14. GIROUX, D. Etat de la concentration de la propriete des médiasd’information de languefrançaise au Québec [online]. Noiembrie 2015. Disponibil: https://www.cem.

ulaval.ca/wp-content/uploads/2019/04/etatconcentration.pdf (Accesat: 01.06.2019).

15. CRIADO, C.A., KRAEPLIN, C. The State of ConvergenceJournalism: United States media anduniversitystudy, paperpresentedtothe 86th AnnualConvention of the AEJMC, Kansas City, 30 July–2 August 2003.

16. DEMARS, T. NewsConvergenceArrangements in Smaller Media Markets. În: GRANT A.E. and WILKINSON J.S. (eds). Understanding Media Convergeance: The State of theField. - New York: Oxford University Press, 2009, pp. 204-220.ISBN 9780195327779.

17. ȘUȚU, R. M. Fără granițe: Efectele digitalizării în redacțiile de știri. - București: Editura Universității din București, 2015. 276 p. ISBN 978-606-16-0626-9.

18. Green Paper COM (97)623 . Green Paper on convergence of the Telecommunications, Media and Information Technology sectors, andtheImplications for Regulation – Towards an Information Society Approach [online]. Disponibil: http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM:l24165 (Accesat: 03.12. 2019).

19. Carte Verde COM(2013) 231. Pregătirea pentru convergența deplină a lumii audiovizuale: creșterea economică, creația și valorile [online]. - Bruxelles, 24 Aprilie 2013. 20 p. Disponibil: https://eur-ex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2013:0231:FIN:RO:PDF(Accesat: 22.01.2019).

20. Directiva 89/552/CEE a Consiliului din 3 octombrie 1989 privind coordonarea anumitor acte cu putere de lege și acte administrative ale statelor membre cu privire la desfășurarea activităților de difuzare a programelor de televiziune. În: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene [online]. 17.10.1989. Disponibil : https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ro/TXT/?uri=CELEX:31989L0552 (Accesat: 22.01.2019).

21. Directiva 2007/65/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 11 decembrie 2007 de modificare a Directivei 89/552/CEE a Consiliului privind coordonarea anumitor acte cu putere de lege și acte administrative ale statelor membre cu privire la desfășurarea activităților de difuzare a programelor de televiziune. În: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene [online]. 18.12.2007. Disponibil: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/ALL/?uri=CELEX%3A32007L0065(Accesat: 25.01.2019).

22. Directiva 2010/13/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 10 martie 2010 privind coordonarea anumitor dispoziții stabilite prin acte cu putere de lege sau acte administrative în cadrul statelor membre cu privire la furnizarea de servicii mass-media audiovizuale (Directiva serviciilor mass-media audiovizuale). În: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene [online]. 15.04.2010. Disponibil: https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/3b777bc6-6709-4884-9925-7e47f5607281/language-ro (Accesat: 25.01.2019).

23. Directiva (UE) 2018/1808 a Parlamentului European și a Consiliului din 14 noiembrie 2018 de modificare a Directivei 2010/13/UE privind coordonarea anumitor dispoziții stabilite prin acte cu putere de lege sau acte administrative în cadrul statelor membre cu privire la furnizarea de servicii mass-media audiovizuale (Directiva serviciilor mass-media audiovizuale) având în vedere evoluția realităților pieței. În: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene,28.11.2018 [online]. Disponibil: https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/dc60e4a5-f2e5-11e8-9982-01aa75ed71a1/language-en/format-PDF/source-search(Accesat: 25.01.2019).

24. BOCZKOWSKI, P.J. The mutual shaping of technologyandsociety in videotextnewspapers: beyondthediffusionand social shapingperspectives. În: The Information Society. 2004, vol. 20, nr. 4, pp.255-267. ISSN 0197-2243.

25. STONE, M., BIERHOFF, J. The state of multimedia newsrooms in Europe. În: Presentation at the Media in Transition 2 conference,2003. pp. 10-12[online]. Disponibil: https://cmsw.mit.edu/mit2/Abstracts/JanBierhoff.pdf(Accesat: 25.01.2018).

26. STEPANOV, G. The positive impact of modern information technologies onjournalistic production. The case of written press. În: International Journal of Communication Research. 2019, vol. 9, Issue 1 January/March, pp. 32-37. ISSN 2246-9265.

31.12.2019

CZU 94(478-24)"1929/1940"
DOI 10.5281/zenodo.3921910

REPRESIUNILE POLITICE STALINIST-COMUNISTE ÎN REGIUNEA TRANSNISTREANĂ A MOLDOVEI (1929-1940)

Boris PARFENTIEV
doctor, conferențiar universitar
Facultatea de Jurnalism și științe ale Comunicării, Universitatea de Stat din Moldova
e-mail: *bparfentiev@gmail.com*
https://orcid.org/0000-0003-3531-9102

Vitalie PARFENTIE
jurnalist
Republica Moldova
e-mail: *vitaliu@yahoo.com*
https://orcid.org/0000-0001-5074-4292

În articolul de faţă se porneşte de la ideea că represiunile politice stalinist-comuniste din regiunea transnistreană a Republicii Moldova sunt studiate într-o măsură mai mică decât cele din Basarabia, care au urmat după anul 1940 - trei valuri de deportări din anii 1941, 1949, 1951. Până în anul 1940 în regiunea transnistreană deasemenea se atestă trei valuri de represiuni (deportări, executări): primul – din anii 1929 – 1931, când s-a produs colectivizarea forţată; al doilea – din anii 1932 – 1933, s-a asociat cu aşa numita „lege a celor trei spice", când pentru cele mai mici furturi din averea statului, pe fundalul foametei provocate (golodomor) mii de persoane au fost executate sau au primit ani grei de puşcărie; şi al treilea val – din anii 1937 – 1938, rămaşi în istorie ca ani de mare teroare. Se apelează pentru a continua cercetările, de a reabilita bunul nume al victimelor represiunilor şi de a însuşi lecţiile trecutului.
Cuvinte-cheie: *represiuni stalinist-comuniste, deportări, executări, foamete provocată, teroare, regim totalitar.*

STALINIST COMMUNIST POLITICAL REPRESSIONS IN THE TRANSNISTREAN REGION OF MOLDOVA (1929-1940)

Current article starts from the idea that the Stalinist-Communist political repressions in the Transnistrian region of Republic of Moldova are researched to a lesser extent than those in Bessarabia. There were three waves of deportations which followed after 1940 namely 1941, 1949, 1951. Until 1940, in the Transnistrian region there were also three waves of repression (deportations, executions). The first took place from 1929 to 1931, when forced collectivization took place. The second (1932 – 1933) was associated with the so-called "law of the three spices", even for the smallest thefts of state property, on the background of a man-made famine (holodomor), thousands of people were executed or received substation terms of imprisonment. The third wave (1937 - 1938) is renowned in history as the Great Terror years. It is deemed to continue the research, to rehabilitate good name of the repressions' victims and to learn lessons of the past.
Keywords: *Stalinist-communist repression, deportations, executions, a man-made famine, terror, totalitarian regime.*

RÉPRESSIONS POLITIQUE STALINIENNE-COMMUNISTE DANS LA RÉGION TRANSNISTRIENNE DE MOLDOVA (1929-1940)

L'article actuel part de l'idée que les répressions politiques staliniennes-communistes dans la région transnistrienne de la République de Moldova sont étudiées dans une moindre mesure que celles de la Bessarabie. Trois vagues de déportations ont suivi après 1940, à savoir 1941, 1949 et 1951. Jusqu'en 1940, dans la région de Transnistrie, il y avait aussi trois vagues de répression (déportations, exécutions). La première a eu lieu de 1929 à 1931, lorsque la collectivisation forcée a eu lieu. La seconde (1932 – 1933) a été associée à la soi-disant "loi des trois épices", même pour les plus petits vols de biens de l'Etat, sur Fond de famine artificielle (holodomor), des milliers de personnes ont été expulsées ou ont reçu des peines d'emprisonnement. La troisième vague (1937-1938) est connue dans l'histoire comme les grandes années de Terreur. Il est censé poursuivre la recherche, réhabiliter la réputation des victimes des répressions et tirer les leçons du passé.

Mots-clés: *répression stalinienne-communiste, déportations, exécutions, famine d'origine humaine, terreur, régime totalitaire.*

СТАЛИНСКО-КОММУНИСТИЧЕСКИЕ ПОЛИТИЧЕСКИЕ РЕПРЕССИИ В ПРИДНЕСТРОВСКОМ РЕГИОНЕ МОЛДОВЫ (1929-1940)

Эта статья начинается с идеи о том, что сталинско-коммунистические политические репрессии в приднестровском регионе Республики Молдова уделено меньшее внимание, чем в репрессиям в Бессарабии, которые последовали после 1940 года: три волны депортации - в 1941-м, 1949-м и 1951-м годах прошлого столетия. До 1940 года в приднестровском регионе также было три волны репрессий (депортации, казни): первая - с 1929 по 1931 гг., когда происходила насильственная коллективизация; вторая - с 1932 по 1933 год была связана с так называемым «законом трех ушей», когда за наименьшие кражи из государственной собственности на фоне голода (голодомора) казнили тысячи людей, многих приговорили к длительным срокам тюремного заключения; и третья волна - с 1937 по 1938 год, которая вошла в историю как годы великого террора. Автор настаивает на продолжение исследований с целью реабилитации добрых имен жертв репрессий и извлечения уроков из прошлого.

Ключевые слова: *сталинско-коммунистические репрессии, депортации, казни, спровоцированный голод, террор, тоталитарный режим.*

Pentru început vom prezenta descifrarea noţiunii de represiune politică, pe care o găsim în Legea Parlamentului Republicii Moldova, nr.1225, din 08.12.1992: Represiune politică se consideră curmarea de vieţi omeneşti, măsurile de constrângere întreprinse de către stat faţă de cetăţeni din motive politice, naţionale, religioase sau sociale sub formă de privaţiune de libertate, deportare, exilare, trimitere la muncă silnică în condiţii de limitare a libertăţii, expulzare din ţară şi lipsire de cetăţenie, expropriere, internare forţată în instituţii de psihiatrie, sub altă formă de limitare a drepturilor şi libertăţilor persoanelor declarate periculoase din punct de vedere social pentru stat sau pentru regimul politic, realizate în baza deciziilor organelor de stat administrative, judiciare şi extrajudiciare [1].

În al doilea rând, vom constata că represiunile politice stalinist-comuniste din regiunea transnistreană a Republicii Moldova sunt studiate şi cercetate într-o măsură mai mică decât cele din Basarabia, care au urmat după anul 1940 (trei valuri de deportări din anii 1941, 1949 și 1951).

Pe bună dreptate, ceea ce s-a întâmplat în Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească (RASSM) din cadrul Ucrainei Sovietice până în 1940, a anticipat în multe privinţe politica sovietică după 1940 în Basarabia. În regiunea transnistreană epoca totalitar-comunistă începe cu anii 20 ai secolului trecut, imediat după aşa numita Marea revoluţie socialistă din Octombrie (1917), epocă care avea ca punct de reper instaurarea dictaturii comuniste in RASSM,

în stanga Nistrului şi transplantul sistemului comunist pe malul drept al Nistrului, în Basarabia. Potrivit constatărilor Comisiei pentru studierea si aprecierea regimului comunist totalitar din Republica Moldova, experimentul bolsevic totalitar a fost iniţiat pe malul stăng al Nistrului, ca parte a Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste (URSS), în timp ce pe malul drept, în Basarabia românească, se puneau bazele unei democraţii incipiente, astfel că Nistrul a despărţit nu atât două maluri sau două state, cât două sisteme: unul democratic si altul totalitar [2].

În anii 30, secolul XX, maşina represivă a lui Stalin de trei ori a trecut ca un tăvălug, în primul rând, peste ţărănime. Primul val în regiunea transnistreană s-a asociat cu desculăcirea (deschiaburirea), adică deposedarea de bunuri a ţăranilor înstăriţi, care nu doreau să facă parte din colhozuri (gospodării colective), şi a cuprins anii 1929-1931. Cel de al doilea val s-a asociat cu aşa numita „*lege a spicului*" din anul 1932. Tot atunci în practica juridică a URSS a fost introdusă noţiunea de delapidare a bunurilor socialiste ca infracţiune împotriva statului şi a poporului, iar persoanele care săvârşeau astfel de infracţiuni – numite "*duşmani ai poporului*". Anume în această perioadă, când foametea făcea ravagii în Ucraina, la initiativa lui Stalin este adoptată Hotărârea din 7 august 1932 cu privire la apărarea proprietăţii întreprinderilor, colhozurilor şi cooperaţiei şi consolidarea proprietăţii obşteşti (socialiste), cunoscută în publicistica istorică ca "Legea celor trei spice" sau „Legea celor cinci spice", care prevedea, chiar si pentru cele mai mici furturi din averea statului, împuscarea si, doar în cazuri destul de rare, era prevăzută o pedeapsă mai „blândă"- nu mai puţin de 10 ani de inchisoare. Legea a lovit fără milă în tăranii infometaţi, care, ajunşi la disperare din cauza politicilor criminale de rechiziţie, erau condamnaţi să recurgă la sustrageri din averea obştească, pentru a se salva de la moarte. Şi al treilea val cuprinde anii 1937-1938, a rămas în istorie ca „ani de mare teroare" (în RASS Moldovenească în aceşti ani au fost executate 4913 persoane).

Care au fost cauzele unei deschiaburiri masive şi rapide? Pentru desfăşurarea „industrializării socialiste" – adică importul tehnologiilor din Occident, achiziţionarea echipamentelor industriale, achitarea salariilor inginerilor-consultanţi din străinătate, – era nevoie de valută. Stalin credea că moneda străină poate fi obţinută din „tributul" pus pe seama ţăranimii, crez expus în raportul său Plenarei CC al Partidului comunist (bolşevic) din iulie 1928, intitulat „Despre industrializare şi problema cerealieră". Iar cea mai de succes formă de sustragere a birului pus pe ţărănime, trebuia să devină gospodăria colectivă, adică colhozurile, în cadrul cărora întreaga roadă de cereale era să fie turnată într-un depozit comun. În acest caz se prevedea, că deposedarea în aşa mod de cereale nu va întâmpina acea ripostă, rezistenţă ca şi în cazul ţăranilor-proprietari, de la care pentru estorcarea recoltei în fondurile statului era nevoie de aplicarea forţei, de intervenţia detaşamentelor armate. Acesta a şi fost unul din motivele principale pentru a începe în anul 1929 colectivizarea stalinistă forţată.

Colectivizarea gospodăriilor ţărăneşti în RASS Moldovenească a fost un proces chiar mai rapid decât cel desfăşurat în Ucraina. S-a raportat colectivizarea completă a agriculturii republicii în vara anului 1931. Ca rezultat al colectivizării vine foametea din anii 1932-1933, numită „golodomor" şi care cuprinde şi zona nistreană. În URSS numărul victimelor foametei se ridică la circa 4-5 milioane de oameni. În RASS Moldovenească cad răpuşi de foamete peste 18 mii de ţărani, mai ales din raioanele Dubăsari, Grigoriopol, Ananiev şi Balta. În acelaşi timp cca 4500 de persoane au reuşut să treacă Nistru şi s-au refugiat în România. Pe fundalul situaţiei tragice, când foametea omora mii de oameni, statul continua politica păguboasă a rechiziţiilor de cereale. Ţăranii, aduşi la disperare, în condiţiile unei foamete cumplite, erau în imposibilitatea de a îndeplini planurile de rechiziţie. Însă, maşina represiunii făcea abstracţie de realităţi, aplicând în continuare sancţiuni drastice „sabotorilor", inclusiv,

condamnarea la închisoare, lagăre de concentrare sau la deportare în Siberia.

În scopul industrializării ţării, din colhozuri era rechiziţionată întreaga roadă de cereale, până la ultimul grăunte. Un circular (ordin cu acelaşi cuprins, adresat la mai multe instituţii) semnat de Stalin în decembrie 1932, indica – conducătorii de gospodării care vor tăinui o parte cât de mică de cereale, chiar şi pentru fondul semincier, să fie excluşi din partid, imediat arestaţi şi închişi pentru un termen de la 5 la 10 ani. O astfel de politică nu putea să nu aducă la o foamete cumplită. Însă autorităţile stalinist-comuniste, în pofida situaţiei dezastruoase fără precedent, nu renunţă la obiectivul de industrializare rapidă a ţării. Şi în RASS Moldovenească s-a produs industrializarea de tip stalinist şi, ca rezultat, în regiunea preponderent agricolă au fost aduşi muncitori, cadre tehnice şi profesori din toate republicile sovietice, în mod special ruşi şi ucrainieni. În 1938, din 14.300 de muncitori industriali, doar circa 600 erau moldoveni.

Deposedarea ţăranilor de pământ, de animale, de utilaj agricol se efectua de comisii speciale ale sovietelor săteşti care includeau reprezentanţi ai sărăcimi, autorităţilor locale, însă în fruntea comisiilor erau puşi reprezentanţi ai organelor represive de securitate. Lumpenii satului au răspuns cu mult entuziasm şi ardoare chemării expuse în lozinca autorităţilor centrale de partid „Грабь награбленное" („Pradă cele prădate"). Şi aceasta deoarece bunurile confiscate de la gospodarii satelor erau transferate gratis în gospodăriile colective, iar o bună parte din cele expropriate era vândută la preţuri derizorii celor numiţi săraci. Şi acestea sunt câteva motive care explică faptul deschiaburirii unui număr mult mai mare de ţărani, decât cel anunţat anterior. În listele deposedaţilor au fost incluşi şi ţărani-mijlocaşi şi chiar aşa numiţi săraci, care din varii motive inventate au fost numiţi duşmani ai puterii sovietice. Cercetătorul rus Nicolai Ivnitsky vine să confirme supoziţia expusă în rândurile anterioare. El scrie că „*masele de ţărani săraci erau interesate de exproprierea celor care erau numiţi chiaburi şi, deaceia, extindeau în mod abuziv numărul de gospodării agricole destinate confiscării bunurilor şi transferării lor pe conturile gospodăriilor colective (colhozurilor). În plus, o parte din proprietăţile confiscate se distribuiau printre cei trecuţi în categoria săracilor. Iar aceasta înseamnă că ultimii erau interesaţi ca numărul celor deposedaţi de bunuri să fie cât mai mare*" (*traducerea ne aparţine*) [3]. După cum susţine un alt cercetător rus Nicolai Guscin, „*conducerea stalinistă susţinea şi încuraja iniţiativele a aşa numitor comitete ale sărăcimii. Călăuzindu-se de principiul „Divide et impera", autorităţile partinice au jucat pe aşa calităţi umane maliţioase ca invidia, răzbunarea, profitarea de nenorocirea altuia. Aceasta este una din cauzele „mersului triumfal" al deschiaburirii şi colectivizării staliniste*" (*traducerea ne aparţine*) [4].

În anii 1930-1931 în total per Uniunea Sovietică au fost ridicate de la locurile de baştină şi exilate în nordul Rusiei, în Siberia de est şi de vest, în Kazahstan peste 391.000 de familii, cu un număr total de peste 2 milioane de oameni. 1.832 de familii erau din regiunea transnistreană – pământenii noştri care au fost incluşi în categoria „*culacilor*". În toamna anului 1932 – primăvara anului 1933 în RASS Moldovenească au fost declarate chiabureşti 3.600 de familii, averea lor a fost confiscată iar peste o jumătate din numărul acestor familii, după cum s-a menţionat în rândurile de mai sus, au fost deportate. Situaţia celor reprimaţi, în special în primii ani de exil, a fost extrem de dificilă. Victor Zemskov, apreciat cercetător al represiunilor staliniste din Uniunea Sovietică, prezintă ratele de aprovizionare pentru cei exilaţi în anul 1931 şi trimişi la tăierea pădurilor, lucru care cerea eforturi fizice sporite. Guvernul a stabilit următoarea rată lunară per capita: făină – 9 kg., crupe de cereale – 9 kg., peşte – 1,5 kg., zahăr – 0,9 kg. Iar de la 1 ianuarie 1933 ratele au fost reduse şi constituiau: făină – 5 kg. pe lună, crupe – 0,5 kg., peşte – 800 grame, zahăr – 400 grame, amintim – pentru o lună de zile, în condiţii dificile de muncă

şi de trai [5]. Regimul stalinist încerca să justifice exilul aşa numitei chiaburimi prin faptul că procesul se face în interesul lor propriu, cu scopul de reeducare prin muncă a foştilor exploatatori. Or, atitudinea faţă de muncă a aşa numiţilor chiaburi-exploatatori putea fi un exemplu elocvent pentru membrii comitetelor sărăcimii, care în majoritate reprezentau o adunătură de agricultori neglijenţi, leneşi, beţivi, nesăbuiţi. Iar munca silnică, forţată îi descuraja şi pe cei mai harnici şi sârguincioşi ţărani.

Exilurile staliniste nu puteau fi justificate nici din punct de vedere politic, deoarece au exacerbat şi mai mult situaţia dificilă din ţară, nici din punct de vedere economic, deoarece au subminat forţele de producere din mediul rural. Cât despre moralitatea acţiunilor de exil – nu poate fi nici vorbă. Deschiaburirea, exilul adevăraţilor gospodari echivalează cu soarta deformată a mii şi mii de vieţi omeneşti – moarte de foamete, de frig, de schingiuiri în lagărele de concentrare – pagini tragice trăite, îndurate şi de ţăranii noştri moldoveni.

Vom veni cu exemple concrete de represiuni stalinist-comuniste, executate în unul din raioanele transnistrene – Râbniţa şi în satul de baştină al autorilor acestor rânduri – Vărăncău. În „Cartea Memoriei: Catalog al victimelor totalitarismului comunist”, editată în anul 2003 de Muzeul Naţional de Istorie a Moldovei (coordonator şi redactor ştiinţific Elena Postică), sunt aduse numele a peste 20.000 de persoane – victime ale totalitarismului comunist din zece raioane ale Republicii Moldova. Ediţia a fost alcătuită pe baza de material informativ şi iconografic inedit, extras din arhive. Sunt prezente şi 16 nume de locuitori din comuna Vărăncău, reprezentanţii ai cinci familii – Stelea, Leontiev, Malai, Pogonii, Dobrogurski – „familii de „chiaburi”, „elemente social periculoase”, deportaţi în anii 1929-1931 şi reabilitaţi în anii 1991-1992. Însă, numărul celor pătimiţi este mult mai mare, printre ei fiind şi bunelul autorilor aticolului - Parfentiev Simion. Evenimentele s-au produs până la cel de-Al Doilea Război Mondil, în urma căruia au fost pierdute mai multe documente, acte arhivistice, deaceea vom fi nevoiţi să apelăm la materialele timpului, publicate în mass-media locale. Ziarul raional „Drumul socialist”, nr.95 (222) din 3 septembrie 1932 în articolul întitulat (păstrăm optografia, însă transpusă în alfabet latin): „*Pintru ni-mplinirea zădăniilor tari – îs traş la răspundiri*” – informa, că, citām într-o variantă redactată: „*în anul curent (1932) bogătaşii satului Vărăncău s-au postat împotriva predării pâinii către stat şi îi sfătuiesc şi pe unii contractanţi să nu îndeplinească achiziţiile obligatorii. La 30 august 1932, judecata sectorului 5 al RASS Moldoveneşti, pentru neîndeplinirea sarcinilor importante – de predare a cerealelor, i-a judecat pe următorii cetăţeni: Seagulschi Petrea – la 5 ani de exil în locuri depărtate şi confiscarea averii, Parfentiev Simion – la 5 ani de exil în locuri depărtate – pentru neîndeplinirea contractaţiei (art. 119 a Codului de pedeapsă)*”. Şi în alte ziare „Drumul socialist” din colecţia anilor 1931 – 1933 găsim numele mai multor consăteni, care au fost condamnaţi la ani grei de exil pentru neachitarea impozitelor sau neîndeplinirea planului de predare a pâinii la stat în temeiul art.58-1, 58-2 din Codul penal al RSS Ucrainene (redacţia anului 1927): Raico Fiodor (5 ani), Raico Efim (6 ani), Trandaşir Petrea (7 ani), Berezniţchi Fiodor (7 ani), Iuraş Gligori (5 ani), Trandaşir Ion (5 ani), Legas Simion (3ani), Legas Timofti (3 ani), Leontiev Fiodor (3 ani), Paraschevici Ion (3 ani), Pogonii Pavel (5 ani), Veselovschi Evgheni (5 ani), Parfentiev Grigore (5 ani), Coniuşinschi Nicolai (3 ani), Malai Dumitru (5 ani), Mustea Iacob (3 ani), Zamlînschi Avram (6 ani). În total – 19 nume, care nu se regăsesc printre cei condamnaţi, prezenţi în listele „Cărţii Memoriei”, dar care, în opinia noastră, urmează să fie reabilitaţi. Majoritatea dintre cei enumeraţi nu s-au mai întors la baştină, printre ei fiind şi bunelul autorilor acestui discurs, Parfentiev Simion. Peste câteva luni bunica Solomia a primit o înştiinţare din localitatea Solikam-

sk, regiunea Permi, în care se spunea că soţul ei nu mai este în viaţă, - este mort în urma unei boli. Înainte de a fi exilat, avea 45 de ani, era sănătos şi nu se plângea de nici o boală. Iar bunica a rămas cu patru copii pe care trebuia să-i hrănească, să-i crească.

Deportările de la începutul anilor 1930 au avut loc mult mai haotic decât cele care vor urma în anii 1941, 1949. Iniţial era arestat doar capul familiei, ca după pronunţarea sentinţei să fie ridicaţi şi membrii familiei pentru a fi deportaţi, dar nu în toate cazurile. Se întâmpla că unele familii după pronunţarea sentinţei se ascundeau pe la rude şi, când se mai linişteau spiritele, reveneau la baştină. A avut niţel noroc bunica Solomia că a rămas la baştină, dar bunelul Simion a rămas să zacă într-un mormânt comun în pământul rece al Solikamskului, care, conform Wikipedia, în anii '20, secolul trecut, devenea unul dintre centrele de dezvoltare industrială a URSS, datorită descoperirii unor zăcăminte unicale de săruri de potasiu şi magneziu. În localitatea cu o populaţie de 5.000 de persoane în anii '30, au fost aduşi cu forţa zeci de mii de oameni exilaţi. Oraşul devine una dintre insulele Arhipelagului Gulag. În timpurile teroarei staliniste în teritoriul din apropierea Solikamskului au fost împuşcati şi înhumaţi mii de deportaţi.

Doar într-o perioadă scurtă de timp, din lunile august şi până în noiembrie 1932 „troicile" şi tribunalul special al GPU al RASSM – organul represiv al poliţiei politice, au condamnat 1.108 de persoane „pentru sabotarea rechiziţiilor de cereale. 96 din aceste persoane, conform listelor din „Cartea Memoriei", care sunt departe de a fi complete, erau din raionul Râbniţa.

Represiunilor politice au fost expuse şi cultura naţională, şi limba vorbită, scopul fiind suprimarea conştiinţei etnice. Comisia pentru studierea si aprecierea regimului comunist totalitar din Republica Moldova a demonstrat că regimul totalitar comunist se face responsabil de crime culturale, împotriva spiritului si identităţii moldovenilor de peste Nistru şi, ulterior, după 1940, a celor din Basarabia, prin impunerea unei „limbi" literare moldovenesti contrafăcute, conform unor principii aberante „de clasă".

Două tendinţe au existat de la început printre conducătorii RASS Moldoveneşti: crearea unei „limbi moldoveneşti" separate de limba română, pentru a feri truditorii moldoveni de influenţa nefastă a culturii româneşti „burgheze" şi a doua - recunoaşterea unităţii de limbă şi etnie dintre moldoveni şi români, cu speranţa că astfel se va putea realiza comunizarea şi sovietizarea întregii Românii. Şi într-un caz şi în altul susţinătorii au avut de suferit, o bună parte fiind trimişi în GULAG-uri, sau împuşcaţi.

Teoria „limbii moldoveneşti" îşi are locul de naştere în regiunea transnistreană. Această teorie pseudoştiinţifică pretindea că moldovenii sunt o naţiune diferită de cea a „românilor imperialişti opresori". După cel de-al Doilea Război Mondial, această teorie va deveni parte a ideologiei oficiale deznaţionalizatoare,promovată de Partidul Comunist din RSS Moldovenească.

Pentru început au avut câştig de cauză adepţii curentului moldovenist, în şcoli şi presă folosindu-se alfabetul chirilic. Lingvistul Leonid Madan a alcătuit o nouă „limbă literară", pe baza graiurilor moldoveneşti din Transnistria şi Basarabia, împrumuturilor din limba rusă şi a unor neologisme inventate de el însuşi.

În continuare vom prezenta o mostră - exemplu de „limbă moldovenească" din anii '20 (transpuse în alfabet latin), o ştire integrală, extrasă din ziarul raional „Drumu soţîalist" – Rămniţa, nr.71 (74) din 1 avgust 1931:

RĂUFĂCĂTORII LA JIUDICATÎ

s. Vărăncău. Împlinirea planului pîniprigătirii întîlneşti ntălăghirări nu numa dila sînguricurjiri da şî din partea aghenţîlor bogătaşîlor, cari răufăcători nu-mplinesc planu. Aşa fact o răzbucnit în cîrmuirea colectivului „Octeabriu Roş", cari o ascuns ca sî nu dăi cîrmii 4.800 di puduri di grîu şî 2.400 di puduri

di răsăritî nicătînd la aşeia, cî planu nu-i împlinit.

Răufăcătorii, cari o chicat sub întrăurîrea bogătaşîlor s-o arătat Ceaicovski M. magazîneriu pi mîna căruia o fost toatî pînea ş-o lucrat laonloc cu fostu izvescenţ, după dînş Ostafiiciuc capu colectivului şî Zagaevski, cari oportunişeşti s-o purtat cîtri mplinirea planului pîniprigătirii şî n-o controlat di şi nu sî mplineşti planu.

Partiia comunistî laonloc cu massa săraco-nijlocaşî o dus, ş-a duşi luptî asprî cu işîrili bogătaştnişi pintru dişi pi Ceaicovski l-o scos din rîndurili partii şî l-o dat la jiudicatî pintru şiuşirea liniii drepti di clas. T.t. Ostafiiciuc, Zagaievski pintru nipăsnişii, nicontrolarea lucrului magazînerilor li s-o scos mustrari asprî.

Colectivurili raionului, iaceişili partiinişi şî comsomolisti şî massa săraco-nijlocaşî trebu-n lucru lor totzîlnic sî ei ghini sama ca aşa iviri sî n-aibî loc nişi într-o breaslî di lucru a gospodăriilor noastri soţîalisti, di dat şeli mai aspri şî hotărîtoari răspinjiri şî di răspuns la aşa işîri cu-mplinirea şî pre-mplinirea planului pînipregătirii. K.Z.

Din păcate, nici această limbă moldovenească, născocită, nici cea vorbită, nu era utilizată de către funcţionarii aduşi de pe auirea şi postaţi în posturi de conducere. Chiar şi în acea limbă pocită, dar este onorabil că se insista pe faptul că autoritaţile trebuie sa cunoască limba băştinaşilor. Iată ce se menţionează în articolul **„Dispri moldovenizari pi dos"** publicat în ziarul „Plugariu Roşu" nr.65(528) din 3 iuli 1930 (redăm într-o variantă redactată, păstrând stilul sursei): „*Fiecare întrebare, fiecare înaintare pe careva din fronturi în rezolvarea unor probleme cu ajutorul autocriticii maselor larji, îşi găseşte soluţia ei, numai întrebarea moldovenizării este groasă ca pielea, pe ea nici glontele n-o ia. Se tot scot hotărâri despre moldovenizarea aparatului, tot spunem că lucrul merge slab, iar mai apoi trece vremea fierbinte şi iarăşi toate rămân reci. De acum ar trebui de pus capăt la aşa purtare cu problema moldovenizării. Cred că organele centrale îşi vor da seama că trebuie de lichidat neajunsurile şi pe frontul acesta, ca să nu fie de râs.*"

Şi în limba originalului: *„Şiicari întrebari, şiicari rupiri la ori şî cari front cu ajiutoriu sîngurăcritişii a massîlor larji sî găsăşti leacu ii, numa –ntrebarea di moldovinizari „îi groasî la cheli, pi dînsa niş glontili n-o e". Sî scot hotărîri, dispri că moldovinizarea aparatului, hotărîm cî lucru merji slab şî la urmî treşi vremea şerbinti şî iarî sî răcoreşti... Ar trebui di pus capătu deamu la aşa purtari cîtri moldovinizari... Cred, cî organili ţăntrali deamu s-or lua sama di-a lichida niajiunsurili şî la frontu ista, ca sî nu şii di rîs".*

Sau în articolul **„La răspundiri pi şii di rup moldovenizarea"** publicat în ziarul „Moldova Soţîalistî" nr.29(585) din 25 noiabri 1930: *„Comisîili laonloc cu comitetili locali (CL) nu distulnic sî îndilitnişesc cu moldovenizarea: păn amu n-o luat măsuri aspri, nu l-o schimbat nişi pi unu, cari nu vra sî înveţî limba moldovneascî, cu moldoveni ori cu cari ştiu limba moldovneascî... Dispri lucrătorii răspunzători, cari sî înlătureazî dila vizîtarea cursurilor di moldovenizari, comisîili locali materiialu trebu s-al trimatî la ILŢ prin comisîia ţăntralî, pintru ai traji pi dînşii la răspundiri"...*

La începutul anilor '30 în întreaga Uniune Sovietică a existat o tendinţă de trecere a scrisului diferitelor popoare la alfabetul latin. Se intenţiona chiar şi limba rusă să fie trecută la alfabet latin. Cu acest prilej, în 1932 a trecut la alfabetul latin şi „limba moldovenească", renunţându-se la gramatica lui Leonid Madan (ale cărui cărţi au fost scoase din biblioteci şi distruse) şi folosindu-se limba română literară. Odată cu trecerea la alfabetul latin, limbajul articolelor publicate în ziare se deosebeşte radical de limbajul citat supra. Chiar şi titlul ziarelor ne demonstrează acest fapt (**Молдова Соцыалисты / Moldova Socialistă, Друму Соцыалист / Drumul Socialist**)

În anii 1937-1938, activiştii comunişti de etnie română din RASSM au fost acuzaţi de către autorităţile sovietice că ar spiona şi ar organiza sabotaje şi aproape toţi au fost îndepărtaţi din funcţiile publice, deportaţi sau executaţi. În rezultatul aşa numitei "operaţiuni româneşti" au fost împuşcaţi sau trimişi în Gulag 8.292 de transnistreni, etichetaţi "spioni români".

Iar pentru a deveni „spion român" era destul ca cineva să schimbe câteva vorbe cu o persoană venită din partea dreaptă a Nistrului şi 10 ani de muncă silnică îi erau garantate. Iar dacă îi mai transmiteau acestuia şi vre-un ziar sovietic, atunci liber putea fi condamnat la moarte prin împuşcare. Persoana căzută o dată în disgraţia organelor aşa zise de drept, putea fi condamnată repetat pentru aceeaşi încălcare. Astfel, în anul 1935, consăteanul nostru, Parfentiev Andrei Pavel, a fost arestat şi condamnat la pedeapsa cu moartea prin împuşcare, pentru faptul că (cităm din dosar) „a întreţinut legături cu agentul român Pisarenco Ivan Efim (născut în s.Jura r-nul Râbniţa), care a trecut nelegal din România în URSS în scop de spionaj." În realitate acesta a venit să-şi viziteze familia şi s-a oprit la rudele sale din satul Vărăncău. Aici s-a întâlnit cu mama, o simplă ţărancă, care într-un suflet a venit să-şi vadă fiul şi, care chipurile i-ar fi transmis date despre dislocarea grănicerilor din localitate, înarmarea lor etc. „*Iar cet. Parfentiev nu numai că a discutat cu el despre viaţa colhoznicilor dar i-a mai şi dat un ziar sovietic din care „agentul" o fi extras date secrete*"(!?). Totuşi, în cele din urmă, pedeapsa capitală a fost substituită cu 10 ani de detenţie în lagărul de corecţie prin muncă din Norilsk.

După ispășirea pedepsei, care din cauza războiului s-a extins până în august 1947, Andrei Parfentiev a revenit în sat. Însă doar peste un an şi jumate, la 5 martie 1949 este arestat din nou pentru aceeaşi faptă, comisă în anul 1934, de „transmitere a informaţiilor de spionaj" şi, de data aceasta este expulzat la trai obligatoriu în regiunea Krasnoiarsk. Probabil organele de represalii au primit dispoziţie să aresteze un număr concret de „spioni români" din toate raioanele ţării, care conform planurilor diabolice urmau să completeze cel de-al doilea val de deportaţi din RSSM.

La doar câţiva ani după tragicele evenimente întâmplate în regiunea transnistreană, aceleaşi scenarii ale represiunilor în masă se vor repeta şi în Basarabia, deoarece ideologia comunistă nu vedea altă cale de construire a unui „viitor luminos" decât prin lupta de clasă, dintre diferite grupuri sociale din societate. Dar, aceste evenimente tragice se vor repeta cu un grad de organizare mult mai înalt. Bunăoară, dacă deportările din anii "30 ale familiilor de ţărani şi intelectuali, cărora li se incrimina sabotarea procesului de colectivizare în RASSM, a avut loc mult mai haotic, apoi celelalte trei valuri de deportări, ce au urmat după formarea RSSM, au fost foarte minuţios organizate (ţinând cont de experienţa acumulată pe parcursul deportărilor din RASSM). O dovadă în acest sens o constituie harta de proporţii impunătoare a RSSM, depistată în timpul transmiterii din fondurile arhivistice ale MAI către Serviciul de Stat Arhivă a dosarelor privind deportările. Pe această hartă imensă, mai înaltă decât statura unui om, în dreptul fiecărei localităţi, oricât de mici, este indicat cu cifre de o şchioapă numărul familiilor de gospodari din localitatea respectivă, de intelectuali, de slujitori ai bisericii, care urmau să fie deportaţi, trimişi în Siberia. Alături de cifra ce marca numărul persoanelor, erau desenate mijloacele de transport cu care exilaţii urmau să fie transportaţi la gările feroviare. În dreptul gărilor era indicat numărul de vagoane marfare, staţia de destinaţie şi persoanele responsabile pentru fiecare sector.

Cercetarea tematicii represiunilor stalinist-comuniste în RASSM, apoi şi în RSSM se cere continuată pentru a aduce mai multă lumină asupra esenţei regimului totalitar sovietic şi asupra dramei tragice a populaţiei, în special a celei rurale, atât din dreapta, cât şi din stânga Nistrului. Reieşind din faptul că în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial, după cum este menţionat în Ghidul arhivelor din Republica

Moldova, editat în 2011 (director Proiect şi responsabil de ediţie – doctor în drept Mihai Taşcă) majoritatea fondurilor conservate de arhivele centrale ale RASSM au fost distruse fie la bombardarea trenurilor ce le evacuau în Asia Mijlocie, fie la staţia terminus de evacuare, unde au rămas în vagoane până la sfârşitul războiului, fără a fi protejate de ploaie şi alte acţiuni climaterice nefaste hârtiei**, urmează să reabilităm bunul nume al victimelor represiunilor din alte surse de informaţie, cum ar fi publicaţiile periodice ale timpului sau alte documente ce s-au păstrat, în care, fie şi tangenţial, se vorbeşte despre activitatea organelor de stat în perioada regimului totalitar. În special este vorba despre documentele ce conţin nume ale celor care au avut de suferit de pe urma represiunilor politice.**

Trecutul este o lecţie de viaţă, pe care suntem obligaţi să ne-o însuşim cât mai corect. Chiar dacă lumea se află permanent într-un proces de transformare, oricum trebuie să ţinem cont de lecţiile istoriei, să nu-i ignorăm potenţialul educativ. Din păcate, în mare parte istoria sovietică este acoperită de un strat imens de minciuni, deaceea este necesar să depăşim trecutul în numele prezentului şi viitorului, să îngropăm durerile trecutului, dar nu şi trecutul însuşi. Trecutul trebuie să-l cunoaştem pentru a nu-i repeat erorile.

Cine nu îşi cunoaşte istoria, nu este capabil să tragă învăţăminte, sau, după cum afirma Nicolae Iorga „Istoria îşi bate joc de cei care nu o cunosc, repetându-se”, sau „Un popor care nu-şi cunoaşte istoria e ca un copil care nu-şi cunoaşte părinţii”, deaceea ar trebui mai des să ne întrebăm cât cunoaştem din trecutul ţării unde ne-am născut, din trecutul poporului din care facem parte. Libertate fără demnitate nu există. Numai astfel vom putea şti cine suntem, de unde venim, vom putea vedea izbânzile şi greşelile înaintaşilor nostri.

Bibliografie:

1. Monitorul Oficial Nr.12 din 30.12.1992 – Lege privind reabilitarea victimelor represiunilor politice
2. www.timpul.md din 2 iulie 2010
3. ИВНИЦКИЙ, Н.А. Коллективизация и раскулачивание (начало 1930-х годов). - Москва: Магистр, 1996.
4. «Раскулачивание» в Сибири (1928-1934 гг.): методы, этапы, социально-экономические и демографические последствия. - Новосибирск, 1996.
5. www.livelib.ru Демография заключенных, спецпоселенцев и ссыльных (30-е-50-е годы). // «Мир России». Т.VIII – 1999. - №4.

17.12.2019

MOLDOSCOPIE

Publicaţie periodică ştiinţifico-practică

2020, nr. 1 (88)

REVISTĂ ŞTIINŢIFICĂ TRIMESTRIALĂ

Bun de tipar 25.03.2020. Formatul 60x80 $^{1}/_{12}$.
Coli de tipar 20,0. Coli editoriale 14,2.
Tirajul 200 ex.

Centrul Editorial-Poligrafic al USM
str. Al. Mateevici, 60, Chişinău, MD 2009